

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Jan B. Uhlíř

Sokol za protektorátu

Organizovaná rezistence ČOS

české novověké dějiny

historie

vedoucí práce – Prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.
2005

„Budeme vždycky vycházet lépe se zbabělci než se statečnými muži. Čechy nejlépe vyřídíme tak, že na ně budeme prostřednictvím takových osob působit nepřetržitě a v dlouhém časovém období. Po Bílé hoře až do roku 1867 to tak dělal rakouský stát, takže se nakonec každý Čech skoro styděl mluvit česky. Značná část Čechů je germánského původu a může být poněmčena!“

Adolf Hitler

Tuto práci věnuji

Prof. PhDr. Vladimíru Grohovi, popravenému v Kounicových kolejích

Františku Pecháčkovi, popravenému v Mauthausenu

PhDr. Augustinu Pechlátovi, popravenému v ruzyňských kasárnách

Prof. PhDr. Janu Uhrovi, popravenému v Berlíně-Plötzensee

div. gen. Hugo Vojtovi, popravenému v Ruzyňských kasárnách

H- 224/1000

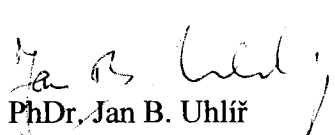

2551135889

Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze

Dizertační práci Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS jsem vypracoval samostatně, výhradně na základě uvedených pramenů a literatury. Za cenné rady a připomínky děkuji svému učiteli a školiteli Prof. PhDr. Janu Kuklíkovi, CSc. Za pomoc s výběrem archivního materiálu pak děkuji přátelům Jaroslavu Čvančarovi a Mgr. Vojtěchu Šustkovi. V neposlední řadě pak můj dík patří mé ženě, bez jejíhož porozumění by tyto řádky vznikly s podstatně větším časovým odstupem.

V Praze dne 30. září 2005

PhDr. Jan B. Uhlíř

Obsah

I.	Úvod	6
II.	Rozbor pramenů a literatury	10
III.	Prolog	16
	X. všesokolský slet	16
	Záříjová krize.....	29
	ČOS ve druhé republice.....	35
IV.	ČOS v české protektorátní společnosti	58
	Proměny české protektorátní společnosti.....	58
	Vztah ČOS k protektorátnímu establishmentu	63
V.	Obec sokolská v odboji	65
VI.	Sokolové v rámci první rezistenční garnitury	84
	Obrana národa.....	84
	Politické ústředí.....	95
	Petiční výbor Věrní zůstaneme!.....	99
	Zemský národní výbor.....	104
VII.	Sokolové v rámci druhé rezistenční garnitury	115
	Ústřední vedení odboje domácího.....	115
VIII.	Na sklonku Neurathovy éry	128
	Zákaz činnosti ČOS.....	129
	Změna politického kurzu.....	134
	„Akce Sokol“ a rozpuštění ČOS.....	139
	Reakce londýnského exilu.....	149
IX.	Příklad každodennosti	152
	Tělovýchova a sport.....	154
	Kultura a osvětová činnost.....	157
	Tisk ČOS.....	167
X.	V Heydrichově stínu	172

	Případ Eliáš.....	172
	Jindra.....	194
XI.	Atentát.....	206
	Operace Anthropiod.....	207
	Podpora londýnských desantů.....	211
XII.	Sokolská rezistence v pohledu SD a gestapa.....	221
XIII.	Shrnutí.....	238
XIV.	Seznam zkratk.....	249
XV.	Prameny a literatura.....	253
XVI.	Přílohy.....	284
	Pomnichovské ztráty ČOS.....	284
	Rezignační projev S. Bukovského.....	300
	Vzpomínka R. Konečného na J. Uhra.....	304
	Vzpomínka J. Juny na věznění v Osvětimi.....	329
	Sokol očima Jiřího Smichowského.....	343
	Zpráva H. U. Geschkeho o stavu šetření atentátu na R. Heydricha.....	357
	Dálnopis H. U. Geschkeho o dopadení L. Vaňka.....	366
	Jindra – Závěrečná zpráva gestapa.....	367
	Causa Vaněk – dopis vdovy po J. V. Kellerovi.....	385
	Causa Vaněk – dopis K. Pospíšila.....	389

Úvod

„Historie je konstrukce – stejně jako každý výrok o skutečnosti. My vybíráme a očišťujeme fakta. Vytváříme příběhy a v nich je obsažena řada možností. Konstruuje smysly... Potřebujeme svůj příběh o sobě. Takový, který by byl stejně úspěšný jako ten, který vytvořil Palacký. Příběh pro národ, který tu je, nebo který ještě zatím není. Musíme vytvořit příběh, který bude funkční ještě za dvacet let.“¹

Záměrem této disertační práce bylo postihnout sokolskou protinacistickou rezistenci jako celek. Výsledkem takto zaměřené heuristiky bylo ovšem brzké konstatování, že za současného stavu výzkumu protektorátní problematiky let 1943 – 1945 není v silách autora zpracovat sokolský odboj druhé poloviny protektorátu na úrovni alespoň částečně adekvátní polovině první. Původní záměr nebylo možno realizovat, neboť šířka a složitost této problematiky (zvláště v závěru války) by si vyžádala řadu samostatných studií o významných rezistenčních organizacích, které v současné době nejsou v primárním zorném poli autora. Otázky, které ohledně sokolského odboje na sklonku protektorátu vyvstaly, se koncentrují minimálně do dvou základních okruhů, v nichž se jedná především o individuální podíl jednotlivých sokolů a sokolských skupin na protinacistické rezistenci let 1943 – 1944 a účast sokolů na českém povstání roku 1945.

Odhlédneme-li od celkového společenského nezájmu o dějiny protektorátu, který se bohužel do značné míry odráží i v současných výsledcích odborných pracovišť, pak naprosto zásadní překážku představuje neexistence základní syntézy dějin protektorátu, o dějinách rezistence nemluvě. Zcela jednoznačně lze konstatovat, že Protektorát Čechy a Morava

¹ Třeštík, D.: Vypravěč příběhů Dušan Třeštík. In: MF DNES, roč. XIV, č. 177, 1.8. 2003 s. B/4.

je zřejmě nejméně probádaným úsekem českých dějin vůbec. Naše historiografie, která se věnuje domácímu dění let 1939 – 1945 fatálně zaostává nejen za vyspělou historiografií západní, ale již i za srovnatelnou historiografií střeoevropskou (Polsko, Mařarsko, Slovensko, Slovinsko). Cílem disertační práce Sokol za protektorátu, která nese podtitul Organizovaná rezistence ČOS, je konkretizace ilegální činnosti Sokola a sokolů a shrnutí přínosu České obce sokolské (ČOS) českému domácímu odboji let 1939 – 1942 a české společnosti. Vzhledem ke skutečnosti, že k sokolskému odboji rovněž neexistuje žádná odborná literatura, hodná jeho významu (citovat na tomto místě vlastní práce nepovažuji za šťastné), bylo třeba od počátku přistoupit k základnímu archivnímu výzkumu, včetně výzkumu v zahraničí, čemuž byla podřizena i heuristika. Tato disertační je proto postavena výlučně na archivních pramenech (viz Rozbor pramenů a literatury).

Při zpracování své disertační práce jsem kladl důraz především na kapitoly, které přibližují (a nově podávají) odbojovou problematiku. Jde především o kapitolu č. III (Obec sokolská v odboji), č. IV (Sokolové v rámci první rezistenční garnitury), č. V (Sokolové v rámci druhé rezistenční garnitury), č. VIII (V Heydrichově stínu) a IX (Atentát), které chronologicky shrnují organizovanou rezistenci ČOS. Vedle nich považuji za nepochybně významnou kapitolu č. X (Sokolská rezistence v pohledu SD a gestapa), jejíž obsahem jsou názory a hlášení reprezentantů nacistického represivního aparátu. Ke snaze o zmapování sokolského odboje se úzce váže potřeba uchopit celkovou roli ČOS v české protektorátní společnosti, a proto je tato doposud zcela pomíjená problematika – alespoň v hrubých konturách – naznačena i zde. Kapitoly č. I, II, VI a VII jsou věnovány X. všesokolskému sletu a jeho atmosféře, ovlivňování české společnosti ze strany ČOS, sokolské protektorátní každodennosti a zákazu a rozpuštění ČOS a bezprostředně tak doplňují celkový obraz aktivit ČOS jako celku

v letech 1938 – 1942. Neodmyslitelnou součástí mé disertační práce představují přílohy, jejichž výběr byl veden nejen záměrem seznámit ev. zájemce s prakticky neznámými a nepublikovanými dokumenty, ale především demonstrovat skutečnost, jak závažný materiál vztahující se k problematice sokolského odboje je obsažen v archivech.

Skutečnost, že Sokol neodmyslitelně patřil do odboje, nebyla nikdy zpochybňována. Zcela byl ovšem zpochybňován význam odbojových aktivit této organizace. Ze zásadních otázek, na něž jsem se snažil najít odpověď, jmenujme alespoň tyto: kolik sokolů se v rezistenci angažovalo bez vztahu k sokolskému ústředí a ve kterých organizacích? Jakou roli sehrál vlastní organizovaný odboj ČOS – Obec sokolská v odboji (OSVO) v rámci jednotlivých odbojových garnitur? Jaká by byla podpora desantu Anthropoid, pokud by představitelé OSVO nepojali likvidaci zastupujícího říšského protektora Herydricha jako krevní mstu? Jak se proměňoval vztah ČOS k protektorátnímu establishmentu? Co vedlo k zákazu ČOS a jakým způsobem se poté v rámci protektorátní společnosti angažovali bývalí členové, kteří měli zachovat identitu? Lze již zhodnotit význam OSVO v kontextu s dalšími organizacemi odboje? Ovlivnila ČOS protektorátní společnost nebo spíše protektorátní společnost ČOS?

Ačkoliv nejsem zastáncem kategorických a promyšleně provokativních tvrzení, jimiž je znám Jan Tesař, přesto se domnívám, že se mi podařilo prokázat skutečnost, že jak odboj, tak i protektorátní společnost by bez ČOS vypadaly zcela jinak; zcela jinak by pochopitelně bez protektorátní zkušenosti vypadala i ČOS. Podle Vojtěcha Šustka, který nyní připravuje obsáhlou edici dokumentů k atentátu na Reinharda Heydricha a druhému stannému právu, nabyla spolupráce Anthropoidu s OSVO – jejímž výsledkem byla Heydrichova likvidace – zcela zásadního významu.¹ Ostatně poprava zemského velitele ON v Čechách, gen. Hugo Vojty – člena

¹ Rozhovor z 8. května 2004.

vinohradského sokola a jedné z prvních obětí prvního stanného práva – který měl rovněž za úkol koordinovat činnost vedení ON a ČOS, vedla londýnské exilové vedení na počátku října 1941 k myšlence na pomstu podle starozákonního hesla „oko za oko, zub za zub.“

V podobě disertační práce předkládám svou konstrukci organizované sokolské rezistence za protektorátu a věřím, že poslouží jako základ budoucí monografie, kterou bych rád rozšířil i o problematiku legionářskou. Není samozřejmě možné zastírat, že proces vědeckého bádání je hluboce intimní a motivace k němu vysoce individuální. Důvodem, který mě od počátku studia vedl k protektorátní specializaci, jsou osudy Prof. PhDr. Jana Uhra, spoluzakladatele Zemského národního výboru (ZNV) a předního představitele moravské sokolské rezistence, k němuž mě pojí blízký příbuzenský vztah. Tento muž – těsně před popravou zjevně klidný a plně vyrovnaný – vepsal do své bible epitaf, který výrazně charakterizuje nejen jeho velikost vlastní, ale i mrtvé celého sokolského odboje: „Narozen 28.1. 1891 v Prostějově, zemřel 27.10. 1942 v Berlíně-Plötzensee, zcela odevzdán do vůle Boží a v naději, že i smrtí sloužíme vyšším cílům, nejen životem a prací.“¹ Vězeňský evangelický duchovní, Harald Poelchau – sám člen Kreisavského kroužku, který později právě v Plötzensee doprovázel na smrt řadu svých druhů z opozice – o Uhrovi po válce řekl, že nepoznal tak statečného a se smrtí vyrovnaného člověka.

Podobně jako celá řada jiných rezistenčních pracovníků, i sokolové umírali osamoceni, bez možnosti rozloučení s rodinami. Většinou také bez práva napsat poslední dopisy. Vstup do odboje platili sokolové většinou smrtí. Vstupem do odboje se zapsali do dějin. Problém spočívá pouze v tom, že o nich dnes nikdo neví. Pokusíme-li se hledat dějinnou paralelu, zjistíme, že žádná dobrovolná organizace nikdy neobětovala této zemi tolik, jako právě Sokol.

¹ In: arch. autora.

Rozbor pramenů a literatury

Nejvýznamnější archivní fond k sokolské protinacistické rezistenci nepředstavuje – jak by se mohlo na první pohled zdát – fond Sokol ze Státního ústředního archivu (SÚA), ale fond č. 141 Archivu ministerstva vnitra (AMV), který obsahuje výslechové protokoly gestapa, včetně mimořádně důležitých, shrnujících závěrečných zpráv a rozsáhlých prostorových nákresů sítě Obce sokolské v odboji (OSVO). Na materiálech z tohoto fondu je rekonstruována nejen činnost OSVO – a to až do roku 1943/1944 – ale především je poprvé podrobně přiblížena historie skupiny Jindra. Stejně tak přispěly materiály tohoto fondu k objasnění geneze moravského Zemského národního výboru (ZNV). Materiály fondu 141, pocházející z podkladů Lidového soudu (VGH), byly původně uloženy v potsdamském archivu NDR a v průběhu 60. let předány ČSSR. Opomenout pochopitelně nelze ani fond Říšský protektor, rovněž z AMV, kde jsou mj. uložena situační hlášení SD pro RSHA. Nepostradatelné jsou rovněž fondy SÚA – především pak fondy ČOS, MZV VA, ŘMS, ÚŘP (109, 114) a ÚV SPB. Další nepominutelné fondy „255“ a 308¹ jsou deponovány v Archivu Hlavního personálního úřadu Ministerstva obrany (AHPÚMO), Archivu Tyršova muzea tělovýchovy a sportu (ATMTVS) – fond Sokol a Moravského zemského muzea (MZM) – fondy BXI a XI. Řadu významných podrobností obsahuje osobní archiv J. Čvančary (AJČ). Vítaným doplňkem se staly dosud opomíjené a zřetelně podceňované materiály berlínského Spolkového archivu (BA) z fondů R 1501 – Reichsjustizministerium (RJM) a R 60 – Volksgerichtshof

¹ Část fondu 308 je rovněž deponována ve VÚA.

(VGH). Nepatrné zlomky bohemik z fondu VGH představují s největší pravděpodobností zbytky toho, co nebylo předáno ČSSR.

Odborné monografie pojednávající o sokolské protinacistické rezistenci, představují v naší historiografii čestnou výjimku. Jedná se o publikace Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji¹ Karla Šplíchala a Sokol proti totalitě 1938 – 1952² Jana B. Uhlíře a Marka Waice. Obě práce sice dělí necelých 20 let, pojetí i interpretace jsou však zásadně rozdílné. Šplíchalova publikace vznikla na základě jeho diplomové práce Sokolský odboj v letech 1939 – 1941.³ Přes zjevnou autorovu snahu však nemohla překročit úroveň bádání konce 60. let. Rozšířená – knižní verze – pak musela naplno akceptovat jedno z primárních dogmat marxistické historiografie o vedoucí úloze KSČ v národně osvobozeneckém protifašistickém boji – *„Ilegální činnost KSČ se od počátku stala součástí široké národní odbojové fronty...Komunistická strana Československa začala uskutečňovat důsledně proletářskou politiku v národně osvobozeneckém hnutí. Svou hlavní činnost přenesla do závodů, odborových a jiných dělnických organizací a prohloubila svůj boj proti reformismu v dělnickém hnutí. Usilovala o získání většiny dělnické třídy, která se měla stát vedoucí silou celé národně osvobozené fronty.“*⁴ Podařilo se jí to samozřejmě už jen z toho důvodu, že *„...nedostatečně organizovaný a málo zakonspirovaný nekomunistický odboj byl z převážné části rozbit nacisty a hlavní tíha protifašistického zápasu tak v podstatě až do*

¹ Praha 1981.

² Praha 2002

³ FF UK 1969

⁴ Bouček, M. a kol.: Za národní osvobození. Za novou republiku 1938 – 1945. Vedoucí úloha KSČ v národně osvobozeneckém boji, Praha 1982, s. 122.

osvobození ležela na bedrech komunistické strany, která jako jediná konsolidovaná odbojová organizace na domácí půdě usměrňovala protifašistické hnutí českého lidu.“¹ Šplíchal rovněž, podobně jako Miroslav Ivanov,² snadno podlehl charizmatické osobnosti Ladislava Vaňka i jeho účelově zkonstruovaným pamětem,³ v jejichž duchu se nese celý text. Ve srovnání s úrovní poznání, k níž se na přelomu 60. a 70. let dopracovali historikové, k nimž patřili např. Tomáš Pasák, Jan Tesař nebo Václav Kural, představuje Šplíchalova práce krok zpět. Spokojila se v podstatě s konstatováním známých faktů a v interpretaci sokolské protinacistické rezistence nedospěla ani ke genezi odboje, organizovaného Tyršovým domem, tzn. k OSVO, která je dnes – spolu s PVVZ – považována za nejmasovější českou odbojovou organizaci vůbec.

Podstatně dále postoupila monografie Sokol proti totalitě 1938 – 1952. Část, věnovanou X. všesokolskému sletu, mnichovské krizi, konci první republiky, republice druhé a protektorátu, zpracoval Jan B. Uhlíř na základě rozsáhlého výzkumu, jehož první výsledek představovala diplomová práce *Nástin vývoje domácí sokolské protinacistické rezistence v letech 1938 - 1941*⁴ a řada následujících navazujících studií, publikovaná

¹ Malá, I. a kol.: *Český lid v boji proti fašismu*, Praha 1975, s. 13.

² *Nejen černé uniformy*, Praha 1963. Ke genezi vztahu Ivanov – Vaněk blíže v kapitole V Heydrichově stínu.

³ *Počátky sokolského odboje*, Praha 1947. Rukopis uložen v AJČ.

⁴ FF UK 1997. Její význam spočívá především ve snaze po komplexní heuristice. Autor zde však dost jasně nevytyčil důležitou linii mezi vlastní rezistencí OSVO a jednotlivými členy ČOS z dalších rezistenčních skupin, kteří byli (alespoň zpočátku) na mateřské organizaci zcela nezávislí. Nepodařilo se mu rovněž zcela vymanit ze „zajetí“ archivního materiálu, což se odrazilo v nedostatečném nadhledu a odstupu od problematiky.

jak v denním, tak i odborném tisku.¹ Její limity nesporně spočívají v období let 1943 - 1945, a to především díky nezpracovanosti Protektorátu Čechy a Morava jako celku. Pominout pochopitelně nelze ani shrnující studii Květy Volkové Sokolové v odboji,² práci Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury³ J. Kössla, J. Sturmbauera a M. Waice, která alespoň ve stručnosti nastiňuje základní charakteristiku sokolského odboje a regionálně zaměřenou studii Jana B. Uhlíře Protinacistická rezistence moravských sokolů.⁴ Určitou výjimku představuje rozsáhlá edice stejného autora – Sokolská odbojová organizace Jindra. Závěrečná zpráva gestapa,⁵ zpracovaná na základě zcela nových poznatků ze studia fondu 141 AMV. Tato edice vrhá nové světlo nejen na osobnost Ladislava Vaňka a celou sokolskou rezistenci jako celek, ale podrobně informuje především o významu organizace Jindra, dosud zřejmě nejznámější součásti sokolského odboje.

Je třeba rovněž zmínit první stručné pokusy o vylíčení dějin ČOS a sokolů do roku 1941 z pera A. Fialy⁶ a A.

¹ Uhlíř, J., B.: X. všesokolský slet 1938 a podíl sokolstva na zápase na obranu republiky. In: HaV, roč. 1997, č. 4, s. 47 - 70; týž: Počátky moravského odboje. In: Národní osvobození, roč. 2000, č. 20, s. 1 a 8; týž: Profesor Jan Uher a jeho činnost v Sokole. In: Prof. Dr. Jan Uher 1891 - 1942, Praha 1992, s. 19 - 21; týž: Profesor Jan Uher - sokolský ideolog a odbojář. In: Sokol, čítelstvo a vznik ČSR, Přerov 2000; týž: Prof. Jan Uher a počátky moravské protinacistické rezistence. In: Sokol, jeho vznik, vývoj a význam, Praha 1998, s. 35 - 40; týž: Stručné dějiny TJ Sokol Čimice v letech 1936 - 1949, Praha 1997, rukopis; týž: Zemský národní výbor. Jeho místo v rámci první rezistenční garnitury. In: DaS, roč. 22/2000, č. 1, s. 26 - 30; týž: Život a smrt Masarykova knihovníka. In: Naším jubilantkám. Sborník příspěvků k poctě životního jubilea Věry Beránkové, prom. hist., PhDr. Dagmar Culkové a PhDr. Marie Liškové, Praha 2000.

² In: Rok 1942 v českém odboji. Sborník z vědecké konference, Praha 1999, s. 84 - 88.

³ Praha 1999.

⁴ In: Sokol, roč. 2002, č. 7 - 8, s. 18 - 19.

⁵ In: SoD, roč. VIII/2001, č. 4, s. 791 - 811.

⁶ Stručné dějiny sokolstva (1912 - 1941), Praha 1948.

Fikara,¹ jejichž těžiště však spočívá především v předválečném období. Opačný pól pak představuje monografie Sokol Královské Vinohrady. Památné historické období 1887 – 1948² L. Jirsáka, která protektorátní období líčí právě na příkladu života jediné jednoty. Nezastupitelné jsou také práce S. Bertona, jehož První zpráva o „Jindrovi“³ a Das Attentat auf Reinhard Heydrich von 27. Mai 1942. Ein Bericht des Kriminalrats Heinz Pannwitz⁴ zásadně zpochybňují tradovaný obraz odbojové osobnosti L. Vaňka.

V případě monografií⁵ věnovaných protektorátu a české protinacistické rezistenci, představuje výjimku práce J. Koutka A národ se bránil. K historii českého nekomunistického odboje v letech 1939 - 1945.⁶ I přes odlišný charakter sem lze zařadit práce J. Čvančary Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupace 1939 – 1941⁷ a Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupace 1941 – 1943,⁸ které v krátkých biografických skicách postihují významné postavy sokolské rezistence a posléze se soustřeďují na osobnosti z řad OSVO, spojené s atentátem na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha.

Důsledně diferencovat je však třeba i v poněkud rozsáhlejší literatuře memoárové. Na prvním místě je nutné

¹ Stručné dějiny sokolstva 1912 – 1941, díl III., Praha 1948.

² Praha 2001.

³ První zpráva o „Jindrovi“, Roseville 1987.

⁴ In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, roč. 1985, č. 4, s. 673 – 706.

⁵ Brandes, D.: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 - 1945, Praha 1999; Gebhart, J. – Kuklík, J.: Dramatické i všední dny protektorátu, Praha 1996; Mastný, V.: The Czechs under Nazi rule. The failure of national resistance 1939 - 1942, New York – London 1971; Pasák, T.: Pod ochranou Říše, Praha 1998.

⁶ Praha 1987 a 2003.

⁷ Praha 2002

⁸ Praha 1997.

připomenout paměti přímých účastníků rezistence OSVO – silně subjektivní a feministickými výpady podbarvené vzpomínky náčelnice M. Provazníkové To byl Sokol¹ a výše zmíněné, naprosto nedůvěryhodné memoáry L. Vaňka Počátky sokolského odboje, z nichž byl odvozen text příspěvku pro významný sborník Z počátků odboje 1938 – 1941.² Autentické, věcné a nepatetické jsou naopak vzpomínky přechovávatele desantu Anthropiod J. Ogouna Pravda o Heydrichovi.³ Jiný charakter mají memoáry P. Glose Na bratrské faře⁴ a vzpomínka člena ZNV R. Konečného na Jana Uhra Jan Uher v boji za svobodu,⁵ které popisují odboj jednotlivých členů ČOS. Základní orientaci v regionální sokolské rezistenci poskytují pamětní tisky jednotlivých žup a jednot, které vycházely ve značném množství bezprostředně po válce.⁶

¹ Provazníková, M.: To byl Sokol, Múnchen 1988.

² Počátky sokolského odboje, Praha 1969, s. 249 - 264.

³ Ogoun, J.: Pravda o Heydrichovi, Kroměříž 1945.

⁴ Glos, P.: Na bratrské faře 1938 – 1945, Turnov 1946.

⁵ Konečný, R.: Jan Uher v boji za svobodu, Brno 1947, rukopis; orig. in: arch. autora – viz přílohy.

⁶ Viz prameny a literatura.

Prolog

X. všesokolský slet¹

Poslední měsíce života první republiky předznamenal odchod výrazných osobností, významně spoluutvářejících její společenské klima. Roku 1937 zemřeli jak profesori Karlovy univerzity - historik Josef Pekař a literární vědec František X. Šalda - tak první prezident Tomáš G. Masaryk a první ministerský předseda Karel Kramář.

O tom, že X. všesokolský slet se bude konat v červenci roku 1938, rozhodl výbor ČOS v květnu 1935. Po parlamentních volbách, z nichž vyšla vítězně Henleinova Sudetendeutsche Partei (SdP), počaly v celostátním měřítku nabývat na významu společenské organizace s ČOS v čele. Na stupňující se izolaci ČSR reagoval Sokol, v úzké spolupráci se Svazem československého důstojnictva, zintenzivněním branné výchovy. Jako příklad může sloužit masová akce čistě vojenského rázu „Muži v poli ženy doma“, která proběhla v dubnu 1937 za účasti více než půl milionu členů. Sletová idea vznikla na základě výroků národních vůdců Jána Kollára, Miroslava Tyrše a Tomáše G. Masaryka: „*Svobody kdo hoden, svobodu zná vážit každou, kdo v pouta jímá otroky, sámtě otrok*“, „*Svobodným v společnosti býti jest, jenom zákon její nad sebou uznávat, avšak zákonu tomu z vlastní vůle se všude podrobit. Kde není řádu, není svobody, volnosti trvalé a zabezpečené!*“ a „*Moci temnoty sloužily k*

¹ Blíže k tomu např.: Uhlíř, J., B.: X. všesokolský slet roku 1938 a podíl sokolstva na zápase na obranu republiky. In: HaV, roč. 1997, č. 4, s. 47 - 70 nebo Uhlíř, J., B. - Waic, M.: Sokol proti totalitě 1938 - 1952, Praha 2001, s. 3 - 11.

vítězství světla. Vytoužený věk lidstva vzhází. Věříme v demokracii, věříme ve svobodu - ve svobodu vždy větší a větší“¹

Až do I. světové války představovaly slety etapy boje za politickou samostatnost a navázání a prohloubení styků se slovanstvem a s cizinou. Např. VII. slet roku 1920 byl koncipován k oslavě nezávislosti RČS, VIII. slet byl odpovědí na pokusy o pravicovou diktaturu a IX. slet poukazoval na potřebu přebudování společnosti. X. slet měl shrnout výsledky sletů předcházejících a zdůraznit „...*politickou i hospodářskou svobodu československého národa a všech jeho příslušníků.*“² Jako heslo byl vybrán slogan „*Za svobodu a demokracii*“, který nejlépe charakterizuje postoj největší tělocvičné a kulturněspolečenské organizace první republiky: „*Obklopeni diktaturami zápasíme o svoji národní i státní svobodu a chystáme se ji event. obhájit i železem.*“³ Situaci samozřejmě akcentoval i sokolský tisk. V týdeníku Sokolský věstník a především v jeho příloze, Sokolském vzdělavateli, lze najít množství článků vyzývajících k rozhodnému a pevnému postoji. Texty z pera člena předsednictva vzdělávacího sboru ČOS a šéfredaktora Sokolského vzdělavatele, brněnského profesora Masarykovy univerzity Jana Uhra, jednoho z předních sokolských ideologů, mají neocenitelnou hodnotu. Díky vytříbené stylistice a všeobecnému rozhledu patřil Uher k vynikajícím komentátorům tehdejšího dění. Jeho úvahy jsou o to cennější, že se cele nezabývají pouze vnitropolitickou situací, ale bystře analyzují i dopad mezinárodních konfliktů na střeoevropský prostor.⁴ Napjatá

¹ SÚA – f. ČOS, k. 821.

² Tamtéž.

³ Tamtéž, k. 820.

⁴ Uher, J.: Novoroční. In: Sokolský vzdělavatel, roč. X, č. 1, s. 5 nebo tamtéž, č. 4, s. 65.

situace dávala možnost zamýšlet se nad pravou úlohou sokolstva a sokolství. Uhrova charakteristika je jednoznačná: „*Sokolství je víra v zásady. Být sokolem znamená být ideově pevný a vždy připraven k činu. I v této době zmatků a neklidu chceme a musíme být předními bojovníky za lepší svět, který se zrodí z dneška. Prvky tohoto nového světa jsou již mezi námi. Neuvědomujeme si jich dobře proto, že jsme jim příliš blízko a že naše oči jsou otupeny příliš křiklavými a nápadnými zjevy denních událostí. Musíme však po nich pátrat, sbírat je, pomáhat jim. Musíme pěstit svou demokracii s tím větší péčí, čím více se na ni útočí. Musíme věřit ve své věčné pravdy tím oddaněji, čím víc se o nich pochybuje. Nezklamou, jako nikdy nezklamaly...*“¹ Na příkladech z historie, v nichž se ztotožnil s Masarykovým účelovým chápáním českých dějin, podával Uher problematiku národního vývoje od obrození přes vznik Sokola až na práh X. století.² Nejzávažnější Uhrův článek představovalo zřejmě Studené vlastenectví, v jehož závěru vyřkl své životní krédo: „*Výchova k vlastenectví je výchova ku práci. Skutečný vlastenec si je vědom, že slouží svému národu poctivou prací, poctivým smýšlením, pevností zásad, svým životem. Považuje tuto službu za přirozenou. Tak přirozenou, že se jí nechlubí jako zásluhou. Nehonosí se svými city, ale je-li třeba, nabídne vlasti nejen svůj majetek a své schopnosti, ale i svůj život*“³

Finální přípravy sletu probíhaly v mimořádně napjaté atmosféře částečné mobilizace československé armády, nepokojů v pohraničí bezprostředně souvisejících s obecními volbami a vrcholících snah slovenského autonomismu. X. všesokolskému

¹ Uher, J.: Pravda vítězí. In: Sokolský vzdělavatel, č. 6, s. 114.

² Sokolské slety, Praha 1938, s. 28 a 31.

³ Sokolský vzdělavatel, roč. X, č. 5, s. 97.

sletu tak doba vtiskla manifestační ráz, podpořený pateticky vypjatým ovzduším odhodlanosti demonstrovat jednotu nejen před tváří Evropy, ale především v hranicích vlastního státu.

Předsletové akce

26. října 1937 odevzdali na nádvoří Tyršova domu v Praze zástupci nejmladší sokolské generace čtyřem nejvyšším činovníkům ČOS hořící pochodně. Oheň byl dopraven na Masarykův strahovský stadion, kde se shromáždili členové pražského pětižupí. Ve světle plamenů přečetl starosta ČOS Stanislav Bukovský sletové poselství. Pochodňový štafetový běh byl zahájen. Jeho smyslem bylo pokrýt co největší plochu republiky a předat sletové poselství i do nejbližších míst. Z velitelského můstku byly vypáleny barevné rakety a v několika minutách se rozhořely ohně na návrších kolem Prahy. První oheň byl zapálen v 18,45 hod. a těsně před půlnocí dospěl ohňový řetězec na východní hranici.¹ V den 19. výročí založení ČSR, odbočily od hlavních tratí dílčí štafety a zanesly poselství do všech jednot a poboček ČOS. Délka tratí, kterou sokolští běžci a cyklisté absolvovali, činila 4 184 km. Akce se účastnilo více než 100 000 lidí.

První podnik roku 1938 představovaly zimní sletové dny, konané v první polovině února ve Vysokých Tatrách. Příomou předeherou hlavních sletových dnů se stalo červnové cvičení žactva pražských národních škol, IV. středoškolské hry a I. sokolský slet žactva. 19. června byla v Královské oboře

¹ Cílem jednotlivých štafet se staly Dolní Dvořiště, Poběžovice, Aš, Děčín, Žacléř, Český Těšín, Filakovo, Jasina, Bratislava a Šatov. Srv. Hiller, J.: rozestavný běh. In: X. všesokolský slet, Praha 1939, ed. R. Procházka, s. 44 - 48 a Havlíček, V.: Sokolské slety, Praha 1948, s. 37 - 38.

slavnostně otevřena sletová výstava. Završením předsletového programu se stal slet dorostu, který francouzský spisovatel Jules Romains označil za „...bohoslužbu svobody, mysterii demokracie“.¹ Na přelomu června a července se uskutečnily XI. závody Mezinárodní tělocvičné federace (FIG) a III. mezinárodní tělocvičné závody žen. Celkovým vítězem se stala družstva ČSR, mistry světa pak Jan Gajdoš a Vlasta Děkanová. Současně se sletem se v Praze konal také Mezinárodní tělovýchovný kongres.

Hlavní sletové dny²

Všeobecnou nejistotu ve které vrcholily přípravy na slet, komentoval koncem 60. let bývalý náčelník Klinger takto: „Uvědomovali jsme si..., že župní spolkové zřízení v případě akutního nebezpečí nebude nic platné, když většina sokolů bude v Praze, a že tedy musíme pomýšlet na zvláštní opatření. Začali jsme jednat s hlavním štábem. Ve spolupráci s ním jsme se dostali až k řešení sokolské mobilizace...“³

2. července vystoupila na Strahově mládež pražských žup a večer proběhl v Obecním domě slavnostní zahajovací sletový večer. V neděli 3. července 1938 se na Strahově konaly po celé dopoledne za hojné účasti publika zkoušky. Památce Tomáše G. Masaryka se v Lánech poklonila zvláštní delegace, složená ze zástupců všech žup ČOS a zahraničních sokolů. Na Olšanech proběhla tryzna u hrobu zakladatelů Sokola - Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera. Současně položila sokolská delegace květiny ke hrobu neznámého vojína u Staroměstské radnice.

¹ Havlíček, V.: Sokolské slety, Praha 1948, s. 47 – 48.

² Blíže k tomu: Úřední pořad X. všesokolského sletu v Praze 1938, Praha 1938.

³ Klinger, M.: Budovat a bránit. In: Mnichov. Vzpomínková kronika, Praha 1969, s. 104.

Tři minuty před 15. hodinou zaduněl na Masarykově stadionu dělový výstřel a u východní tribuny vypustila četa dorostenců 3 000 holubů. V té chvíli byl v salonku na hlavní tribuně přivítán starostou ČOS prezident republiky s chotí a doprovodem. Při vztyčování státní vlajky a prezidentské standarty zazněla státní hymna. Do čestných lóží zasedli předsedové poslanecké sněmovny, senátu a řada ministrů. Rovněž diplomatická lóže byla zaplněna do posledního místa; slet byl od počátku chápán jako mimořádná společenská událost.

První cvičení, nazvané „Sokolská brannost“, předvedlo 1 600 vybraných mužů. Po výměně darů mezi ČOS a Svazem Sokola království Jugoslávie nastoupilo na cvičební plochu 16 000 žen k první části prostných. Následující prostná předvedla skupina 2 000 jugoslávských žen a mužů, které vzápětí vystřídalo téměř 5 000 cvičenek ČOS s míči. Závěrečným a nejmohutnějším cvičením se stala prostná mužů, podmalovaná husitským chorálem *Kdož jsú boží bojovníci a uzavřená přísahou republice. Právě tato skladba se stala symbolickou pro celý X. slet. Závěru cvičení proběhl za doprovodu těchto slov: „V této velké chvíli vzpomínáme bratři, kteří vzdáleni domova přinášeli mu obět’ – za věčná práva a svobodu, ve vřavě nenávistných bojů – a přece jen zvítězili. Hle jejich památka nás sílí, proto nikdo z nich nezemřel nadarmo. Stojíme pevně na jejich místech připraveni s novou silou za lepší příští své drahé vlasti i bojovat. Stráž nás volá, bratři, vztáhněte své paže, pevně obejmeme krásnou svoji zem. Lásku k míru, klidu v srdci svého lidu věčně zachováme sami proti všem. Kdož se boji vyhýbáte, kdo se svého práva vzdáte, kdo se matky odříkáte? Zde jsme vládcí. Zhynete jak zemězrádci!“* 28 600 cvičenců skončilo své vystoupení nedlouho po 19. hodině.

4. července vzdalo sokolstvo na Pražském hradě hold prezidentu republiky. Na třetím hradním nádvoří se sešli nejen zástupci ČOS a sokolové jugoslávští, ale i zástupci bulharských Junáků a reprezentanti rumunští, francouzští, angličtí, belgičtí, estonští, litevští, lotyšští, holandské, lucemburské a švýcarské. Slavnost, při níž ČOS obdržela ozdobný prapor, byla zakončena pochodem čestné roty.

Cvičení počalo za zvuků fanfár ze Sukova pochodu V nový život. Neméně úspěch slavila Přísaha republiky. Za další půlhodinu stálo na ploše cvičiště téměř 17 000 žen, připravených ke druhé části prostných. Krátkou mezihru představovala symbolická výměna státních vlajek mezi ČOS a francouzským Sokolem. Sokolská brannost již ovšem neoslnila tak jako prvního dne, především díky mimořádně nepřesnému nástupu. Zpestření přinesly litevské národní tance. Nejnáročnější cvičení druhého dne představoval rej žen. Téměř 29 000 cvičenek vzorně pokrylo plochu stadionu a předvedlo řadu kombinačně náročných prvků. 4. červenec byl, s výjimkou poslední skladby, reprízou dne úvodního. České slovo o něm napsalo: *„Závěrem dne bylo vystoupení mužů v Pecháčkových prostných »Přísaha republiky« s hudbou Jana Seeháka a s básnickým doprovodem Jaromíra Hlavsy. Jestliže ženy působily krásou útvarů a změn, v nichž cvičily, a ladností svých prostných, pak nutno o mužích říci, že u nich a zejména u jejich nástupu byla to drtivá síla, která uchvacovala a podmaňovala diváky. Nástup neobyčejně smělý a odvážný byl proveden jen s nepatrnými nedostatky tak, že již sám o sobě byl tělocvičným výkonem hodným obdivu. Prostná sama působila nejvíce ohromnou masou cvičenců, která stála a pohybovala se na cvičišti jako obrovský mrak paží a těl schopný*

*rozdrtit vše, co se mu postaví v cestu...*¹ 5. červenec byl ve znamení vystoupení zahraničních cvičenců. Odpolední pořad začal ve 14,52 hod. Poslední Přísaha republiky skončila naprostým úspěchem. Ženská prostná předvedlo za hustého deště více než 17 000 cvičenek. Následovala prostná 3 600 starších sokolů, které vzápětí vystřídali bulharští Junáci. Cvičení s míči předvedlo 4 500 žen ČOS. Přes nepřízeň počasí vystoupili k národním tancům rovněž Rumuni, jež vystřídala prostná Američanů. Závěr dne byl vyhrazen sokolskému jezdecktvu, jež nastoupilo i s trubačským sborem. Na ploše stadionu se objevilo téměř 300 jezdců, z nichž každá třetina nesla jednu z národních barev. Konec jejich reje vyvrcholil vytvořením tří československých vlajek. Nadšené obcenstvo vtrhlo na cvičiště. Cvičební pořad sletu skončil v 19,40 hod.

Průvod

Závěrečný den celého X. sletu byl záměrně vztažen k výročí upálení Jana Husa. Na průvod se Praha chystala od časných ranních hodin. Trasu lemovaly statisíce přihlížejících. Povel k zahájení vydal náčelník Klinger v 9,00 hod. jako první vyjela od budovy Sokola Pražského ze Sokolské třídy četa jízdní policie. Za státní vlajkou a praporem od T. G. Masaryka z roku 1926 kráčela čestná sokolská rota, kterou následovali přední představitelé ČOS - starosta a předseda výkonného výboru sletu S. Bukovský, místostarosta J. Truhlář, náčelnice M. Provazníková a náměstek náčelníka F. Nimshaus. V šestistupech se dále zařadilo předsednictvo ČOS, členové výboru ČOS a členové výkonného sletového výboru, všichni ve slavnostních krojích. Následovaly

¹ České slovo, roč. XXX, č. 155, s. 4, 5.7. 1938

autobusy čestnými hosty. Ze Sokolské třídy však vyrazilo pouze čelo průvodu, ostatní části se připojovaly podle časového harmonogramu. Jako první se podle abecedy řadily výpravy sletových hostů. V čele každé národní skupiny byla nesena státní vlajka v doprovodu čestné stráže. Značnou pozornost vyvolala výprava vídeňských sokolů, před jejichž skupinou byla za doprovodu šesti policistů nesena vedle československé vlajky i vlajka říšskoněmecká s hákovým křížem. Za rakouskou výpravou následovala ČOS pod vedením náměstka náčelníka A. Bendy, za nímž byl v doprovodu čestné stráže nesen nový prapor, věnovaný ČOS prezidentem Benešem. Československou skupinu tvořili členové náčelnictva mužů a žen v čele s místonáčelníci ČOS, dále vítězná družstva závodů FIG ve cvičebních úborech a autobusy s účastníky I. a II. sletu. Za nimi kráčely jednotlivé župy ČOS. Průvod uzavíralo sokolské jezdecktvo.

Trasa vedla ze Sokolské třídy Mezibranskou ulicí na Václavské náměstí, ulicí 28. října, Jungmannovou, Lazarskou a Myslíkovou přes Riegerovo a Masarykovo nábřeží, Křižovnickou na náměstí Bedřicha Smetany a kolem budovy Právnické fakulty, u níž byli shromážděni děkani Karlovy univerzity ve slavnostních talárech a pedelové s historickými insigniemi, Pařížskou třídou na Staroměstské náměstí. Celý průvod trval více než 4 hod. a účastnilo se jej 73 418 osob. Bylo v něm neseno 1 189 praporů a vlajek. Oproti průvodu IX. sletu byl počet jeho účastníků o 7 890 vyšší.

Vojenské odpoledne

Zvyšující se politické napětí dodalo sletovému vystoupení vojáků Malé dohody zvláštního důrazu. Na žádném z dosavadních sletů

nedostala zatím armáda tolik prostoru. Nástup vojáků začal v 15,18 hod. Na cvičišti se objevilo 256 Jugoslávců a 286 Rumunů. 2 953 Čechoslováků bylo rozčleněno na dva pěší pluky po čtyřech praporech, jednu korouhev jezdeckta a dvě baterie dělostřelectva. Po slavnostním defilé před prezidentem předvedly motorizované útvary čs. armády s více než 650 stroji rej. Poté přišly na řadu ukázky vojenského tělocviku, následovala stavba nouzového mostu a ukázka drezůry koní. Rumuni cvičili s puškami a Jugoslávci předvedli Jihoslovanskou epopej. Vrcholem odpoledne se stalo vystoupení československého letectva. Bylo zahájeno pětinasobným přeletem devítičlenné akrobatické skupiny npor. F. Nováka na Avíích B 122. „*Při každém přeletu zobrazila skupina na nebi jednu písmenu, které čteny dohromady daly nápis »X. slet«*“.¹ Následoval mohutný přelet 230 strojů pod vedením brig. gen. K. Procházky: „*...ve dvou sevřených prouděch, avšak současně v různých výškách, letka za letkou přelétala sletiště. Každá letka byla o třech tříčlenných rojích ve srazu... Celkem sestávala letecká brigáda z 25 letek... Bylo to 14 letek stíhacích, 7 lehkých bombardovacích a 4 těžké bombardovací.*“² Znovu se objevila Novákova akrobatická skupina, nyní sedmičlenná. Po ukázkách leteckých formací zůstaly nad sletištěm pouze tři stroje, které předvedly synchronizovanou akrobacii. Letecký program zakončilo samostatné vystoupení ‚krále vzduchu‘ npor. Nováka. Armádní sletový den zakončilo opět pozemní vojsko: „*...které vyplnilo celou plochu cvičiště ve společném cvičení s puškou, osvědčilo přesnost výcviku, pohotovost i vyspělost našich vojáků. Korouhev dragounů, složená ze dvou eskadron předvedla*

¹ Letectví, roč. XVIII, č. 7, s. 260.

² Tamtéž

jezdecký rej. Dělostřelci, jejichž dvě baterie s osmi děly předvedly obecenstvu ukázkou svého jezdeckého umění, zakončili své vystoupení dělovými výstřely. V závěru armádního dne vojska Malé dohody vykonala slavnostní pochod před prezidentem republiky dr. Edvardem Benešem...¹ Poslední sletový den a slet byl zakončen rumunskou, jugoslávskou a československou hymnou. „Kde domov můj“ zpívalo vstoje téměř čtvrt milionu diváků. Byla středa, 6. července 1938, 20,05 hod. a X. jubilejní všesokolský slet se právě stal minulostí.

Ohlas sletu v tisku

Český tisk podlehl všeobecnému nadšení. Palcové titulky hlásaly: „*Národ ze žuly nebude přemožen*“, „*Slavný obraz sokolí síly*“ nebo „*Slet manifestací obrany proti fašismu*“. Hlavní sletové dny byly hodnoceny mimořádně podrobně. Nacionalistického ducha nijak neskrývali Národní osvobození ani České slovo. První sletový den jednoznačně komentoval A - Zet Pondělník: „*Odpolední pořad... byl tím nejdokonalejším, co kdy bylo v tomto oboru lidstvem organizováno.*“² 16 V Lidových novinách napsal Karel Čapek: „*Buďtež přičteno naší a sokolské demokracii, že stvořila a vrcholně rozvinula krásu člověka hromadného.*“³ Hlavní československé provládní německy tištěné noviny komentovaly slet kladně. S kritikou *přišlo Rudé právo*: „*...zařazení fašistických bělogvardějců do sokolského průvodu, které je hrubou urážkou našeho nejvěrnějšího spojence, Sovětského svazu, a tím i provokací vůči státní zahraniční politice. Tedy prostě něco nemožného a neslýchaného... po tom*

¹ České slovo, roč. XXX, č. 156, s. 2, 7.7. 1938.

² A-Zet Pondělník, roč. XXXI, s. 1, 4.7. 1938.

³ Lidové noviny, roč. 46, č. 332, s. 1, 5.7. 1938.

všem, co pro naši republiku a udržení míru už Sovětský svaz udělal, se ještě může u nás, dokonce na oficiálním podniku, objevit taková drzá protisovětská provokace...“¹ Nikoliv nepodstatnou skutečnost představoval fakt, že slet shodně nekomentovali Václav Černý ani Ferdinand Peroutka. Citlivý intelektuál Peroutka, zklamaný budováním státu, zjevně nepovažoval vypjatý nacionalismus, vyzdvihoovaný ostatním tiskem, za hodný pozornosti. Naprostý nezájem o slet projevil rovněž list SdP Die Zeit. Říšský tisk však reagoval popuzeně i na slet žactva: „Tentokrát nejde zřejmě jen o přehlídku činnosti velké tělovýchovné a bojovné sokolské organizace, nýbrž především o to, aby slet ukázal českou vůli k odporu a k útoku. K útoku na jinonárodní území uvnitř státu, k obraně proti každému pokusu toho, kdo by chtěl tento program české politiky znemožnit zvenčí. Úsilí Čechů zřejmě směřuje k české totalitě...“² Německý tisk líčil slet jako plod českého imperialismu, ohrožujícího pokojný vývoj střední Evropy: „*Misstöne auf dem Sokolkongress*“, „*Prager Sokolkongress provoziert Deutschland*“, nebo „*Der hussitische Geist ist in jedem Tschechen lebendig*“. Nejradikálnější stanovisko zaujal oficiální deník NSDAP Völkischer Beobachter: „*Tato několikátýdenní přehlídka soustředěné síly, ukazující skutečné možnosti sedmimilionového národa, má svůj účel - přenést sokolské myšlenky mimo hranice, které svírají český národ... Celému národu má být naočkován nadměrný pocit síly, aby mohl zapomenout na své okamžité postavení...Národ, který myslí tak imperialisticky, jako národ český, bude vždy hledat opory pro svůj imperialismus, dokonce i*

¹ Rudé právo, č. 162, s. 2., II. vydání, 13.7. 1938.

² SÚA - f. MZV VA, k. 2 151, Wiener Neueste Nachrichten 22.6. 1938.

když se nachází v situaci, která se musí zdát imperialistickým myšlenkám jako absurdní.¹ Berliner Tagblatt komentoval slet takto: „V těchto dnech je Praha jedním z nejhluchnějších měst na světě. Všude se rozléhá hudba ryčních pochodů a všude možno viděti pochodující skupiny, jimž diváctvo činí nadšené ovace. Jsou krom toho prováděny velké průvody středem města, které znemožňují normální provoz a Pražané se mohou ukřičet. Sokolský slet je náhradkou původně stanovených oslav 20. výročí trvání republiky, od nichž bylo upuštěno pro špatné mezinárodní ovzduší. Ze sokolského sletu bylo učiněno prvořadé politikum. Slet je příležitostí k manifestaci sbratření slovanstva a krom toho projevem české odhodlanosti postavit se proti všemu, co by mohlo otřásti dosavadním českým panstvím nad ostatními národnostmi v republice. Přitom ironií osudu český národ byl skoro ve všech oborech vyškolen německou kulturou a německými vzory. I samotný »Sokol« byl vytvořen podle vzoru Jahnových turnerů a dokonce i vlastní zakladatelé českého sokolství Fügner a Tyrš byli německého původu...“²

Výpravný propagační film o X. sletu, který vznikl za režie Martina Friče, byl vyhotoven ve 26 kopiích. Pozornost diváků poutal rovněž zpravodajský týdeník Aktualita a rozhlasové vysílání. Přímé reportáže z hlavních sletových dnů přesně evokovaly atmosféru Masarykova stadionu pro více než milion koncesionářů; sletové zprávy byly zařazovány v rámci Radiožurnálu dvakrát týdně.

¹ SÚA – f. MZV VA, k. 2 151, Sokolidee und tschechischer Imperialismus, 29.6. 1938.

² SÚA – f. MZV VA, k. 2 151, Berliner Tagblatt 3.7. 1938.

Záříjová krize

Vedení ČOS se na obranu republiky nepřipravovalo pouze organizačně. Již v květnu dalo podnět k rozeslání tajného oběžníku, určenému všem starostům jednot, v němž konkretizovalo formy a mechanismy spolupráce s generálním štábem. Sokolové, jichž se netýkala branná povinnost, měli být k dispozici především pro strážní službu.¹ Přímoú předzvěstí vrcholu krize se stala tzv. Runcimanova mise, bezpříkladný akt vměšování do vnitropolitických problémů suverénního státu. Vrcholní reprezentanti ČSR si byli vědomi skutečnosti, že tento krok je degraduje na úroveň představitelů SdP, avšak vzhledem k tlaku Londýna, Paříže a Berlína nemohli Runcimana odmítnout.²

Na schůzi konané ve dnech 22. - 27. srpna ve Zlíně, přednášeli za účasti 150 sletových pracovníků přední sokolští ideologové. Antonín Krejčí, Antonín Hřebík, Ladislav Jandásek a Jan Uher hovořili o vlivu Sokola na veřejný život. Za účasti špiček ČOS byl vytyčen posletový program, jenž akcentoval výchovu k demokracii, státnosti a brannosti. Důraz byl kladen na přísný výběr činovníků, jejich výchovu a především na ideové vedení a výchovu budoucího členstva ze sokolského žactva a dorostu. Směr, kterým se měla ČOS vydat, byl obsažen v střízlivém hodnocení, jež pod názvem X. slet publikoval Jan Uher v Sokolském vzdělavateli: *„Pro sokolské pracovníky se slet neukončil s odchodem slavnostních hostí z Prahy, se svinutím praporů a vlajek a s vyklizením sletišť. Slet je vždy jen mezníkem práce, ukazatelem směru vývoje, účtováním. Na něj však musí*

¹ SÚA - f. ČOS, k. 115 - oběžník z 22.5. 1938; Vedení ČOS a MNO připravovali od poloviny třicátých let koncepci spolupráce, v níž Sokolu připadla role domobrany.

² Blíže k tomu např.: Kvaček, R.: *Osudná mise*, Praha 1958 nebo Čelovský, B.: *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy 1999.

*navazovat velmi intenzivní práce, která by sletovou bilanci zhodnotila a využila ji pro budoucnost... Teď po sletě je doba pro konstruktivní kritiku, pro zjišťování těch složek, které se ukázaly správnými a zdravými, aby jich mohlo být využito k dalšímu rozvoji sokolské myšlenky, i pro zajišťování nedostatků a chyb, abychom se jich napříště vyvarovali. Nebylo by sokolské a byla by to chyba, kdybychom si chtěli něco zastírat nebo zkreslovat.*¹

X. všesokolský slet je dodnes interpretován jednostranně.² Pochybení a četné omyly nebyly připomínány, a bylo-li na ně poukázáno, byly přehlíženy. Z tělovýchovného hlediska však X. slet znamenal vrchol masového tělocvičného umění, pěstovaného a zdokonalovaného od dob Tyršových, které se projevilo především u prostných mužů a žen, při nichž nastupoval silně nadstandardní počet cvičenců. Vynikající choreografie nesporně předběhla dobu.

Krize

ČOS dávala vždy jednoznačně najevo, že je ochotna svobodu a nezávislost republiky bránit krví a železem. V napjaté, výbušné atmosféře, se v Sokolském vzdělavateli objevil článek Jana Uhra s názvem Sokolstvo a stát, který naléhavě připomínal místo, jež si Sokol v národě vydobyl: „Často se opakuje správné tvrzení, že politika nepatří do Sokola, ale často se tomuto požadavku rozumělo nesprávně. Jmenováním br. starosty Bukovského do silné vlády Syrového bylo zavoláno do politiky celé sokolstvo a

¹ Sokolský vzdělavatel, roč. X, č. 7, s. 129 - 131.

² SÚA - f. ČOS, k. 820. Značné finanční ztráty vznikly např. tím, že na zkoušky byly vydány vstupenky bez data, platné po celou dobu sletu. značný chaos byl způsoben nejen skutečností, že na zvýšené tribuny a do ochozu byl jednotný vchod, ale i tím, že u pokladny na jižní straně se prodávaly vstupenky pouze na severní tribunu a naopak.

*právě v nejtěžší době. Má tedy sokolstvo přece blízký vztah k politice, velmi praktické politice. Není třeba opakovat, že nejde o stranickou politiku, nýbrž o politiku státní, nadstranickou. Takovou politiku, kterou právě stát nejvíc potřebuje. Jde o poměr demokratického občana a demokratického spolku ke státu a jeho potřebám. Právě proto, že sokolstvo ztělesňuje ve své činnosti a ve svých cílech tuto politiku v nejvyšším smyslu, stává se oporou státu ve vážných chvílích. Není to poprvé a nebude to naposled.*¹

Po roce 1918 se Sokol nestal automaticky provládní či prohradní organizací, jakou představovala např. Československá obec legionářská (ČsOL). Ve vedení ČOS převládali národní demokraté a agráři, jejichž jednání bylo mnohdy v rozporu se smýšlením řadového členstva. V letech 1926 - 1927 ČOS opakovaně zdůraznila, že Sokol nechce být počítán mezi tzv. pokrokařské organizace. Zlom nastal až na počátku 30. let, kdy se prezident a jeho kancelář postarali o to, aby ve vedení ČOS získali určující vliv národní socialisté. Působení ČOS v krizovém roce 1938 však dokazovalo morální velikost a absolutní věrnost této organizace státním představitelům a ústavním činitelům. Ve třetí Hodžově vládě² patřili k aktivním sokolům např. ministři Machník a Ježek. Toto koaliční seskupení ovšem nebylo v žádném případě schopno dostatečně pevně a pružně reagovat na stupňující se ohrožení republiky. Postoj politických stran k ČOS byl rovněž různorodý. Agráři si až do konce první republiky zachovávali vůči ČOS konzervativní odstup. Největší podporu nacházel Sokol u národních socialistů, k nimž ve třicátých letech povětšinou buď patřilo nebo inklinovalo její členstvo. Roku 1938

¹ Sokolský vzdělavatel, roč. X, č. 8, s. 155 - 156.

² 21.7. 1937 - 22.9. 1938.

se vůči ČOS počal měnit dříve značně negativní vztah KSČ, živený především zkušenostmi Federace proletářské tělovýchovy (FPT). Zcela jednostranně se k ČOS přikláněla Národní obec fašistická (NOF), jejíž šovinistická hesla ovšem plně souzněla s nacionálními hlasy sokolskými. Naprostý nesouhlas a zřejmou obavu ze silné ČOS vyjadřovala SdP, která nelibě nesla skutečnost, že Sokol dospěl v rozvíjení Jahnových turnerských myšlenek dál než sami Němci.

Mezi 20. červnem a 12. zářím 1938 věnovalo 179 jednot ČOS na fond obrany státu dohromady 173 544 Kč.¹ ČOS byla v pohotovosti od začátku září. V době nastávající krize směřovalo její úsilí třemi směry. Šlo především o zajištění maximálního počtu členů pro případnou obranu republiky, pomoc sokolským jednotám a českému obyvatelstvu v pohraničí a zabránění projevům defétismu. Jednoty v pohraničních oblastech likvidovaly závažné dokumenty a připravovaly evakuaci nejhroženějších členů a nejdůležitějšího jmění. Konkrétní opatření při péči o uprchlíky dohodlo vedení ČOS s ministerstvem sociální péče, Svazem dělnických tělocvičných jednot, Orlem, Československým červeným křížem (ČČK) a dalšími relevantními organizacemi. V Praze začala fungovat sokolská střediska, určená především k organizaci případné přímé pomoci republice, která se po 17. září změnila ve stálou službu s ústředím v Tyršově domě. Po 1. říjnu bylo jejich povinností organizovat převoz sokolského majetku, majetku Orla a DTJ ze zabraných území, ubytování uprchlíků, získávání ubytování a zaměstnání pro utečence a hlídkování na smíchovském, Wilsonově, Masarykově

¹ Sokolský věstník, roč. XL, č. 38, s. 481 - 482; celkově přispělo na fond přes 232 000 dárců sumou přesahující půl miliardy Kč.

a Denisově nádraží. Díky ČOS byla většina sokoloven přeměněna na nouzové ubytovny s provizorními lůžky. Dokladem sokolské evakuační činnosti byla naplněná velká tělocvična Tyršova domu, kam byl svážen důležitý inventář velkých jednot. V práci pro uprchlíky byla ČOS vysoce ceněna. Díky svému rozprostření nemohla v této celonárodní akci nezískat prvenství.¹ 22. září padla Hodžova vláda. Na pozadí mohutné vlny demonstrací jmenoval prezident vládu gen. Jana Syrového, v níž zaujal místo ministra bez portfeje starosta ČOS S. Bukovský. S únosnou mírou zjednodušení lze proto konstatovat, že v jeho osobě pak Sokol nesl spoluzodpovědnost za nastalý vývoj. S Bukovského vstupem do vlády se nepochybně zlepšila komunikace Sokola s vedením státu, směřující k pevnějšímu začlenění ČOS do jeho obrany. Téhož dne byli Edvardem Benešem přijati náčelník ČOS M. Klinger v doprovodu starosty - ministra Bukovského. Tlumočili mu vzkaz předsednictva ČOS, že sokolstvo je připraveno nastoupit po boku armády: *„Sokolstvo jako celý národ bylo, je a zůstane kdykoliv připraveno k obětem, děj se co děj, pro zachování národní svobody. Má plnou důvěru, že ústavní činitelé dělali, dělají a udělají vše, co je v lidských silách. Nejpřednějším příkazem dneška je pořádek a jednota národa. Opřeni druh o druh a semknuti za svým prezidentem a odpovědnou vládou republiky, kdybychom byli všemi opuštěni, neopustíme sami sebe.“*²

Úloha, kterou ČOS v době mnichovské krize hrála, byla ještě zdůrazněna skutečností, že její infrastruktura skýtala ev. možnost náhrady dočasně ochromené komunikační sítě státního

¹ SÚA - f. ČOS, k. 116.

² Sokolský věstník, roč. XL/1938, s. 155 - 156.

aparátu. Sokol jako nositel tradice, jako státotvorná organizace, jejíž členové tvořili roku 1918 první ozbrojené složky republiky a jako garant jeho demokratického vývoje zákonitě převzal roli obránce. Měl důvěru nejen státní moci výkonné a zákonodárné, ale i armády a širokých mas obyvatelstva. Představoval jedinou nadstranickou organizaci schopnou překlenout stavovské rozdíly v celonárodním měřítku. Absolutní loajalita ČOS vůči Hradu znamenala i podporu vládních a prezidentských prohlášení určených k uklidnění veřejnosti a oficiálně se dovolávajících podpory západních spojenců. Nezdravý optimismus, který do poslední chvíle nepřipouštěl oficiální pochybnosti o spojencích, znamenal zásadní – z psychologického hlediska však pochopitelnou – neupřímnost vůči národu, který byl ochoten k nejvyšším obětem. V rámci sokolského pojetí vlastenectví byla oběť vlastního života v boji za svobodu a nezávislost považována za čest.

O zoufalém odhodlání udržet celistvost republiky svědčí stovky dopisů a telegramů, které v posledním zářijovém týdnu docházely buď do kanceláře prezidenta republiky nebo do pražského Tyršova domu. V jedinečném provolání se na prezidenta společně obrátili ČOS, DTJ, ČsOL Středočeská župa československého Orla, Nezávislá jednota československých legionářů, Obec přátel legionářů, Svaz československého učitelstva, Družina československých válečných poškozených, Svaz československých Junáků skautů, Obec československých spisovatelů a Ústřední rada církve československé: *„Muž, jenž mluví dnes jménem velkého sousedního národa nám pohrozil, že nás přepadne, nepřistoupíme-li ihned na jeho podmínky, jaké se vkládají na hlavu poraženým. Kdybychom jim vyhověli, vyřkli*

bychom sami nad sebou ortel smrti, mravní a nakonec i hmotné. Víme pane presidente, co v této chvíli znamená naše nedávné slovo... Dovedeme rozeznat, kdy je třeba jednat a kdy bojovat. Bude-li zapotřebí bojovat, dovedeme to... Nebojte se o budoucnost vlasti“.¹

ČOS ve druhé republice²

Mnichovská dohoda vytyčila I. - IV. pásmo českého, moravského a slezského pohraničí, které německá branná moc obsadila mezi 1. a 7. říjnem 1938 V. pásmo, zahrnující území „převážně německého charakteru“ a plošně přesahující součet všech předchozích, bylo připojeno do 10.10. 1938. Jeho vymezením byl v Berlíně pověřen výbor, složený ze signatářů Mnichovské dohody a Československa, jenž měl nejpozději do konce listopadu vyznačit plebiscitní oblast, dočasně zajištěnou mezinárodními jednotkami. Zatímco československá strana prosazovala jako základ plebiscitu území obývané Němci ze 75%, požadoval Berlín pouhou prostou většinu, tzn. 51%, a to podle sčítání lidu z roku 1910. 5.10. 1938 byly německé úvahy o vyloučení československých zástupců potvrzeny. Díky této skutečnosti mohlo Německo připojit i čistě česká území, k nimž patřily Jindřichohradecko, Chodsko, Českodubsko, Jilemnicko, Novojičínsko nebo Břeclavsko. 8.10. 1938 obsadila německá

¹ SÚA - f. ČOS, k. 116.

² Z poslední literatury blíže k tématu: Gebhart, J. – Kuklík, J.: Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Praha – Litomyšl 2004; Uhlíř, J., B.: Druhá republika. Stát, který nikdo nechtěl. In: HO, roč. 14/2003, s. 123 – 135; Holzer, J.: První a Druhá československá republika. Úvod do komparace stranických systémů. In: Politologický časopis, roč. 1997, č. 4, s. 330 – 351; Kuklík, J.: Změny v politickém systému druhé republiky. In: XIV. letní škola historie. Nejnovější čs. dějiny v kontextu obecných dějin, Praha 2002, s. 123 – 135.

branná moc Petržalku. Po 13.10. 1938 vznikla kvůli přesnému vymezení hranic samostatná německá a česká delimitační komise. Státní hranice s Německem byla prohlášena za definitivní 21.10. 1938. O měsíc později – 22.11. 1938 – došlo k podpisu hraničního protokolu. Závazné vymezení hranic, od něhož se odvíjela jejich garance, mělo být parafováno 19.1. 1939 v Drážďanech; Berlín však schůzku jednostranně odvolal. Německo obsadilo celkově 28 680 km².¹ Původní české, moravské a slezské hranice zůstaly nezměněny pouze na dvou krátkých úsecích. Téměř beze zbytku byla Německu předána opevnění, budovaná od roku 1935 nákladem 2, 567 mld. Kč. Souběžně s německým zábořem připojilo 2.10. 1938 Polsko na základě ultimata z 30.9. 1938 dvě třetiny českého Těšínska. Následovaly části Frýdecka, Jablunkovska a posléze i ostrůvky na Oravě, Spiši, Kysuci a Šariši - celkem 1 086 km². 2.11. 1938 bylo Vídeňskou arbitráží² Maďarsku přiznáno jižní území Slovenska a Podkarpatské Rusi o rozloze 11 830 km². Jediným sousedem, který vůči Praze nevněsł územní požadavky, bylo Rumunsko. Z původních 140 508 km² ztratilo Československo 41 596 km².³

V prvních týdnech existence druhé republiky se její mocenskopolitický systém od systému předmnichovského prakticky nelišil. Soustava ústředních orgánů zůstala v podobě předepsané ústavou z roku 1920. V mechanismu mocenských struktur však byly jejich kompetence podstatně modifikovány.

¹ Blíže k tomu: Bartoš, J.: Okupované pohraničí české obyvatelstvo 1938 – 1945, Praha 1986 nebo Kural, V. – Radvanovský, Z. a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002

² Blíže k tomu např.: Vídeňská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. a II., Martin 2002 a 2003, ed. L. Deák.

³ Blíže k tomu např.: Matoušek, K.: Hospodářský zeměpis druhé republiky, Praha 1939, s. 8 – 11 nebo Hodáč, F.: Hospodářství nového Československa, Praha 1938.

Zcela změněná atmosféra vedla k téměř okamžité, dalekosáhlé státní restrukturalizaci, která zasáhla všechny oblasti společenského, politického, sociálního, hospodářského i kulturního života.¹ Ke zjednodušování a sjednocování docházelo ve všech oblastech; pravice rychle podléhala tlaku militantních nacionalistů. Vnitropolitický vývoj šel k autoritativní demokracii, v níž zákonodárná i výkonná moc spočinula v rukou prezidenta a vlády. Proces přeměny politického života druhé republiky probíhal ve dvou zřetelně oddělených fázích. První se uzavírala zformováním dvou nových politických stran – Strany národní jednoty (SNJ)² a Národní strany práce (NSP), druhá počínala volbou prezidenta a nástupem nové vlády. Další výrazný mezník, který podstatně radikalizoval vnitropolitický vývoj, představovala návštěva ministra F. Chvalkovského v Berlíně v lednu 1939. Nejmarkantnější znak totální přeměny státu zřejmě představovala jeho nová zahraničněpolitická orientace. Praha spoléhala především na Berlín a jeho spolupráci s britskými konzervativními kruhy. Druhá republika nebyla od počátku své existence vnímána jako subjekt, ale jako pouhý objekt evropské velmocenské politiky.

V pomnichovském Československu neexistovala žádná reálná politická síla, která by trvala na zachování dosavadní struktury stranickopolitického života. Reforma stranického systému druhé republiky vycházela z předpokladu, že dosavadní model bude nahrazen dvěma velkými stranami. Procesu

¹ Blíže k tomu např.: Matoušek, K.: *Hospodářský zeměpis druhé republiky*, Praha 1939.

² Blíže k tomu např.: Gebhart, J. – Kuklík, J.: *Strana národní jednoty – strana vládní a vládnoucí*. In: MD č. 1/1993, s. 219 – 258 nebo Gebhart, J. – Kuklík, J.: *Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha – Litomyšl 2004, s. 50 – 61.

zjednodušování se hned zpočátku snažily chopit Národní liga a Národní obec fašistická (NOF), pozadu však nezůstalo ani Národní sjednocení (NSj) a agrárníci. Vůdce NOF R. Gajda deklaroval zřízení Národního tábora československého (NTČ), jehož program navrhoval nejen zrušení stávajících politických stran a jejich nahrazení stavovskými organizacemi, ale kalkuloval i s vyloučením bývalých politiků z veřejného života, rozpuštěním zednářských lóží, řešením židovské otázky a provedením revize majetku vládních a stranických činitelů. Sociální demokraté předpokládali spojení s národními socialisty a současně očekávali vznik konzervativně liberální strany.¹ KSČ přišla s návrhem spojení s národními socialisty a lidovci. Představitelé národních socialistů se ovšem potřebného konsensu nedobrali. Před tím, než v drtivé většině splynuli s pravíci, vzniklo z jejich iniciativy 9.11. 1938 Hnutí národní spolupráce a obrody. 11.11. 1938 zastavila vláda činnost Vlajky. V polovině listopadu nabylo reálných kontur sjednocení pravice a středu. Úkolem SNJ, jejíž jádro tvořili agrárníci, bylo soustředit většinu politických, převážně nesocialistických stran. Předpokládala se i účast extrémních nacionalistů, např. Národní ligy, NOF nebo Akce národní obrody (ANO). Proces vzniku SNJ, která se oficiálně ustavila 17.11. 1938, podpořilo NSj a posléze rovněž lidovci. V Čechách a na Moravě se stabilizovala hegemonní pozice pravicových a výrazně nacionálních sil. V mládežnické organizaci SNJ – Mladé národní jednotě (MNJ), která vznikla z iniciativy mladých agrárníků, živnostníků a mladého NSj na přelomu října a listopadu 1938, se sdružily nejen mládežnické sekce všech pravicových stran a

¹ Blíže k tomu např.: Kuklík, J.: Sociální demokraté ve druhé republice, Praha 1992, s. 39 – 69.

skupiny kolem revue Řád a týdeníku Národní obnova, ale i část mladých národních socialistů.

Po vyhlášení zákonů o autonomii Slovenské krajiny a Podkarpatské Rusi, k němuž došlo 22.11. 1938, byl oficiální název země změněn na Česko-Slovensko; Podkarpatská Rus byla přejmenována na Zakarpatskou Ukrajinu. Koncem listopadu 1938 se zformovalo I. ilegální ústřední vedení KSČ ve složení E. Klíma, V. Synek, J. Zika a E. Urx. 30.11. 1938 byl prezidentem republiky zvolen E. Hácha.¹ Vzápětí podal demisi své vlády premiér J. Syrový. Ještě téhož dne pověřil prezident sestavením nového kabinetu předsedu SNJ J. Berana; k jeho jmenování došlo 1.12. 1938. Současně s vládou ústřední byla jmenována druhá autonomní vláda Slovenské krajiny a třetí autonomní vláda Zakarpatské Ukrajiny, opět v čele s J. Tisem a A. Vološinem. Zvolení prezidenta a jmenování vlád lze interpretovat jako další z řady stabilizačních prvků, k nimž politická reprezentace programově šla od poloviny listopadu. Potvrzuje to i oficiální vznik státotvorné opozice, která se pod vedením sociálních demokratů ustavila v NSP (původní název Národní strana pracujících lidu) 11.12. 1938. Jejím úkolem bylo koncentrovat zbytky demokratického tábora, tzn. stoupence exprezidenta Beneše a členy vlivných obcí sokolské a legionářské. NSP se více než kdo jiný starala o uchování politických i morálních hodnot první republiky a stala se významnou základnou obrany demokracie. Její geneze byla ale delší a složitější než u SNJ a organizační strukturu NSP se proto do 15.3. 1939 nepodařilo uvést do života v plném rozsahu. Ještě 22.11. 1938 totiž

¹ Blíže k němu.: Tomášek, D. – Kvaček, R.: Causa Emil Hácha, Praha 1995; Pasák, T.: Judr. Emil Hácha (1938 - 1945), Praha 1997 nebo Machálek, V.: Prezident c zajetí. Život, činy a kříž Emila H8chy, Praha 1998

sociálnědemokratičtí představitelé deklarovali připravenost vstupu právě do SNJ. Takové tendence však okamžitě negovalo jejich sokolské a legionářské křídlo, jež naopak vyzvalo ke vstupu do NSP. Přes značný příliv bývalých komunistů, který novou stranu do jisté míry radikalizoval, se NSP ústy svého předsedy A. Hampla vymezovala vůči SNJ nejen jako nutný orgán kontroly, ale jako nutný orgán spolupráce. Relativně autonomní součást NSP tvořilo Národní hnutí pracující mládeže (NHPM)¹ založené 13.11. 1938 zástupci mládeže sociálnědemokratické a levého křídla mládeže národněsocialistické, kteří se odmítli ztotožnit s cíli MNJ a NHPM vtiskli demokratický a důsledně antiautoritativní charakter. Skutečnou opozici tvořili nezařazení poslanci, výrazně nacionálně orientovaní L. Rašín a V. Klíma a někteří sociální demokraté, sdružení kolem Dělnické akademie a Petičního výboru „Věrní zůstaneme!“ (PVVZ). 12.12. 1938 skončila na území Čech, Moravy, Slezska a Slovenské krajiny ostraha hranic (na Zakarpatské Ukrajině odvolána 15.2. 1939). 15.12. 1938 schválilo Národní shromáždění zmocňovací zákon. Ke směrnici o likvidaci zbytku Československa doplnil 17.12. 1938 A. Hitler dodatek, v němž konstatoval, že případná akce musí být definovatelná jako pacifikační a nikoli jako válečná, a proto smí být provedena bez mobilizace pouze mírovými silami. 18.12. 1938 proběhly volby do slovenského sněmu, během nichž byla předložena jednotná kandidátka HSĽS-SSNJ. Konalo se i kvazireferendum, které mělo zodpovědět otázku, zda voliči chtějí svobodné Slovensko. Pro Čechy a Židy byly zřízeny oddělené volební místnosti. 23.12. 1938 vydala vláda nařízení o politických

¹ Blíže k tomu např.: Kuklík, J.: Sociální demokraté ve druhé republice, Praha 1992, s. 93 – 109.

stranách, podle nějž mohly být nové politické subjekty zakládány pouze s jejím povolením.

6.10. 1938 schválilo vedení Hlinkovy slovenské ľudové strany (HSĽS) jménem sjednocené slovenské politické reprezentace tzv. Žilinskou dohodu, požadující autonomii Slovenska.¹ Téhož dne byl ministrem pro správu Slovenska jmenován místopředseda HSĽS J. Tiso, který se 7.10. 1938 stal předsedou slovenské autonomní vlády. 9.10. 1938 zastavilo slovenské ministerstvo vnitra činnost Komunistické strany Československa (KSČ) a 16.11. 1938 sociální demokracie. Pod hrozbou zákazu donutila HSĽS - s dočasnou výjimkou autonomistické Slovenské národní strany (SNS) - ostatní slovenské politické strany ke sloučení. Na přelomu listopadu a prosince tak byl na Slovensku zaveden systém jedné politické strany - HSĽS, která po jistou dobu používala přídomek SSNJ (Strana slovenskej národnej jednoty). Vedle HSĽS-SSNJ byly povoleny pouze Deutsche Partei in der Slowakei (F. Karmasin) a Szlovenszkói magyar párt (J. Esterházy). 11.10. 1938 byla jmenována autonomní vláda Podkarpatské Rusi v čele s A. Bródyem.

První zahraniční cesta ministra zahraničních věcí F. Chvalkovského vedla ve dnech 13. a 14.10. 1938 do Berlína. Obdržel zde seznam 21 bodů, po jejichž splnění mohla druhá republika očekávat přátelský poměr Německa. Chvalkovský deklaroval prioritní zájem Prahy po úzkých stycích s Německem a přislíbil mj. zrušení spojeneckých smluv, redukci armády, vyloučení židovského vlivu, umožnění stavby exteritoriální

¹ Blíže k tomu např.: Deák, L.: Hra o Slovensko, Bratislava 1991 nebo Rychlík, J.: Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914 – 1945, Bratislava 1997, s. 141 – 153.

dálnice mezi Vratislaví a Vídní a kanálu Odra - Dunaj, povolení činnosti Nazionalsozialistische deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) a zákaz KSČ. Chvalkovský se vrátil s přesvědčením, že zahraniční politika druhé republiky bude napříště politikou rezignace malého neutrálního státu. 20.10. 1938 přistoupila vláda k zastavení činnosti KSČ; rozpuštěna byla 27.12. 1938 (předseda KSČ K. Gottwald emigroval již 9.11. 1938, počátkem prosince 1938 odešli další komunističtí představitelé, např. R. Slánský, J. Šverma, V. Kopecký, B. Šmeral nebo B. Köhler). 21.10. 1938 vydal vůdce a říšský kancléř A. Hitler tajnou směrnici o likvidaci zbytku Československa, k níž mělo dojít v případě, že by se jeho politika stávala vůči Německu nepřátelskou. 22.10. 1938 odešel do exilu exprezident Beneš. 25.10. 1938 vydala vláda nařízení o otázkách státního občanství a opce, které specifikovalo nabývání domovského práva. Ústřední výkonný výbor sociálnědemokratické strany rozhodl o vystoupení ze Socialistické dělnické internacionály, čímž protestoval proti francouzským socialistům, kteří podpořili politiku Daladierovy vlády. Stejného dne požádal A. Bródy Prahu o vypsání plebiscitu, jehož cílem bylo připojení Podkarpatské Rusi k Maďarsku; byl odvolán a zatčen. 26.10. 1938 došlo ke jmenování druhé podkarpatoruské autonomní vlády v čele s A. Vološinem, jež 28.10. 1938 zahájila svou činnost výnosem o zastavení všech politických stran a jejich složek. Ponechána byla pouze Ukrajinská centrální národní rada. 2.11. 1938 byla Vídeňskou arbitráží dořešena jižní hranice Slovenska a Podkarpatské Rusi. Vídeňská arbitráž přiznala 2.11. 1938 Maďarsku 92% území, na

něž vzneslo nároky v Komárně mezi 9. a 13. říjnem.¹

O utvoření samostatného slovenského státu pod německou ochranou se radikálové, reprezentovaní A. Machem, F. Ďurčanským a V. Tukou, kontinuálně snažili od Žilinské dohody. (Již 28.9. 1938 předalo vedení HSĽS polskému vyslanci návrh na vytvoření polsko-slovenské ev. polsko-slovensko-maďarské unie, která měla vzniknout v případě vojenské porážky Československa.) S dlouhodobým setrváním ve svazku s Čechy nepočítalo ani umírněné křídlo HSĽS. Tisova koncepce evoluční cesty k nezávislosti spočívala v tom, že Slovensko zůstane součástí druhé republiky tak dlouho, dokud mu to bude vyhovovat. Situaci se mezi 26. a 31. prosincem 1938 rozhodl osobně sondovat prezident Hácha, který v Tatranské Lomnici vedl jednání se zástupci slovenské vlády; rozhovory byly nezávazné a nevyplýnuly z nich žádné konkrétní závěry. 18.1. se poprvé sešel slovenský sněm, na němž podala demisi druhá Tisova vláda. K její rekonstrukci došlo 20.1. 1939, opět pod Tisovým předsednictvím. 21.1. 1939 přijal J. von Ribbentrop v Berlíně F. Chvalkovského.² Z jednání vyplynulo, že nejen československý model autoritativní demokracie, ale ani kurs Beranovy vlády nepovažuje Německo za akceptovatelný. Za říši škodlivé byly označeny veškeré předem nekonzultované pokusy československé diplomacie. Berlín po druhé republice požadoval: 1. vypovězení spojeneckých svazků a plnou neutralitu, 2. vystoupení ze Společnosti národů, 3. provádění zahraniční politiky v souladu s Německem a připojení k Paktu proti Kominterně, 4. odstranění

¹ Blíže k tomu např.: Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. a II., Martin 2002 a 2003, ed. L. Deák.

² Blíže k tomu: Gebhart, J. – Kuklík, J.: Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Praha – Litomyšl 2004, s. 157 – 159.

zbytků Benešova režimu a Židů, propuštění úředníků, proti nimž má Říše námitky a vydání protižidovských zákonů podle norimberského vzoru, 5. demobilizaci vojska, snížení stavu a rozpočtu armády na minimum, 6. odstoupení části zlata a rezerv Národní banky československé, odpovídajících hospodářskému významu území postoupených Německu, 7. nebudování průmyslu, který by konkuroval sudetskému, a otevření trhu zboží vyrobeného v Sudetech, 8. splnění všech požadavků Němců, kteří zůstali v českých zemích, tzn. svoboda nacionálněsocialistického projevu v programu, organizaci i propagandě; ponechání všech Němců na jejich místech a udělení práva určení výchovy a způsobu kulturního života; vyloučení Židů ze všech vztahů s Němci; zajištění dobrých vztahů mezi Němci v Česko-Slovensku a česko-slovenskou vládou a odstranění všech osob, jež tomu brání; 9. zajištění dobrých vztahů mezi Prahou a Berlínem ve věcech hospodářských, kulturních a zvláště politických; 10. přijetí stejné ideologie, jakou mají Němci. Česko-slovenská vláda vzápětí přistoupila na plnění řady z těchto požadavků a podstatně utužila vnitropolitický režim, čímž jednoznačně deklarovala totální podřízenost Německu (smlouva o spolupráci mezi československou policií a gestapem, činnost NSDAP, užívání hákového kříže, průjezd říšské branné moci československým územím, uvolnění 481 mil. Kč Říšské bance, sjednocení a zpřísnění cenzury, zastavení vybraného liberálnědemokratického tisku, kolportáž říšskoněmeckého tisku a knih, upřesnění definice žida, návrh na řešení židovské otázky, zrušení branné pohotovosti státu, snížení počtu divizí). Podle belgického vzoru byl připraven návrh neutrality; odpovědnost za nedotknutelnost a územní integritu Česko-Slovenska měli převzít garanti, kteří by při

napadení poskytlí vojenskou a materiální pomoc, přičemž uznání neutrality mělo automaticky rušit předchozí mezinárodní závazky.

12.2. 1939 požádal V. Tuka při audienci u A. Hitlera o hospodářskou pomoc a podporu vyhlášení slovenské samostatnosti.¹ Na konci února upozornil H. Göring slovenskou vládní delegaci, vedenou F. Ďurčanským, že ev. hospodářskou pomoc poskytne Berlín pouze na základě vyhlášení samostatnosti. 16.2. 1939 schválila programová komise SNJ nebývale radikální program, kalkulující s likvidací NSP a jednoznačně směřující k zavedení tuhé autoritativní demokracie. Společnost měla být rozčleněna do šesti stavů - zemědělství, průmysl a živnosti, peněžnictví a obchod, doprava, svobodná povolání, veřejní zaměstnanci. Z hlediska zahraničněpolitického měla pro Česko-Slovensko existovat jediná volba - Německo. 22.2. předložila druhá republika signatářům Mnichovské dohody, vedle deklarace o neutralitě, memorandum, připomínající závazek mezinárodních garancí česko-slovenských hranic, plynoucí z dodatku Mnichovské dohody. 28.2. 1939 Německo udělení garancí odmítlo v odpovědi na verbální nótu Francii a Velké Británii (obě velmoci odvíjely svůj postoj od německého rozhodnutí). Ve dnech 28.2. - 3.3. 1939 vyslalo do Berlína československé ministerstvo zahraničí přednostu Chvalkovského kabinetu H. Masaříka, aby u státního tajemníka E. von Weizsäckera sondoval další vyhlídky československo - německého poměru a projednal s ním účast reprezentanta německé menšiny E. Kundta v československé vládě. Von Weizsäcker jej však nepřijal, Masařík hovořil pouze se šéfem československé politické sekce

¹ Blíže k tomu např.: Korček, J.: Obdobie prvej Slovenskej republiky a protifašistického odboja. In: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti, Bratislava 1998, ed. J. Beňo a kol., díl II., s. 210 - 224.

ministerstva zahraničí G. Altenburgem;¹ druhá republika přestala být Berlínem považována za partnera. 2.3. 1939 bylo schváleno vládní nařízení o zřízení kárných pracovních táborů (zřízení pracovních táborů schválila vláda v konečné verzi již 10.10. 1938). 6.3. 1939 došlo k reorganizaci autonomní vlády Zakarpatské Ukrajiny, což byl poslední pokus Prahy o konsolidaci tamních poměrů; premiérem zůstal i nadále A. Vološin. 7.3. 1939 přesvědčoval německý emisar A. Seyss-Inquart v Bratislavě J. Tisa a K. Sidora, aby vyhlásili státní samostatnost Slovenska. HSĽS následně požadovala další uvolňování česko-slovenského svazku. Ústřední vláda, která se ještě 9.3. 1939 snažila v rozhovorech se slovenskými ministry nalézt kompromis, přistoupila k radikálnímu řešení. Jeho inspirátorem byl ministr A. Eliáš, jenž vycházel z předpokladu, že má-li se Česko-Slovensko rozpadnout, pak pouze mocenským zásahem Německa. V noci z 9. na 10. březen 1939 odvolal prezident Hácha z funkce předsedy vlády J. Tisa a další tři ministry. Moc převzala armáda pod velením generálů B. Homoly a H. Vojty. Byla internována řada separatistů; v Bratislavě, Banské Bystrici a Piešťanech došlo k vyhlášení výjimečného stavu. Tzv. Homolův puč, jehož výsledky Praha nevyužila, však situaci místo očekávaného uklidnění pouze vyostřil. Po problémech se zformováním nové autonomní vlády v čele s J. Sivákem, byl 11.3. 1939 předsedou slovenské vlády jmenován K. Sidor, který odolal tlaku vlastních radikálů (K. Murgaš, F. Ďurčanský) i německých emisarů (W. Keppler, A. Seyss-Inquart, J. Bürckel) a bezprostřední vyhlášení samostatnosti odmítl. 12.3. 1939 informoval přednosta pátrací skupiny 2. odd.

¹ Blíže k tomu např.: Masařík, H.: V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata, Praha – Litomyšl 2002, ed. J. Tomeš, s. 283 – 287.

hlavního štábu plk. gšt. F. Moravec ministry J. Syrového, A. Eliáše, F. Chvalkovského a J. Havelku, že německý zásah proti Česko-Slovensku je téměř jistý; předsednictvo vlády však nezaujalo jednoznačný postoj. 13.3. 1939 přijali A. Hitler a J. von Ribbentrop expremiéra J. Tisa s F. Ďurčanským a F. Karmasinem. Vůdce a říšský kancléř konstatoval, že se definitivně rozhodl vyřešit český problém, a proto se Slovensko musí buď osamostatnit a požádat o německou ochranu, nebo se Německo přestane o jeho osud zajímat. Vzápětí požádal J. Tiso premiéra K. Sidora o svolání slovenského sněmu a 14.3. 1939 informoval poslance o svých berlínských rozhovorech. Sidorova vláda podala demisi a sněm odhlasoval návrh zákona o samostatném slovenském státě; premiérem byl zvolen Tiso. V odpoledních hodinách 14.3. 1939 obsadily první jednotky německé branné moci Moravskou Ostravu, Vítkovice, Frýdek a Místek. Vzápětí odletěl plk. F. Moravec a 10 vybraných zpravodajských důstojníků do Londýna. Praha chtěla získat informace o aktuálním německém postoji přímo v Berlíně. Ministr F. Chvalkovský, který chtěl původně do Německa odcestovat sám, protože byl přesvědčen, že dokáže očekávanému tlaku odolávat lépe než Hácha, nakonec vyjednal prezidentovo přijetí přímo u A. Hitlera. Nedostatečně informovaný a nepřipravený Hácha opouštěl Prahu s přesvědčením, že bude jednat o situaci na Slovensku a o ev. hospodářské a vojenské dohodě. V brzkých ranních hodinách 15.3. 1939 byli E. Hácha a F. Chvalkovský donuceni vyjádřit souhlas s okupací českých zemí, jež byla uskutečněna během dvanácti hodin téhož dne. 14.3. 1939 proklamovala nezávislost své země rovněž ministerská rada vlády Zakarpatské Ukrajiny. O den později byla v Chustu zvolena nová vláda v čele s J.

Révayem, která přejmenovala Zakarpatskou Ukrajinu na Karpatskou Ukrajinu a zároveň požádala o německou a italskou ochranu; její paramilitární jednotky Karpatské Síč zahájily povstání za nezávislost. Zjevný dezinteres Berlína však umožnil Budapešti, aby na základě ultimata adresovaného Praze, trvala na okamžitém vyklizení Zakarpatské Ukrajiny; zároveň započaly maďarské jednotky s okupací. Karpatoukrajinská vláda i prezident A. Vološin se uchýlili do Rumunska, kde sondovali možnosti připojení. Po odmítnutí se pokusili o získání autonomního statutu v rámci Maďarska. 15.3. 1939 se NOF, ANO a Vlajka pokusily v Praze o puč, při němž došlo k obsazení budovy parlamentu. Nově ustavený Český národní výbor (ČNV) v čele s gen. R. Gajdou se snažil o odstranění vlády a převzetí moci. Jeho proklamaci podpořili i někteří zástupci SNJ a NSP. [ČNV automaticky zanikl 23.3. 1939 založením Národního souručenství (NS), jež se po vyhlášení protektorátu stalo jedinou českou politickou stranou.] 16.3. 1939 došlo v Praze k vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava; výkonná moc byla na dobu jednoho měsíce svěřena vojenské správě v čele s veliteli okupačních vojsk, generály J. Blaskowitzem (Čechy) a W. Listem (Morava). Šéfem civilní správy se stal K. Henlein. Do 18.3. 1939 byla po boji s jednotkami československé armády (přibližné bojové ztráty činily 250 mužů) a Karpatské Síče dovršena okupace Karpatské Ukrajiny maďarskými vojsky. Druhá republika existovala pouhých 166 dnů.

V této krátké periodě byla ČOS nucena řešit řadu organizačních problémů, které však spočívaly nejen v evakuaci majetků jednot v odtrženém území. Již 1. října 1938 adresovalo vedení ČOS všem jednotám spěšný důvěrný oběžník: „Je

naléhavou potřebou národní i státní, aby občané české národnosti, až se dozví, že jsou v tzv. plebiscitním území, byli přímo varováni před opuštěním tohoto území. Je zapotřebí je informovati, že jim bude poskytnuta v době plebiscitu naše i mezinárodní ochrana a je nutno působit na jejich rozvahu...Odchodem před plebiscitem by zavinili ztrátu i tohoto území s převážnou většinou našeho obyvatelstva.“¹

Profesor Uher komentoval Mnichov článkem Těžká hodina: „Stalo se to, čemu bychom ještě před několika dny nebyli uvěřili: naše zděděná vlast je okleštěna, naše soužití s národnostními menšinami, se kterými jsme po věky na této půdě žili a vytvářeli cenné životní hodnoty, je roztrháno, plán na vytvoření spravedlivého domova pro všechny národnosti v duchu opravdové lidskosti je na dlouho pohřben. Stojíme se smutkem v srdci nad zničeným dílem, budovaným po dvacet let s láskou a nemalou horlivostí... Nejtěžší bolest jsme však prožili nad zažitým zklamáním. V srdci každého z nás hlodá vytrvale myšlenka: zrazení!... Hanobení všeho, co nám bylo a jest drahé, nás nevyrušilo z klidu. Ale strašná skutečnost, že nás zradili přátelé, spojenci, kterým jsme sloužili ne z povinnosti, ale z lásky a z vědomí společných úkolů a povinností, ta bolela nejvíc a bolet nepřestane. Naši přátelé nás připravili i o možnost svaté války, která by pro nás nebyla bývala zlem nejhorším, třeba by byla strašná... Odložme různice, nesváry, hádky do klidnějších dob, příkaz chvíle zní: do jednoho houfu, vytrvat, nedat se, ukázat, že duch náš neklesl, že nepřátelé čekají marně na to, aby nás viděli vydávat se jim do rukou dobrovolně... Všichni jsme cítili, že by bylo lehčí nežít, než žít v této době. Ale všichni jsme si uvědomili,

¹ SÚA - f. ČOS, k. 116.

že dnes máme dvojnásobnou povinnost žít. Nežijeme pro sebe, ale pro národ. Nemáme na vybranou, musíme svým nástupcům zachovat, co se dá, odevzdat jim snesitelné životní podmínky. To je svatá povinnost, od které nesmíme uhnout... Sokolské zdraví, pevné nervy, mravní síla, národní vědomí, víra v spravedlivou věc pomohou nám překonat nejhorské doby a udrží v nás živou víru, že přece jen pravda zvítězí.“¹

Atmosféru doby po německé anexi Sudet a dalších území, za něž byla ČOS činěna spoluzodpovědnou, hořce komentoval Josef Čapek: „*Co jste, štváči, traviči, spekulanti bez svědomí, udělali z národa, z toho lidu Masarykova pohřbu, lidu všesokolského sletu, lidu mobilizace... Žádný nepřítel světa se nedopustil tolika zlého jako vy, vyděrači běd, kteří jste tento národ tak strašlivě zkazili a zhanobili! Ne ztracená území, ale toto je národní katastrofa.“²* Do Tyršova domu počaly docházet anonymy obviňující ČOS z podlosti, nečestnosti a zbabělosti.³ Vedení ČOS se ocitlo ve dvojím ohni. Bylo kritizováno nejen vlastním členstvem, ale především ulicí, která jej vinila ze stejných selhání jako představitele státu. Pro malověrné se jeden z hlavních symbolů odporu změnil přes noc ve zosobnění porážky.

Ve dnech 2. - 10. října byl do vnitrozemí převezen nákladními auty majetek zabraných jednot. Tato akce, s níž vedení ČOS počítalo teoreticky již od pádu Hodžovy vlády, proběhla podle předem stanoveného scénáře. Starostové ohrožených jednot „...zabezpečili sokolský majetek..., zvláště listinný materiál,

¹ Sokolský vzdělavatel, roč. X, č. 8, s. 149 - 150

² Psáno do mraků 1936 - 1939, Praha 1993, s. 241 - 242.

³ SÚA - f. ČOS, k. 116.

sokolské prapory a vše, co je důležitou součástí spolkového života“¹ okamžitě po 22. září.

Úroveň sokolských ztrát demonstruje počátek druhé republiky v celé jeho tragice. Z celkového počtu 50 žup se zábor dotkl 31. Z 43 žup v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jich bylo postiženo 26 s 370 jednotami a 79 pobočkami. Jenom zde ztratila ČOS 103 220 členů,² 117 sokoloven a 77 pozemků na jejich stavbu, 238 letních cvičišť, 15 cvičebních míst a 50 biografů. Po tzv. Žilinské dohodě a následném vyhlášení slovenské autonomie byl Sokol z rozhodnutí bratislavské vlády rozpuštěn, jeho majetek zabaven a předán Hlinkovým gardám. Nic na tom nezměnily snahy zástupců šesti slovenských žup, kteří se 16. října sešli v Turčianském Sv. Martině, aby dohodli společný postup. Jednání vedl starosta župy Detvan Viliam Paulíny, který mj. prohlásil: „*Chceme-li dnes se rozhodovat o změně a o osamostatnění se, neznamená to, že bychom chtěli bořit a trhat svazky ideové a bratrské se sokolstvem českým... Jde o to, abychom odvrátili nebezpečí zániku sokolské práce na Slovensku...*“¹ Účastníci jednání, které bylo prohlášeno za přísně důvěrné, se jednomyslně shodli na následujícím provolání: „*1. Prihlasujeme sa k uprimnej spolupráci v službách nového Slovenska. 2. Uznávajúc nové pomery, rozhodli sme sa vykonať zmeny po stránke formálnej a organizačnej. Slovenské sokolstvo pretvoruje sa v samostatný spolok pod menom »Slovenský Sokol«, ostávajúc so sokolstvom českým a slovanským v bratskej spolupráci. Slovenský Sokol bude i ďalej pracovať na telesnej i mravnej výchove národa v duchu kresťanskom v službách Slovenska a Česko-Slovenskej republiky.*

¹ Tamtéž, k. 102.

² SÚA - f. ČOS, k. 116 a 117 - srv. Jandásek, L.: Tvrdá čísla. In: Sokolský vzdělavatel, roč. X, č. 9, s. 175 - 176.

3. *Pozdravujem slovenskú vládu a veríme ve šťastlivú budúcnosť Slovenskej republiky.*“ Představitelé slovenských žup informovali o výsledcích svého rokování slovenskou vládu a 22. října rovněž předsednictvo ČOS. Výbor ČOS vzal na vědomí Zprávu o zřízení sdružení »Slovenský Sokol« a předsednictvu uložil, aby „...sledujíc vývoj věcí“² připravilo případnou změnu stanov. 6. listopadu se za přítomnosti členů předsednictva ČOS Josefa Truhláře a Rudolfa Křováka opět sešli zástupci slovenských žup, aby se – nyní již samostatnému slovenskému Sokolu – dostalo všech právních organizačních náležitostí. To však byla poslední iniciativa Tyršova domu na Tisově Slovensku. 14. prosince byl Slovenský Sokol spolu s Orlem a DTJ rozpuštěn. V šesti slovenských župách zaniklo 146 jednot a 35 poboček se 49 292 členy, 48 sokoloven, 69 letních cvičišť a 33 biografů.

Na Podkarpatské Rusi ztratil Sokol dalších sedm jednot a dvě pobočky s 2 556 členy, tři sokolovny, pět letních cvičišť a pět biografů.³ ČOS tak roku 1938 zaniklo sedm žup s 523 jednotami, 116 pobočkami a 29 cvičebními místy a v celkovém výsledku ztratila 155 068 členů. Přišla rovněž o 168 sokoloven, 312 letních cvičišť a 88 biografů. Finanční ztráty byly vyčísleny na 51 660 500 Kč.⁴

Na rozpuštění Slovenského Sokola reagoval výbor ČOS 18. prosince memorandem určeným ústřední vládě, vládě slovenské i veřejnosti. Představitelé ČOS mj. uvedli, že sokolstvo: „...v českých zemiach šírilo znalosť Slovenska a

¹ SÚA – f. ČOS, k. 117, 11.11. 1938.

² Tamtéž, k. 116.

³ Blíže k tomu viz pozn. č. 1 a dále Uhlíř, J.-B.: *Nástin vývoje domácí sokolské protinacistické rezistence v letech 1938 - 1941*, FF UK, Praha 1997 - dipl. práce, s. 253 - 264.

⁴ SÚA - f. ČOS, k. 150. V částce je rovněž zahrnuto 228 letních cvičišť, 77 pozemků pro stavbu sokoloven a 47 biografů.

*získaávalo pochopenie pre slovenské potreby...“¹ Výbor ČOS dále připomínal zásluhy Sokola na rozvoji tělesné výchovy na Slovensku, včetně výstavby tělovýchovných zařízení a protestoval proti zabavení sokolského majetku, který měl po rozpuštění slovenských jednot podle zákona a stanov sokolské obce připadnout ČOS. Slovenská vláda ve své demagogické odpovědi Tyršově domu uvedla: „*Sledujúc vtedy len a výhradne záujem sjednotením telovýchovy a brannosti, nesmerovalo toto nariadenie tendenčne proti Sokolstvu na Slovensku... Keďže majetok Sokolstva na Slovensku bol získaný z tunajších prostriedkov a mal slúžiť práve Slovensku, bylo by šlechetné a na Slovensku vďačne kvitované, keby zo strany Československej obce sokolskej neboli činené námietky proti jeho odovzdaniu Hlinkovej garde...“² Naposledy protestovalo vedení ČOS proti protiprávnímu postupu slovenské vlády 3. ledna 1939 memorandumem, adresovaným vládě Slovenské krajiny, vládě Republiky Česko-Slovenské a ministerskému předsedovi R. Beranovi. Uvádělo se v něm mj.: „*Odvolávajúc sa na memorandum zo dňa 18.XII. 1938, ktoré si ČOS dovolila zaslať vláde krajiny Slovenskej vo veci rozpustenia jednôt a žúp sokolských na Slovensku... sme... presvedčení, že toto nariadenie nemá zákonného podkladu a následkem toho, že nemá právneho podkladu ani opatrenie o správe majetku... podľa úredne schválených stanov všetkých jednôt a žúp sokolských na Slovensku na Slovensku veškerý majetok všetkých sokolských spolkov na Slovensku při ich zániku – teda i úradnom rozpustení – pripadá ústrediu, t. j. Československej obci sokolskej v Prahe.***

¹ SÚA – f. ČOS, k. 115 - pořad mimořádné schůze výboru ČOS.

² Sokol, roč. 64/1938, s. 234.

Opatrenie, podľa ktorého majetok sokolských jednôt a žúp na Slovensku bol odovzdaný do správy hlinkovej gardy, považujeme už teraz za protiprávny do horeuvedených našich nárokov, preto sa proti tomuto opatreniu so všetkým dôrazom ohradzujeme žiadajúc, aby vláda krajiny Slovenskej svoje nariadenie č. 70 Úradných novín, pokiaľ sa dotýka sokolských jednôt a žúp na Slovensku, odvolala a učinila bezodkladné opatrenie, aby majetok sokolský bol vrátený do vlastníckych rúk. Vyhradzujeme si tieto naše nároky a práva hájiť a brániť všetkými zákonnými prostriedkami.“¹

Ačkoliv byl ihned po Mnichovu hledán viník, ČOS setrvala na tradičních demokratických pozicích a jako celek se nepřidala k mohutnému volání po „odbenešení“. ČOS nabádala ke sjednocení, k semknutosti, k zintenzivnění pracovního úsilí a co možná nejrychlejší stabilizaci poměrů. Přesto se našly jednoty, které nově vzniklou situaci pojaly radikálně. Jako příklad lze uvést České Budějovice nebo Polnou, kde 39 tamějších sokolů signovalo tuto výzvu: „*Sokol pak nechť si získá zásluhu, že první přikročil k provádění pořádku a očisty. Napřed ve svých řadách... a pak v celém národním životě. V Sokole ani jednoho žida!*“² Podobné hlasy nebyly ojedinělé. V drtivé většině případů však poukazovaly na židy, jejichž mateřštinou byla němčina.

Napjatou vnitřní situaci v Sokole mělo částečně vyjasnit mimořádné zasedání výboru ČOS, svolané na 23. říjen. Program obsahoval i tyto body: zajištění majetku v obsazeném území, Slovensko a Podkarpatská Rus, občanské úkoly sokolské, Sokolstvo a Slovanstvo, náš poměr k cizině, otázky národně-

¹ Sokolský věstník, roč. XLI/1939, č. 2, s. 18.

² SÚA – f. ČOS, k. 116

politické (poměr k Němcům, židům a jiným cizincům), otázky státně-politické (sokolstvo a řízení státu), hospodářská politika. Účastníci zasedání zůstali realisty. Neodklonili se od tradiční ideologie a zachovali věrnost dosavadní politické linii. Zprávy ze zasedání výboru byly rozeslány s komentářem, který upozorňoval na skutečnost, že jejich obsah je přísně důvěrný. Rezoluce, kterou výbor ČOS přijal, patří k základním materiálům, vyjadřujícím postoj ČOS ke druhé republice: „*Sokolstvo je a musí zůstat věrno základním ideálům, které z nás vytvořily a tvoří sebevědomý národ, tedy především také demokracii. Má-li však být zachována, musí být její provádění zbaveno dosavadních vad. Sokolstvo proto důtklivě žádá, aby politické rozvrstvení národa bylo co nejpronikavěji zjednodušeno... Strany necht' slouží jedině svému vlastnímu poslání a navždy se vzdají urputné a nenasytné snahy o moc, kterou si záměrně proti ústavě rozdělávaly lid a stát a celou jeho administrativu a hospodaření. Tato všemohoucnost politických stran a z ní hrozící korupce byly hlavním hříchem dosavadního stranického systému, který je třeba stůj co stůj vymýtit... Žádáme, aby již v přípravě nové ústavy a i v ní dostalo se přiměřeného zastoupení také představitelům vědy, umění a kultury a velikým osvědčeným, kulturním a mravně výchovným institucím, mezi nimi i sokolstvu... Nové hranice naší republiky mají býti stanoveny podle zásady národního sebeurčení za tím účelem, aby zamezením národnostních bojů bylo odstraněno nebezpečí války. Dovolávajíc se této zásady, kterou se naše republika stane státem národním, žádáme, aby při stanovení konečných hranic naší republiky co nejméně členů našeho národa bylo od nás odloučeno a aby se zlomky jiných národností v naší republice co nejrozsáhlejší výměnou zmenšily co nejvíce... Otázka*

židovská buď řešena na základě národnostním a sociálním tak, aby se přistěhovalci od roku 1914 vrátili do svých původních vlastí; z ostatních Židů ti, kteří se v r. 1918 přihlásili k národnosti československé, aby se postupně zařadili do sociálního rozvrstvení našeho národa poměrně ke své početnosti; ostatní pak, aby odešli do zemí národů, k nimž se v roce 1930 dobrovolně přihlásili.“¹

V podzimních měsících roku 1938 bylo vedení ČOS vystaveno zlovolné pomlouvačné kampani.² Oficiálně na ni v Sokolském věstníku reagoval 16. listopadu místostarosta Josef Truhlář: „Lží je tvrzení, že starosta ČOS je svobodným zednářem, sociálním demokratem nebo národním socialistou. Lží je, že by on nebo náčelník ČOS byli původu židovského atd., atd... Stydím se v hloubi duše a trnu přitom hrůzou, čtu-li u představitelů ČOS řady anonymních dopisů a lístků, plných nejsprostších nadávek a urážek. To, že by psali sokolové, bratři bratřím!?“³ Místostarosta kladl poněkud naivní otázku, zda za těmito útoky mohli skutečně stát členové ČOS. Raněná národní hrdost jistě u řady jednotlivců či skupin podobné reakce vyvolala. Svědčí o tom stovky anonymů, dochovaných ve fondu ČOS ve Státním ústředním archivu. Je ovšem velmi pravděpodobné, že řada z nich pocházela od lidí, kteří se za sokoly pouze vydávali. V každém případě právě tyto reakce představovaly nedílnou součást onoho „bahna“ druhé republiky, jehož pokračujícímu rozkladu zabránil paradoxně až 15. březen 1939, přijímaný v tomto kontextu řadou intelektuálů jako jediné možné řešení.

¹ SÚA – f. ČOS, k. 102 - oběžník, 29.10. 1938 nebo Výbor ČOS o nejbližších úkolech sokolstva, národa a státu. In: Sokolský věstník, roč. XL/1938, s. 524.

² Blíže k tomu: Uhlíř, J.-B: X. všesokolský slet roku 1938 a podíl sokolstva na zápase na obranu republiky. In: HaV, roč. 1997, č. 4, s. 68 – 69.

³ Sokolský věstník, roč. XL/1938, s. 557.

V pozdním podzimu roku 1938 byly ze strany ČOS vzneseny požadavky na sjednocení tělovýchovy. Přes nadějný začátek však všechny pokusy ztroskotaly na neschopnosti reprezentantů velkých tělocvičných organizací, tj. Sokola, DTJ a Orla, dosáhnout přijatelného kompromisu.¹

¹ Blíže k tomu: Uhlíř, J., B. - Waic, M.: Sokol proti totalitě 1938 – 1952, Praha 2001, s. 21 - 23.

ČOS v české protektorátní společnosti

Proměny české protektorátní společnosti

O přesnější vymezení charakteru Protektorátu Čechy a Morava jako geopolitického útvaru, se pokoušeli mnozí. Jednou z nejuvýstižnějších charakteristik však představuje okrajová poznámka státního tajemníka SS-Brigadeführera Wilhelma Stuckarta¹: „*Protektorát je originální, samostatný výtvar národně socialistického státního myšlení. Nespadá pod žádnou obvyklou státní formu a jest bez předlohy. Proto nemůže býti na protektorát použito učení státoprávní vědy, které platí pro jiné státoprávní útvary.*“² V českém prostředí se na otázku co to byl protektorát ve svých analýzách a komentářích pokoušel odpovědět už právník a publicista Emil Sobota,³ ještě v době existence tohoto útvaru. Naposledy se o vymezení – či definici – Protektorátu Čechy a Morava pokusil právní historik Pavel Maršálek v práci

¹ Stuckart, Wilhelm (1902 – 1953), od června 1933 státní tajemník pruského ministerstva kultury, poté člen pruské státní rady, od roku 1934 státní sekretář říšského ministerstva sociálních věcí, od roku 1935 státní sekretář ministerstva zahraničních věcí, účastnil se tvorby tzv. Norimberských zákonů, 1936 vstup do SS, v lednu 1942 účastník konference ve Wannsee, 1945 zatčen, 1949 odsouzen ke čtyřem rokům vězení, 1953 zemřel na následky autonehody. Autor děl o nacionálněsocialistické právní teorii.

² Maršálek, P.: Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939 – 1945, Praha 2002, s. 27.

³ Emil Sobota (1892 – 1945), 1910 maturita na gymnáziu, 1916 promoce na právnické fakultě české Karlo-Ferdinandovy univerzity. 1916 – 1918 advokátní koncipient v Olomouci, 1918 – 1919 tajemník olomouckého Národního výboru, poté tajemník poslaneckého klubu Státoprávní demokracie, 1919 – 1920 úředník Českého zemského správního výboru, 1920 – 1921 úředník ministerstva železnic. 1921 – 1939 úředník legislativně-politického odboru KPR, 1939 – 1945 úředník KSP. Od r. 1925 politicky činný v sociálnědemokratické straně. Od r. 1938 ministerský rada. Pro svou rezistenční činnost zatčen 13. 4. 1945, zavražděn 24. 4. v pankrácké věznici. Z jeho pozůstalosti byly sestaveny a knižně vydány práce Co to byl protektorát (1946) a Glossy 1939 – 1944 (1946).

Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939 - 1945,¹ který jednoznačně konstatuje, že Protektorát Čechy a Morava „...*nebyl nikdy protektorátem v klasickém slova smyslu – ani na začátku okupace, tím méně kdykoliv později.*“²

Naše historiografie dosud nevěnovala adekvátní pozornost rozdílům v nazírání protektorátu ze strany říšských Němců a Němců sudetských. Výsledky pokusu o toto srovnání do jisté míry překvapí. Nejedná se pouze o očekávané názorové odlišnosti, ale především o mírou zjednodušování a radikalismu ze strany představitelů sudetských Němců. V tomto srovnání je samozřejmě možné opřít se např. o známou práci Stuckartovu *Neues Staatsrecht*³ nebo státního tajemníka SS-Gruppenführera Karla H. Franka⁴ *Čechy a Morava v Říši*.⁵ Pochopitelná autocenzura vydaných publikací však málo svědčí o genezi vlastních textů, jejichž podklady lze spatřovat i v nedávno objevených dokumentech v berlínském Spolkovém archivu (BA) a pražském Státním ústředním archivu (SÚA). V osobních aktech W. Stuckarta v BA se nachází i devatenáctistránkový rukopis *Das Protektorat Böhmen und Mähren im Grossdeutschen Reich*⁶ z jara 1939, na jehož koncepci se kromě autora svými vpisky dále podíleli ministerský rada Ilz, vrchní státní rada Klas, ministerský

¹ Praha 2002

² Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939 - 1945, Praha 2002, s. 26.

³ Leipzig 1939.

⁴ Frank, Karl Hermann (1898 – 1946), šéf propagandy SdP, 1935 – 1938 poslanec parlamentu ČSR, 1938 zástupce říšského komisaře pro sudetské území a poslanec Říšského sněmu, od března 1939 státní tajemník v Úřadu říšského protektora, od srpna 1943 státní ministr pro Čechy a Moravu, de facto převzal pravomoci říšského protektora, 1945 zatčen, 1946 odsouzen k trestu smrti a popraven.

⁵ Praha 1941.

⁶ BA – f. RJM R 1501/3775.

rada Globke a vrchní státní rada Arbesser. Vedle této programové koncepce komentující jednotlivé body výnosu o zřízení protektorátu lze postavit méně obsažný, nikoliv však méně důležitý ideový pamětní spis K. H. Franka *Die Behandlung des Tschechen-Problems und die zukünftige Gestaltung des böhmisch-mährischen Raumes*,¹ který v době, kdy se uvažovalo o rozdělení protektorátu mezi sousední říšské župy (Sudetengau, Niederdonau, Oberdonau, Oberschlesien), zdůrazňoval vlastní smysl jeho existence jako celku a argumentoval nejen důvody hospodářskými a sociálními, ale odvolával se i na historický vývoj a překvapivě i na rasovou problematiku.

Protektorátní společnost je třeba nahlížet z řady různých úhlů už jen proto, protože její definice – odpovídající heslu výkladového slovníku – je prakticky nemožná; podobně je tomu např. u společnosti prvorepublikové, poúnorové či polistopadové. Podrobnější pohled rozlišuje např. hlediska politická, národnostní, náboženská, sociální, kulturní nebo vzdělanostní.

Česká protektorátní společnost nebyla v žádném případě homogenní a jejím souhrnným jmenovatelem bylo stýkání konkrétních osob na konkrétním místě, tedy na území protektorátu. Byla tvořena občany se státní příslušností Protektorátu Čechy a Morava, tedy Čechy a Židy.² Česká protektorátní společnost byla nejhomogennější nepochybně z hlediska příslušnosti k politickým stranám. 98,4% českých mužů se stalo členy Národního souručenství (NS); příslušnost

¹ SÚA – f. ÚŘP – 114-9-83.

² K národnostní problematice např. Matoušek, K.: *Hospodářský zeměpis druhé republiky*, Praha 1939 nebo Uhlíř, J., B.: *Druhá republika. Stát, který nikdo nechtěl*. In: HO, roč. 14/2003, č. 5/6, s. 123.

k extremistickým politickým organizacím typu Vlajky byla z hlediska celoprotektorátního zcela zanedbatelná.

Na atmosféře protektorátní společnosti se výrazně podepisovala i aktuální politická situace. Budeme-li srovnávat, pak nesporně jinou byla protektorátní společnost od vzniku protektorátu do vypuknutí války, jinou byla po německém vítězství na západě, po útoku na SSSR a nástupu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, po atentátu na něj, po Stalingradu, invazi v Normandii, osvobození Říma a Paříže, sebevraždě vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera a pádu Berlína i po vzplanutí Pražského povstání.

Nálady a trendy české protektorátní společnosti lze do jisté míry vysledovat z konkrétních pokynů při řízení protektorátního tisku, udělovaných českým novinářům Úřadem říšského protektora, resp. SS-Hauptsturmführerem Wolfgangem W. von Wolmarem, při pravidelných tiskových konferencích v letech 1939 – 1941.¹ Z jiného úhlu pak atmosféru české protektorátní společnosti nahlíží Stanislav Kokoška, který popisuje řešení krize okupační politiky v roce 1944.²

Česká obec sokolská (ČOS) působila na českou protektorátní společnost jako představitel a nezpochybnitelný nositel kontinuity nejen demokratického režimu první republiky, ale především jako reprezentant snah o národní nezávislost posledních desetiletí habsburské monarchie. Byla tak vnímána nejen samotnými členy ČOS, ale i českou veřejností, která v drtivé většině odmítala jak vývoj pomnichovský, tak i vznik

¹ Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, Praha 2003, ed. J. Končelík, B. Köpplová a J. Kryšpínová

² Kokoška, S.: Krize nacistické okupační politiky v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944 a pokusy o její překonání. In: SoD, roč. VIII/2001, č. 4, s. 591 – 620.

Protektorátu Čechy a Morava. ČOS byla vedle NS největší dobrovolnou protektorátní organizací a vliv jejího působení na nejširší vrstvy byl z hlediska národního vývoje nesporně podstatnější. Disciplína, k níž byli členové ČOS vedeni, představovala záruku boje proti defétismu a pocit sounáležitosti k celku s nezpochybnitelnou národní tradicí zavazoval. Oficiální role ČOS proto uvnitř české protektorátní společnosti představovala uklidňující a stabilizační faktor. Její role byla ovšem vytěsněna do sféry čistě tělocvičné, sportovní a částečně kulturní. Základy funkčních mechanismů však zůstaly zachovány, a proto bylo možno pod rouškou oficiální činnosti organizace budovat činnost ilegální. Role ČOS v protektorátní společnosti byla proto dvojitá. Představovala viditelnou, výhradně národně orientovanou organizaci, využívající všech možností k upevnění zbylých pozic a zároveň jednoho z nejvýznamnějších odpůrců nově nastoleného režimu. Nespornou výhodou Obce sokolské v odboji (OSVO) představovala oficiální existence mateřské organizace, která – až do podzimu 1941 – programově kryla její rezistenční činnost.

Vztah okupační moci k ČOS, legionářským spolkům, či Skautu a jiným podobným organizacím, které tvořily jádro občanské společnosti první republiky, resp. její vedoucí vrstvu, byl od počátku vysoce negativní. Inteligence, loajální prvorepublikovému systému, byla rovněž považována za potenciální říši nepřátelský element, jehož vliv bude nutno dříve či později zcela vymýtit.

V pohledu německé protektorátní společnosti představovala ČOS šovinistickou, protiříšsky smýšlející organizaci, jejíž pouhá existence narušovala začleňování protektorátu do říše. Extrémní názor k ČOS, resp. OSVO, zaujala

po atentátu na Heydricha SD, která Sokol označila za organizaci teroristickou.

Vztah ČOS k protektorátnímu establishmentu

Negativní a zásadně podezřívavý postoj, který ČOS nemohla od vzniku protektorátu nezaujmout k reprezentantům okupačního aparátu, lze charakterizovat jako ostražitě vyčkávavý. Zásadně měnit se počal současně s rozhodnutím Tyršova domu o vzniku vlastní rezistenční sítě v polovině roku 1939. Všudypřítomné prvky glajchšaltace, jež se ČOS rozhodně nevyhnuly a které prostupovaly celou protektorátní společností, pak jen vedení sokolské rezistence utvrzovalo ve zintenzivnění a prohloubení odbojových aktivit. Šlo o jedinou možnou obranu, neboť Tyršův dům již naprosto nerozhodoval o bytí či nebytí sokolské organizace jako takové.

Vrchol totálního negativismu reprezentantů Sokola představovalo období po nástupu Reinharda Heydricha, úzce spojené se vznikem rezistenční organizace Jindra. Řada sokolů, která padla za oběť prvnímu stannému právu, včetně náčelníka Augustina Pechláta, byla příčinou dále prohloubené latentní nenávisti, která u některých jedinců vedla ke konkrétním myšlenkám na pomstu. Tato pomsta se konkretizovala v přímé a intenzivní podpoře desantu Anthropoid. Naplnění mise Anthropoidu pojali sokolové kolem Josefa Gabčíka a Jana Kubiše jako otázku cti.

Zcela jiný postoj zaujala ČOS vůči jednotlivým protektorátním vládám. Zvláště živé styky udržovala sokolská reprezentace s předsedou první protektorátní vlády Aloisem Eliášem, členem ČOS. Na počátku okupace tvořila vláda i státní

prezident integrální součástí opozice. Následný proces glajchšaltace, byť měl navenek na vládu, ČOS a celou protektorátní společnost stejný dopad, počal vytvářet mezi Kolovratským palácem a Tyršovým domem jistý odstup, který však nikdy nepřerostl do roviny osobní. Eliášova vláda byla jedinou vládou protektorátu, kterou byli zainteresovaní sokolové ochotni do značné míry podporovat a angažovat se pro ni. Vše, co následovalo po nástupu Reinharda Heydricha, je nesrovnatelné už jen z toho důvodu, že ČOS přestala existovat a její reprezentace se proto nemohla vymezovat vůči vládám následujícím. Jisté však je, že sokolům, stejně jako většině národa, se vláda Jaroslava Krejčího a Richarda Bienerta totálně odcizila, což do značné míry zavinila hluboce opovrhovaná osobnost ministra lidové osvěty a školství Emanuela Moravce.

Poněkud jinak tomu bylo se vztahem ČOS a sokolů ke státnímu prezidentovi Emilu Háchovi, kterému sokolové vyjádřili masovou podporu vstupem do NS. Po Neurathově odchodu byl Hácha v drtivé většině případů jako nešťastný, manipulovaný a opuštěný stařec, kterému až do konce protektorátu projevovalo obyvatelstvo protektorátu – včetně sokolů – tichou účast a sympatie.

Obec sokolská v odboji

Prvopočátky domácí protinacistické rezistence patří z interpretačního hlediska k jedné z nejobtížnějších kapitol protektorátních dějin. Problémy, s nimiž se historikové potýkají, souvisí především s věrohodností a objektivitou pramenů, jejichž větší část je nejen subjektivně zabarvena, ale mnohdy účelově zkreslena. Odboj se nekonstitoval ze dne na den, od počátku však byl zásadně profilován jako hnutí výrazně politické. Jednotliví sokolové i vlastní ČOS byli s tímto děním úzce spjati. Vedle participace na vzniku a růstu Obrany národa (ON), Politického ústředí (PÚ) a Zemského národního výboru (ZNV) budoval Tyršův dům vlastní organizaci - Obec sokolskou v odboji (OSVO). Dosud přetrvávající názor, že OSVO je především synonymem, užívaným pro sokolskou rezistenční organizaci Jindra, je třeba - v důsledku posledních výzkumů¹ - důrazně odmítnout. Málokterá odbojová organizace si až do poloviny roku 1942 zachovala podobnou kontinuitu, jako právě OSVO.

Kořeny sokolské protinacistické rezistence tkvěly, podobně jako u PÚ nebo PVVZ, v osudovém roce 1938. Náčelnictvo ČOS počalo o odbojové činnosti uvažovat ještě před úplným odtržením pohraničí. Ve svých vzpomínkách² uvádí Ladislav Vaněk, že již 7. října byl tehdejšími ministrem Stanislavem Bukovským pozván do Prahy, kde jej starosta ČOS zasvětil do příprav. Již nyní, kdy se výzkum sokolské rezistence nachází v počátcích, lze s únosnou mírou zjednodušení

¹ AMV - f. 141, k. 344/1 - 10.12. 1942, tamtéž, k. 342 - 11 nebo Jelínek, Z.: Operace Silver A, Praha 1992, s. 51

² Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 2 - 3.

konstatovat, že bez účasti členů ČOS by česká protinacistická rezistence jako vypadala jinak. Role, kterou ČOS a sokolové sehráli v období okupace, se jeví zcela nezastupitelnou. V přepracované publikaci o atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, nesoucí název *Smrt boha smrti. Legendy a skutečnost kolem atentátu na Heydricha*, její autor Jaroslav Andrejs uvádí: „*Až do příchodu Reinharda Heydricha neměli žižkovští, libeňští, karlíňští i smíchovští sokolové příležitost nějakým význačným způsobem se zapsat do dějin odboje.*“¹ Toto nikoliv nepodstatné konstatování, je dosud v drtivé většině případů vztahováno na ČOS jako na celek. Nejen mezi laickou veřejností převažuje představa, že sokolové se angažovali téměř výlučně v rámci ukrývání členů londýnských desantů a v přípravách atentátu.

Společným znakem těch, kteří se odmítli smířit s realitou nastolenou 15. března 1939, byla spontánní potřeba něco dělat. Onu noc rozhodnutí zřejmě nejlépe vystihl Josef Grňa: „*Když přešly Hitlerovy armády našimi městy a vesnicemi, sbíraly se bezejmenné hloučky, mlčící a jen přihlížející. A pak jakoby pod vlivem nějakého vmuknutí se tyto hloučky začaly rozcházet ke svým domovům. Za noci beze spánku, neboť málokdo spal tu noc v Československu, rodilo se rozhodnutí, že je třeba něco udělat, něco zařídit, něco, cokoliv, že prostě nelze nečinně sedět a čekat jen, jak to všechno jednou dopadne. Dělat cokoliv, jen něco dělat, protože se musí něco dělat.*“² Jednotné smýšlení statisíců Čechů jednoznačně dokazuje okamžitá snaha po užším semknutí národního celku, která se naplno odrazila v maximální podpoře

¹ Andrejs, J.: *Smrt boha smrti. Legendy a skutečnost kolem atentátu na Heydricha*, Brno 1997, s. 57.

² Grňa, J.: *Sedm roků na domácí frontě*, Brno 1968, s. 20.

nově budované politické strany - Národního souručenství (NS). Do tohoto politického hnutí, které jeho zakladatelé koncipovali jako jediný reprezentativní národní orgán, vstoupilo celých 98,4% mužů.¹ S touto manifestací jednoty bezprostředně souvisely mohutné poutě na památná místa Čech, které začaly koncem dubna 1939.

Žádná z rezistenčních skupin neexistovala ve vzduchoprázdnu. Rozšiřování podzemních sítí bylo budováno na jednotlivcích, jejichž akční rádius přesahoval rámec jednotlivých organizací. Jako příklad může sloužit úzká spolupráce mezi ON a ZNV, ON a PÚ a ZNV a PÚ v roce 1939 nebo pozdější personální unie mezi ON a PVVZ, signifikantní pro region severovýchodních Čech. Všechny výše zmíněné organizace udržovaly rovněž úzký styk s OSVO. Dnes již zcela neaktuální snaha po diferenciaci odboje z hlediska jednotlivých skupin, která měla jisté opodstatnění v prostoru Čech, logicky ztroskotala na Moravě, kde se bezprostředně po okupaci prosadila myšlenka společného reprezentačního orgánu - ZNV. Těžce řešitelný problém při rekonstrukci sokolské protinacistické rezistence spočívá v odhalení onoho prvotního impulsu nebo alespoň směru, odkud byl vyslán. Sokolský odboj nelze v žádném případě pojímat jako celek. Je třeba jej chápat alespoň ve dvou základních rovinách. Vlastní rezistence OSVO, řízená Tyršovým domem, byla jednoznačně oddělena od činnosti jednotlivých členů ČOS, jejichž ilegální aktivity byly na mateřské organizaci zcela nezávislé. Většina vrcholných rezistenčních činitelů, členů ČOS,

¹ Blíže k tomu např.: Gebhart, J. - Kuklík, J.: Počátky Národního souručenství v roce 1939. In: ČČH, č. 3, roč. 91/1993, s. 417 - 441; Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 96 - 102 nebo Brandes, D.: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 - 1945, Praha 1999, s. 53 - 54.

z nichž lze jmenovat např. J. Bílého, A. Eliáše, L. K. Feierabenda, V. Groha, J. Jínu, V. B. Lužu, J. Mašína, J. Nečase, F. Richtera, P. Šámala, J. Uhra nebo H. Vojtu, se ke kontaktům na OSVO dostala až po několika měsících podzemní práce. Výjimkou však nebyl opačný postup, kdy se sokolové, integrovaní do některé z organizací sami přihlásili Tyršovu domu, jak o tom svědčí případ ZNV. Tato nikoliv nepodstatná diference rozděluje sokolskou rezistenci minimálně do poloviny roku 1942.

Budeme-li považovat likvidaci důležitých listin, která proběhla v prvních ranních hodinách 15. března 1939 v Tyršově domě¹ za rezistenci, pak lze konstatovat, že se ČOS do odboje dostala ještě před vlastní okupací. Informaci o brzkém vstupu německé branné moci poskytl exministři a starostovi ČOS S. Bukovskému patrně někdo z vládních kruhů nebo z dejvického ministerstva národní obrany (MNO), kde se důležité materiály likvidovaly již od večera 14. března. Likvidaci kompromitujících dokumentů popisuje ve svých subjektivně zabarvených pamětech náčelnice Marie Provazníková. Podle ní se v Tyršově domě sešli „...všichni činovníci i zaměstnanci a topírna nestačila pálit doklady o sokolských přípravách na očekávaný Hitlerův útok.“² Tuto akci přibližuje i materiál, popisující účast sokolského ústředí na odboji: „Ještě v noci před příchodem německého vojska do Prahy byl zničen z příkazu br. Dr. Bukovského za přítomnosti náčelníka a jednatele veškerý archivní materiál vztahující se k branné výchově a zejména vybudované síti sokolské spolupráce v

¹ Vedle starosty ČOS S. Bukovského se jí účastnili náčelník M. Klinger a jednatel E. Köppl. Blíže k tomu: Köppl, E.: První přípravy k boji. In: Sokolský věstník roč. XLIV/1946, č. 17, s. 202 nebo týž: V srdci smělou. In: Lví silou. Pocta a dík sokolstvu, Praha 1948, s. 74.

² Provazníková, M.: To byl Sokol, Múnchen 1988, s. 160.

*případech mobilisace a ochrany bezpečnosti státu.*¹ Listiny s nespornou historickou hodnotou, k nimž patřil např. archiv *Svazu slovanského sokolstva*, nechali vrcholní členové ČOS ukrýt na spolehlivých místech. Po 15. březnu 1939 se budovy ČOS, především sokolovny, staly na čas ubytovny okupačních vojsk. Např. nymburská sokolovna sloužila wehrmachtu do počátku dubna a poté přešla pod okresní úřad; „*Sokolové zachránili pouze prapory a archiv a ukryli vše na půdě Živnostenské záložny.*“² ČOS byla zpět vydána pouze silně poškozená letní tělocvična. Nedlouho po 15. březnu navázal Tyršův dům - jehož prvotní vazby vedly v Praze téměř automaticky k PÚ - styky s vyslancem J. Smutným a poslancem L. Rašínem. Provinční jednoty reagovaly spontánně - např. Sokol na Táborsku organizoval peněžní sbírky pro rodiny zatčených z akce Gitter.³ Podobně byly zapojeny i další jednoty a odbočky župy Jana Žižky z Trocnova v Soběslavi, Mladé Vožici, Milevsku a Černovicích. V župě Krkonošské opatrovali mapy pohraničních území, z Komenského župy máme i první zaznamenaný příklad sabotáže: „*Už po 15.3. 1939 kladl br. Fr. Ondra železné hroty na silnici, aby se*

¹ ATMTVS – f. Sokol, München 1988, s. 160.

² Konopáč, M.: Tělovýchovná jednota Sokol Nymburk (1918 - 1941), FF UK, Praha 1993 – dipl. práce, s. 149.

³ Preventivní zatýkání emigrantů - příslušníků německé opozice, židů, komunistů a jiných levicových živlů a dalších osob potenciálně nepřátelských říši, která započala ihned s prvními hodinami okupace Čech a Moravy. Akce spadala do kompetence gestapa a dalších bezpečnostních složek (operační skupiny bezpečnostní policie a bezpečnostní služby) a pokračovala až do května. Primárním úkolem oddílů SiPo a SD bylo zajištění dokumentů českých centrálních vládních orgánů a policejních ředitelství. Na jejich základě byly poté upřesněny již existující seznamy budoucích zatčených. V Čechách bylo např. zatčeno 4 376 lidí, z toho 747 německých emigrantů. Na Moravě se zatčení týkalo asi 1 500 - 2 000 osob. Celkem bylo zatčeno mezi 5 800 - 6 400 osob.

poškodila auta...“¹ V poválečných výkazech, shromažďovaných v Tyršově domě, se v popisu počátků sokolského odboje pravidelně opakovala tato činnost: „*Příprava na odboj, přechovávání zbraní a třaskavin, sociální pomoc peněžní, šatstvem, obuví, potravinami, finanční sabotáž skrýváním sokolského majetku, peněz z výtěžku biografu, sabotáž v práci... ukryvání zajatců, pronásledovaných lidí, tvoření přepadových čet, znepokojování německých transportů, ničení aut, mostů...*“² K těmto údajům je ovšem třeba přistupovat s rezervou, neboť všechny případy jsou popsány v obecné rovině. Zbraně – „...celkem tři velké autonáklady...“ - ovšem získal např. pozdější zástupce pražského pětižupí v *Sokolské revoluční radě* (SRR), náčelník TJ Sokol Krč, F. Vondrejs, spolu s místonáčelníkem župy Scheinerovy R. Dudkem.

18. dubna 1939 byl K. H. Frank ve Vídni Hitlerem a Himmlerem dotazován na českou rezistenci. Důraz byl kladen především na postoj ČOS. O dva dny později, v den 50. narozenin vůdce a říšského kancléře A. Hitlera, se na Václavském náměstí konala slavnostní přehlídka branné moci za účasti státního prezidenta E. Háchy a členů protektorátní vlády. Zřejmou shodou okolností vystoupila v tento den náčelnice ČOS M. Provazníková s obsáhlým a pozoruhodně odvážně koncipovaným rozhlasovým projevem *V zdravém těle zdravý duch*, v jehož závěru jasně deklarovala snahu po udržení stávajících národních pozic: „*Náš národ se od věků a přes svou nepočetnost řadil mezi přední nositele kultury. I jeho politické postavení v Evropě bylo*

¹ ATMTVS - f. Sokol, k. 151 – „Doplněk zprávy bratra místonáčelníka Rudolfa Dudka o ilegální činnosti sokolské župy Pražské-Scheinerovy jakožto celku, za dobu od zatčení jmenovaného do revoluce v květnu 1945“, s.

1.

² Tamtéž.

výsledkem vysokých duchovních hodnot. František Palacký to vyjádřil slovy: »Kdykoli jsme vítězili, dalo se tak vždy více převahou ducha, než silou fysickou.« Tuto vysokou duchovní úroveň musíme svému národu zachovat za všech okolností. Musíme k jejímu udržení pracovat školou, spolkovým i veřejným životem, zejména ale rodinou. Každá česká rodina se musí stát jejím bezpečným nositelem. [Nesmí se vrátit doby, kdy »mutrle pucovala na konku štábrlí fotrův šláfrok.« - cenzurováno, pozn. JBU] České matky musí od prvního slůvka vštěpovat svému dítěti mateřskou řeč v neporušené kráse její původnosti, nezkažené ani vlivy cizími ani ledabylostí ulic. Musíme budít národní uvědomění a hrdost líčením jeho dějinného vývoje, stavět mu před oči vzory slavných mužů a žen národa, učit jej milovat českou knihu a české umění, ukazovat mu krásy rodné země a probuzenou lásku k ní obracet v činy hospodářské a sociální pomoci.¹ Ještě v období vlády ministerského předsedy Berana navázali představitelé ČOS, resp. starosta Bukovský, spojení s ministrem Eliášem. Při první návštěvě členů předsednictva ČOS po jeho jmenování na Beranovo místo, Eliáš uvedl: „Bratři, spoléhám na vás, jsa přesvědčen, že v rozhodnou chvíli splníte svůj úkol jako až dosud vždycky. Jednejte opatrně; Němci jsou úskoční jako hadi.“² Generál Eliáš dal zároveň najevo, že bude „...dle svých sil hájiti zájmy sokolstva a že máme k němu vždy otevřené dveře. Posteskl si jen, že K. H. Frank ho nenávidí a číhá na každý krok a že musí sám býti na stráži a používati záštity dra Háchy.“³

¹ AČRo - dok. 14 015.

² ATMTVS - Sokol, k. 151 - Doplňovací zpráva o činnosti ČOS za války doma, s. 1.

³ Tamtéž.

Podle závěrečné zprávy gestapa zřídila ČOS krátce po vzniku protektorátu spojovací štáb, jehož úkolem mělo být – v případě rozpuštění organizace – udržování spojení mezi vybranými funkcionáři. Tyršův dům počítal údajně s tím, že ve vzniklých odbojových skupinách, jejichž cílem bylo obnovení samostatnosti ČSR, budou sokolové hrát klíčovou roli. *Spojovací štáb* vedl Augustin Pechlát, s nímž se v létě 1939 spojil člen ČOS a zemský velitel ON v Čechách, generál Hugo Vojta, který zainteresoval řadu sokolů na plnění úkolů v rámci ON; Pechlát následně kontaktoval generály Vojtu a Všetického s Ladislavem Vaňkem. Po Pechlátově zatčení převzal vedení sokolské rezistence prokurista Otakar Klich, pod nímž spojovací štáb pracoval v plné ilegalitě do října 1941.¹ V prvních týdnech okupace působilo odbojové ústředí ČOS samostatně, bez užšího styku s dalšími vznikajícími rezistenčními organizacemi a zaměřilo se především na vydávání a šíření letáků, zpravodajskou činnost a tzv. export osob, který zajišťovala župa Moravskoslezská (E. Penniger) a později župa Olomoucká (F. Šrubař).² Mimořádnou výhodou bylo legální fungování župní struktury. Jedny z prvních ilegálních kroků podnikl v roli kurýra starosta M. Bukovský. Styk se zahraničím obstaral náčelník M. Klinger, který v roli místopředsedy technické komise při Mezinárodní tělocvičné federaci ještě v květnu 1939 doručil do Švýcarska, kam byl oficiálně vyslán na závody, vzkaz P. Šámala E. Benešovi. Zpět vezl zprávu Š. Osuského P. Šámalovi a informace o tzv. západním valu, který zkoumal v okolí

¹ AMV - f. 141, k. 344/1 - 10.12. 1942.

² Osoby určené k "exportu" byly vyzooměny pozvánkou na závody. Blíže k tomu: Šplíchal, K.: Sokolský odboj v letech 1939 - 1941, FF UK, Praha 1969 - dipl. práce, s. 55.

Karlsruhe.¹ Podle náčelníka M. Klingera bylo cílem OSVO „...zbavit se okupantů a znemožnit jim práci.“² Ke své rezistenční činnosti Klinger vypověděl: „...stavěl jsem základy sokolského odboje a s podrobnostmi seznamoval jsem Dr. Pechláta, dr Bukovského a cvičitele ČOS Pecháčka, kteří všichni jsou dnes, bohužel, mrtví. Sem spadá na př. umožnění přechodu hranic Vojtovi Benešovi prostřednictvím sokolských činovníků, opatrování peněz na cestu pro manželku Dr. Vrbenského... s nímž jsem spolupracoval a hned po obsazení Sudet sjednání předpokladů pro útěk našeho letce Nováka... takřka hromadný vývoz našich chlapců do naší zahraniční armády prostřednictvím župních náčelníků sokolských jsou další věci, ve kterých jsem měl prsty. Zařídil jsem odbojové sokolské středisko v Brně (Štěpán Drásal, Brno Husovice), v Moravské Ostravě (Evžen Penniger) a v Táboře (jeho vedoucí Ing. Rost byl popraven).³

Vzhledem ke skutečnosti, že se na konci jara 1939 začalo o sokolské špičky intenzivně zajímat gestapo, na což byl Tyršův dům důvěrně upozorněn, začala hrozba eventuálního zákazu ČOS v myslích předních činovníků nabývat reálných obrysů. Ačkoliv oficiální sokolské krytí bylo podpořeno účastí šesti členů ČOS ve výboru Svazu pro spolupráci s Němci⁴ a okupační aparát s likvidací ČOS nekalkuloval, bylo rozhodnuto o výměně nejvyšších funkcionářů. Volby předsednictva - tzn. starosty,

¹ Klinger, M.: Zpráva o odbojové činnosti. In: AHPÚ MO - f. „255“, sl. 79098/1947 - Klinger Miroslav, s. 1. Je pravděpodobné, že tato akce byla součástí ranné fáze spolupráce OSVO a PÚ, což potvrzuje i P. Drtina: "... se sokoly jsem navázal (během léta - pozn. JBU) prvé spojení já. Stalo se tak prostřednictvím místostarosty ČOS dr. Štolce... (správně Stolze - pozn. JBU) s nímž jsem udržoval trvalé styky." In: Československo můj osud, Praha, kniha 1., svazek 1., s. 389.

² AHPÚ MO - f. „255“, sl. 79098/1947 - Klinger Miloslav, s. 1.

³ Tamtéž, s. 2 - 3.

⁴ J. V. Keller, J. Bartoň-Dobenin, O. Kádner, J. Preiss, J. Stocký, K. Urban.

prvního, druhého a třetího náměstka starosty, náčelníka, náčelnice, vzdělavatele, 27 členů předsednictva a dalších orgánů, proběhly hromadně 15. července 1939. Starosta S. Bukovský se svého úřadu oficiálně vzdal 29. června. Volba starosty a náčelníka proběhla odděleně. Uprázdňené místo po S. Bukovském zaujal J. Truhlář. Odstoupivšího náčelníka, dr. M. Klingera, nahradil dr. A. Pechlát. Náměstky starosty se stali dr. Jan V. Keller, dr. K. Šauer a dr. J. Stolz. Vzdělavatelem byl zvolen A. Krejčí. V předsednictvu ČOS dále zasedli např. dr. F. Bláha, dr. V. Groh, L. Jandásek, O. Klich nebo E. Köppl,¹ vesměs výrazné postavy OSVO. Pod Pechlátovým a Truhlářovým vedením přešla sokolská rezistence definitivně do podzemí, což v praxi znamenalo dobudování kontaktů na všechny části domácího demokratického odboje. Vytvořením ilegálního ústředního vedení ČOS, maskovaného v Komisi pro styk se župami, jejímž oficiálním úkolem byla koordinace řízení práce v župách, nabyla sokolská rezistence nových dimenzí a začala se výrazně konkretizovat. Komise vznikla z podnětu dr. A. Pechláta a za podpory nového starosty J. Truhláře, jako protiopatření proti eventuálnímu rozpuštění ČOS. Do jejího čela, které představovalo ilegální náčelnictvo, pověřené řízením odbojové činnosti v celé ČOS, byl jmenován náčelník župy Scheinerovy Otakar Klich.² Dalšími členy se stali Ladislav Vaněk, Bohumil Havel, František Bláha, Svatopluk Svoboda, Jan Plánička a Evžen Penniger.³ Podle Vaňka bylo hlavním úkolem Komise připravit mobilizaci, která měla

¹ Bláha, F.: Jak jsme začínali na Moravě. In: Sokolský vzdělavatel, roč. XLIV, č. 17, s. 204 - srv. Šplíchal, K.: Sokolský odboj v letech 1939 - 1941, FF UK, Praha 1969 - dipl. práce, s. 61 - 62 a též: Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji, Praha 1981, s. 59.

² Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 4.

³ Tamtéž.

nastat při vypuknutí války. Schůzky Komise byly přidruženy k schůzím náčelnictva a konaly se bezprostředně po ukončení oficiálního zasedání v Pechlátově úřadovně v Tyršově domě. Poslání Komise bylo přísně utajováno a to i před ostatními členy náčelnictva ČOS. V začátcích sokolského odboje spočívala celá jeho organizace - jak již bylo výše zdůrazněno - na existujícím župním uspořádání. Jedním z prvních úkolů Komise bylo proto stanovit odbojové velitele, resp. vedoucí jednotlivých krajů. „*Na vedoucích místech neměli nikde být význační župní činovníci. Povinností vedoucích jednotlivých krajů bylo vyhledat v každé župě vedoucího a to buď mezi náměstký župního náčelníka nebo některého člena náčelnictva, záložního důstojníka či vedoucího brannosti. Ti pak dostali pověření, aby si stejným způsobem vybudovali síť spolupracovníků v okrscích, obvodech nebo jednotách.*“¹ Vedoucím rezistenční sítě OSVO, resp. jejím zemským velitelem, se pro Čechy stal autor mužských prostných Sokolská brannost a Písaha republice z X. sletu František Pecháček a pro Moravu Štěpán Drásal. Další člen Komise, Jan Pelikán, jeden z hlavních iniciátorů záchrany výtěžku X. sletu, jenž byl vložen do novostavby činžovních domů na Malé Straně, se stal v sokolském ústředí hybnou rezistenční silou. Tento redaktor ústředního listu ČOS - Sokolského věstníku, člen cvičitelského sboru Sokola Pražského, člen náčelnictva a vzdělávacího předsednictva ČOS, získával finance pro pomoc perzekvovaným rodinám po zatčených, byl autorem a rozšiřovatelem letáků a z relací zahraničního rozhlasu sestavoval zprávy do ilegálního

¹ Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 4.

tisku.¹ V den podpisu moskevského paktu „Molotov – Ribbentrop“, 23. srpna 1939, zmocnilo předsednictvo ČOS starostu Truhláře, „...aby s dalšími čtyřmi až pěti členy, které si sám vybere, provedl všechna potřebná opatření, vyplývající ze změny poměrů, pokud se vztahují k sokolskému životu, jeho přítomnosti a budoucnosti a pokud se týkají důležitých a okamžitých národních úkolů.“² Stejný den večer proběhla schůzka, jíž se zúčastnili starosta Truhlář, náčelník Pechlát, náměstkové starosty Šauer a Bláha a jednatel Köppl. Kromě posouzení situace a úvah o dalších osudech Sokola, bylo přikročeno ke konkrétním opatřením pro zabezpečení provozu ústředí ČOS. Z dohody vyplynulo, že „...bude-li ústředí rozpuštěno a funkcionáři ponecháni na svobodě, nebude ve vedení nic změněno. Dojde-li však k zajištění některých činovníků, budou řídit sokolské hnutí členové předsednictva.“³ Vznikla rovněž tzv. ilegální pětka, která do značné míry zdvojovala rezistenční vedení ČOS. Jejími členy se stali A. Pechlát, F. Bláha, J. Truhlář, E. Köppl a J. V. Keller. Pětka představovala centrální řídicí orgán ilegální ČOS s celoprotektorátním dosahem, do jehož pravomocí přímo spadalo zpravodajství a styk se zahraničím, financování odboje a vlastní orientace ČOS v rámci politických proudů dalších rezistenčních organizací. Pětka se tak stala nejvyšším ideovým vedením ilegální ČOS, zatímco Komise se soustředila na vlastní realizaci rezistenční činnosti, a proto je někdy označována za technické odbojové hnutí. Ačkoliv kompetence těchto dvou řídicích orgánů byly rámcově rozděleny, jejich činnost se v řadě

¹ AHPÚ MO - f. "255", sl. 58291/1968 - Pelikán Jan.

² Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 5 – 6.

³ Šplíchal, K.: Tělovýchovné organizace v protifašistickém odboji, Praha 1981, s. 61; v případě zatčení všech vedoucích OSVO mělo vedení přejít na J. Hustáka, V. Herynka a J. Fontána.

ohledů překrývala a mnohdy působila duplicitním dojmem. Ačkoliv nelze odhadnout, do jaké míry byla tato duplicita záměrná, je pravděpodobné, že šlo o systém dvojitého jistění pro případ nenadálé likvidace jednoho z těchto uskupení. Ze srovnání rychlosti růstu ilegální OSVO s genezí ostatních rezistenčních skupin vyplývá, že doba, po kterou se konstitovala a definitivně ustavila vedení PVVZ a PÚ, se z hlediska chronologického s OSVO téměř shodovala.

Po svém zvolení se Pechlát i Truhlář stali předními sokolskými rezistenčními exponenty. K Pechlátově osobě uvádí L. Vaněk mj. toto: „*Ten člověk, systematický, a metodický, předvídal všechno. Své zatčení i možnou smrt...*“¹ V druhé polovině července navázala OSVO v Praze užší styk s ON, přejala rozdělení sanitního materiálu pro vojenský odboj a počala s výběrem spolehlivých osob pro budování odbojové sítě. „...*spolu s vojáky zabezpečily se zbraně, střelivo, výbušniny, počítalo se od počátku s bojem.*“² Proběhla i první jednání o finančním krytí. Bylo dokončeno ukrývání důležitého listinného materiálu a praporů. První konspirační kroky si vyžádaly krycí jména, k jejichž tvorbě zavdal podnět náčelník Pechlát.³ Podle jeho pokynů organizoval sokolské rezistenční hnutí na západní Moravě další ze členů Komise, L. Vaněk, pod něž později spadala celá oblast Moravy. Informace sokolské zpravodajské služby, kterou zde Vaněk zorganizoval, byly Pechlátovým prostřednictvím dodávány

¹ Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 11.

² Köppl, E.: První přípravy k odboji. In: Sokolský věstník, roč. XLIV, č. 17, s. 202.

³ K vytváření křestních jmen užil Pechlát počáteční písmeno původního příjmení. Nové příjmení bylo věci asociace související s věcným obsahem příjmení oficiálního. Z L. Vaňka vznikl proto Václav Zajíc, tj. poradit se s Vaňkem - utíkat. Z B. Havla se stal Hynek Pes, F. Bláha byl překřtěn na Bohumila Kačera, E. Penniger na Petra Horníka atd. Sám Pechlát používal jména Pavel Kohout - tzn. pán na sokolském smetišti.

generálu Vojtovi. Vaněk dále uvádí: „*Usiloval jsem o rozvinutí organizační, o zapojení našeho sokolského odboje na významné organizace jiné. Podařilo se mi v mé župě (Miličově - pozn. JBU) navázat styk s tvořící se Obranou národa. Na Vyškovsku organizovali ON v té době podplukovník J. Morávek... a podplukovník František Elinger, sokol a člen náčelnictva v mé župě. Prostřednictvím Elingerovým jsem se zapojil do ON a složil do jeho rukou revoluční slib. Když jsem o tom pak referoval Pechlátovi, řekl mi, že je sám také v Praze ve spojení s lidmi, kteří pracují v ON. Kromě tohoto spojení připravil dr. Pechlát ještě jiné tím, že na mě upozornil universitního profesora Jana Uhra, docenta Roberta Konečného a jiné odbojové pracovníky.*“¹

Náčelníku Pechlátovi se také přihlásil starosta župy Jindřicha Vaníčka a člen předsednictva ČOS, profesor starověkých dějin brněnské Masarykovy univerzity, dr. Vladimír Groh, který se posléze - vedle profesora pedagogiky Jana Uhra - stal jedním z hlavních iniciátorů zapojení brněnské ČOS na ZNV a ON. Jeho zásluhou dostal rodící se ZNV rovněž spojení se zahraničím. Groh - stejně jako Uher - velmi brzy rozpoznal zásadní důležitost finančního krytí rezistence a v tomto směru se posléze velmi úspěšně angažoval. Na Moravě se v roce 1939 setkáváme především s rozšířenou odbojovou sítí ON, která uznala význam ZNV a úzce s ním spolupracovala a jejíž činnost se stále více blížila dohodě s PÚ. Další z výrazných osobností moravského odboje byl náčelník Západomoravské župy a starosta Sokola Jihlava, člen Komise a člen předsednictva ČOS, místonáčelník ČOS MUDr. František Bláha. Ten organizoval přechody českých vojáků do Polska a sbíral informace pro

¹ Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 6.

zahraniční tisk, na jejichž podkladě vyšlo několik článků v polských Krajanských novinách v Lucku, v Československém boji v Paříži a v chicagské Svornosti.¹ V červenci 1939 se Bláha stal členem ON a byl jmenován vedoucím její zdravotní služby na Moravě.

26. srpna byli ze sokolských řad vyloučeni „...všichni muži a ženy židovského původu. Vyškrtnutí těchto osob z členských seznamů buď neprodleně provedeno a oznámeno doporučeným dopisem všem osobám, jichž se týče a obvyklým způsobem příslušné župě.“² Týden po likvidaci jádra skupiny tzv. tiskových tajemníků Zdeňka Schmoranze, 25. srpna 1939, zaútočila německá branná moc na Polsko. V prvních hodinách II. světové války - 1. září 1939 - začalo pak v protektorátě pod krycím názvem Aktion Albrecht der Erste³ preventivní zatýkání rukojmích z řad představitelů českého veřejného života. Se železnou pravidelností byly činěny pokusy o zatýkání sokolských představitelů žup a jednot. Např. v Nymburce byli zatčeni a týden

¹ AHPÚ MO - f. „255“ – Bláha František.

² SÚA - f. ČOS, k. 112; Ve smyslu 6 nařízení říšského protektora o židovském majetku z 21.6. 1939 byl za žida považován každý, kdo pocházel nejméně ze tří podle rasy úplně židovských prarodičů. Za úplně židovského byl považován prarodič bez dalších předpokladů, jestliže příslušel k židovské náboženské společnosti. Za žida se též považoval míšenec, pocházející od dvou úplně židovských prarodičů, který dne 15.9. 1935 náležel k židovské náboženské společnosti nebo do ní byl přijat po tomto dni a míšenec, který dne 15.9. 1935 byl v manželství se židem nebo s ním po tomto dni do manželství vstoupil, stejně tak jako míšenec, který pocházel z manželství se židem, uzavřeném po 15.9. 1935 nebo míšenec, který pocházel z nemanželského styku se židem a byl jako nemanželský narozen po 31.6. 1936. In: Untermöhle, W. - Schmerling, H.: Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava, Praha 1940. Blíže k tomu např.: Petrův, H.: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1941), Praha 2000.

³ Preventivní bezpečnostní zatýkání, především ve vrstvách inteligence, od něhož okupační aparát očekával všeobecný psychologický dopad. Započalo v časných ranních hodinách 1. září 1939, vrcholilo v prvních dvou dnech a doznívalo dalších 14 dnů. Drtivá většina rukojmích byla odvezena do koncentračních táborů Buchenwald a Dachau. Aktion Albrecht der Erste bezprostředně postihla přibližně 2 000 osob, z toho 1 200 v Čechách.

gestapem v Kolíně věznění starosta Macháček, místostarosta Sejbal a pokladník Sýkora. Z předsednictva ČOS byli zatčeni Antonín Benda, Evžen Köppl, Rudolf Křovák a Karel Šauer. Po intervencích byli však ještě téhož dne propuštěni. Museli však podepsat prohlášení jímž brali na vědomí, že by je stihly těžké tresty, kdyby v Sokole vznikl odpor proti říši nebo kdyby se ČOS nechovala loajálně. K. Šauer poukázal na skutečnost, že členové předsednictva nemohou ručiti za to, co by se přihodilo v některé odlehlé jednotě či župě bez jejich vědomí a organizace. Nato referent gestapa upravil prohlášení v tom smyslu, že členové předsednictva by ručili pouze tehdy, kdyby v řadách ČOS došlo k organizované rezistenci.¹ Méně radostný osud potkal bývalého náčelníka M. Klingera, který byl spolu s členy předsednictva ČOS dr. A. Němečkem a dr. A. Šípem převezen nejprve do koncentračního tábora Dachau a krátce nato do Buchenwaldu, kde strávil celou válku. Na tyto události reagovalo vedení ČOS oběžníkem *Nastupujeme: „Přítomná doba, doba zvýšeného pracovního ruchu a zvýšené činnosti vyžaduje jednotnosti všech, pohotovosti a kázně. Vylučuje váhavost. Nesmí být nikde jednotlivců, kteří by čekali, až druzí začnou. Nesmí býti ani jediné jednoty, která by potřebovala měsíc času na opětovné rozvinutí činnosti. Národu našemu a nám Sokolům zvláště nadešla doba, v níž buď se všichni bez rozdílu vzdělání, zaměstnání, tříd, stavů a náboženského přesvědčení semkneme ke své záchově, k vzájemnému vychovávání a pěstění a v tomto bratrském společenství věčně setrváme nebo roztříštěně zhyneme část po části. Sokolstvo v dějinné době nesmí zklamat.*²

¹ ATMTVS - f. Sokol, k. 151.

² SÚA - f. ČOS, k. 112.

Záříjová schůzka Ladislava Vaňka s představiteli ON, špkt. Jelínkem a špkt. Gardavským, za účasti gen. Vojty, nepřinesla očekávaný výsledek. Vojáci „...byli pro rychlé a široce založené organizování vojenského podzemí. Měli pro to důvod: čeká prý se brzy, nejpozději do jednoho roku, změna vojenská i politická. Já byl proti. Nevěřil jsem, že k tomu dojde tak záhy... a ještě jednu námitku jsem měl, nelíbilo se mi, že počítají s takovým množstvím lidí. Podle mého soudu tu vznikalo nebezpečí rychlejšího odhalení a »vybrání« skupin.“¹ Představitelé ON žádali od sokolů, aby z jednot vybrali členy, z nichž by vojáci vycvičili úderné oddíly. Často se tak dělo bez vědomí sokolského rezistenčního vedení, což ohrožovalo OSVO jako celek. Představa sokolského vedení se od ON lišila v tom smyslu, že OSVO chtěla místo vojenských úderných oddílů organizovat své vlastní skupiny, tzv. Pechlátovy zelené sbory.² 21. října vydal říšský protektor výnos o zákazu vytápění tělocvičen.³ V jednotách se s postupujícím tlakem protektorátních úřadů množily zákazy a nařízení, vydané Tyršovým domem. Den po popravě vybraných představitelů studentstva ze 17. listopadu, vydalo vedení ČOS tento příkaz: „Každý příslušník Sokola vyvaruje se jakéhokoliv počínu, který by mohl budit byť i jen zdání úmyslu demonstrovat. Každý příslušník Sokola bude působit ve

¹ Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 7.

² Měly sloužit na bázi partyzánských oddílů pro ty členy OSVO, kteří z jakéhokoliv důvodu nemohli dále vykonávat odbojovou činnost. "S ohledem na plány zřízení PZS byly připraveny značky podobné turistickým, které měly v lesích označovat hranice žup a okresů a zároveň cíle určitých jednotek, majících navzájem spolupracovat a přitom zajišťovat štafetami spojení po celé Moravě. Každý sokolský okrsek, politický okres i župa měly svou lesní poznávací značku a mimo to lesní značku směrovou, vedle tak řečených značek styčných, to jest značek na hranicích, kde by se jednotlivé organizační útvary setkávaly." In: Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 5 - 6.

³ Zrušen 11.11. 1940.

své rodině, ve svém nejširším okolí i v celém prostředí v němž působí (ve škole, v dílně, v úřadě, na ulici, v dopravních prostředcích atd.) k tomu, aby tento příkaz naší národní sebezáchovy byl plněn všemi vrstvami národa a byl uveden v obecnou známost. Činovníci sokolských jednot jsou osobně odpovědní za to, že o tomto příkazu budou ihned uvědoměni všichni příslušníci jejich jednot (muži, ženy, obojí dorost i žactvo)... Tyto pokyny plynou jediné z nejrůznější lásky k národu a k vlasti.¹ Jakýkoliv zásah gestapa v rámci ČOS s sebou nesl riziko zatčení odbojového pracovníka. Proto se ústředí snažilo sokolské řady maximálně uklidnit. Situace však došla tak daleko, že počátkem prosince bylo „...s okamžitou platností zakázáno všem sokolským jednotám a ostatním organizačním článkům sokolským pořádati jakékoliv zábavy, programové večírky, akademie a podobné zábavné podniky.“² Jednotlivé župy rozesílaly i vlastní varovné oběžníky, např. předsednictvo župy Podbělohorské vydalo toto zvláštní upozornění: „*Bratři a sestry! Dne 29. října t. r. byla vysílána rozhlasem a vydána tato vyhláška: »Vláda vyzývá české obyvatelstvo, aby všichni odložili všeliké stuhy, trikolory a odznaky - kromě odznaku Národního souručenství - a aby nikdo nenosil známé nápadné čapky. Uposlechněte ihned této výzvy v zájmu klidu a bezpečnosti své a svých rodin.« Všichni členové Sokola pochopili význam a smysl této vyhlášky a ihned ukázněně odložili také sokolské odznaky. Ani členský odznak »Na stráž!«, ani dorostenecký »Za Vlast!«, tím spíše pak rozmanité sokolské monogramy a plakety se tedy nyní nenosí.«*³

¹ A ČOS Čimice.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

Rok 1939 představoval počátek budování a do značné míry dobudování základních struktur sokolské rezistence. Díky řadě úspěšných zásahů gestapa do odbojových sítí však OSVO území protektorátu plně obsáhla v pozdním jaru 1940. Události následujících let prokázaly, že OSVO patřila k nejvitálnějším z celého odboje. Prokázala nejen odhodlanost k obětem, proklamovanou X. sletem, ale především podstatnou schopnost regenerace.

Sokolové v rámci první rezistenční garnitury

Organizované počátky rezistence je nutno hledat v období druhé republiky. Tehdy byly vyslány bezprostřední impulzy, díky nimž se nedlouho po 15. březnu počaly formovat první odbojové organizace - PÚ, OSVO, ON a ZNV. S jistým fázovým zpožděním pak tento výčet nejvýznamnějších organizací uzavíral PVVZ. Zatímco PÚ i ON reprezentovaly v rámci rezistence konzervativnější, umírněný proud, vrcholní představitelé PVVZ viděli v osvobozovací akci základ lidové revoluce, jejímž cílem měl být stát socialistického typu, postavený na radikálně upravených prvorepublikových základech. V tomto ohledu se PVVZ blížil ZNV, v jehož středu vznikl zřejmě jeden z prvních politických programů, který nesl název Nová republika s podtitulkem Náčrt zásad nadstranického, socialistického státu demokratického.

Obrana národa¹

ON, tzv. armáda v podzemí,² vznikala po 15. březnu na několika

¹ Blíže k tomu např.: Kural, V.: Obrana národa mezi 15. březnem a 1. zářím 1939. In: HaV, roč. 1970, č. 3, s. 346 - 385; Veselý - Štainer, K.: Odbojová organizace Obrana národa. In: Z počátků odboje 1938 - 1941, Praha 1969, s. 163 - 208 nebo Brandes, D.: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 - 1945, Praha 1999, s. 71 - 87.

² Šlo o rekonstrukci pěších částí československé armády: „...vzniklo hlavní velitelství, které reprodukovalo předokupační MNO, tři velitelství zemská (Čechy, Morava, Velká Praha), jež byla na úrovni velitelství armád a jimž bylo podřízeno vždy několik divizních neboli krajských velitelství. Ta byla nadřazena velitelstvím pluků, kterým podléhala velitelství praporů, místní velitelství, jež představovala roty, členěné na čtyři a družstva... Tato struktura měla v létě 1939 představovat asi 200 rámcových praporů.“ – Kural, V., c. d.

úrovních. Především byla využívána předmnichovská armádní struktura a její mechanismy. První skupinky ON tvořili aktivní důstojníci v místech vojenských posádek, jiné se konstituovaly z důstojníků v záloze na půdě organizací, jakými byli legionářské svazy, Sokol, Orel, Svaz záložníků atd. ON byla cíleně budována tzv. likvidační skupinou MNO, jejímž úkolem bylo rozpuštění české armády a umístění bývalých důstojníků do civilního sektoru, a skupinami vysokých důstojníků, aspirujících na hegemonii v jejím vedení. Poměrně nezávisle na vlastní struktuře ON byly položeny základy vojenského zpravodajství. Zde se angažovali především tzv. pozůstalí - příslušníci II. oddělení MNO plk. Moravce - kteří nebyli vybráni k odletu do Londýna. Mezi akce prvořadého významu patřilo zajištění zbraní, což se však mnohdy nesetkalo s porozuměním vyšších důstojníků. O téměř úplné nemožnosti „rozplést“ vznikající síť ON „zespodu“, svědčí např. složitost, s jakou probíhala integrace, resp. inkorporace jednotlivých skupin do ON na Moravě. Přesto měla ON např. oproti PVVZ situaci s výstavbou ilegální sítě podstatně zjednodušenou, neboť mohla navazovat, resp. obnovovat kontakty a struktury vzniklé v období první republiky. Ačkoliv si rozpuštěná armáda uvědomovala, že boj o českou a československou nezávislost bude zápasem politickým, převládla představa, že reprezentační orgán ON bude postaven na hierarchickém principu prvorepublikového hodnostního žebříčku. Vstup vojáků do politiky byl bezprostředně zapříčiněn Mnichovem, který jim znemožnil splnit přísahu a nedovolil prokázat bojeschopnost armády. Vojáci toužili po smytí této skvrny, a obnovení cti. Předpokládali, že nyní jsou právě oni předurčeni k obrodě státu a jeho vnitřních poměrů.

Prakticky ihned po okupaci vzniklo několik vojenských či vojenskopolitických uskupení, která směřovala k centrálnímu vedení v konstituující se ON.¹ Na několika schůzkách mezi 19. a 23. březnem bylo v Praze a Brně dohodnuto vytvoření ilegální vojenské organizace, jejíhož vedení se ujali generálové Ingr, Bílý a Vojecchovský,² které lze považovat za první velení ON, nazývané Radou starších. Osobou, jež řízením likvidace MNO položila základy pro vznik a rozšíření vojenské rezistence, se nestal nikdo jiný než ministr gen. Eliáš, budoucí předseda druhé protektorátní vlády, k němuž se sbíhaly veškeré informace o výstavbě celé sítě. Jeho kontakty na domácí rezistenci byly mnohostranné. Eliáš udržoval přímý styk s vedoucími představiteli ON, vesměs členy ČOS, generály Josefem Bílým, Sergejem Ingrem, Bedřichem Neumannem, Vojtěchem B. Lužou a plk. Čenkem Kudláčkem, představitelem PÚ Janem Jínou, reprezentantem skupiny tzv. tiskových referentů, ministerským radou Zdeňkem Schmoranzem a jeho spolupracovníky z úřadu předsednictva vlády - plukovníky Františkem Havlem, Antonínem Hronem a pplk. gšt. Václavem Kropáčkem. Eliášovi důvěrníci byli napojeni na trojici Balabán - Mašín - Morávek a později na Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD).³ Odbojová role generála Eliáše je dnes dostatečně známa, méně se však ví o tom, že tento muž zaujímal důležitý post i v rámci struktury sokolské

¹ Např. skupiny kolem bývalého zemského velitele v Čechách, armádního generála J. Bílého, moravského zemského velitele, divizního generála V. B. Luži nebo skupinu Avala - Modrý kruh, která se konstituovala kolem J. Hajšmana a generála Hasala.

² Srv. např. Veselý - Štainer, K., c. d., s. 168 - 169 nebo Koutek, J., c. d., 30 - 31.

³ Koordinační centrální orgán, zahrnující zástupce hlavních složek domácí rezistence první fáze okupace - ON, PÚ a PVVZ. ÚVOD vznikl mezi lednem a květnem 1940. Blíže k tomu: Kural, J.: Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940 - 1943, Praha 1997.

rezistence. Před rozpoutáním II. světové války představovala zřejmě největší protinacistickou rezistenční skupinu v rámci třetí říše. Široká podzemní síť, kterou se do počátku války podařilo vytvořit, korespondovala s plány masivního vojenského povstání, se kterým velení ON počítalo ve chvíli vzniku války. Snahou vojáků bylo převzít vedení osvobozovací akce plně do svých rukou, což ovšem naprosto nekorespondovalo se snahami PÚ.¹ Plánovaná vláda pevné ruky, kterou měla být několikátýdenní vojenská „diktatura“, znamenala především politickou akci, díky níž mělo být překlenuto poválečné období chaosu a neklidu. Následný plynulý a samozřejmý přechod k demokracii prvorepublikového typu znamenal sice snahu po restituci předmnichovských poměrů, nikoliv však bez podstatných reformních zásahů.

V ON bylo v letech 1939 - 1942 jednoznačně největší procento sokolů ze všech rezistenčních organizací vůbec. Spolupracovala s ní celá řada členů OSVO i ČOS a přestože těžiště jejich rezistenční práce nespočívalo v činnosti ON, byli automaticky považováni za její členy. Jednalo se buď o aktivní armádní důstojníky, jejichž kariéra začala v legiích, kam směřovali přímo z řad ČOS nebo pod jejím vlivem (pplk. Mašín) nebo o důstojníky v záloze, kteří, především na malých městech, v rámci civilních povolání tvořili důležitou místní vrstvu. Do ON vstupovala rovněž řada členů civilních organizací - vedle sokolů -

¹ Odtud obvinění, že se vojáci snaží o diktaturu. ON se za každou cenu chtěla vyhnout tomu, aby zkonsolidované vedení domácího odboje přešlo do rukou zkompromitovaných politických představitelů předmnichovského Československa. Z tohoto nekompromisního postoje pramenily četné konfrontace a to nejen s představiteli PÚ, ale též s vedením PVVZ, což mj. přispělo k oddálení vzniku ÚVODu.

šlo především o orly a legionáře. To bylo příznačné především pro Moravu, kde angažovanost sokolů v rezistenci podstatně přesahovala mantinely jedné organizace. Jako příklad lze uvést Brno, kde - odhlédneme-li od specifického postavení ZNV - se do ON zapojili z jednoty Sokol Brno I např. místonáčelník jednoty, a mistr světa v tělocviku z roku 1938 Jan Gajdoš, ředitel městských vodáren ing. V. Beneš, technický úředník Zbrojovky F. Dostál, asistent oční kliniky MUDr. J. Jebavý, náměstek ředitele městských vodáren ing. L. Mackerle, zaměstnanec Západosmoravských elektráren ing. K. Svoboda a elektrotechnik K. Volf. Ze Sokola Brno III to byli např.: O. Nedbal a J. Pšíkal nebo Tyršovým domem pověřený organizátor sokolské rezistence v župě B. Pospíšil. Je bezesporu zajímavé, že někteří vojáci se na ON se kontaktovali právě přes ČOS. Šlo např. o pozdějšího zástupce velitele ON úseku Brno-sever mjr. P. Navrátila a plk. J. Petříka. Na Moravě se v ON významně angažoval generál V. B. Luža, který zde patřil k předním organizátorům vojenské rezistence. V roce 1939 bylo jeho úkolem rozšiřování sítě ON, kam se mu podařilo zapojit řadu sokolských skupin. Podílel se též na podpoře rodin perzekvovaných a na umisťování bývalých důstojníků čsl. armády ve správním aparátu protektorátu. Lužovo spojení na Eliáše zprostředkovali plk. L. Tůma, JUDr. J. Appel a Lužova manželka Milada, která plnila funkci spojky do Kolvratského paláce, sídla ministerského předsedy. Od Jaroslavy Eliášové získala Milada Lužová klíče od ilegálního pražského bytu, kde se poté Luža s ministerským předsedou několikrát setkal.¹ O Lužu se v počátcích budování moravské sítě ON opírali

¹ AHPÚ MO - f. "255", sl. 92143/1969 - Luža Vojtěch.

plk. Pohunek, škpt. Gardavský a škpt. Jelínek. Vedle V. B. Luži organizoval přípravy pro spolupráci ON a ČOS rovněž S. Voda.

Agilní ON se v relativně krátkém časovém úseku, tj. do počátku podzimu 1939, podařilo vybudovat po celém území protektorátu odbojovou sít' (Na Moravě se stala zastřešující organizací a reprezentantkou celé rezistence.) Do ní byli včleněni buď jednotlivci nebo celé skupiny sokolů z místních jednot, jejichž představitelé měli povětšinou kontakty na Tyršův dům a tedy samotnou OSVO. Tak tomu bylo např. v Hradci Králové, kde tamější - v dubnu založená - sokolská skupina Národní odboj zanedlouho splynula s odbočkou ON plk. P. Nováka. V Chomutově se o napojení Sokola na ON zasloužil plk. B. Kasper, bývalý vzdělavatel místní jednoty. K činnosti jednotlivých sokolských odbojářů v provinčních jednotách lze uvést desítky příkladů se společným jmenovatelem - spolupráce OSVO a ON: župní náčelník Valašské župy Františka Palackého Jan Šrubař byl zapojen na ústředí ON a z jeho popudu ukrýval zbraně. V Uherském Hradišti pracoval pro OSVO starosta tamní jednoty H. Klinkovský, náčelník J. Matějka a činovník dr. M. Soušek. V Kutné Hoře působili v ON mjr. ing. J. Kozák a kpt. J. Truhlář. V Chlumci nad Cidlinou organizovali OSVO bývalý náčelník J. Šetlík a J. Plítek. V jednotě v Hořicích vznikly nezávisle na sobě hned dvě skupiny, orientující se na výstavbu OSVO, jejichž spojovacím článkem se stal náčelník dr. V. Buřil. Patřili sem např.: O. Vančura, J. Bucek a místonáčelníci B. Hátle a F. Nálevka. Podobně jako ve většině malých jednot, také v Hořicích šlo zpočátku o práci organizační a zpravodajskou. Později došlo na výstavbu asi stočlenné organizace, napojené na ON v Hradci Králové. Na Semilsku organizoval sokolský odboj člen

vzdělavatelského sboru Krkonošské župy František Hyška, jemuž se podařilo napojit na bývalého člena rozhraničovací komise a exponenta ON, pplk. A. Štrobla. Podle instrukcí přivedl Hyška do odboje náčelníka semilského Sokola II Martínka a jednatele Jirana. V Rokycanech se náčelník jednoty F. Řehoř stal vedoucím místní odbočky ON, kam postupně přizval několik dalších sokolů, např. M. Pelikána, který počal s budováním rezistenční sítě z členů okolních jednot. Z jednoty v Hořovicích se do ON zapojil např. vrchní rada berní správy J. Kubíček. Členové místní jednoty ve Valašských Kloboukách - starosta J. Papež, členové J. Trlica, B. Kovalčík a A. Bednář převáželi a ukrývali zbraně a munici, které získali členové ON ve zbrojovce v Bohuslavicích. Částí z nich byli vyzbrojeni členové místní ČOS, další byly dány k dispozici oblastnímu velitelství ON v Uherském Hradišti. Právě oblast jižní Moravy může sloužit jako typický příklad symbiózy OSVO s ON: „*Mnohé doklady svědčí o tom, jak významnou složkou ON byly sokolské organizace... V květnu roku 1939 byl zahájen odboj sokolské obce Uherskohradištska na ilegální schůzi náčelnictva v Uherském Hradišti a v červnu téhož roku došlo už ke včlenění sokolského odboje do ON.*“¹ Podobný vývoj proběhl v květnu 1939 i na severu. V Olomouci zakládali sokolský odboj župní starosta Olomoucké župy O. Smrčka, náčelník M. Václavík a vzdělavatel F. Malínský. Z pověření ON zde zajišťoval zbraně člen župního náčelnictva a II. místonáčelník Olomoucké župy, Jan Formánek.² Tato spolupráce vedla tak daleko, že ze sokolů „...byly sestaveny dva pěší pluky, stanoveni jejich velitelé, dále velitelé skupin, rot a čet, utvořeny skupiny

¹ Halama, V.: Obrana národa ve sbírkách Moravského muzea. In: Morava v boji proti fašismu I, Brno 1987, s. 25.

² A TJ Sokol Třeboň, dotazníky Domácí odboj 1938 - 1945.

cyklistů... S některými moravskými župami bylo navázáno spojení, tak na př. s br. Zdráhalem ze Zlína, s br. dr. Kladivem z Brna, br. Pacholíkem z Prostějova“¹

Mezi nejvýraznější osobnosti české protinacistické rezistence patří bezesporu pplk. Josef Mašín² a ministerský rada Zdeněk Schmoranz.³ Oba tyto členové ČOS organizovali odboj v rámci svého profesionálního okruhu. U pplk. Mašína proto přímý styk s členstvem břevnovské sokolské jednoty představoval spíše výjimku. Mašínovi se totiž podařilo sestavit jednu z prvních sokolských rezistenčních skupin. Stalo se tak kolem 19. dubna 1939 v Břevnově, kde Josef Mašín vstoupil roku 1932 do Sokola. Pod dohledem náčelníka Oldřicha Jednorozce⁴ byla za spolupráce dalších členů - Josefa Malypetra, Jaroslava Maláka a Františka Štědrého, organizována skupina, jejíž činnost byla orientována na: „...převážení traskavin, výzvědnou činnost, šíření letáků, časopisu »V boj!« a obstarávání razítek u firmy Pichl, Praha VII, pro vydávání propustek a pasů do ciziny.“⁶ Pplk. Mašín patřil k předním exponentům vznikající ON a úzce spolupracoval s jejím velením. Nejprve se soustředil na výrobu traskavin a následně

¹ Sokolský věstník, roč. XLIV, č. 16, s. 192.

² Blíže k němu: Němeček, J.: Mašínové. Zpráva o dvou generacích, Praha 1998; Procházka, J.: Sestupme ke kořenům...! Příspěvek ke kronice rodu Mašínů, Lošany 1947; Vozka, J.: Hrdinové domácího odboje, Praha 1946; Kettner, P. - Jedlička, I.-M.: Tajemství Tří králů. O lidech, kteří nesměli vstoupit do historie, Praha 1995; Gebhart, J.: Balabán - Mašín - Morávek - tři z nejlepších. In: Bojovali za nás, Praha 1985, ed. T. Pasák nebo Čvančara, J.: Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupace 1941 - 1943, Praha 1997

³ Blíže k němu: Bareš, A. - Pasák, T.: Odbojová organizace Zd. Schmoranze v roce 1939. In: HaV, roč. 1968, č. 6 - 7, s. 1003 - 1033; Týž: Generál Alois Eliáš a odboj, Praha 1991; Koutek, J., c. d., s. 47 - 49 nebo Nebylo bezejmenných, Praha 1986.

⁴ Břevnovský Sokol - O. Jednorozec a spol. - výslechové protokoly in: AMV - f. 141, k. 320/11, 13 - 16.

⁶ Procházka, J.: Sestupme ke kořenům...! Příspěvek ke kronice rodu Mašínů, Lošany 1947, s. 103 - 104.

sabotáže poté na rozmnožování ilegálních časopisů a stavbu radiostanic. Ke zpravodajské činnosti se Mašín upnul na podzim roku 1939, kdy se setkal se škpt. V. Morávkem a pplk. J. Balabánem. Od této doby se začala odvíjet jedna z nejnepínavějších kapitol naší rezistence, kapitola legendárního boje Tří králů, v níž Mašínovo jméno zářilo jako hvězda první velikosti.

Pplk. Mašín, který působil jako zástupce velitele 1. dělostřeleckého pluku v Ruzyni se 15. března 1939 rozhodl neuposlechnout kapitulačního rozkazu. Chtěl se nejprve bránit palbou a posléze část kasárenských budov vyhodit do vzduchu. V tomto směru již podnikl některé kroky a pokračoval v nich i po příchodu vyšších důstojníků, kteří mu měli v jeho destrukčních úmyslech zabránit. Nakonec musel být podplukovník odzbrojen násilím. S okamžitou platností mu byl zakázán vstup do kasáren. Došlo i na degradaci. Mašínovi se však ještě před příchodem okupačních vojsk podařilo vyvézt z kasáren pět aut plných vojenského materiálu, především zbraní a munice, který byl uskladněn nejprve na Bílé Hoře a později, za pomoci spolupracovníků, rozvážen do úkrytů v oblasti Prahy (Zličín, Radost, Řepy, Bubeneč, Dolní Liboc) a středních Čech (Pecerady, Požáry u Benešova, Lošany, Zbýšov, Damírov). Část zbraní byla odvezena rovněž do Plzně, do Českého ráje a na Moravu (Ostrava, Brno). 15. března 1939 se ovšem pplk. Mašín vrátil domů bez výloček, s utrhanými stužkami vyznamenání a se stopami zápasu na rukou a obličeji.

Dalším významným rezistenčním pracovníkem, který svou činností výrazně zasáhl do výstavby ON, byl bývalý redaktor Venkova Zdeněk Schmoranz. Jeho organizace se ustavila

v rámci Tiskového odboru předsednictva ministerské rady a ČTK. „*Myšlenka zapojit důstojníky na ČTK vznikla v prosinci 1938. Cílem tohoto návrhu bylo založení tajné vojenské zpravodajské služby, sledující německé přípravy na budoucí konflikt se současnou kontrolou pochybných elementů domácích formou několika sítí.*“¹ Koncem března 1939 vyšlo nařízení, že žádný z bývalých zpravodajských důstojníků nesmí být zaměstnán v úřadě, který by se zabýval zpravodajskou činností. Organizace, nesplňující tento požadavek, byly rozpuštěny. Ministerská rada se proto 29. března usnesla, aby byla při okresních úřadech zavedena nová funkce tiskových referentů. Část zpravodajců z II. oddělení likvidovaného MNO, byla převedena buď přímo do Tiskového odboru předsednictva ministerské rady nebo do orgánů jemu podřízených. Byla to přímo klasická ukázka toho, jak se plk. Č. Kudláček, resp. mjr. J. Weiss a škpt. Vítovec snažili podle potřeb ON umístit spolehlivé a školené důstojníky do protektorátních úřadů a institucí. V mnoha případech se tak dělo i podle konkrétních požadavků vybraných důstojníků. „*Skupina tiskových referentů byla organizována od druhé poloviny dubna pod rouškou sjednocení tiskové a dozorčí služby. U německých úřadů byla tato reorganizace prosazena potřebou... vykonávání tiskového dozoru v příslušných obvodech okresních úřadů.*“² V druhém červencovém týdnu byl pořádán přeškolovací kurs pro vybrané tiskové referenty. Tito byli sice seznámeni se svými úkoly na okresních úřadech, především se jim však dostalo instruktáže o potřebách a formách ilegální práce. Měli se soustředit na informační zpravodajství - na sbírání zpráv

¹ Bareš, A. - Pasák, T.: Odbojová organizace Zd. Schmoranze v roce 1939. In: HaV, roč. 1968, č. 6 - 7, s. 1 006.

² Tamtéž, s. 1 017 - 1018.

politického, hospodářského a vojenského charakteru. Skupina tiskových referentů shromažďovala informace o vývoji v protektorátu a v období před vypuknutím II. světové války sledovala dislokaci a přesuny německé branné moci směrem k polským hranicím. Prostřednictvím dopisovatelů ČTK předávala zprávy nejen československé zahraniční akci ale též vysoce postaveným osobnostem, schopným ovlivnit politické dění v mezinárodním měřítku. Díky římskému dopisovateli ČTK K. Weirichovi se v září 1939 dostaly dvě zprávy Schmoranzových tiskových referentů o vývoji událostí v ČSR od mnichovského diktátu až do srpna 1939 přímo do rukou papeže.¹ Další zprávy byly odesílány prostřednictvím francouzského vyslanectví. V neposlední řadě je třeba připomenout i několik zahraničních cest Schmoranzových důvěrníků, při nichž byly vyměněny informace s československými představiteli na západě. Zprávy tiskových referentů byly jedny z prvních, které po 15. březnu sloužily československému exilu k utvoření představy o záměrech okupační moci i o reakcích obyvatelstva na nastalou situaci.

S ON je rovněž neodmyslitelně spjata historie největšího ilegálního časopisu *V boj*,² s jehož vydáváním počal francouzský legionář a člen vinohradského Sokola Josef Škalda v úzké spolupráci s grafikem, malířem a ilustrátorem Vojtěchem Preissigem. V letech 1939 – 1941 vyšlo 110 čísel. Vrchní státní návladní Lidového soudu shrnul v obžalobě skutkovou podstatu činu následovně: „*Již krátce po zřízení Protektorátu Čechy a*

¹ Weirich, K.: Zpráva o činnosti římského dopisovatele ČTK K. Weiricha 1939 - 1945. In: AHPÚ MO - f. 308 - 103/2.

² *V boj*, díl. I. – III., Praha 1992 – 1995, ed. R. Hlušíčková, J. Lukešová, B. Pekárek a I. Šťovíček. Blíže k tomu rovněž Polavský, A.: *V Boj*, Třebechovice pod Orebem 1946 nebo týž: Tisk národního odboje. In: *Z počátků odboje 1938 – 1941*, Praha 1969, s. 265 – 301.

*Morava započaly na jaře v roce 1939 šovinistické kruhy vydávat týdně vycházející protiněmecký letákový časopis V boj... zhotovitelé těchto letáků vytvořili průběhem času rozsáhlou odběrnou síť, s jejíž pomocí byl V boj podáváním z ruky do ruky rozšiřován po Praze a po mnoha jiných místech Protektorátu.*¹

Politické ústředí²

Základy budoucího PÚ byly položeny ve vile E. Beneše v Sezimově Ústí nedlouho po Mnichovu. V sérii schůzek mezi 11. a 20. říjnem 1938 se zde s exprezidentem, za asistence jeho osobního tajemníka Prokopa Drtiny, postupně sešli Jan Smutný, Zdeněk Chytil, Jan Jína, Antonín Pešl, Jiří Sedmík, Václav Girska a Zdeněk Bořek-Dohalský. „*Stanovisko dr. Beneše vyznívalo v přání, aby uvedení spolupracovníci s ním zůstali trvale ve styku, posílali mu informace o událostech a vývoji doma a aby sami se připravovali na válku, o níž tehdy dr. Beneš předpokládal, že propukne za 2 - 3 roky. Pro ten případ doporučoval dr. Beneš, aby se to dělalo, jak jednali za první války on s T. G. Masarykem: jednak domácí, jednak zahraniční odboj.*“³ Exprezident ještě na letišti před svým odletem z vlasti pověřil P. Drtinu, aby s jeho pozdravy na rozloučenou navštívil některé osoby,⁴ s nimiž počítal pro eventuální odbojovou činnost. Drtina hovořil i s úřadujícím starostou ČOS a ministrem S. Bukovským, což dokazuje skutečnost, že si Beneš byl plně vědom možností ČOS. Drtinova návštěva nabízí i nikoliv zcela nevýznamnou reminiscenci.

¹ Polavský, A.: V Boj, Třebechovice pod Orebem 1946, s. 7.

² Blíže k tomu: Jelínek, J.: Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře, Praha 1947.

³ Klíma, V.: K historii domácího odboje za druhé světové války. Politické ústředí a Ústřední vedení odboje domácího. In: Z počátků odboje 1938 - 1941, Praha 1969, s. 119.

⁴ P. Šámal, J. Černý, V. J. Klofáč, P. Zenkl, J. Kalfus, J. Nečas, L. Rašín.

Jedním z posledních, které T. G. Masaryk před svým odjezdem v roce 1914 navštívil, byl tehdejší starosta ČOS Josef Scheiner.

PÚ se posléze konstituovalo ze skupiny, která se ještě roku 1938 podílela na odesílání prvních zpráv dr. Benešovi. Patřili k ní J. Jína, L. Rašín,¹ P. Drtina, Z. Chytil, J. Smutný, J. Drábek a dále potom A. Pešl a J. Sedmík. Takto zformované koordinační centrum se na přelomu druhé republiky a protektorátu rozrostlo o E. Sobotu, J. Patejdla, I. Kloudu, F. Němce, B. Laušmana, V. Horu, M. Koháka a Z. Němečka. PÚ vycházelo z předpokladu dohody a spolupráce představitelů bývalých politických stran první republiky a snažilo se naplnit Benešovy teze o výstavbě reprezentačního orgánu, zastupujícího české rezistenční hnutí nejen vůči spojencům, ale především v domácích podmínkách. PÚ bylo ve skutečnosti jedinou politicky zaměřenou rezistenční skupinou demokratického odboje, která programově usilovala o restituci prvorepublikových poměrů. Jedny z prvních zpráv do zahraničí se PÚ podařilo odeslat prostřednictvím místostarosty ČOS Šolce, s nímž Drtina udržoval trvalé styky.

Mezi první kroky PÚ tedy patřilo zajištění spojovacích prostředků k udržování pravidelného spojení s emigračními středisky a zorganizování politického centra které by - díky svým členům - mělo dostatečnou autoritu, aby stmelovalo všechny rezistenční složky. V prvních týdnech po okupaci se Drtinovi

¹ Blíže k němu: Uhlíř, J., B.: Národní demokrat Ladislav Rašín. In: HO, roč. 9, č. 9 - 10/1998, s. 219 - 222 a č. 11 - 12, s. 258 - 265; Uhlíř, J., B.: Ladislav Rašín a výbor na obranu republiky. In: Proglas, roč. IX/1998, č. 7, s. 26 - 29 nebo Uhlíř, J., B.: V otcových šlépějích. Ladislav Rašín. In: Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace, Praha 2002, s. 82 - 101.

přihlásil docent přírodovědecké fakulty Vladimír J. Krajina,¹ který sehrál v rámci celé rezistence nebývalou roli a pro PÚ vybudoval zpravodajskou skupinu. Došlo rovněž k ustavení tzv. trojky, v níž začali pracovat reprezentanti sociálních demokratů (J. Nečas), národních demokratů (L. Rašín) a lidovců (F. Hála). Je jistě pozoruhodní, že ačkoliv PÚ bylo tvořeno drtivou převahou členů národně socialistické strany, v jeho vedení zpočátku žádný národní socialista nefiguroval. V PÚ zastávali členové ČOS a OSVO ještě významnější funkce než v ON. Počátkem léta přistoupilo jeho vedení k doplnění stávající vedoucí trojky, kterou rozšířilo o zástupce národních socialistů F. Richtera a agrárníků L. K. Feierabenda. Tím počalo PÚ fakticky reprezentovat předmnichovskou vládní koalici a současně se v něm upevnila již tak dost silná pozice ČOS. Na skupinu, která se - nezávisle na aktivitě Drtinově - vytvořila kolem předního představitele Maffie Přemysla Šámala, kancléře kancléře prvních československých prezidentů, hledělo ovšem dosavadní PÚ s rozpaky. Důvodem bylo nejen „požehnání“, které si P. Šámal v začátcích své aktivity vyžádal u představitelů dvou rozhodujících politických stran druhé republiky R. Berana a A. Hampla, ale i nebezpečí, pramenící ze Šámalovy tvrdohlavosti sloužit národu i v druhém odboji. Drtinovi se Šámalův pokus zdál hazardní a to nejen vůči jeho osobě, ale především vůči eventuálním spolupracovníkům

¹ Blíže k němu např.: Uhlíř, J., B.: Vladimír J. Krajina - vědec a politik. In: HO, roč. 6/1995, č. 1, s. 16 – 20 nebo Uhlíř, J., B.: Nejhledanější muž protektorátu. In: Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace, Praha 2002, s. 102 – 111.

Exkancléř si však prosadil svou.¹ Poté, co se do čela PÚ dostal P. Šámal, který udržoval spojení se Sokolem již v době I. světové války, se dá konstatovat, že se sokolský vliv na struktuře jeho výstavby stal rozhodujícím a nabyt téměř hegemonních rysů. Během července a srpna 1939 se tak ustavil politický sbor, který byl nazván Politickým ústředím. P. Šámal v něm hrál roli nadstranického představitele kontinuity republiky i prvního a druhého odboje. Generálním sekretářem PÚ se stal V. Klecanda. Členy výboru byli - výše jmenovaní - L. K. Feierabend, F. Richter, A. Procházka, L. Rašín a B. Laušman, který později nahradil J. Nečase. Jakési exekutivní komité PÚ pak tvořili B. Laušman a L. Rašín, F. Richter, V. Klecanda, J. Jína, P. Drtina a A. Pešl. První garnituru PÚ, mimo reprezentační vedení a exekutivní komité, dále doplňovali: J. Drábek, J. Hejda, J. Sedmík, V. Hora, V. J. Krajina, Z. Chytil, F. Němec, J. Cebe, B. Neuman a V. Bušek s B. Kratochvílem, delegovaní ON. Tato skupina se soustředila na plnění výše uvedených úkolů k nimž přibyl požadavek po formulaci ideologického programu a cíle odboje.

Z nečetných výzkumů konce 60. let vyplývalo, že OSVO měla ideově nejbliže k PVVZ. Toto nepřesné a zpochybnitelné tvrzení, založené zřejmě na údajích, které poskytovaly vzpomínky předního sokolského odbojáře L. Vaňka Počátky sokolského

¹ „...trochu romantická a lovecká krev starého revolucionáře a ušlechtilá vlastenecká snaha prospět opět národu v nových jeho těžkostech nedaly mu spát a nutily ho k obnovení někdejší činnosti maffiánské v jiných podmínkách... ani my jsme nemohli nedbat Šámalovy skupiny a musili jsme se do jisté míry podřídit autoritě jejího vůdce, nechtěli-li jsme, aby naše skupina byla považována za rušitele žádoucí jednoty vnitřního odboje.“ In: Drtina, P.: Československo můj osud, Praha 1991 - svazek I., kniha I., s. 386. Blíže k němu: Uhlíř, J., B.: Zbytečná kancléřova oběť. In: Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace, Praha 2002, s. 63 – 68.

odboje¹ a na skutečnosti, že PVVZ vzniklo především z iniciativy středoškolských učitelů, v jejichž řadách převládali členové ČOS, je dnes nutno korigovat a to především směrem k PÚ. Nelze ovšem odhlédnout od skutečnosti, že na mnoha místech existovala výše zmíněná personální unie mezi ON a PVVZ a že PVVZ se později stalo nejpočetnější složkou národního odboje. Další neopomenutelnou skutečností, mluvící pro větší orientaci Sokola na PÚ, je vlastní ideologický program PÚ, který byl pro národně socialisticky a národně demokraticky smýšlející ČOS daleko bližší než mnohdy silně levicový program PVVZ, kde navíc sokolové nezastávali vedoucí funkce a jejich působnost se projevovala především na regionální úrovni.

Petiční výbor Věrní zůstaneme²

Zřejmě nejvýznamnější organizace domácí protinacistické rezistence. Název PVVZ se vztahoval k manifestu „Věrní zůstaneme!“, koncipovaném v květnu 1938 J. Fischerem a I. Sekaninou. Toto svolání, akcentující přísahu E. Beneše nad rakví T. G. Masaryka a vyzývající k obraně celistvosti státu, bylo

¹ Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis.

² Blíže k tomu: Janeček, O.: O programu Petičního výboru „Věrní zůstaneme“ z let 1940 – 1941. In: Příspěvky k dějinám KSČ, roč. 1966, č. 4, s. 481 – 499; Kuklík, J.: K problematice vzniku národní fronty v domácím odboji. Vývoj odbojové organizace PVVZ na území Čech v letech 1939 – 1941, Praha 1976; Kural, V.: Hlavní organizace nekomunistického odboje v letech 1939 – 1941. In: Odboj a revoluce, roč. 1967, č. 2, s. 5 – 160; Šimsová, M.: Odbojovní pracovníci z okruhu YMCA. In: Odboj a revoluce, roč. 1967, č. 3, s. 66 – 124; Vrabc, V.: Petiční výbor Věrní zůstaneme. In: Z počátků odboje 1938 - 1941, Praha 1969, s. 211 - 247; Vrabc, V.: Zmařené naděje. Antifašistický nekomunistický odboj, Praha 1992; Za svobodu do nové Československé republiky. Ideový program domácího odbojového hnutí vypracovaný v letech 1939 – 41, Praha 1945, ed. K. J. Beneš nebo: Fukátko, J.: Z odboje a z vězení. Vzpomínky účastníka prvního sledu odbojové skupiny PVVZ, Praha 1947; Grňa, J.: Sedm roků na domácí frontě, Brno 1968; Kaufmannová, H.: Léta 1938 - 1945. Válečné vzpomínky, Praha 1999; Veselý-Štainer, K.: Cestou národního odboje, Praha 1947.

z popudu Dělnické akademie publikováno v denním tisku 15. 5. 1938. (Signovalo jej 308 předních osobností veřejného a kulturního života.) Od 17. 5. 1938 koordinoval akce Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ), jemuž se od počátku září 1938 podařilo shromáždit více než milion podpisů.

Popud ke vzniku PVVZ jako rezistenční organizace vyšel z levicových opozičních proudů sociálně demokratických¹ a národně socialistických intelektuálních kruhů. Jejím základem se stala skupina, shromážděná kolem Dělnické akademie a zástupců Petičního výboru Věrní zůstaneme, doplněná o představitele odborů, evangelického duchovenstva, YMCA, svobodných zednářů, ČOS, Ženské národní rady, Zemského ústředního spolku jednot učitelských, Svazu poštovních zaměstnanců, Unie železničních zaměstnanců a Svazu dřevodělníků. Oficiální název PVVZ nebyl užíván, od počátku se vžilo označení „Národní revoluční výbor“ nebo „Odboráři“. (O významu zkratky PVVZ se gestapo po celou dobu trvání protektorátu pouze dohadovalo; organizace byla nejčastěji označována jako „Widerstandsgruppe Odborari“.)

Na rozdíl od ostatních relevantních organizací první odbojové garnitury se vedení PVVZ ustavilo s jistým fázovým zpožděním, na přelomu května a června 1939, kdy vznikly obě komise – politická a organizační. Politickou komisi, která představovala faktické vedení PVVZ tvořili J. Fischer, V. Čížek, J. Fukátko a styčný důstojník ON J. Čihák, komisi organizační

¹ V. Patzak, V. Běhounek, M. Rais a J. Franta. Blíže k tomu: Věrní jsme zůstali. Účast sociálních demokratů v domácím a zahraničním odboji, Praha 1947

pak V. Žižka, A. Tomas, B. Truksa, K. Bondy,¹ V. Jankovec, J. Pešek, V. Housar, O. Wunsch, F. Andršt, J. Čihák a další zástupci ON – V. Velinský aj. Hájíček.

Cílem PVVZ, který zastával nekompromisně protiněmecký postoj, bylo obnovení státní samostatnosti a nezávislosti, vybudování demokratické, socialistické republiky a redukce počtu Němců v ní. PVVZ vyžadoval revoluci, nikoliv restituci. Odmítal návrat k prvorepublikovému systému neomezené vlády politických stran, počítal nejen s radikální očistou veřejného života, ale i s zásadními reformami v hospodářské a sociální sféře. Jeho snahou bylo vybudovat podzemní lidové hnutí nikoliv pouze celoprotektorátního charakteru, ale s přesahem do odtrženého pohraničí a na Slovensko. Jako jediného vůdce zahraničního odboje uznával PVVZ E. Beneše.

Svou rezistenční síť budoval PVVZ na základě směrnic z července 1939 podle územního principu – horizontálně a vertikálně, což přes veškerou strukturální členitost představovalo jednak dostatečně přímé propojení mezi vedením a místními organizacemi, jednak relativní samostatnost přidružených složek (skutečně profilujícími se staly skupiny železničních a poštovních zaměstnanců). Ačkoliv se v některých případech sítě PVVZ a civilních skupin ON překrývaly (např. na Hradecku), patřil PVVZ na konci roku 1939 po prvním velkém úderu gestapa proti odboji k nejméně postiženým organizacím první rezistenční garnitury. Jeho vrcholné vedení však bylo přesto postiženo velmi citelně.

¹ Blíže k němu: Gebhart, J.: Někteří z mnohých. K činnosti Josefa Fischera, Karla Bondyho a Miloše Otto Bondyho v českém odboji za druhé světové války. In: Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939 - 1945, Praha 1998, s. 145 - 161 nebo Šach, J.: JUDr. Karel Bondy. In: HaV, roč. 43/1994, s. 142 - 160.

Mezi říjnem 1939 a únorem 1940 byli zatčeni nejen J. Fukátko, O. Wunsch, a V. Housar, ale i V. Žižka, V. Čížek, A. Tomas, B. Truksa a J. Šimsa. V únoru 1940 došlo proto k reorganizaci vedení. Vznikl tzv. akční komitét PVVZ, v němž bylo politickým vedením skupiny pověřeni J. Pešek a V. Jankovec, organizačním K. Bondy a F. Andršt, ideovou problematiku řešil J. Fischer a vojenskou J. Churavý a K. Veselým-Štainerem; otázky odborářské připadly J. Sedlmayerovi. První garnituru PVVZ nahradila garnitura druhá, především pak její odborářská složka.

V rámci nejvýznamnějších rezistenčních organizací počal PVVZ nabývat na významu s počátkem jara 1940, kdy vznikla zastřešující organizace domácího odboje - ÚVOD, tvořená zástupci PÚ, PVVZ a ON. PVVZ reprezentovali nejprve K. Bondy a F. Andršt, později V. Jankovec a R. Mareš, kteří zde bezprostředně navazovali na přerušenu diskusi o společném politickém programu, kterou v létě 1939 vedl PVVZ s ON. S postupným oslabováním roce OM a faktickou likvidací PÚ se ÚVOD stále více ztotožňoval s cíli PVVZ, což se projevilo nejen tím, že se představitelům PVVZ podařilo prosadit, aby se jejich program poválečného uspořádání ČSR „Za svobodu. Do nové Československé republiky“ stal základem politického programu ÚVODu. PVVZ rovněž prosadil integrační tendence, jejichž výsledkem se stal návrh statutu Přípravného národního revolučního výboru, zpracovaný J. Fischerem. PNRV měl podle představ PVVZ nahradit ÚVOD a sjednotit všechny rezistenční organizace v něm sdružené na bázi programu „Za svobodu“ a poté se pokusit o iniciaci vzniku Ústředního národně revolučního výboru Československa, který by sdružil veškerou rezistenci v protektorátu, včetně komunistické. Ačkoli v k přeměněn

ÚVODu nakonec nedošlo ÚNRVČ vznikl v září 1941. Na jednáních s ilegální KSČ reprezentovali ÚVOD výlučně představitelé PVVZ V. Jankovec, K. Bondy, J. Friedl, J. Churavý a J. Fischer.

Prioritu práce PVVZ představovalo nesporně politické zpravodajství. Zahraničním odbojovým centrům byly zprávy odesílány nejprve kurýrní cestou, později pak radiotelegraficky (vysílací stanice Sparta). PVVZ se rovněž významně podílel na organizování ilegálních přechodů do zahraničí, nepostižitelných sabotážích na železnici, technické a finanční podpoře a vydávání ilegálních tiskovin (tzv. detektivky, Český kurýr) a masových protinacistických demonstrací (28. 10. 1939).

K výraznému oslabení činnosti PVVZ došlo po nástupu zastupujícího říšského protektora R. Heydricha. Mezi říjnem 1941 a lednem 1942 zasáhlo gestapo strukturu PVVZ natolik, že došlo k jejímu téměř absolutnímu zhroucení. Skutečně fatálních důsledků doznalo zajištění archivu PVVZ, obsahujícího mj. i systém krycích adres, k němuž došlo u blízkého spolupracovníka J. Friedla, J. Krásy, 18. 10. 1941. Na jeho základě mohlo gestapo likvidovat naprostou většinu organizační sítě skupiny. K již zatčenému F. Andrštovi přibyli J. Friedl, K. Bondy, V. Kaufman, A. Pollertová, J. Fischer, V. Jankovec, J. Pešek i J. Sedlmayer. Po částečné konsolidaci na jaře 1942 byl PVVZ znovu těžce postižen během druhého stanného práva. Jeho zbylé struktury přestaly být organizačně řízeny po dalším zatýkání, v září 1942. Nositeli jisté personální kontinuity se poté stali J. Grňa K. Veselý-Štainer, kteří na podzim 1942 založili na troskách PVVZ organizaci R3 a zbytkové skupinky, jež se v průběhu roku 1943 orientovaly buď

na přeživší struktury ON a později na PNRV a odboj komunistický, nebo na nově vznikající organizace regionální.

Zemský národní výbor¹

Posuzování a rekonstrukce významu či priority jednotlivých organizací první rezistenční garnitury, na jejichž výzkum se koncem šedesátých let soustředila moderní česká historiografie, se díky nepřízni doby zastavilo na půli cesty, u konstituování ON, PÚ PVVZ. Roku 1939 však vzniklo několik dalších skupin, které dodnes zůstávají v jejich stínu. Jedná se především o OSVO a ZNV. V předposledním článku z roku 1998, který se ZNV bezprostředně týká, Odbojáři z Obrany národa souzení jako »Helfert-Intelligenz-Gruppe«,² jeho autorka M. Šimsová, pojem ZNV neužívá.

Vznik a vývoj ZNV, u jehož názvu lze předpokládat jistou návaznost na tradici národních výborů z roku 1918, provází řada zavádějících teorií. Naše historiografie se doposud neshodla nejen na jeho autonomní existenci, ale především na jednotčím označení. Prakticky žádná rezistenční organizace se nekonstitovala s ustáleným názvem; ten se vyvíjel v průběhu vlastní činnosti a často vznikal dodatečně. U vědomí této skutečnosti je třeba zdůraznit, že ani u nejvýznamnějších organizací první rezistenční garnitury by nebylo možno aktivity

¹ Blíže k tomu: Peša, V. – Štěpánek, Z.: Těžké počátky. K dějinám hnutí odporu v Brně. In: HaV, roč. 1968, č. 4, s. 517 - 541; Šimsová, M.: Odbojáři z Obrany národa souzení jako "Helfert-Intelligenz-Gruppe". In: ČMM, roč. CXVII/1998, č. 1, s. 107 - 127; Uhlíř, J.-B.: Zemský národní výbor. Jeho místo v rámci první rezistenční garnitury. In: DaS, roč. 22/2000, č. 1, s. 26 - 30 nebo týž: Počátky moravského odboje. In: Národní osvobození, roč. 2000, č. 20, s. 1 a 8.

² Šimsová, M.: Odbojáři z Obrany národa souzení jako "Helfert-Intelligenz-Gruppe". In: ČMM, roč. CXVII/1998, č. 1, s. 107 - 127;

jejich zakladatelů kontinuálně zahrnout pod jednotící název, pro skupinu později všeobecně uznávaný a používaný. Překlenout takto vzniklé vzduchoprázdno by bylo více než problematické. Značné procento rezistenčních pracovníků neznalo název organizace, na jejíž činnosti se podíleli a tento fakt se logicky odrazil v pozdější interpretaci.

Ohledně ZNV se v literatuře setkáváme s řadou názvů. Jedná se např. o Národní výbor, Moravský národní výbor, „občanskou“ a politickou skupinu nebo civilní sekci a složku ON. Množství variant poskytují rovněž vyšetřovací protokoly gestapa, které ZNV označují jako Die Zivilgruppe, Die Intelligenzgruppe, Helfert-Intelligenz-Gruppe či Politische Organisation der tschechischen Intelligenz. ZNV je v memoárech i literatuře současně řazen jako nedílná součást všech organizací první rezistenční garnitury, především ON, ale také PÚ a PVVZ. Vlastní členové ZNV uváděli příslušnost k Zemskému ústředí pro Moravu, ZNV-ON či ON. Možnost autonomie ZNV naznačila až v roce 1968 autorská dvojice V. Peša – Z. Štěpánek v článku Těžké počátky. K dějinám hnutí odporu v Brně¹ a nepochybují o ní ani historikové V. Kural, J. Koutek a J. Gebhart s J. Kuklíkem. Impuls k přehodnocení a zpřesnění náhledu na postavení a činnost ZNV způsobily až vzpomínky jednoho z jeho zakládajících členů, dr. Roberta Konečného z roku 1947, které nesou název Jan Uher v boji za svobodu.²

Významní představitelé brněnského veřejného a kulturního života se začali intenzivněji stýkat nedlouho po Mnichovu, v půlce října 1938. Spjovaly je nejen vlastní zájmy

¹ Peša, V. - Štěpánek, Z.: Těžké počátky. K dějinám hnutí odporu v Brně. In: HaV, roč. 1968, č. 4, s. 531 - 532.

² Konečný, R.: Jan Uher v boji za svobodu, Brno 1947. In: arch. autora.

národní, ale především členství v ČOS, YMCE a zednářské lóži Cestou světla. Rozhodující roli zde sehrály intelektuální špičky z řad vysokoškolských pedagogů Masarykovy univerzity. Člena předsednictva vzdělavatelského sboru ČOS a Sokola Brno I, prof. Jana Uhra, kontaktoval v jeho univerzitní pracovně prof. Vladimír Helfert a tuto dvojici ještě do konce měsíce doplnil dr. Konečný, který byl na Uhra odkázán dalším sokolem - dr. Josefem Kudelou a prof. Inocencem A. Bláhou. Prof. Uher následně doporučil další spolehlivé osoby, především z řad ČOS - starostu župy Jindřicha Vanička prof. Vladimíra Groha, ředitele brněnské pobočky Radiojournalu a člena Sokola Brno II ing. Antonína F. Slavíka, exposlance za ČSNS dr. Ferdinanda Richtera, člena Sokola Brno I dr. Ladislava Jandáska, prof. Josefa L. Fischera, prof. Jindřicha Šebánka a prof. Bohumila Kladivu. Uher a Konečný společně načrtli plán Kulturní rady moravské, pod jejíž hlavičkou se uskutečňovala veškerá následná setkání, pořádaná z iniciativy prof. Uhra na filozofické fakultě. Schůzky se konaly v posluchárně č. III, v pedagogickém a slovanském semináři a dále v Uhrově bytě v Masarykově čtvrti. Diskutovalo se především o soustředění a koordinaci národních sil a vydávání nového politického týdeníku Odpovědnost. Programové prohlášení, které Kulturní rada moravská zformulovala, bylo následující: „...*je nutno organizovat všechny síly, které by se mohly účinně postavit proti fašistické spodině a beranovské reakci a silit národ, dát mu nejen naději, ale i pevnou jistotu konečného vítězství...*“¹

Jedním z nejpodstatnějších úkolů, které se Kulturní radě moravské podařilo do okupace uskutečnit, bylo vypracování podrobných map a statistických přehledů, týkajících se

¹ Konečný, R.: Jan Uher v boji za svobodu, Brno 1947. In: arch. autora, s. 3.

demografických, hospodářských a ekonomických otázek druhé republiky. Díky Uhrovi a Helfertovi se zpracování map ujali pracovníci Zeměpisného ústavu Masarykovy univerzity a statistického oddělení magistrátu města Brna. Finanční krytí zajistily Národní jednota a Ženská kulturní rada. Tento materiál byl 27. října 1938 odeslán prostřednictvím náměstka brněnského starosty dr. Bohuslava Ečera do Londýna a odevzdán britské vládě a členům parlamentu. Současně byly činěny přípravy eventuálního národního plebiscitu, o němž údajně uvažovala část brněnských Němců. Ve své vzpomínce navozuje R. Konečný domněnku, že počátky ZNV spadaly - podobně jako u PÚ - do prvních týdnů druhé republiky. Ačkoliv personální srovnání *Kulturní rady moravské* a ZNV vykazuje řadu shodných jmen, nelze takto naznačenou kontinuitu přesvědčivě doložit. Současně však není možno ignorovat skutečnost, že důležité vazby z *Kulturní rady moravské* byly v březnu 1939 zakladateli ZNV oživeny.

Zatímco v Čechách se v období mezi 15. březnem a počátkem léta 1939 konstituovaly ON, PÚ a PVVZ, na Moravě byl vývoj poněkud odlišný. Místo PÚ - jediné organizace demokratické rezistence, která programově usilovala o úplnou restauraci prvorepublikových poměrů a ve svém vedení de facto reprezentovala složení předmnichovské vládní koalice - zde zaujal ZNV, jehož činnost počala v Uhrově pedagogickém semináři. Zde se ještě do konce března 1939 opakovaně sešli jedni z prvních účastníků moravského odboje. Vedle J. Uhra to byli především V. Helfert, V. Groh, R. Konečný a F. Richter. Zásadními se staly hned první rozhovory, přenesené později z filosofické fakulty do Uhrova bytu, kde byly do poloviny dubna v hrubých rysech

načrtnuty mantinely rezistenční činnosti. Každý z přítomných měl dále vybrat osobní známé, „...muže požívající obecné důvěry, pevné a charakterově čisté s dobrým politickým rozhledem.“¹ Tito se měli porozhlédnout po dalších vhodných spolupracovnících. ZNV se jeví jako organizace agilní, což potvrzují brzké kontakty na OSVO (Ladislav Vaněk), Národní hnutí pracující mládeže (NHPM) - (František Šmíd), ilegální KSČ (Oldřich Blažek) a Orel (dr. Vojtěch Jílek), získané v oblasti jižní a střední Moravy. Pozoruhodná je především účast členů ČOS a OSVO, kteří v budoucím ZNV sehráli úlohu, již je možno označit za výjimečnou. Díky iniciativě Tyršova domu a profesorů Groha a Uhra byla totiž na přelomu května a června na ZNV napojena celá skupina sokolů z brněnských jednot. Snahou ZNV bylo „...sjednocovat, usměrňovat a řídit hnutí odporu na celé Moravě“² a jeho vrcholný cíl představovalo „...osvobození republiky a její obnovení aspoň ve starých hranicích a to jako subjektu politického rozhodování, nikoliv jako objektu rozhodování kterékoliv evropské velmoci.“³ ZNV zcela jednoznačně směřoval k vytvoření reprezentačního orgánu moravské rezistence. Lze konstatovat, že přímo či nepřímo v něm byly zapojeny všechny relevantní skupiny podzemního hnutí. Podle nedatovaného organizačního plánu, sestaveného gestapem, vznikl ZNV spojením civilní, vojenské, komunistické a mládežnické složky, z nichž se vyprofilovalo zemské vedení civilní skupiny země moravské, v jehož čele stáli Richter, Konečný a člen Sokola Brno II notář J. Jaroš. Tomuto vedení

¹ Konečný, R.: Jan Uher v boji za svobodu, Brno 1947. In: arch. autora, s. 7.

² Peša, V. - Štěpánek, Z.: Těžké počátky. K dějinám hnutí odporu v Brně. In: HaV, roč. 1968, č. 4, s. 531.

³ Konečný, R.: Jan Uher v boji za svobodu (orig.), Brno 1947. In: arch. autora, s. 7.

následně podléhalo šest krajů - Moravská Ostrava, Brno - město, Brno - venkov, Olomouc, Uherské Hradiště a Jihlava. Základní organizační síť ZNV byla dobudována v době, kdy v Čechách ještě nebylo plně konstituováno vedení PVVZ.

Nejvýznamnější se jeví spolupráce ZNV s největší odbojovou organizací ON, která aspirovala na vedoucí postavení v odboji. Její snahou bylo osvobození a obnovení republiky a k tomuto cíli směřovala i skrze sjednocování a podřizování menších rezistenčních skupin. V očekávání brzkého počátku války a porážky Německa, se ON do konce léta podařilo vybudovat celoprotektorátní síť armády v podzemí. Politické ambice ON však nebyly z řady důvodů - především díky snaze ujmout se na přechodnou dobu vedení státu - přijatelné nejen pro PÚ, ale i PVVZ. ZNV, který na ON podle Konečného narazil „zcela náhodně“, se s ní kontaktoval prostřednictvím škpt. Čestmíra Jelínka, mjr. Františka Ptašínského, a plk. Ladislava Kotíka v posledních dubnových dnech. Vedení moravské ON na ZNV opakovaně naráželo na krajské úrovni. Zástupci ON hlásili „....že se proto nedaří náborové pokusy, poněvadž dotazované osoby se odvolávaly na to, že prý již jsou členy nějaké tajné organizace, která sleduje stejné politické snahy jako ON...“¹ V polovině května 1939 (gestapo klade tuto událost do poloviny června), proběhla schůzka vedení ZNV a ON, na níž bylo - podle Konečného verze - dohodnuto, že se ZNV stane autonomní složkou ON jako její politické vedení.² Tohoto setkání se účastnili škpt. Jelínek a plk. Kotík, prof. Uher, dr. Richter a dr. Konečný.

¹ VÚA - f. sb. vzpomínek, č. 152 a 107, s. 62 - 63.

² MZM - f. BXI/II - S 13 - Konečný, R.: Obrana národa. Théze k historii jejího vzniku na Moravě a ve Slezsku, s. 2.

Vojáci se údajně měli ve svých akcích nadále podřizovat rozhodnutí politického vedení. Následkem této dohody se ON rozdělila na rovnocenné části občansko-politickou a vojenskou, což u ZNV vedlo ke zrušení statutu vojenských poradců. Příliš sugestivní Konečného líčení je ovšem v přímém rozporu s tvrzením zemského velitele ON na Moravě gen. Bohuslava Všetického, z jehož výslechů vyplývá, že se on i jeho nejbližší spolupracovníci obávali přílišného vlivu ZNV, který podle jejich názoru mohl negativně ovlivňovat nejen organizační výstavbu ON, ale také její údernou sílu. Další nebezpečí spatřovali vojáci v možné ztrátě dosavadní hegemonie ve vedení odboje. Všeticka proto nařídil plk. Kotíkovi a škt. Jelínkovi „...se vši důrazností začlenit skupinu Richtrovu a pokud možno také skupinu učitele Blažka, tj. ilegální skupinu KSCČ, do ON.“¹ Na základě těchto skutečností je třeba Konečného kategorické tvrzení posunout do jiné roviny. Zdá se, že ON užší kontakty se ZNV přivítala a ochotně mu předala svou agendu, týkající se politické problematiky, neboť ve fázi přípravy protiněmeckého povstání ji tento faktor nadále neomezoval. Další schůzka, na níž byla budoucí spolupráce mezi ZNV a ON diskutována detailněji, proběhla v prvních červnových dnech za účasti Richtera, Uhra, Konečného, Jelínka, Kotíka, Hudečka a Šmída v lese u Rapotic. Symbióza ZNV-ON je pro drtivou většinu autorů natolik neprůhledná, že ji mylně interpretují jako „vstup“, resp. „splnutí“ ZNV s ON. Skutečnost, že ZNV byl i po navázání úzkých vztahů s ON plně autonomní vyplývá podle Konečného z požadavků samotných členů ON: „...Plukovník Kotík trval na tom..., abychom měli »hlavy«, které by zastupovaly skupiny vůči

¹ VÚA - f. sb. vzpomínek, č. 152 a 107, s. 63.

sobě navzájem. Za skupinu vojenskou, která dala název celému prvnímu odboji moravskému, to byl generál Všeticka. Za naši skupinu občanskou či politickou, poslanec Richter.“¹ Přední představitel moravského PVVZ Josef Grňa, autor paměti Sedm roků na domácí frontě, byl ovšem přesvědčen o naprosté nadřazenosti ON: „Na Moravě měli vojáci v rukou vše a všechny civilní složky byly bezprostředně podřízeny vojenskému velení organizace.“² Pozoruhodná shoda panovala v ZNV-ON i ohledně definitivního vypořádání se s bývalými československými občany německé národnosti: „...lidským způsobem, ale způsobem rozhodným, budou vystěhováni od nás všichni Němci hned v prvních dnech, než bude mít mezinárodní politika kdy snad protestovat a to tak, aby naše zahraniční vláda nebyla nijak tímto rozhodnutím dotčena a mohla s klidným svědomím říci, že tak rozhodl národ doma.“³

Vedle organizační výstavby, která pokračovala až do likvidace skupiny, se ZNV zaměřil především na akce propagandistického charakteru. Patřila k nim letáková proklamace Hnutí pro svobodné Československo a letáky v cizojazyčných mutacích určené zahraničním novinářům, zpravodajství a s ním spojená problematika kurýrní (styky ZNV s PÚ jsou doloženy od května 1939). Důležitou roli hrála rovněž finanční podpora rodinám perzekvovaných. Po sblížení s ON se ZNV zaměřil především na vypracování politického programu. Důležitý

¹ Konečný, R.: Jan Uher v boji za svobodu (orig.), Brno 1947. In: arch. autora, s. 10.

² Grňa, J.: Sedm roků na domácí frontě, Brno 1968, s. 31.

³ MZM - f. XI/II - S 17/1.

dokument s názvem Nová republika¹ vznikl na základě diskusí, vedených předními představiteli ZNV, především R. Konečným, J. Uhrem, O. Blažkem a V. Helfertem. Představoval Náčrt zásad nadstranického, socialistického státu demokratického² a lze jej označit za jedny z prvních, ne-li vůbec první teze, konkretizující proměny poválečného, znovusjednoceného Československa. Nová republika obsahovala osm zásadních bodů, které však byly rozvedeny a souvisle písemně zachyceny až v rozmezí května a června 1945. Pro realizaci širší odbojové akce se ZNV podařilo ustavit Kulturní a školskou komisi (KŠK), která vznikla počátkem června pod hlavičkou Národního souručenství (NS), jediné české protektorátní politické strany. KŠK měla působit na Brněnsku a navazovat styky s moravskoslezskými kraji, což dokonale umožňovalo krytí rezistenční činnosti. Oficiálním posláním KŠK bylo „...organizovat, hájit a prohlubovat kulturní a školský život v kraji brněnském a navázat součinnost s ostatními kraji moravskoslezskými...“³ Předsedou programové sekce KŠK byl v červenci zvolen Jan Uher, čímž se stal také členem předsednictva. Uhrovi se rovněž - jako jedinému krajskému vedoucímu ZNV (Brno - venkov) podařilo do počátku války na jeho kraj navázat okresy, k nimž patřily Vyškov, Tišnov, Ivančice, Boskovice a vlastní Brno - venkov. Jan Uher tak na sklonku léta 1939 představoval spolu s Robertem Konečným - který se na počátku září stal moravským zástupcem Ferdinanda Richtera pro PÚ - jeden z nejvýznamnějších politických elementů moravské rezistence vůbec. Richter byl do Prahy ze strany ZNV vyslán

¹ MZM - f. XI/II - S 17/1.

² Tamtéž, s. 5.

³ Konečný, R.: Jan Uher v boji za svobodu (orig.), Brno 1947. In: arch. autora, s. 6.

koncem srpna se záměrem navázat užší kontakty právě s PÚ a zvolením do jeho vrcholného vedení se úspěšně dostal do samého centra odbojového dění. Skutečnost, že první krok byl učiněn z Brna, vyvrací četné domněnky, že právě tehdy se ze ZNV stala jakási „pobočka“ PÚ. V poslední fázi existence skupiny, na podzim 1939, bylo s prof. Vladimírem Klecandou, předním činitelem PÚ, v Praze dohodnuto, že si ZNV zřídí funkci generálního tajemníka, jímž se stal R. Konečný.

14. listopadu 1939 byl brněnským gestapem zatčen František Šmíd, který zakrátko podlehl brutálním vyšetřovacím metodám a uvedl celou řadu usvědčujících skutečností nejen o NHPM, ale především o ZNV. Tento tragický „proval“ znamenal definitivní počátek konce první odbojové garnitury. Od ZNV vedlo přímé spojení nejen na ON, ale i do Prahy k PÚ. 18. listopadu se konala schůzka exekutivního výboru PÚ v bytě dr. B. Kratochvíla v Nostickém paláci, kde byli přítomni téměř všichni čelní příslušníci organizace, včetně F. Richtera, jenž - v rozporu se všemi pravidly rezistence - písemně zaznamenával průběh jednání. V ranních hodinách 20. listopadu bylo v Brně zatčeno téměř celé vedení ZNV. Na F. Richtera došlo o dva dny později. Jeho dopadení znamenalo pro odboj katastrofu dosud nevídaných rozměrů. Gestapo u něj našlo mj. i zápisky z poslední schůzky PÚ se jmény osob, jež byly účastny hovoru na nedávné schůzce na Malé Straně (dr. J. Cebe, dr. P. Drtina, ing. V. Grégr, I. Herben, prof. V. Klecanda, dr. B. Laušman, dr. Z. Mejstřík, zástupce ON gen. B. Neumann). První garnitura PÚ byla téměř bez výjimek zlikvidována. Část jeho vedoucích představitelů byla zatčena, část ihned odešla do emigrace a zbytek položil základy ÚVODu.

Jména vedoucích činitelů ZNV (Uher, Konečný, Richter) se překvapivě často objevují v memoárové i odborné literatuře. I tato skutečnost svědčí o významu organizace, kterou reprezentovali. K tomu uvádí J. Grňa: „*Již na jaře 1939 jsem pozoroval, že se na Brněnsku organizuje kromě nás i jiná skupina. První stopy mne vedly k prof. Masarykovy university dr. Janu Uhrovi, s nímž jsem se pokoušel navázat styky... Věděl jsem, že Uher má nějaké spojení v učitelstvu, a brzo jsem byl utvrzen ve svých předpokladech, že se určité nitky sbíhají kolem jeho osoby... Podobné stopy jako k Uhrovi vedly... zejména k poslanci Richtrovi a doc. Konečnému.*“¹ V podstatě identicky operují se jmény Jana Uhra a Roberta Konečného i další významní odbojoví představitelé, např. V. Černý, L. Vaněk a V. Klíma.

Je na místě poukázat na jistou paralelu mezi snahou ZNV a následnými tendencemi ÚVODu, který z jara roku 1940 inklinoval k vedoucí reprezentativní úloze celého odboje. Role, kterou ZNV sehrál v rámci první garnitury rezistenčních organizací, by již neměla být nadále pomíjena. ZNV plně obstojí vedle skupin, jakými byly ON, PÚ i PVVZ a OSVO a stejně jako ony by měl být uváděn v učebnicích. Jeho vřazením mezi nejvýznamnější organizace první rezistenční garnitury bychom se jeho neadekvátního nadhodnocení rozhodně nedopustili.

¹ Grňa, J.: *Sedm roků na domácí frontě*, Brno 1968, s. 29 – 30.

Sokolové v rámci druhé rezistenční garnitury

Ústřední vedení odboje domácího¹

V polovině ledna 1940 obdržely prostřednictvím Tyršova domu všechny sokolské jednoty nařízení zemských prezidentů „...*jímž se spolkům v důsledku ústavních změn zakazuje užívatí názvů, upomínajících na státoprávní poměry bývalé republiky Československé.*“² Současně s tímto nařízením byly veškeré součásti ČOS upozorněny na oficiální změnu názvu organizace na Českou obec sokolskou. Samotné vedení Sokola dosud užívalo převážně názvu Obec sokolská, vytvořeného na oficiálních dokumentech prostým vymazáním adjektiva Československá. V archivech jednotlivých sokolských jednot, z nichž většina reagovala na výše uvedené nařízení na přelomu ledna a února, lze nalézt oznámení okresním policejním úřadům o splnění této povinnosti.³

Na počátku roku 1940 shrnovalo názory vedení ČOS svolání předsednictva určené valným hromadám žup, které se uskutečnily mezi 18. únorem a 28. dubnem: „*Mužné odhodlání, vzájemné bratrství a sesterství, vytrvalost, čínorodá, ustavičná a přece neokázalá každodenní práce a hluboká víra v sebe i národ, jež proniká celým dílem Tyršovým a Fügnerovým, nechť vznikne nám všem až do morku kostí. Jenom tak budeme opravdu hodni*

¹ Blíže k tomu: Kural, J.: Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940 - 1943, Praha 1997.

² A ČOS Čimice.

³ Např. AHMP - f. Spolkový katastr XIII/3 - TJ Sokol Karlín, k. 21.

sokolského jména.“¹ Nedlouho před svým zatčením, ve vysloveně prognostickém duchu, napsal starosta ČOS J. Truhlář pro Sokolský věstník: „*Jedna ze základních sokolských ctností prochází zkouškou. Přísnou zkouškou. Sokolskou naši kázeň zkouší doba. Je dobře si to uvědomit na počátku roku, který bude tvrdý. Sokolská kázeň vykonala už a koná ve svém národě velké věci. Doufáme, že nezklame a plně se osvědčí i nyní. V ní kotví i naše budoucnost. Nekázeň ničí nejen organizace, ale zničila už i celé národy. Proto přijde-li příkaz, zkázněně poslechni! Nemudruj, nedumej, nefilosofuj zbytečně! Musíme si důvěřovat. Ti, kdož dali příkaz vědí velmi dobře, proč ho dali. Vědí víc nežli ty a mají odpovědnost za celek. A proboha! Nepřemýšlej, jak by se příkaz dal nějak tak nebo onak - obejít! To je chytráctví, to je schyl ke hře s podvodem. To není sokolské ani sokolstva důstojné.*“² V přímé návaznosti na starostu ČOS, psal starosta Orlické župy dr. J. Novák v pozdravu jednotám: „*Všichni opravdoví sokolové vynaloží vše, aby kolem sebe vštěpovali vědomí, že je národní nezbytností, aby bez újmy a poškození byly zachovány síly národa a všech jeho složek, duševních i hmotných, tedy i sokolské zřízení. Zabráni včas všemu, co by tu mohlo znamenati ohrožení nebo škodu... Jsem optimista, pokud se týká výsledku války, ale pesimista, pokud se délky týče.*“³ V měsíčním hlášení Sicherheitsdienstu (SD) o politickém vývoji v protektorátu, určenému berlínskému Reichssicherheitshauptamt (RSHA), bylo na počátku roku 1940 konstatováno: „*Postavení protektorátu nikterak neúčinkuje na organizaci (ČOS - pozn.*

¹ Fikar, A.: Stručné dějiny Sokolstva 1912 - 1941, Praha 1948, s. 118.

² Fikar, A.: Stručné dějiny Sokolstva 1912 - 1941, Praha 1948, s. 118.

³ SÚA - f. ČOS, k. 840.

JBU). *Taktická sokolská činnost představuje den ode dne vážnější nebezpečí.*¹

Počátkem února 1940 byli zatčeni hned dva členové pětky, starosta ČOS J. Truhlář (6.2.) a jednatel ČOS E. Köppl (10.2.). Byli mj. obviněni z toho, že ve spolupráci s předsedou Českého červeného kříže (ČČK), generálem MUDr. V. Haeringem a dalším členem ČOS J. Grünerem, prováděli odsun sanitního materiálu ze skladů ČČK do středisek podzemního odboje v sokolských župách. Sokolové ihned podnikli akci na Truhlářovu záchranu: „*Po zatčení bratra starosty Jos. Truhláře přislíbil br. Ing. Eliáš ihned zakročiti u Dra Háchy; povolal pak Dra Karla Šauera (tehdejší I. náměstek starosty - pozn. JBU) a sdělil mu, že bude asi těžko dosáhnout propuštění bratra starosty Truhláře, ale že budou podniknuty kroky, aby s ním bylo dobře zacházeno a aby byl po případě dán do nemocničního ošetřování.*“² Truhlář i Köppl byli odsouzeni pro přípravu velezrady a zemězrady a konce války se dočkali v koncentračním táboře.³ Jarní schůze výboru ČOS se rozhodla zakonzervovat jejich funkce a řízením organizace prozatímně pověřila dosavadního I. místopředsedu Jana V. Kellera. Správa ČOS byla pak přizpůsobena organizaci berlínského Říšského tělovýchovného ústavu a rozčleněna do tří skupin: a) styk ústředí se župami, b) hospodářská a finanční problematika, c) odbory předsednictva.

Ve své diplomové práci z roku 1969 Sokolský odboj v letech 1939 - 1941 konstatoval K. Šplíchal, že „...zkoumáme-li z dostupných pramenů zapojení Sokola a jeho vztah k ÚVODu,

¹ AMV - f. Říšský protektor, k. 114/9 - 22/69.

² ATMTVS - f. Sokol, k. 151 - Doplňovací zpráva o činnosti ČOS za války doma, s. 1.

³ Fikar, A.: *Stručné dějiny Sokolstva 1912 - 1941*, Praha 1948, s. 118 nebo Provoznicová, M.: *To byl Sokol*, München 1988, s. 166.

nemůžeme jednoznačně říci posudek.“¹ Podle L. Vaňka došlo k napojení OSVO na ÚVOD prostřednictvím PVVZ, resp. dr. K. Bondyho, na přelomu července a srpna 1941², tj. až po zastavení činnosti ČOS. Toto tvrzení podporují i závěry, které v zatím nejdokonalejší práci o ÚVODu³ učinil V. Kural. Po celý rok 1940 však s ÚVODEm aktivně spolupracovali ti členové OSVO, jimž se podařilo přežít likvidaci první odbojové garnitury a uniknout mohutné vlně zatýkání, jejímž důsledkem byla mj. právě likvidace ZNV a téměř úplné zničení PÚ.

ČOS se nepodařilo udržet prozatímní stav nastolený po zatčení starosty Truhláře. Říšský protektor nařídil novou volbu. Černínskému paláci bylo učiněno zadost 1. září 1940, kdy neúplné předsednictvo ČOS provedlo na mimořádné schůzi výboru doplňovací volby. Starostou ČOS se stal JUDr. Jan V. Keller, jeho I. náměstkem JUDr. K. Šauer, II. náměstkem JUDr. J. Stolz a III. náměstkem JUDr. A. Hřebík. Jednatelům byl zvolen JUDr. F. Beneš. Vedení ČOS tedy přešlo prakticky bez výjimky do rukou doktorů obojího práva. J. V. Keller přijal svou volbu s prohlášením, že „...*se považuje jen za zástupce starosty, kterým zůstává Josef Truhlář.*“⁴ Doplněnému předsednictvu ČOS udělil výbor právo, aby v mimořádných a těžkých poměrech - až na další - činilo taková opatření a rozhodnutí, která dosud podle stanov ČOS náležela jen výboru. Výbor ČOS současně s tímto

¹ Šplíchal, K.: Sokolský odboj v letech 1939 - 1941, FF UK, Praha 1969 - dipl. práce, s. 77.

² Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 10 nebo týž: Odbojová organizace Jindra. In: Sokolský věstník, roč. XLIV, č. 17, s. 203 - srv. Šplíchal, K.: Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji, Praha 1981, s. 67.

³ Kural, V.: ÚVOD, Praha 1978 - rukopis. Tiskem vyšlo pod názvem Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940 - 1943, Praha 1997.

⁴ Provazníková, M.: To byl Sokol, München 1988, s. 166.

rozhodl, aby předsednictvo, uzná-li to za vhodné a nutné, přeneslo svou moc v plném rozsahu také na starostu.¹

Po likvidaci první odbojové garnitury se největší rezistenční organizace snažily o sjednocení a koordinovaný postup odboje. Vůbec nejhůře byli zatýkáním z podzimu 1939 postiženi ZNV a PÚ, jehož významní představitelé byli buď zatčeni (Richter, Šámal, Rašín, Kratochvíl, Peška, Cebe, Herben) nebo nuceni emigrovat (Drtina, Feierabend, Nečas, Procházka, Klecanda, Laušman). Zbylí budovali na troskách organizace nové základy (Krajina, Pešl, Holý, Hora). „*Den po zatčení dr. L. Rašína (13.12. 1939 - pozn. JBU) sešla se Drtinova skupina a rozhodla, že zatýkáním ohrožené osoby mají přejít do ilegality nebo za hranice. Tím bylo fakticky rozhodnuto i o konci PÚ. Na dalších dvou schůzkách, konaných před vánocemi, bylo však dohodnuto, že se přestane používat i samostatný název Politického ústředí a místo toho že bude zavedeno pojmenování Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD)...Vzhledem k zatýkání a odchodům však nešlo jen o změnu jména - de facto bylo nutno vybudovat organizaci znovu.*“² Struktura prvotního PÚ se rozpadla a zbylí členové se nejprve podíleli na vytváření ÚVODu a později na konsolidaci mateřské organizace. S koncem PÚ byl přirozeně omezen i vliv členů ČOS a OSVO. Pokud pomineme vlastní rezistenční činnost OSVO, pak se sokolská rezistence v Čechách od počátku roku 1940 orientovala stále více na ON, zatímco na Moravě se obdobný proces odehrával vůči PVVZ. Po

¹ Šplíchal, K.: Sokolský odboj v letech 1939 - 1941, FF UK, Praha 1969 - dipl. práce, s. 77.

² Kural, V.: ÚVOD, Praha 1978 - rukopis, s. 56 nebo Drtina, P.: Československo můj osud, Praha 1991, svazek I., kniha I., s. 463 - 468.

likvidaci první odbojové garnitury přecházela na Moravě vedoucí role z ON na PVVZ a tomuto trendu se podřídila i OSVO.

„Úkolu realizovat dohodnuté zásady (v rámci výstavby ÚVODu - pozn. JBU) se podjal sociálnědemokratický poslanec František Němec. Kolem něho se soustředili zbylí pracovníci »Drina - Jina Gruppe« (jak skupinu nyní už značně zasvěceně nazývalo gestapo) - dr. Holý, dr. Hora, doc. Krajina a především redaktor, někdejší legionář a muž »Hradu« Antonín Pešl... Během ledna došlo k několika sondážním jednáním... ze strany PVVZ se jich zúčastnili dr. Bondy a odborářští funkcionáři Tomas a Truksa, od vojáků pplk. Boček... Dojednání z 23. ledna mohlo představovat slibnou základnu pro skutečné vytváření centrály celého nacionálního odboje. Než však mohlo být jednání dovedeno k takovému konci, zasáhlo gestapo. Tomas a Truksa byli zatčeni a ohrožený Němec s Bočkem uprchli 22. února do zahraničí. To znamená, že - přes pozdější příliš optimistická tvrzení F. Němce i Vl. Krajiny, jako by ÚVOD vznikl již v lednu - se zamýšlený koordinační orgán ještě nestal skutečností... Teprve koncem dubna a začátkem května 1940 došlo k první společné schůzce, na níž vyslala každá skupina (ON, PÚ a PVVZ - pozn. JBU) po dvou zástupcích. Byla uzavřena dohoda o vzájemné spolupráci všech tří skupin na všech přípravách osvobozovací akce i na běžné činnosti... Teprve nyní, na rozhraní dubna a května vzniklo Ústřední vedení odboje domácího...“¹ Tento Kuralův, nepochybně daleko přesnější, názor, se však chronologicky neshoduje s popisem jednoho z čelných představitelů PÚ a ÚVODu V. J. Krajiny, který ve svých pamětech tvrdí, že tato reprezentační organizace vznikla již v

¹ Kural, V.: ÚVOD, Praha 1978 - rukopis, s. 56 - 57.

průběhu prosince 1939 a ledna 1940.¹ Krajina uvádí: „*Domnívám se, že to bylo buď v pátek 22. nebo v sobotu 23. prosince... mě Drtina informoval, že se s poslancem Frant. Němcem a s Antonínem Pešlem domluvili na sloučení PÚ, PVVZ a ON v jednotné organizaci ÚVOD (Ústřední výbor odboje domácího), zatímco zahraniční vedení bude označováno jako ÚVOZ... Proto jsem také vítal 27. prosince schůzku s Antonínem Pešlem a také Františkem Němcem... na tuto schůzku přišli za ON generál Hugo Vojta a podplukovník Josef Balabán... o něco později přišel také dr. Vladimír Hora, v plné substituci za Drtinu. Poslanec Němec nám tam znovu vysvětlil, že se s Drtinou rozhodli založit ÚVOD a ÚVOZ a že Drtina v zahraničí má to ostatním lidem vysvětlit... Generál Vojta se, myslím, zúčastnil jen první schůzky ÚVODu, v němž však nezasedali ještě zástupci PVVZ. »Cukráři« (správně »Odboráři« - pozn. JBU) se dostavili mezi nás až na pozdějších schůzkách, někdy až v únoru 1940. Vedle Vojty tam byli pplk. Balabán a plk. Tomáš Berka.“² Podle Krajiny se tedy první schůzky ÚVODu účastnili dva členové ČOS - exponent ON a OSVO gen. Vojta a plk. Berka. Další Krajinovy údaje upřesňují výše zmíněné: „*V první polovině ledna 1940 se sešli v bytě pana Bambase (firma Lehký a spol.) v Praze na Kozím náměstí zástupci dvou odbojových organizací, Obrany národa (ON) a Politického ústředí (PÚ), aby se dohodli o společném postupu a případném spojení obou organizací. Za ON byli přítomni pplk. Josef Balabán a pplk. Tomáš Berka, za PÚ redaktor Antonín Pešl, poslanec František Němec a doc. dr. Vladimír Krajina. Spojení obou organizací bylo dohodnuto tak, že se vytvoří společný šestičlenný**

¹ Krajina, V., J.: Vysoká hra. Vzpomínky, Praha 1994, s. 18.

² Krajina, V., J.: Ve službách odboje a demokracie, Vancouver 1985 - 1987. In: AÚSD AV ČR - k. 1, s. 200 - 201.

výbor, který měl řídit a koordinovat práci obou složek a který se postaral o to, aby v budoucnu byly zapojeny obdobně i jiné odbojové složky tak, aby se odbojová práce netříštila, nýbrž měla jednotné vedení... Bylo také hned na první schůzce umluveno, že za ON budou ve vedení ÚVOD tři zástupci (gen. Bedřich Homola, pplk. Balabán a pplk. Berka) a za PÚ také tři (poslanec Němec, redaktor Pešl a dr. Krajina)... V únoru 1940 došlo k připojení odbojové skupiny Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ) k organizaci ÚVOD a bylo dohodnuto, že v šestičlenném výboru budou za každou ze tří složek zástupci dva... A tak od února se schází na různých místech v Praze pravidelně tzv. plénum ÚVOD v tomto složení: za PÚ Pešl a dr. Krajina... za ON pplk. Balabán a plk. Josef Churavý... a za PVVZ dr. Bondy a Andršt... Mezi složkami došlo k dělbě práce. Organizace ON si ponechala na starosti věci vojenské a zejména sabotážní. PÚ pokračovalo ve své práci zpravodajské a PVVZ si vzal za úkol připravit kostru k společnému ideovému programu národního odboje...¹ Odlišnější názor na ÚVOD zastávalo PVVZ, které mnohdy přehnaně zdůrazňovalo svou autonomii: „PÚ, PVVZ a ON dospěly časem k určité spolupráci pod společnou firmou ÚVOD... Je však důležité si uvědomit, že ÚVOD nebyl nějaká nová skupina... Vedení PÚ, PVVZ a ON dohodla se pouze na určitém počtu delegátů, jež ze svého středu vysílala do koordinačního orgánu, kterému se říkalo »plenium« a které rozhodovalo o společném postupu zejména ve věcech politických. Jedině těmto delegátům, scházejícím se v

¹ Krajina, V.-J.: Ústřední výbor odboje domácího. In: Feierabend, L., K.: Politické vzpomínky (III), Brno 1996, s. 419 – 421.

plenu, přísluší jméno ÚVOD. Jinak všechny tři složky zůstaly samostatné...“¹

„Autorita ÚVODu způsobovala, že se i jiné, v něm přímo nezastoupené organizace, snažily k němu připojit a podřizovaly se mu. Byla to kupř. skupina Kpt. Nemo, Všeobecné národní hnutí a zejména vedení ilegálního Sokola. Podle účastníka tohoto jednání, prof. Vaňka-Jindry, uskutečňovalo se zapojení Sokola na ÚVOD přes vedení PVVZ, které bylo, jak se zdá, jakýmsi koordinátorem styku s civilními organizacemi... Zapojením Sokola, které se uskutečnilo pouze stykem s ilegálním vedením, nabízela se ÚVODu jednak možnost ovlivnit širokou a dobře zorganizovanou síť dosud legálních jednot s více než 300 000 dospělými členy (což mohlo mít význam pro předpokládanou závěrečnou revoluční akci)...“² Diverzifikace rezistenčního hnutí dávala tušit, že členové ČOS pracovali na nejrůznějších úrovních ve všech odbojových organizacích demokratického proudu. Ve vztahu k ÚVODu to potvrzují např. členové organizace *Kapitán Nemo* nebo skupiny, specializující se na vydávání ilegálních časopisů *V boj!* a *Český kurýr*.³

Členu Komise pro styk se župami a hlavě sokolské rezistence na Moravě, L. Vaňkovi, který dostal od A. Pechláta nové krycí jméno Jindra,⁴ se na jaře roku 1941 podařilo navázat

¹ Věrní jsme zůstali. Účast sociálních demokratů v domácím a zahraničním odboji, Praha 1947, s. 46.

² Kural, V.: ÚVOD, Praha 1978 - rukopis, s. 121.

³ Blíže k tomu: Korčák, R.: „Český kurýr“ a lidé kolem něho. In: Z počátků odboje 1938 – 1941, Praha 1969, s. 303 – 375, ed. O. Janeček a kol.; Polavský, A.: V boj, Třebechovice pod Orebem 1946 a Polavský, A.: Tisk národního odboje. In: Z počátků odboje 1938 – 1941, Praha 1969, ed. O. Janeček a kol., s. 265 – 302.

⁴ Podle sokolského starosty z let 1892 - 1931 Jindřicha Vanička (1862 - 1934). Vaňkovo krycí jméno sloužilo na domácí půdě v rámci OSVO rovněž jako synonymum pro jím vedenou sokolskou rezistenční organizaci.

bližší kontakty s ÚVODEM prostřednictvím dr. K. Bondyho. Takto vzniklá spolupráce se později ukázala jako velmi cenná. Svědčí však rovněž o tom, že OSVO a PVVZ až do tohoto období působily bez kontaktů na nejvyšší úrovni: „*Dr. Bondy nezatajoval radost, že získal spojení s aktivním sokolským odbojovým hnutím, protože vedení odboje počítalo zatím jen s tou možností, že by v příhodné chvíli navázalo spojení s dr. Scheinerem, synem bývalého starosty ČOS... Po zběžné informaci o spolupráci s několika odbojovými organizacemi politickými i vojenskými, projevil dr. Bondy názor, že sokolstvo a jeho rozvětvenou organizační strukturu je nutno považovat za nejlepší vertikální síť - ať už legální nebo ilegální - k níž by se mohla připnout užší síť odbojová ihned a v dané chvíli... Po vzájemné dohodě o programu a spolupráci jsem byl (Vaněk - pozn. JBU) přibrán do vedoucí skupiny PVVZ, která teoreticky spolu s ostatními zúčastněnými reprezentovala odbojovou řídicí složku, tzv. ÚVOD.*“¹ Vaněk dále uvádí, že díky tomuto kontaktu na ÚVOD „...měli jsme, my, sokolové, později možnost zúčastnit se svým dílem na vypracování programu, nazvaného *Za svobodu*, jednoho z největších přínosů PVVZ.“² Tuto mylnou informaci je možno téměř s absolutní jistotou vyvrátit, neboť ideový program *Za svobodu*. Do nové Československé republiky,³ přijal ÚVOD již v únoru 1941 a Vaněk naznačuje, že se na jeho vypracování sokolové podíleli ještě v pozdním létě.

Po úspěšném navázání kontaktů mezi OSVO a PVVZ usiloval Vaněk o to, aby se dr. Bondy sešel s dr. Pechlátem. Schůzka byla domluvena na 4. červenec 1941 na pražském Žofíně

¹ Vaněk, L.: *Počátky sokolského odboje*, Praha 1947, rukopis, s. 9 - 10.

² Tamtéž, s. 10.

³ *Za svobodu*. Do nové Československé republiky, Praha 1945.

a měl zde být ujednáán rámcový postup OSVO s dalšími rezistenčními organizacemi. A. Pechlát se však nedostavil, neboť byl o den dříve zatčen. Vaněk dále uvádí: „*Již v prvních dnech po jeho zatčení jsem se snažil uvést v život Sokolskou revoluční radu (SRR - pozn. JBU). Ta byla také vytvořena v polovici července na Zbraslavi (jediná schůzka SRR se konala 14. září 1941 - pozn. JBU)*¹ s dr. Antonínem Hřebíkem jako předsedou. Další v této čtyřčlenné radě byl profesor Antonín Benda ve funkci náměstka, Otakaru Klichovi byl svěřen hospodářský referát a já jsem byl ustanoven vedoucím sokolské odbojové sítě; kromě toho mi byl svěřen styk s ostatními odbojovými organizacemi.“² Vaňkovi se skutečně ještě na počátku srpna 1941 podařilo na Jarově svolat schůzku se zástupci PVVZ. Účastnili se jí K. Bondy a J. Pešek za PVVZ a L. Vaněk s A. Hřebíkem za OSVO. „...*dospělo se k ujednání styčných bodů, týkajících se především našeho kulturního života a samozřejmě i tělesné kultury. Na Jarově byly také položeny programové základy tělesné výchovy v novém státě a jejího soustředění v ministerstvu školství a osvěty...*“³

ÚVOD vytvořil dvě pracovní rezistenční sítě z nichž vertikální byla přímo napojena na OSVO a její zemské velitele Pecháčka a Drásala. „*Na platformě ÚVODu byla... vytvořena nejmasovější základna odboje spojením PVVZ se sokolským podzemím.*“⁴ ÚVOD z roku 1941 však již nebyl oním reprezentačním orgánem rezistence, kterému po vzniku v roce 1940 stačilo dobudovat postižené odbojové struktury a dále řídit

¹ Unikátní "prezenční" listina z této schůzky SRR, podepsaná krycími jmény, je zachována v ATMTVS - f. Sokol, k. 151.

² Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 12.

³ Tamtéž, s. 10

⁴ Šplíchal, K.: Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji, Praha 1981, s. 71.

relativně konsolidovaný triumvirát skupin ON, PÚ a PVVZ. ÚVOD roku 1941 hledal intenzivně kontakty na další organizace za účelem rozšíření svého vlivu na odbojové scéně - a proto pro něj bylo velmi výhodné plně zapojit OSVO. Náhlé objevení konsolidované rezistenční organizace OSVO – s nebývalým počtem potenciálních rezistenčních pracovníků – která byla na nejvyšší úrovni, tzn. po linii vedoucích, ochotna spolupracovat s PVVZ, tak pro ÚVOD představovala mimořádně vítanou posilu.

Do rámce druhé rezistenční garnitury není možné nezařadit rovněž Severočeské národní podzemní hnutí (SNPH),¹ úzce spojené se sokolskou rezistencí. Jedním ze základů této významné regionální skupiny se stala organizace profesora Zemské průmyslové školy v Mladé Boleslavi a sokolského činovníka Vladislava Štěrby, která počala vznikat nedlouho po pádu první odbojové garnitury, na jaře 1940. V. Štěrbovi se, díky plně funkční struktuře ČOS podařilo navázat kontakty na Sobotecku a Jičínku, a to především zásluhou učitele Miloslava Podhorského. V srpnu 1940 začala jeho organizace spolupracovat rovněž se skupinou Stráže obrany státu (SOS) Miloše Mejsnara, která působila na území, ohraničeném Benátkami nad Jizerou a Mšenem. Na přelomu let 1940 a 1941 byl přímo Tyršovým domem, tedy za vědomí náčelníka Augustina Pechláta, pověřen vytvořením sítě OSVO na Mladoboleslavsku Jindřich Tintěra² mistr světa družstev z roku 1938 – vedle Jana Gajdoše a Aloise Hudce – zřejmě největší gymnastická hvězda ČOS. J. Tintěra

¹ Blíže k tomu: Odboj na Mladoboleslavsku 1939 – 1945. Obraz historie domácího odboje v Pojizeří, Mladá Boleslav 1995, ed. B. Dvořák a kol. a Protinacistický odboj v Pojizeří 1939 – 1945. Historie, klady a vzpomínky bojovníků za svobodu, Mladá Boleslav 2002, ed. B. Dvořák a kol.

² Blíže k tomu: Beneš, L.: 100 let od narození Jindřicha Tintěry. In: Národní osvobození, roč. 2001, č. 7, s. 8.

pověřil vedením organizace V. Štěrbu, který na základě jeho propozic přiřčenil ke „své“ skupině řadu dalších sokolských činovníků, především pak učitelů a úředníků (např. ředitel Zemské průmyslové školy v Mladé Boleslavi Václav Kraus, učitelé Antonín Pardus, Josef Malý a František Ehleman z Mnichova Hradiště nebo řídící učitel Václav Větvička z Bakova nad Jizerou). *„Mimořádnou důležitost v této souvislosti mělo především napojení na JUDr. Ladislava Vaníčka, zaměstnance Okresního úřadu (v Mladé Boleslavi – pozn. JBU) a rovněž dlouholetého sokolského činovníka, především ale jednoho z vedoucích představitelů odbojové skupiny Lípa, jedné z těch, jež povstaly na troskách nedávno zdecimované Obrany národa... Velkým přínosem pro konstituující se odbojovou síť v tomto kontextu byla skutečnost, že v Lípě byli zapojeni zástupci četnictva v čele s okresním velitelem majorem Jaroslavem Linajem, představitelé policie, reprezentovaní ředitelem Josefem Adamem a stejně tak zaměstnanci Městského úřadu, kde činnost koordinoval JUDr. Antonín Kvasnička.“¹*

Představitelé nově vzniklé organizace viděli její hlavní úlohu především na poli zpravodajském. Tyršův dům tak získával řadu informací díky široké síti důvěrníků na úřadech i v podnicích mladoboleslavského regionu. Ta se ještě rozšířila po zákazu Junáka, 28.10. 1940.

¹ Odboj na Mladoboleslavsku 1939 – 1945. Obraz historie domácího odboje v Pojizeří, Mladá Boleslav 1995, ed. B. Dvořák a kol., s. 13.

Na sklonku Neurathovy éry

V souhrnném měsíčním hlášení SD pro RSHA se počátkem roku 1941 objevilo toto hodnocení: „*Ojedinělé loajální pokusy (ze strany ČOS - pozn. JBU) nemohou setřít celkový dojem pasivního odporu proti všemu německému. Nepřátelská sokolská linie již nyní zvyšuje české obavy o další existenci... Vzrůstající všeobecná činnost a sebevědomý postoj členů je hlášen z Jihlavy, Budějovic, Kolína a Pardubic.*“¹ Počátkem roku 1941 evidentně nazrál čas k likvidaci říši potenciálně nebezpečné vůdcovské vrstvě, kterou v očích představitelů okupačního aparátu ČOS nesporně představovala. Vše svědčilo o tom, že Sokol odmítl přijmout ideu Nové Evropy a jeho další existence jako celku se dostávala do přímého protikladu se záměry okupační moci v českomoravském prostoru.

Koncem ledna 1941 se pod vedením zemského velitele OSVO v Čechách a organizátora tělovýchovných škol ČOS, F. Pecháčka, konal v Lomnici nad Popelkou cvičitelský lyžařský kurz. Zde byla dohodnuta další strategie sokolské rezistenční činnosti a pokračování práce OSVO. Zřejmě pod vlivem přesvědčení A. Pechláta o brzkém zákroku proti ČOS byli vybráni potenciální odbojoví náhradníci pro vyšší posty OSVO, kteří by ihned nastoupili na místa zatčených. Lomnický kurz je někdy interpretován jako počátek formování rezistenční organizace Jindra. Činnost této skupiny je ovšem třeba klást až do období přelomu října a listopadu 1941, nikoliv tedy do období dřívějšího,

¹ AMV - f. Říšský protektor, k. 114/9 - 20/92.

a to i přesto, že se o jejím budování uvažovalo již od zatčení náčelníka Pechláta.

Zákaz činnosti ČOS

12. dubna 1941 vydal říšský protektor v Čechách a na Moravě, zastoupený K. H. Frankem, přípis č. j. BdS I - 1 145/41, který byl adresován ministerskému předsedovi protektorátní vlády gen. Eliášovi: *„Od počátku války bylo možno pozorovati, že ve spolku Sokol a jeho složkách nabývají stále více vrchu ony živly, které zamýšlejí přenést odpor k říši do všech oborů. Mezi osobami, které byly zatčeny při likvidaci jednotlivých skupin odporu, nachází se značný počet vedoucích činovníků Sokola. Sokolská vystoupení jeví zcela jednoznačně nepřátelský postoj vůči Německu. U příležitosti jugoslávské krise došlo v celé řadě sokoloven k živým projevům sympatií vůči novým vládcům Jugoslavie a jugoslávskému Sokolu, s nímž trvají stále ještě tajné styky. Podobné ilegální spoje byly zjištěny též se Sokolem v Paříži. Rozpuštění spolku »Junák« dalo jednotlivým sokolským jednotám podnět, aby přijímaly hromadně členy rozpuštěné junácké organizace. Označení »sokolský Junák«, které bylo raženo pro tyto členy, ukazuje jasně na to, že jde o vědomé obcházení nařízení o rozpuštění »Junáka«. Tyto skutečnosti - vedle četných dalších téhož druhu, které byly zjištěny a které jsou mi neustále hlášeny - dokazují, že sokolská organizace stala se střediskem otevřeného i tajného odporu vůči Říši. Další činnost tohoto svazu není proto nadále snesitelná, neboť odporuje zájmům Říše. Ačkoliv jsou dány dostatečné důvody pro rozpuštění svazu i jeho členských spolků, nehodlám rozpuštění provést. Žádám však, abyste nařídil, aby s okamžitou platností až na další*

byla zastavena činnost svazu, žup i jednot, jakož i event. připojených spolků. Mimoto dejte rozkaz spolkovým úřadům, aby zakázaly tvoření nových náhradních organizací. Nebudiž trpěn hromadný přestup členů Sokola nebo přijímání větších skupin členů do jiných organizací. Spolky, které by jednaly proti tomuto nařízení, budtež rozpuštěny. Protektorátní úřady zajistí spolkový majetek, který budíž sepsán pro každý spolek zvlášť. Tajemnické úřady a zejména spolkový dům v Praze budtež zavřeny.“¹

Neurathův postup je pro jednání německých protektorátních úřadů typický. Protektor ponechal v tomto případě vlastní exekutivu na předsedovi protektorátní vlády s kalkulem, že u nezasvěcených vznikne dojem o zásadní české iniciativě. Výnos o zastavení činnosti ČOS byl ještě téhož dne večer doručen policejními úředníky ministerstva vnitra I. náměstkovi starosty ČOS K. Šauerovi, který byl vyzván, aby se ihned dostavil do Tyršova domu. Zde měla být „...zajištěna peněžní hotovost, cenné papíry, vkladní knížky, pokladní knihy i jiné doklady.“² Šauer k tomu uvedl: „S ochotným souhlasem policejních úředníků odstranili jsme všechno, co by mohlo být slídivým okupantům trnem v oku... Pak následovala častá jednání s policejními referenty Drem Ženiškem a Drem Grubhofferem a občasně porady činovníků ČOS v kanceláři br. Dra Kellera a br. Dra Karla Šauera. Kromě toho sešli se dvakrát až třikrát bratři Dr. Keller, Červinka, Dr. Pechlát a Dr. Šauer v Rudolfinu v úřadovně bratra Červinky. Jednalo se tam hlavně o přípravách branného odporu, až by nastala rozhodující chvíle. Bylo přijato stanovisko br. Dra Pechláta, že Sokolstvo musí se k tomu náležitě připravit a

¹ Fikar, A.: Stručné dějiny Sokolstva 1912 - 1941, Praha 1948, s. 122.

² Tamtéž, s. 123 a ATMTVS - f. Sokol, k. 151 - Doplnňovací zpráva o činnosti ČOS za války doma, s. 2.

vystoupit imponujícím způsobem. Bylo počítáno se spoluprací odbojových kruhů vojenských, četnictva, policie, vládního vojska, finanční stráže i hasičů.“¹ Stejnou procedurální cestou, jakou bylo postupováno v Praze, byla zastavena činnost a zajištěn majetek všech sokolských žup a jednot v celém protektorátě. Ihned byla zamezena tělovýchovná a organizační činnost a povolena pouze správa nemovitostí. Údaje z protokolu O otevření pokladny v místnosti pokladníkově a zajištění majetku v této pokladně uloženého² však neodpovídají informacím Šauerovým. Podle nich byla pokladna ČOS v Tyršově domě úředně otevřena až 15. dubna 1941 za přítomnosti policejních komisařů dr. K. Skály a V. Havelky, II. místostarosty ČOS dr. A. Hřebíka a pokladníka V. Müllera.³ V pokladně bylo mj. zjištěno 46 vkladních knížek, 12 knížek šekových, hotovost ve výši 8 175 K, losy, depozitní stvrzenky, podílové listy, dluhopisy a záruční listy.⁴ Počínaje 13. dubnem byly do Tyršova domu vpouštěny pouze osoby zde pracující nebo ty, které požádaly o vydání svého osobního majetku.

Zákazem činnosti ČOS vznikla řada problémů, které bylo nutno neodkladně řešit. Šlo především o otázky hospodářské a sociální. Tyršův dům se snažil postarat o jistou ekonomickou kontinuitu a plnit finanční závazky, kterými byla ČOS povinována nejrůznějšími institucím i jednotlivcům. Šlo především o úrokování a splácení hypotekárních a směnečných dluhů, zaplacení ihned splatných účtů, daní a nájemného, získání prostředků k udržování nemovitostí, uložení a konzervování

¹ Šauer, K.: Sokolské velikonoce. In: Sokolský věstník, roč. XLIV, č. 17, s. 202.

² Tamtéž, s. 2

³ SÚA - f. ČOS, k. 266.

⁴ Tamtéž.

inventáře a o plnění právních závazků. Nebylo rovněž možno odhlédnout od dluhů, které jednotlivé jednoty a župy ČOS splácely především u regionálních lidových peněžních ústavů, jejichž další existence byla zákazem činnosti ČOS ohrožena. Za zaměstnance, kteří byli nezbytně nutní pro konzervaci majetku, nesla ČOS i nadále finanční odpovědnost. Ostatní, kteří nebyli determinováni existencí rodiny, byli propuštěni. Celkový majetek, který Sokol získal za 76 let své existence – tedy mezi roky 1862 – 1915 a 1918 – 1941 – byl v době zákazu ČOS činnosti odhadován na částku přesahující 600 milionů K.¹

18. dubna se ujali správy spolkového majetku ČOS úředníci pražského policejního ředitelství dr. J. Ženíšek a rada dr. V. Grubhoffer. Současně byly zařízeny výplaty všech splatných účtů a platů zřízců ČOS, včetně týdenní mzdy. Tím byla znovu zahájena činnost pokladny, účtárny a tajemnického úřadu. K výměně personálu nedošlo. Protože stav majetku ČOS nebylo možno přesně zjistit, bylo nařízeno provedení účetní uzávěrky, které vedl účetní ředitel Zemského úřadu v Praze F. Just. Podle jeho údajů byla na vkladních knížkách zjištěna suma 2 427 994

¹ K 31.12. 1938 vlastnila ČOS 1 016 sokoloven, 1 506 stadionů, letních cvičišť a hřišť, 132 koupališť, 39 plaveckých stadionů a plováren, 6 loděnic, 9 zimních chat, 25 lyžařských můstků, 21 letních a 16 zimních jízdáren a 60 tábořišť. Kromě toho byl v majetku ČOS i blíže nespecifikovaný počet dalších pozemků. V roce 1935 (tj. geograficky na celém území ČSR) dosáhla hodnota sokolského majetku - sokoloven a cvičišť - přibližně výše 400 - 450 milionů Kč. Na těchto nemovitostech vázly tehdy dluhy v úhrnné výši 245 milionů Kč. Sokolské jednoty měly mj. i 716 biografických licencí a několik set hostinských, restauračních a hotelových koncesí. Ústředí ČOS bylo dále vlastníkem a udržovatelem rodného domku Jana Husa v Husinci. Kromě tělocvičného a sportovního inventáře byly do majetku ČOS počítány i vybavená divadelní jeviště, loutková divadla, knihovny a čítárny, hudební nástroje a notové archivy, promítací přístroje a zvukové aparatury. Pominout nelze i cenu živého inventáře - tj. koňů sokolských jezdeckých oddílů. In: SÚA - f. ČOS, k. 267 – viz přílohy.

K.¹ Protože dosavadní správa hospodářských otázek ČOS spadala do kompetence funkcionářů, byli tito dotázáni, které úředníky navrhuji za sebe jako náhradu v dozírání nad chodem spolkových podniků. Spisový materiál ČOS, nacházející se v kancelářích starosty a místostarostů, byl prozatímne umístěn v místnostech tajemnického úřadu, neboť se počítalo s jeho dalším zkoumáním. Veškeré písemnosti, které byly nalezeny v místnostech nyní používaných a jejichž obsah se přímo netýkal hospodářských otázek, byly zakonzervovány; bylo třeba zabránit ztrátám v sokolském archivnictví, které dokládalo spolkovou činnost od počátku 60. let 19. století (sokolské muzeum v Tyršově domě, archivu Sokola Pražského, regionální archivy). Pokud měly administrativní místnosti a používané kanceláře více vchodů, byl striktně určen pouze jeden, ostatní byly uzamčeny nebo zapečetěny. Podobně se stalo s nepoužívanými prostorami. Ke střežení celého objektu byla přidělena nepřetržitá hlídka. 26. dubna 1941 byla v důsledku zastavení činnosti uzavřena mezi ČOS a Protektorátem Čechy a Morava, zastoupeným ministerstvem sociální a zdravotní správy, nájemní smlouva ohledně Tyršova domu.²

¹ SÚA - f. ČOS, k. 118.

² Obsahovala 15 bodů podrobně specifikujících výměru nájemného u jednotlivých prostor, jenž činilo 80 K za 1 m² plochy. Předmětem nájmu byla velká tělocvična s oběma galeriemi, jídelna, přednášková síň, jedna kancelář a dvě cvičiště. Celkově se tedy jednalo o 105 000 K ročně, která byla vyplácena čtvrtročně v částce 26 250 K. ČOS se zavázala obstarávat otop a topit po celou topnou sezónu za paušální roční náhradu 90 000 K. Poskytla též k používání veškeré tělocvičné nářadí a náčiní a to za roční poplatek 15 000 K. Elektrický proud měl být hrazen nájemcem podle zvláštní dohody a po instalaci několika nových elektroměrů. Povinností ČOS bylo udržování pronajatých místností a cvičiště ve stavu způsobilém k používání pro tělocvičné účely a to za poplatek 79 000 K ročně. Nájemní smlouva byla uzavřena na dobu neurčitou s platností od 1. května 1941.

Problém, který se zákazem činnosti ČOS nastal, se bezprostředně dotýkal i otázek budoucího národního vývoje: „*Sokolstvo tvořilo celek ukázněný, zvyklý dobrovolné kázni a podrobující se ochotně pokynům vlády a příslušných úřadů ve všech směrech. Toto všechno zastavením Sokola zaniklo. Mládež i dospělí jsou ponecháni sami sobě a nic je nepoutá. Přitom bylo přeřato u mnohých pouto, jež je vázalo po celý život k ušlechtilému i užitečnému životu, v němž tím vznikla mezera ničím nevyplnitelná.*“¹ Výnos říšského protektora o zastavení činnosti ČOS lze jednoznačně interpretovat jako snahu o likvidaci potenciálního protivníka a zamezit jeho rezistenční činnosti, v dlouhodobém horizontu dovedně maskované rouškou legálních aktivit.

Změna politického kurzu

V měsíčním hlášení došla SD v květnu 1941 k závěru, že i přes zastavení činnosti ČOS dále vyvíjely tajnou aktivitu jednoty v Kolíně, Olomouci a Klatovech.² V Brně bylo zjištěno, že někteří členové Sokola se ke sportovním aktivitám dále scházejí na cvičištích DTJ. V Přerově se veslaři z místní ČOS přejmenovali na Přerovské veslaře a dále pokračovali v původní činnosti.³ Po znepokojujících zprávách o celkovém nárůstu rezistenční činnosti, sabotážích a stávkách v protektorátu mj. i v důsledku německého útoku na země s převažujícím počtem slovanského obyvatelstva – Jugoslávii a Sovětský svaz, rozhodl vůdce a říšský kancléř po poradě s říšským vůdcem SS H. Himmlerem a šéfem kanceláře

¹ SÚA - f. ČOS, k. 118.

² AMV - f. Říšský protektor, k. 114/9 - 23/8

³ Tamtéž, k. 114/9 - 26/67 - 69.

NSDAP, M. Bormannem, o změně politického protektorátního kurzu a dočasném odstranění říšského protektora von Neuratha, který ostatně nepožíval přílišné obliby ani u pražských reprezentantů gestapa a SD.

Asi 25. září dostal v Brně Ladislav Vaněk telegram od Otakara Klicha, aby ihned přijel do Prahy. Zde mu bylo údajně sděleno, že „...došla zpráva od Bienerta (člen ČOS - pozn. JBU) o chystaném rozpuštění Sokola a zatýkání činovníků.“¹ Vaněk dále neudává, pokusili-li se někoho z ohrožených sokolů varovat, podotýká pouze, že uvažovali o tom, „...kdo by měl zatčení ujít. Kromě mě [Vaňka - pozn. JBU] však nikdo ze čtyř členů SRR tohoto avisa nepoužil. Byli také všichni zatčeni.“²

Na Neurathovo místo dosadil Adolf Hitler šéfa RSHA, sedmatřicetiletého SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha. Před odletem z Berlína mu vůdce údajně řekl: „*Mějte na paměti, že vždy tam, kde vidím, že je ohrožena jednota říše, vyberu jednoho velitele SS a vyšlu ho z pověření říše, aby zachoval jednotu říše.*“³

27. října 1941 vydala ČTK zprávu, že „*Říšský protektor v Čechách a na Moravě, svobodný pán Konstantin von Neurath považoval za nutné navrhnouti Vůdci, aby mu udělil delší zdravotní dovolenou za účelem obnovení jeho otřeseného zdraví. Poněvadž nynější válečná doba vyžaduje plného uplatnění říšského protektora, požádal pan von Neurath zároveň Vůdce, aby jej přechodně zprostil až do doby, než se obnoví jeho zdraví, jeho*

¹ Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 12 nebo Brandes, D.: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945, Praha 1999, s. 383.

² Tamtéž.

³ Protektorátní politika Reinharda Heydricha, Praha 1991, ed. M. Kárný, J. Mílotová a M. Kárná, s. 99 - 100.

*funkce jako říšského protektora a ustanovil na tuto dobu jeho zástupce. Vůdce nemohl za těchto okolností nevyhověti žádosti říšského protektora a pověřil SS-Obergruppenführera a generála policie Reinharda Heydricha na dobu nemoci říšského protektora von Neuratha výkonem funkce říšského protektora v Čechách a na Moravě.*¹ Téhož odpoledne zaslal Heydrich vůdci dálnopis s informací o tom, že podle jeho výnosu „...převzal v zastoupení říšského protektora řízení jeho záležitostí.“² V následujícím dálnopisu³ již Heydrich říšskému vůdci SS H. Himmlerovi oznamoval, že došlo k dlouhodobě plánovanému zatčení ministerského předsedy A. Eliáše, který byl vzápětí obviněn z vlastizrady a snahy o odtržení českých zemí od Říše.⁴ Heydrichovo oficiální uvedení do funkce se uskutečnilo v den svátku českého zemského patrona, sv. Václava, 28. září v 11,00 hod. na Pražském hradě. Gen. Eliáš byl prvním členem ČOS, kterého se přímo dotkl nový politický směr, který šéf RSHA počal ihned po svém nástupu uplatňovat. Fyzická likvidace významných příslušníků rezistence začala téměř okamžitě spolu s vyhlášením civilního výjimečného stavu, jenž začal platit od 12,00 hod. 28. září, v okresech podřízeným oberlandrátům Praha, Brno, Moravská Ostrava, Olomouc, Hradec Králové a Kladno. Téhož dne byli rozhodnutím stanných soudů v Praze a Brně popraveni generálové J. Bílý a H. Vojta a 30. září další význační

¹ Andrejs, J.: *Za Heydrichem stín*, Praha 1947, s. 12.

² *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, Praha 1991, ed. M. Kárný, J. Milotová a M. Kárná, s. 87.

³ *Tamtéž*, s. 87 - 88.

⁴ „*Ministerský předseda Eliáš zatčen. Z nařízení zastupujícího říšského protektora SS-Obergruppenführera gen. Heydricha byl ministerský předseda autonomní protektorátní vlády Ing. Eliáš zatčen pro velezradu a zemězradu a odevzdán lidovému soudu Německé říše k vynesení rozsudku. Zastupující říšský protektor zbavil současně zatčeného jeho úřadu jako ministerského předsedy protektorátní vlády.*“ In: ČTK – 29. září 1941.

sokolští funkcionáři - náčelník dr. A. Pechlát a brněnský profesor starověkých dějin, a čelný představitel bývalého ZNV, dr. Vladimír Groh.

„*Poprava zemského náčelníka Sokola... byla předzvěstí, že Heydrich hodlá zaútočit proti této tělovýchovné, v národě hluboce zakořeněné organizaci. Gestapo již v rámci likvidace Obrany národa v letech 1939 - 1940 zjišťovalo, že řada členů Sokola je zapojena do odbojové práce, a posléze i to, že vojenské velení s nimi počítalo jako se svou zálohou pro období převratu.*“¹ Ve svých pamětech uvádí náčelnice ČOS M. Provazníková, že již zatčení prof. Groha (únor 1941) a gen. Bílého (říjen 1940) považoval náčelník Pechlát za „... *blízký energický zákrok proti Sokolu.*“² Tento Pechlátův výrok potvrzuje tezi o příslušnosti zakládajícího člena ON a její ústředního velitele, armádního generála Josefa Bílého, k ČOS.³ 29. září zaplatil svou činnost v ON životem blízký spolupracovník a důvěrník generála Vojty, brigádní generál F. Horáček. O dva dny později, 1. října 1941, byli mj. popraveni její další představitelé - generál M. Doležal, plukovníci J. Dvořák, J. Malý a vzdělavatel TJ Sokol Chomutov, plk. B. Kasper. Ještě 29. září večer byl civilní výjimečný stav rozšířen na okresy Hodonín, Uherský Brod a Uherské Hradiště.

1. října reagoval z Londýna na Heydrichem nastolený teror ve vysílání BBC ministr zahraničí exilové vlády Jan Masaryk: „*Naši noví nesmrtelní jsou vražděni za to, čemu*

¹ Sládek, O.: Zločinná role gestapa, Praha 1986, s. 169.

² Provazníková, M.: To byl Sokol, Munchen 1988, s. 171. 30. let. In: SÚA - f. ČOS, k. 138.

³ Materiál o význačných členech ČOS ve vysokých státních a jiných funkcích, vypracovaný sokolským ústředím s největší pravděpodobností kolem roku 1932 sice tuto teorii nepotvrzuje, avšak ve vztahu k Bílému není relevantní, neboť generál odešel do výslužby ještě v polovině roku 1935.

Heydrich říká zrada... Zradit můžeme jen to, čeho si máme vážit - svou vlast, rodinu, svého kamaráda. Jidáš zradil Krista, Eliáš, Bílý, Vojta, Pechlát, Wunsch, Groh, Fischer a všichni ti naši noví nesmrtelní padli pro to, co je nám nejsvětější. ¹ Je příznačné, že z tohoto výčtu sedmi popravených bylo pět členy ČOS.

2. října sice za Eliáše u Heydricha intervenoval státní prezident Hácha, avšak jeho snaha byla předem odsouzena k nezdaru. Téhož dne formuloval Heydrich v obsáhlém tajném projevu před vedoucími činiteli okupačních úřadů a vysokými nacistickými funkcionáři, shromážděnými v Černínském paláci, své představy o likvidaci rezistence a českého národa vůbec. V projevu mj. uvedl: „...*tento prostor se jednou musí stát německým a Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat... je srdcem říše a nemůžeme trpět...aby z tohoto prostoru přicházely znovu a znovu rány dýkou proti říši.*“ ² V závěru projevu, kde Heydrich dělil Čechy podle kategorií vhodných ke germanizaci, konstatoval též skutečnost, že mezi nimi existují i „...*špatně smýšlející lidé dobré rasy. Ti jsou nejnebezpečnější, poněvadž je to rasově dobrá vůdcovská vrstva... U jedné části špatně smýšlejících lidí dobré rasy nezbude nic jiného, než se pokusit usídlit je v říši, v čistě německém prostředí, poněmčit je a převychovat jejich smýšlení nebo, když to nepůjde, postavit je nakonec ke zdi...*“ ³ Z projevu je patrné, že zastupující říšský protektor se rozhodl vypořádat se především se špatně smýšlejícími lidmi dobré rasy – českou inteligencí, resp. se zbytky jejich špiček. ČOS, jejíž nacionální ideologie byla pro Heydricha zcela nepřijatelná, soustředovala ve

¹ Masaryk, J.: *Volá Londýn*, Praha 1948, s. 171.

² *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, Praha 1991, ed. M. Kárný, J. Milotová a M. Kárná, s. 103 – 109.

³ *Tamtéž*, s. 109.

svých řadách a na vedoucích postech řadu intelektuálů, kteří tato kritéria přesně splňovali.

„Akce Sokol“ a rozpuštění ČOS

„Vůči zlomyslným silám mohu postupovat jenom s největší tvrdostí.“¹ Toto konstatování zastupujícího říšského protektora jakoby předznamenalo další osudy ČOS. „Akci Sokol“ zahájil okupační aparát v noci ze 7. na 8. říjen 1941. Promyšleně a podle připravených seznamů, byli zatýkáni nejdůležitější funkcionáři ČOS z předsednictva, náčelnictva mužů a vzdělavatelského sboru. Na celém území protektorátu byli dále zatýkáni župní náčelníci či místonáčelníci. Na Ostravsku pak i činovníci a funkcionáři jednot. Celkem bylo zatčeno kolem 1 500 sokolů, z nichž drtivá většina nastoupila cestu přes Malou pevnost v Terezíně přímo do koncentračního tábora v Osvětimi. Zatýkáni bylo vedeno tak, aby maximálně narušilo strukturu ČOS. Ve svých pamětech uvádí M. Provazníková: *„Zatčeno bylo té noci na 900 sokolů, v čemž bylo 49 členů výboru ČOS, 19 členů předsednictva, 17 členů náčelnictva mužů, 9 členů předsednictva vzdělávacího sboru a 216 župních činovníků (v tom 30 starostů, 33 místostarostů, 23 jednatelů, 27 náčelníků).“²* Mezi významné sokolské funkcionáře z ústředí ČOS, kteří byli 8. října zatčeni, patřili bývalý starosta ČOS dr. Stanislav Bukovský a úřadující starosta ČOS dr. Jan V. Keller, člen předsednictva vzdělavatelského sboru ČOS a tajemník ČOS Jan Pelikán, člen předsednictva ČOS a

¹ Gebhart, J. - Kuklík, J.: Dramatické i všední dny protektorátu, Praha 1996, s. 185.

² Provazníková, M.: To byl Sokol, München 1988, s. 171 - 172.

předsednictva vzdělavatelského sboru Ladislav Jandásek a místonáčelník ČOS Antonín Benda.¹

Ještě během zatýkání, 8. října, signoval Heydrich úřední výměr o rozpuštění ČOS: „*Říšský protektor v Čechách a na Moravě na základě 13 nařízení o vybudování správy a německé bezpečnostní policie v protektorátu Čechy a Morava z 1. září 1939... Spolek »Česká obec sokolská« se sídlem v Praze a jeho členská sdružení, odbočky a přičleněné organizace se tímto rozpouštějí. Jména této organizace bylo ve smyslu 2 nařízení o propadnutí jmen v protektorátu Čechy a Morava ze dne 4. října 1939... zabaveno a může být, pokud říšský protektor v Čechách a na Moravě neučiní jiné opatření, prohlášeno tajnou státní policií za propadlé ve prospěch Říše. Toto opatření nabude účinnosti uveřejněním v »Der Neue Tag«.*“² Dalším výměrem oznámil Heydrich protektorátnímu ministrovi vnitra, že správou veškerého propadlého sokolského majetku byl jako společný „Treuhänder“ pověřen Nationalsozialistische Reichsbund für Leibesübungen (NSRL), jehož zástupcem byl pro celý protektorát ustanoven SS-Hauptsturmführer dr. Schmidt se sídlem v Tyršově domě.³ Sokolský majetek byl předán v užívání NSRL, avšak vzhledem ke skutečnosti, že si jeho část nárokovala Deutsche Arbeitsfront (DAF) pro svou nadaci Deutsche Sportstätte i organizace Kraft durch Freude (KdF), musel zasáhnout říšský sportovní vůdce Hans von Tschammer und Osten, který ovšem Heydrichovo rozhodnutí potvrdil.⁴ NSRL dostal tedy v užívání bývalý sokolský

¹ Blíže k tomu: Umučeným bratřím z ústředí Československé obce sokolské, Praha, nedatováno.

² AMV - f. Říšský protektor, k. 114/9 - 97/126 - 128 nebo SÚA - f. ČOS, k. 265 nebo SÚA - f. UŘP - 109-4-124.

³ Tamtéž, k. 114/9 - 97/129 - 130 nebo SÚA - f. ČOS, k. 265.

⁴ AMV - f. Říšský protektor, k. 114 - 9 - 97/143.

majetek v přibližné hodnotě 600 000 000 K, tzn. 60 000 000 RM, který se nacházel na celém území protektorátu. Řada sokolských zařízení byla později předána Kuratoriu pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravěš a další připadla Nadaci Reinharda Heydricha. Od 15. listopadu 1943 sloužilo bývalé ústředí ČOS – Tyršův dům – jako německý vojenský lazaret.

9. října referoval zastupující říšský protektor do Berlína dálnopisem o situaci a opatřeních v protektorátu. Mj. v něm rozváděl své rozhodnutí o rozpuštění všech sokolských jednot a výslovně konstatoval, že organizační aparát ČOS sloužil v masovém měřítku opozičnímu hnutí. Upozornil též na skutečnost, že významné protektorátní posty zastávali právě členové ČOS.¹ V kopii určené SS-Hauptsturmführerovi Werthovi rozváděl Heydrich bezprostřední důvody, které jej k rozpuštění ČOS vedly: „Rozhodující bylo, že v jejich (sokolských - pozn. JBU) řadách převažoval onen prvek, který se pokoušel přenést odpor proti Říši na všechna území... Poslední události opět ukazují, že sokolské spolky jsou opěrné body hnutí odporu, které musíme beze zbytku likvidovat.“² Ve zprávě pro ministerského radu von Gregoryho Heydrich dále uvedl: „Mezi osobami, které byly zatčeny díky činnosti v odbojových organizacích, se nachází značný počet bývalých členů Sokola. Často bylo také odhaleno ilegální spojení na zahraniční Sokoly a exilovou vládu v Londýně.“³ Na dálnopis z 9. října zastupující říšský protektor obsahově navázal v projevu k zástupcům tisku o den později. Podrobně se věnoval otázce české rezistence a postupu nacistického aparátu vůči ní. V rozkladu

¹ Protektorátní politika Reinharda Heydricha, c. d., s. 126 nebo Čelovský, B.: So oder so. Řešení české otázky podle německých dokumentů 1933 - 1945, Ostrava 1995, s. 309.

² AMV - f. Říšský protektor, k. 114/9 - 97/126.

³ Tamtéž, k. 97/131 - 132.

jmenoval celou řadu členů ČOS, účastnících se odboje a nepřimo se zmínil i o spolupráci ON a OSVO, jmenovitě o stycích generála H. Vojty a náčelníka ČOS A. Pechláta a jejich snaze z roku 1939 zainteresovat na plánovaném vojenském povstání členy Sokola. Heydrich poukázal rovněž na činnost gen. Vojty ohledně propojení představitelů jednotlivých regionálních sokolských jednot a místních velitelství ON.¹

11. října vstoupilo nařízení o rozpuštění ČOS v platnost zveřejněním v listě Der Neue Tag. Protektorátní deníky se však o jeho přetištění příliš nezajímaly, reakce českého protektorátního tisku byly všobecně velmi pozdní. Jako příklad lze uvést Národní politiku, která informaci o rozpuštění ČOS přinesla až 1. listopadu. Naše doba zahrnuje zprávu o likvidaci Sokola ve své politické kronice až v roce 1942. Základní text z Der Neue Tag byl doprovázen tímto zdůvodněním: „...od počátku války dostávaly v Sokole více a více vrchu živly, které se nechtěly smířit se skutečností, vyplývající z našeho zapojení do Říše. Řada sokolských činovníků zúčastnila se pak na ilegálních organizacích...a různé sokolské jednoty po dubnovém zastavení činnosti se snažily prosadit svou aktivitu dál. Sám náčelník Obce sokolské doznal při řízení před stanným soudem své styky s teroristickou organizací a že tuto činnost rozvinul dále. Posléze bylo zjištěno, že byl udržován styk se zahraničními organizacemi sokolskými a odhaleno spojení s emigrantskou činností v Anglii...“² ČOS sice přestala oficiálně existovat, její bývalí členové však nepozbyli své původní identity a v rámci české

¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1943. Acta occupationis Bohemiae & Moraviae díl II., Praha 1966, ed. M. Červinková a L. Otáhalová, dok. 458, s. 633.

² ATMTVS - f. Sokol, k. 151.

protektorátní společnosti většinou neopustili svá postavení. Pro řadu z nich bylo rozpuštění ČOS dokonce impulzem k zintenzivnění dosavadní rezistenční činnosti, pro další pak hlavním důvodem ke vstupu do odboje.

Ihned po ukončení zatýkání se rozeběhly záchranné akce. „...po návratu některých bratří, konány porady v kanceláři br. Boh. Brožovského...Byly podniknuty četné intervence u protektorátních úřadů... ale zatčení bratří byli propuštěni teprve, když došly zdrcující zprávy o úžasné úmrtnosti bratří v Osvětimi... z okolí ministerského předsedy, dostal br. Dr. K. Šauer zprávu že bratři propuštěni budou, ale z gestapa došla důvěrná zpráva, že ohledně některých bratří bude uplatněno tzv. »veto« z hlediska politického. Bylo skutečně uplatněno veto ohledně bratří Dr. Bukovského, Vojtěcha Červinky a Dra Jana Stolze.“¹

Za internované sokoly opakovaně intervenovala jak kancelář státního prezidenta, tak i E. Hácha osobně; 19. března 1942 vedl v přítomnosti přednosty kanceláře státního prezidenta Augusta A. Popelky a státního podtajemníka von Burgsdorffa hodinový rozhovor se zastupujícím říšským protektorem. Podle písemného memoranda projednával Hácha darování sanitního vlaku, otázku internovaných osob a zemědělské půdy. Heydrich, který byl požádán „...o laskavou zprávu, lze-li očekávat propuštění sokolských činovníků.“² podle Popelky slíbil, že „...propuštění Sokolů, až na jednotlivce, kteří se něčeho dopustili,

¹ ATMTVS - f. Sokol, k. 151 - Doplňovací zpráva o činnosti ČOS za války doma, s. 2.

² AKPR – T 110/41, Háchovo písemné memorandum.

bude co nejdříve provedeno“.¹

Podrobnou a neobyčejně zajímavou zprávu o reakcích na rozpuštění ČOS a zatčení jejích funkcionářů zpracovávala SD do 6. listopadu 1941. 10. listopadu byla pak předložena Heydrichovi a Frankovi. Uvádělo se v ní: *„Rozpuštění sokolských spolků, ke kterému došlo 8. října 1941 a akce proti značnému počtu sokolských funkcionářů uskutečněná stejného dne ukazují podle dosavadních hlášení rozdílný účinek. Vzpurnost mnohých zatčených funkcionářů je důvodně podezřelá, neboť ze strany Sokola již bylo s podobnou akcí počítáno a byly podniknuty adekvátní přípravy. Proto bylo mnoho funkcionářů při svém zatčení na vše připraveno a pouze malá část byla překvapena. Přesto ani u ní nebyl nalezen žádný důkazní materiál. U mnoha funkcionářů byl naopak zjištěn materiál budící zdání loajální spolupráce a jejich přátelského postoje k Německu. Např. německé knihy nápadně vystavené v knihovně. V každém případě ležela na psacím stole alespoň otevřená nacionálněsocialistická literatura. U jednoho úředníka byl také vystaven diplom o propůjčení olympijské medaile 1936 s podpisem Vůdce, čímž chtěl tento funkcionář ukázat stupeň svého přátelského postoje vůči Říši. Při zatýkání funkcionářů projevovali rodinní příslušníci naproti tomu plnou důvěru, že před německými úřady bude zdůrazněna jejich domnělá nevina. Účinek rozpuštění sokolských spolků a zatčení mnohých funkcionářů ukazuje, jak významnou roli hrál Sokol ve veškerém českém životě a jak hluboko byl zakotven v českém národě. Německé obyvatelstvo, především v*

¹ Tamtéž – T 290/41, Popelkuv „Záznam ze dne 23. března 1942 o rozmluvě pana státního presidenta s panem zastupujícím říšským protektorem dne 19. března 1942“. K tomu dále např. AKPR – D 15127/47 a D 4615/45/K – žádosti rodinných příslušníků o propuštění sokolů z KT.

německých národnostních ostrovech, projevovalo po oznámení o rozpuštění Sokola velkou radost. Podobně jako po zastavení sokolské činnosti 12. dubna 1941, které mnozí přivítali se slovy »Díky bohu, že tato banda je konečně pryč.«, je toto i nyní, při rozpuštění Sokola, opakováno. Zní německý hlas, že »nyní je opět kurz v Praze správný«... V kruzích českého obyvatelstva mají německá opatření všeobecně hluboký dopad... Vyvolávají psychózu strachu, že lze očekávat další zatýkání...V okrsku Jihlava vyvolal začátek akcí nejasnosti, zda jsou namířeny pouze proti Sokolu nebo všeobecně proti české inteligenci... Podle dosud předložených hlášení vnímá rozpuštění sokolských svazů nejsilněji česká inteligence...“¹

Podobně jako při zákazu činnosti ČOS, tak i rozpuštěním ČOS vznikla celá řada problémů. Opět převážily otázky hospodářského charakteru. SS-Hauptsturmführer Schmidt proto rozhodl, že až na další bude správa majetku vedena dosavadním způsobem. Treuhänder navštívil Tyršův dům poprvé 13. října a ihned si vyžádal předání potřebných kanceláří. Dále uložil, aby byl pořízen seznam všech psacích strojů, aby okna Tyršova domu, vedoucí na hlavní třídu byla vyzdobena plakáty s „V“ a aby byly opatřeny předpisové vlajky. Kromě toho Schmidt žádal, aby všechny nápisy v objektech byly dvojjazyčné.

22. října 1941 vydalo ministerstvo vnitra výnos o správě zabaveného jmění sokolských organizací. Obsahoval mj. i tato opatření: „*Protektorátní spolkové dozorčí úřady jsou zodpovědny za další správu a udržování zabaveného jmění, až do převzetí majetku jednotlivých spolků správcem k věrné ruce... Správa jmění, nařízená výnosem Ministerstva vnitra 15.7. 1941 zůstává s*

¹ AMV - f. Říšský protektor, k. 114/9 - 97/148 - 151 a 114/9 - 97/153 - 154.

následujícími změnami v platnosti, dokud nebude správcem k věrné ruce pro zabavené jmění rozpuštěných sokolských organizací odvolána. Spolkové dozorčí úřady ustanoví... po dohodě se správcem k věrné ruce spolehlivého důvěrníka zplnomocněncem a pověří jej správou a udržováním zajištěného majetku... Zplnomocněnec provádí správu a udržování zajištěného jmění pod dozorem spolkového dozorčího úřadu a v dohodě s tímto úřadem. Přitom dbá především o to, aby spolkové jmění bylo udrženo přinejmenším v tom stavu, v jakém bylo v době zajištění.“¹

Skutečnost, že okupační moc od počátku ČOS trpěla a k její likvidaci přistupovala relativně laxně, je možno interpretovat buď jako oficiální stanovisko třetí říše k tělesné kultuře a tělocviku, které mělo být po nějaký čas respektováno i v protektorátu, nebo jako součást promyšlené vyčkávací taktiky. „*Němci Sokol velmi důkladně sledovali a pomalu, avšak jistě lámali jeho organizačního ducha, protože jakákoliv organizační činnost jim byla nebezpečná. Chtěli mít z Čechů a Moravanů beztvárné a roztěkané stádo bez vůdčích osobností a chtěli rozbít možnost jakékoliv obrany a vzdoru v Čechách a na Moravě. Proto se vrhali na všech stranách na sokolské vedoucí činovníky a kosili jednoho za druhým. Z měst a obcí mizely do propadlišť vězení, koncentračních táborů a popravišť sokolské hlavy. Ze sokoloven je bylo dobře vidět, proto Sokol byl tak dlouho ponechán, až byly postínány.*“²

¹ SÚA - f. ČOS, k. 265.

² Zuzánek, J.: Odboj Sokolů župy Krkonošské proti nacistům. Oběti tohoto odboje (1939 - 1945). In: Ni zisk - ni slávu 1885 - 1995. Sto deset let župy Krkonošské - Pecháckovy 1885 - 1995, s. 37.

Při jednom z přelíčení před norimberským Mezinárodním vojenským tribunálem (IMT) prohlásil bývalý říšský protektor v Čechách a na Moravě, Konstantin von Neurath na adresu ČOS: „*Opatření proti Sokolu byla odůvodněná. Sokol byl nejnebezpečnější říši nepřátelskou organizací v protektorátě.*“¹ Neurathův obhájce dr. O. Lüdinghausen k tomu dodal: „*Rozpuštění Sokola, a to musí být řečeno, bylo skutečnou nutností pro vládu s ohledem na ochranu německých zájmů. Není pochyb o tom, že Sokol byl střediskem protiněmeckých snah a ohniskem podněcování českého lidu k aktivnímu odporu proti všemu, co bylo německé.*“² „Akce Sokol“ byla výsledkem nového politického kurzu, který v protektorátě nastolil zastupující říšský protektor Heydrich. Podařilo se tak zlikvidovat oficiální sokolské struktury, nikoliv však ducha odporu této organizace, který se začal obdivuhodně projevovat v okamžité restauraci zničených odbojových struktur; poprava náčelníka Pechláta vyvolala myšlenky na pomstu. První i druhá garnitura rezistenčních představitelů ČOS a dalších sokolských odbojářů byla pozatýkána do konce podzimu 1941. Tento fakt nutil další členy k nástupu na uprázdněná místa a k pokračování v započaté činnosti.

„Akce Sokol“, odsouzená drtivou většinou českého obyvatelstva, byla obecně považována za počátek rozsáhlejších represivních akcí okupačního aparátu. V Poděbradech došlo podle hlášení SD k tiché demonstraci na protest proti zatčení tamějších sokolských funkcionářů. Přibližně 35 - 40 sokolů prošlo ve spořádaném útvaru a vojenským krokem centrem města.³ Skutečnost, že rozpuštění ČOS uvítala valná většina

¹ Tamtéž, s. 38.

² Tamtéž, s. 38 - 39.

³ AMV - f. Říšský protektor, k. 114/9 - 24/13.

protektorátních obyvatel německé národnosti, není nijak překvapující.¹ Podle informací SD se však obdobně vyjádřilo i několik Čechů. Zprávy však pocházejí především z okresů s převahou německého obyvatelstva a není proto možno jednoznačně vyloučit, že tyto výroky učinili Němci. V Jihlavě uvítali údajně rozpuštění Sokola především dělníci a rolníci, kteří tvrdili, že v něm bylo pouze horních deset tisíc a kdo nebyl v ČOS, nebyl považován za plnohodnotnou osobu. V Klatovech bylo konstatováno, že Sokol chtěl vše organizačně „sežrat“ a že teprve po jeho rozpuštění je možno volně dýchat. V Jičíně byl vysloven požadavek, aby nejvyšší sokolští funkcionáři, kteří ilegálně pracovali proti říši, byli za tuto svou činnost činěni zodpovědnými a v Olomouci označili čeští dělníci Sokol za „buržoazní“ spolek.²

Konec roku 1941 se tedy nesl ve znamení odstranění upomínek na sokolskou organizaci. Sokolští zástupci zmocnění pro tuto činnost, obdrželi následující nařízení okresních komisařství: *„Z příkazu nadřízené instance mají být do 8. prosince t. r. odstraněny vně a uvnitř sokolských nemovitostí (budov a pozemků) všechny upomínky na býv. sokolské organisace, jako: nápisy, busty, sochy, obrazy, fotografie a jiné různé předměty, mající jakýkoliv vztah k ideologii neb činnosti jmenované organisace a tento vztah svojí povahou výslovně vyjadřující.“*³ Málokde nabyla tato likvidační činnost tak tragikomických rysů jako v Karlíně, kde objednaná firma v

¹ Tamtéž, k. 114/9 - 97/149.

² Tamtéž, k. 114/9 - 97/152.

³ AHMP - f. Spolkový katastr XIII/3 - TJ Sokol Karlín, k. 21.

předběžném vyúčtování mj. uvedla: „Ze štítu sejmout ptáka sokola... sejmutí poprsí Tyrše a Fügnera (kusy 2)...“¹

Reakce londýnského exilu

Zákaz činnosti ČOS vyvolal pochopitelný zájem a ohlas u československé londýnské emigrace. Tento dlouho připravovaný tah nacistického aparátu byl i zde chápán nejen jako psychologický útok a krok k likvidaci významné morální opory českých občanů protektorátu, ale především jako snaha o odstranění početné skupiny faktických i potenciálních nepřátel říše. Z tohoto hlediska nazíral zákaz činnosti Sokola i Prokop Drtina v projevu z 20. dubna 1941: *„Rozpuštění Sokola a vyloupení jeho majetku, zničení takové organizace, jež má kořeny v samém srdci národa - to jen jasně ukazuje, jak nezvaní protektoři ztrácejí nervy. Totéž učinilo v roce 1916 proti Sokolu Rakousko a učinilo tím největší chybu, jaké se mohlo dopustit. Dnes tomu není jinak. Ani pronásledování studentů, ani zavření vysokých škol, ani rozpuštění svazu Skautů, ani persekuce legionářů se nedotkla tolik nejširších vrstev národa jako nynější násilí, spáchané na Sokolstvu. Baron Neurath teprve pozná, co svým nařízením spáchal. Zapomněl, že v Čechách platí heslo »Co Čech, to Sokol«, a že tedy svým posledním násilnictvím i ty poslední váhavé dostal do nejprudšího odporu proti německým tyranům.“*²

V podobném duchu a snad ještě emotivněji, reagoval 25. dubna Jaroslav Stránský: *„Žijeme zde tento týden pod dojmem zpráv o persekuci Sokola a Sokolů... Tyršův národ Tyršovou obcí*

¹ Tamtéž.

² Drtina, P.: A nyní promluví Pavel Svatý... Londýnské rozhlasové epištoly Dr. Prokopa Drtiny z let 1940 - 1945, Praha 1945, s. 107 - 108.

vyznával bratrství lidí a národů. Jahnův národ chce Sokolstvo udusit - jak by mohl být původcem sokolské myšlenky, když jí nemůže ani rozumět a když jí nemůže ani snášeti? Tyršův národ... může být vězněm, nikdy žalářníkem... Protektorát znamená konec všech svobod politických, konec právního bezpečí, konec vysokých škol a mnoha jiných škol, konec legií, konec Sokola... O persekuci Sokola teď hodně píší i cizí noviny. Ale co je Sokol, to doopravdy vědí jen Češi. Cizí hosté žasli o sletech nad nástupem cvičenců, nad zázrakem prostných, nad celou tou symfonií duší a svalů, nad přísahajícím gestem mužů... Jen my jsme věděli, že to, co se tu před námi rozvíjí, je odkaz čtyř pokolení. Vždyť v našich rodinách hledí ze zašlých podobizen už sokolští pradědové na syny, vnuky a pravnuky. Ve starých hrobech sní svůj pohov cvičenci, kteří stáli v pozoru, když se národ budil k novému rozmachu ze staleté mdloby. Jen my známe hloubku, z níž se živí tyto kořeny, jen my známe šířku, do které se pne tato koruna... Co je ocel všech... válečných letadel světa proti duchovním křídům, na kterých vzlétá... zářivá sokolí družina? Kdo chce umožnit život národa, musí ucpat jeho hlavní zdroje... ničemové, jejichž dráp teď drásá naše národní tělo, nevědí, že sokolská síla je z milionů duší a srdcí...¹ Vedle rozhlasových projevů reagoval na rozpuštění ČOS i československý emigrační tisk a to především Čechoslovák² a Československé zprávy.³ Je paradoxní, a pro toto období do jisté míry signifikantní, že v podobném duchu a téměř z identických pozic, avšak ve zcela jiné argumentační rovině, poukazoval na nacistická opatření proti českým organizacím celonárodního významu i státní prezident E. Hácha v rozhovoru s

¹ Stránský, J.: Hovory k domovu, Praha 1945, s. 245 - 248.

² Slávik, J.: Boží pomsta přijde. In: Čechoslovák, r. 3, č. 17, s. 3, 25.4. 1941.

³ Sokol rozpuštěn. In: Československé zprávy č. 9, s. 1, 23.4. 1941.

říšským protektorem von Neurathem 3. července 1941: „*Po dobu dvou let trvání Protektorátu cítí český národ, že se velkomyslný výnos Vůdce neplní a že byl český národ o mnohé připraven, co mu výnos přislíbil. Český národ je citlivý a těžce nese různá opatření proti němu směřující, jako například dalekosáhlá omezení v oboru českého školství, postupující germanizace, četná zatýkání a rukojmí, rozpouštění a zastavení činnosti celonárodních korporací a pod.*“¹

¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1943. Acta occupationis Bohemiae & Moraviae díl II., Praha 1966, ed. M. Červinková a L. Otáhalová, dok. 451, s. 624.

Příklad každodennosti

Po vzniku protektorátu byl sokolský program významně okleštěn. ČOS byla nucena upustit od nacionalisticko-ideově-branné činnosti a výchovy a soustředit se především na tělovýchovu, kulturu a činnost osvětovou.¹ Pod rouškou oficiality byla tato činnost všemožně využívána ke krytí OSVO a rezistenčních snah jednotlivců, napojených na další organizace, což byl nepochybně hlavní důvod zákroku okupační správy, která v dubnu 1941 přistoupila k zastavení činnosti ČOS. S vypuknutím války se na titulní straně Sokolského věstníku (SV) objevil tento programový článek jednatele ČOS Ladislava Vojáčka: *„Budeme cvičit. Provedeme dokonale a úplně zatemnění tělocvičných místností a provedeme v nich dále pravidelná cvičení všech složek, mládeže i dospělých, mužů i žen. Připravíme, pokud tomu ovšem vážnost doby dovolí, tělocvičné i vzdělávací podniky, jako jsou akademie, divadla, besedy, členské večery s hodnotným obsahem atp., které nikdy nespojujeme s tancem a provedeme je vždy jen po svolení úřadů. Budeme stále školiti nové členstvo, cvičitelstvo i vzdělavatele a prováděti zkoušky. Seskupíme se v čítárnách a kolem knih ze sokolské knihovny. Odřekneme si jistě taneční zábavy i veselice posvícenské a podobně. Neměli jsme je v Sokole nikdy rádi jako samostatné podniky. Zato dobře připravíme pro zimu bratrskou pomoc, zejména početným a hospodářsky slabým rodinám, starším a churavým bratřím a sestrám. Začneme se starat o obvyklou zimní nadílku (uskutečníme ji dříve než o vánocích). Snad by bylo možno vzkřísit i leckterý národní zvyk a obyčej, jichž bývalo zvláště s podzimem dost a dost. S tím*

¹ Viz rovněž kapitola Obec sokolská v odboji.

souvisí národní písně, říkánky a tance, které mohou i v neděli naplniti při nácvičce živým ruchem naše tělocvičny. Ani zdravotníci nezůstanou pozadu a použijí zájmu, vyvolaného dobou, k poučování ze svého a ve svém oboru. Rozumí se samo sebou, že pomůžeme všichni podle sil a možnosti CPO i v jiných pomocných zřízeních v obci. Jest snad málo práce, bratří a sestry? Jistě ne! Vy víte, práce je dost a dost. Čeká na vás a nikdo ji za vás neudělá. Nepodniknete-li ji vy, nevykonáte-li ji vy v sokolských jednotách, nebude vůbec vykonána. Bude o ni v národě méně. Budeme o ni slabší a chudší. V tom je vlastní smysl naší práce, ba celého našeho poslání. A ještě něco! Zvroucňeme svoje soužití a svou spolupráci. Přimkněme se v bouři doby k sobě nejen z pudu sebezáchovy, nejen z chladné úvahy a úradku rozumu, ale z potřeby vroucích českých srdcí! Mějme se rádi ve svých jednotách tím tichým, teplým dechem lásky domova, kolem něhož je světová bouře! Blíž k sobě, blíž k Sokolu! Láska hory přenáší. V lásce a láskou spojeni, půjdeme za Tyršem a Fügnerem svorně, společně a věrně i ve vážných chvílích dneška dál a dál... Dílo Tyršovo a Fügnerovo je ve svých základech dílem pokoje, kázně.¹ Tento odůvodněný, výrazně apolitický apel, od něž se odvíjela veškerá oficiální činnost ČOS, však nic nezměnil na podezíravém postoji reprezentantů okupační správy vůči Sokolu jako významné ideologické organizaci minulého – československého – režimu. V přípravných poznámkách pro rozhovor se státním tajemníkem K. H. Frankem, který se uskutečnil 3. září 1940, si státní prezident E. Hácha mj. zapsal: „Do veřejnosti proskakují občas zprávy o některých nepříznivých úsudcích říšských kruhů o Sokolu. Rád

¹ Sokolský věstník, roč. XLI/1939, č. 34, s. 421.

bych zdůraznil, jak velice mi záleží na tom, aby tato stará národní instituce, která nemá co činiti s politickými osudy národa, zůstala i v novém řádu v plné činnosti. Učiním rád vše, aby bylo vyloučeno jakékoliv podezření z akcí, které by nebyly v souladu s novou dobou. Právě bylo učiněno opatření k další výměně osob a i jinak jsem ochoten podrobiti tuto organizaci jakémukoliv odbornému dohledu se strany říšské.“¹ Podle E. Háchy se v odpovědi K. H. Frank „...zmínil o tom, že v Sokole je řada činovníků, kteří se dopouštějí velezrádných činů, uznává však, že nemožno vinit z toho celou organizaci, jejíhož zvláštního významu pro celý český národ si je vědom, pokládá však za nezbytné, aby byla provedena široká výměna osob, jak již byla zahájena, ve vedení Sokola a to také v nižších člancích, aby zapojeny byly osoby vhodné pro dnešní státoprávní poměry.“²

Tělovýchova a sport

Ještě těsnější přimknutí k tělovýchově a sportu dalo ČOS do značné míry možnost prezentovat tuto navýsost prospěšnou a politicky neškodnou aktivitu v nejširším měřítku na veřejnosti. Nejlepším primární pramen pro bližší přiblížení této problematiky představují archivy jednot, sekundárně pak župní tisk a SV, kterému se přinášel základní přehled tělovýchovných a sportovních aktivit ČOS jako v letech minulých. Možnosti jednotlivých jednot byly vždy nesouměřitelné. Lišily se nejen počtem členstva, ale i podmínkami pro provozování tělovýchovy a sportu a v neposlední řadě finančním zázemím. Jednu z velkých a skutečně profilujících jednot celé ČOS představoval nesporně

¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1943, díl II., Praha 1966, ed. M. Červinková a L. Otáhalová, s. 564.

² Tamtéž, s. 565.

TJ Sokol Královské Vinohrady,¹ jehož členem byl např. Alois Hudec, olympijský vítěz z Berlína a držitel jedné z nejslavnějších medailí v dějinách českého sportu vůbec. (Cvičitelem dorostu v této jednotě býval i gen. Hugo Vojta, pozdější nejvýznamnější sokolský představitel v rámci ON.) Tělovýchovné a sportovní aktivity vinohradské jednoty od vzniku protektorátu do zastavení činnosti ČOS do značné míry – jen s nepatrnými odchylkami – kopírují i činnost celého sokolského hnutí, a proto je lze pojmut jako příklad. Stará tělocvična v Riegreových sadech musela být dána k dispozici okupačním jednotkám, cvičení však probíhalo kontinuálně v tělocvičně Národního domu. Po ukončení vojenské správy byl cvičební pořádek obnoven v plném rozsahu a na původním místě. Ženské i mužské složky pokračovaly ve svých pravidelných zkouškách zdatnosti – ať již v části nářad'ové či lehkootletické. Stejně tomu bylo i u dorostu a žáků. Značný důraz byl kladen na veřejná vystoupení, která byla nejen nezbytnou součástí tělovýchovné činnosti a demonstrací náplně cvičebních hodin, ale především důkazem, že největší dobrovolná národní organizace funguje i ve změněných politických poměrech. Ještě reprezentativnější, než veřejná vystoupení, byly závody – ať již nářad'ové či lehkootletické. Roku 1939 se reprezentanti vinohradské jednoty zúčastnili závodu ČOS mužů o prvenství ve volných sestavách (zvítězil Alois Hudec), závodu žen ČOS o přebor v desetiboji (nářad'ový tělocvik, lehká atletika, plavání), župního závodu družstev mužů středního oddílu, župního závodu dorostenců o putovní vlajku a župního závodu žáků o putovní vlajku. Na lehkootletickém mistrovství Čech a Moravy 1939

¹ Blíže k ní: Archiv TJ Sokol Královské Vinohrady nebo Jirsák, L.: Sokol Královské Vinohrady. Památné historické období 1887 – 1948, Praha 2001

obsadilo ženské družstvo TJ Sokol Královské Vinohrady 4. místo. První lehkootletické utkání žen mezi ČOS, České atletické amatérské unie (ČAAU) a SDTJ se konalo 1.9. 1940. Ženy ČOS zvítězily v poměru 119 : 84 : 51 bodům. O měsíc později se konalo utkání mezi družstvy mužů ČOS a ČAAU, které skončilo ve prospěch ČAAU 67 : 61 bodů. 29.9. 1940 uspořádala TJ Sokol Královské Vinohrady veřejné lehkootletické utkání družstev dorostenců na Strahově. Vinohradští vyzývatele zvítězili v konkurenci dalších družstev ČOS ve všech šesti disciplínách. Vinohradské dorostenky se úspěšně zúčastnily župního závodu o putovní vlajku a závodu pražského pětižupí. Roku 1940 absolvovali reprezentanti TJ Sokol Královské Vinohrady závod ČOS družstev mužů vyššího oddílu, závod ČOS žen vyššího oddílu, župní závod žen v pořadovém cvičení celků, župní závod dorostenců a dorostenek a veřejný závod žen v nářad'ovém tělocviku (pořádaný vinohradskou jednotou). Roku 1940 vybojovali muži TJ Sokol Královské Vinohrady 14 utkání, z toho 9 vítězných. Zúčastnili se rovněž 35 závodů, v nichž získali 106 prvních, 88 druhých a 79 třetích cen. Vedle lehké atletiky byly ve vinohradské jednotě zastoupeny házená,¹ odbíjená,² košíková, veslování,³ kanoistika,⁴ šerm, lukostřelba, lyže, krasobruslení a těžká atletika (zápas, vzpírání, jiu-jitsu, rohování).

¹ O výkonnosti vinohradských mužů svědčí těsná prohra 4 : 5 s mistrem Čech a Moravy TJ Sokol Královo pole. Družstvo dorostenců získalo roku 1940 nejen 1. místo v zemském mistrovství Svazu házené, ale zvítězilo i v Poháru župy středočeské, mistrovství pražského sokolstva a Poháru pražského sokolstva.

² V lize Svazu odbíjené se vinohradští muži umístili roku 1939 na 2. místě a na mistrovství Čech a Moravy získali místo 3.

³ Roku 1940 se vinohradští veslaři zúčastnili 6 závodů a získali 5 prvních, 4 druhé a 6 třetích cen.

⁴ Roku 1940 se vinohradští kanoisté zúčastnili 12 závodů a získali 6 prvních, 10 druhých a 7 třetích cen.

Kultura a osvětová činnost

Smysl sokolské výchovy a požadavky, kladené na cvičitele a vzdělavatele, charakterizoval náčelník ČOS Augustin Pechlát takto: „*Obsáhlý úkol sokolské výchovy v duchu Tyršově vyžaduje mnoho pracovníků, kteří se musí navzájem doplňovati a tam, kde toho potřebí, účinně sobě pomáhati. Sokolská výchova se neomezuje jen na cvičiště, na cvičební hodinu, ale jde dále. Pečuje o výchovu v přírodě, shromažďuje své příslušníky k rozmanitým schůzkám, k besídkám, k rozpravám, k pracovním úkonům a k jiným podnikům. To všechno jsou výchovné prostředky, které vyžadují každodenní, vytrvalé práce, dobré přípravy a mnoho zdatných pracovníků. Proto soustředíme sokolskou výchovnou činnost – vzdělavatel pomůže cvičiteli, cvičitel vzdělavatel – a zaměříme ji k společnému cíli: k výchově jedince vynikajícího po stránce tělesné, duševní a mravní, který těchto hodnot dovede použití k obecnému prospěchu národa. Zvýšenou pozornost věnujeme žactvu a dorostu a spoluprací navzájem se prostupující dosáhneme toho, že mládež – budoucnost národa – bude vybavena hodnotami, potřebnými pro život. Při veškeré své práci pak budeme míti stále na paměti, že nelze jednostranně utkvěti na jedné stránce člověka a jen ji pěstovati na úkor druhé, ale že sokolská výchova vedená v duchu Tyršově stejně jako novodobá pedagogika chápe člověka jako nedílnou osobnost a žádá, aby tato jednota byla uplatněna i ve výchově. K tomu nutno, aby cvičitelé se účastnili činně práce vzdělávací, vzdělavatelé pak účinně pomáhali při vedení, čímž se dosáhne harmonické spolupráce, které pro sokolskou výchovu jest*

nejvýše zapotřebí. V tomto duchu všichni ve společné práci svorně vpřed!“¹

24.3. 1939 položil starosta ČOS S. Bukovský u příležitosti dovršení 50. roku trvání sokolského ústředí věnce na hroby zakladatelů Sokola M. Tyrše, J. Fügnera, a jeho dvou prvních starostů J. Podlipného a J. Scheinera. Na stranách SV se vzápětí střetly dva názorové proudy, snažící se určit určující profil vztahu ČOS k novému státoprávnímu uspořádání a jeho nositelům. Počátkem dubna se objevil nabádavý a překvapivě konformní článek, podepsaný šifrou ych. Je problematické určit, do jaké míry se na jeho obsahu podepsal záměr a jak moc šlo o pouhou shodu nešťastně volených argumentů; uvádělo se v něm mj. toto: „Příliš dlouho jsme po svobodě toužili a příliš krátce jsme si ji dovedli udržeti. Dějiny budou souditi, kolik bylo naší viny na její ztrátě a jim to i přenechme v přesvědčení a jistotě, že budou spravedlivé. Svou starost obraťme nyní domů, do své vlasti! Učme bratrství jako evangeliu! Vraťme pozornost našich bratří k české knize, české hudbě, českému umění! To budou studánky živé vody, kde budeme museti oživovati své znavené duše po těch dlouhých, mylných cestách, plných zklamání a zrady. A tělocvičny. Ty by měly ožítí ruchem tak živým jako v dobách předsletových. My Sokolové se nemusíme báti kontroly naší činnosti. Sloužili jsme národu a vlasti. Sloužili a sloužíme. Vždycky a za všech okolností. Naše činnost i její výsledky jsou veřejné... Byli jsme v pravém slova smyslu vlastenci. Činorodý vlastenecký cit byl u nás domovem. To pochopí jistě i Němci. Oni sami jej burcují ve svých řadách nejvyšší měrou. Znají jeho blahodárnou sílu... My Sokolové máme veliký úkol v příštím životě národa... Čelem vpřed

¹ Sokolský vzdělavatel, roč. XI/1939, č. 7, s. 107.

ke skutečnosti, před kterou nás osud postavil.“¹ Jasná a stručná odpověď na sebe nenechala dlouho čekat: „*Mnoho už bylo napsáno o tom, jak se má nebo bude utvářet náš vztah k národu německému, nebo snad ještě lépe řečeno vztah tohoto národa k národu našemu. SV otiskl už také některé názory německých listů. Snad není třeba, abychom pro příklady a vzory chodili kamkoliv. Učili jsme své příslušníky od prvních dnů Sokola být celými lidmi, nepřestali jsme na tento náš úkol myslet nikdy a nepřestáváme na něj myslet ani teď. Buďme Sokoly ve všem a vždycky... Víme, že se najdou lidé, kteří zapomenou na důstojenství lidí. Byli takoví vždycky, budou i teď. Stačí, že jsme si toho vědomi. My na svoje lidské důstojenství nezapomeneme nikdy, že jsme Sokolové.*“² Tyto do značné míry neplodné a teoretizující debaty však ze stránek SV velmi rychle vymizely. Nahradily je aktuální zprávy, informující o postupné destrukci a sebedestrukci základního poslání ČOS a nepolitické články vzpomínkového charakteru, k nimž patřil např. seriál Sokolský kult krásy³ nebo pravidelně se opakující vzpomínky na slet, živené v neposlední řadě vydáním posledního sešitu Památníku X. všesokolského sletu v Praze 1938.⁴ Proběhla i obsáhlá výměna názorů o prohloubení sokolské výchovy a praktické vzdělávací činnosti.⁵

TJ Sokol Královské Vinohrady pořádal v letech 1939 – 1940 prázdninové tábory pro žactvo i dorost. Výletní kroužek podnikl roku 1939 40 výletů a zájezdů s celkovou účastí 548 osob. Cvičitelé sbory žáků a žákyň uspořádaly celkem 19

¹ Sokolský věstník, roč. XLI/1939, č. 14, s. 162.

² Tamtéž, č. 15, s. 174.

³ Tamtéž, č. 15 – č. 26.

⁴ ČOS, Praha 1938 – 1939.

⁵ Sokolský věstník, roč. XLI/1939, č. 12 – 19.

výletů za celkové účasti 901 žáků a žákyň, 67 vedoucích a 60 hostů. Vinohradský zdravotní odbor měl roku 1939 25 lékařů a 77 členů pomocného sboru. Bylo překročeno nejen k běžným a pravidelným prohlídkám žactva a dorostu, ale poprvé rovněž k preventivním prohlídkám dospělých. Lékaři zdravotního odboru uspořádali kurz první pomoci a pokračovali v kurzu zdravotnických přednášek. V TJ Sokol Královské Vinohrady se v roce 1940 podrobilo zdravotní prohlídce 2 500 cvičenců a na zapůjčeném rentgenu bylo snímkováno přes 1 800 cvičenců. Vzdělávací sbor zavedl vzdělávací školu pro dorost přestupující do členstva. Osvědčil se rovněž jeho pokus o přenesení pravidelných proslovů před cvičenci z členů vzdělávacího sboru na cvičitele. Na kulturní činnosti jednoty se podílely odbory divadelní, loutkářský, hudební, pěvecký. Roku 1940 shlédlo představení loutkářského odboru přes 3000 diváků; průměrná návštěvnost představení se blížila 160 návštěvníkům. Silně byla omezena činnost pořadatelského odboru, která spočívala v uspořádání několika koncertů v letní restauraci v Riegrových sadech a ve staré tělocvičně. Odbor bratrské pomoci, který vznikl sloučením odborů menšinového a sociálního, si vytkl za úkol péči o přistěhovalce z pohraničí a o chudé děti jednoty. Organizoval rovněž vánoční nadílky a staral se o získávání stipendií, jejich finanční krytí a zřizování nouzových nocleháren. Celkové výdaje, poskytnuté vinohradskou jednotou na pomoc uprchlíkům, činily 130 000 K.

Až do vypuknutí války mohla ČOS, samozřejmě s nezanedbatelnou mírou autocenzury, pokračovat v nastoupeném vzdělávacím programu. Podobně, jako i jiné spolky a kulturní instituce, se stále více obracela k národním kořenům a tzv. velkým jménům – ať již významu celonárodního, či pouze

vnitrosokolského – jejichž připomínání se stalo běžným a všudypřítomným kulturněspolečenským jevem. Činnost žup ČOS shrnul na konci roku 1939 SVZ: „V župě Máchalově připravili Husovy besídky. Provedlo je 14 jednot – v jedné jednotě nebyla povolena – a v jiné se nekonala pro nezáměr občanstva. Jinde byly proslovy – jen 7 jednot spalo! Pro vzdělavatele jednot vydává župa pravidelné pokyny... Vzdělávací předsednictvo provádí prakticky spolupráci s náčelnictvy tím, že byly vypracovány společné otázky a odpovědi ke zkouškám pomahatelským. Společně se župou Vaničkovou měli školu loutkářů a stejně připravují školu divadelní. V župě Plzeňské zdokonalují styk s jednotami pomocí okrsků... Připravili týdenní školu vzdělávací v Nepomuku. Vykonali dvě objížďky po jednotách, prohlédli knihovny a archivy. V Podbělohorské župě budou vzpomínat 50letého trvání župy. Mají připravenou řádnou vzdělávací školu, v rámci jubilejních oslav vypsali divadelní a loutkářskou soutěž a pomýšlejí na ideové závody dorostu. V župě Barákově zlepšují činnost, ač není valného pochopení v předsednictvu župy, kde se o práci výlučně vzdělávacího rázu rozhoduje bez vzdělavatele. Navštěvují jednoty. Vzdělávací škola spolu se školou pomahatelskou se neosvědčila a napříště bude uspořádána jen škola vlastní. V župě Husově si stěžují na nerozhodnost některých bratří, jinak práci organisují a až se zde povede zapřáhnouti okrsky, pak bude mnohem jasněji. V župě Jičínské se dobře daří maňáskovému divadlu. Připravili pro tisk kroniku župní do r. 1938. V župě Vaničkově připravují župní vzdělávací pracovní školu. Úkoly této školy byly přiděleny devíti okrskům. Všichni přihlášení musí vypracovat 15 – 30minutovou přednášku, případně proslov. V župě Moravskoslezské věnují pozornost zejména školení nových členů. Je patrná i dobrá snaha

dělat dobré sokolské noviny. Župa krále Jiřího. Schůze vzdělavatelů budou v okrscích. Doporučeny přednášky bratří Karafiáta a Hřebena, přednášky se světelnými obrazy z X. sletu a ze života Jindřicha Fügnera. V župě Havlíčkově připravili a o prázdninách provedli školu v Pelzelbauerově chatě. V župě Východočeské měli zase vzdělávací školu v letním táboře v Proseči. Zdůrazňují osobní styk činovníků okrsku i župy s jednotami. Mnoho jednot pracuje pravidelně. V župě Pražské se pracuje normálně. Zvláštní práce je věnována loutkářství a župnímu tisku. V župě Šumavské pořádali školu pro nové členy po okrscích... O prázdninách byla konána v přírodě škola v podobě rozhovorů... V župě Tyršově byla prázdninová vzdělávací škola na Samopši. Předsednictvo vyvíjí slibnou činnost, třebaže práce v některých jednotách neuspokojuje. Spoléhají, že po skončení polních prací se činnost v jednotách opraví. Projevují nespokojenost s Příručkou pro zkoušky pomahatelské, kde je věnováno málo pozornosti sokolské ideji. Upozorňují dále, že župy Máchalova, Vaničkova, Husova, Podbělohorská a Havlíčkova posílají vzdělavatelům jednot i okrsků praktické pokyny ve formě oběžníků...¹ Počínaje jarem 1940 nemohl vzdělávací program ČOS neakceptovat všeobecně nastoupený trend, rychle směřující k potlačení jakýchkoliv, byť sebemenších politických reminiscencí. Podle toho vypadal i vzdělávací plán na léta 1940 a 1941, který přinesl SVZ a jehož náplň stojí bezesporu za povšimnutí.² Jeho zásadní apolitičnost je patrná na první pohled.

¹ Sokolský vzdělavatel, roč. XI/1939, č. 10, s. 173 – 174.

² Tamtéž, č. 10, s. 166 – 167 a roč. XII/1940, č. 10, s. 184 – 185.

Program r. 1940

	A. Členstvo	Vzory	Prakticky	Píseň členstva a dorostu	B. Dorost	C. Žactvo	Píseň žactva
Leden	Obec sokolská - Tyršův dům. Zdraví největší poklad.	Dr. J. Scheiner a Dr. J. Vaniček	Pamatuj vždy svého zdraví	Tráva neroste 189, 57	Založení Sokola. Zdraví největší poklad.	Jsi v Sokole. Zdraví největší poklad.	Tráva neroste 57
Únor	Založení Sokola (vznik, název, odznak, heslo). Zdraví: Proč cvičíme? Přesnost a dochvilnost	B. Němcová	Naše sokolovna a (tělocvična); naše obydlí, naše obec.	Čtyři koně ve dvoře 65, -	Název Sokol, pozdrav, odznak. Vzdělání: Zdraví: Proč cvičíme? Společenská výchova: Pozdrav a oslovení na ulici.	Sokolský pozdrav. Zdraví: Proč cvičíme? Společenská výchova: Pozdrav. - Jak se chováme na ulici.	A já su synek z Polanky 16
Březen	Ideál Tyršům: harmonický krásný člověk. Sokol, Sokolka, sokolská rodina. Zdraví: Bezpečnost především	T. G. Masaryk	Slušnost, taktní chování	Holka modrooká 76, 25	Úkol Sokola. - Dobrý člověk. Zdraví: Bezpečnost především.	V Sokole jsou bratři a sestry - Dobrý člověk. Zdraví: Bezpečnost především.	Kdybys měla, má panenka 34
Duben	Sokolská kázeň. - Národní píseň Zdraví: Poměr tělocviku nářadového k tělocviku prostému a hrám Přesnost a dochvilnost.	J. A. Komenský	Zpívejme národní a sokolské písně	A já su synek z Polanky 16	Sokolská kázeň. - Zpívejme národní a sokolské písně. Zdraví: Z tělocvičny na letní cvičiště. Společ. výchova: Chování v tělocvičně, při divadle a besídce, na vycházce, v přírodě.	Sokolská kázeň - Zpívejme sokolské a národní písně. Zdraví: Z tělocvičny na letní cvičiště. Společ. Výchova: Doma, v tělocvičně, v přírodě.	Holka modrooká 25
Květen	Organizační články sokolské. - Spolupráce všech Lásky k vlasti. - Poznej svou vlast. Zdraví - Slunce, voda, vzduch.	B. Smetana a J. Mánes	Sokolské výletnictví i - putování	Kdybys měla, má panenka 102, 34	Základní články sokolské organizace. - Obec sokolská. Lásky k vlasti, poznej svůj kraj. Zdraví: Slunce, voda, vzduch.	Láska k vlasti: Poznej svůj domov. Zdraví: Slunce, voda, vzduch.	Čtyři koně 22
Červen	Slety v dějinách Sokolstva. - Opravdovost života a práce; také v Sokole. Zdraví: Čeho dbáti na cestách a v táborech. Přesnost a dochvilnost.	M. J. Hus	Sami pravdomluvně vedeme takto i mládež, sokolské rodiny svoje děti	Zpívejte, vázanší kohouti -, 63	Slety sokolské - slety dorostu. Plň dané slovo! Zdraví: Čeho dbáti na cestách i na táborech. Společ. Výchova: Mluv pravdu!	Slety sokolské. I. slet žactva. Plň dané slovo! Zdraví: Čeho dbáti na cestách i na táborech. Společ. výchova: Mluv pravdu!	Boleslav, Boleslav 20

Září	Všichni do tělocvičen! - Tyršův tělocvik. Zdraví: Čistota tělocvičného prostředí.	Dr. M. Tyrš	Cvičit! Sokolské rodiny posílají své děti do Sokola	Přiď ty šuhajko 170, 48	Význam tělesné výchovy. - Tyrš. Zdraví: Čistota půl zdraví. Společ. Výchova: Zdvořile ke každému, zvláště ke starším!	Vliv pravidelného cvičení. - Tryš. Zdraví: Čistota půl zdraví. Společ. výchova: Úcta ke stáří.	Zpívejte vázanší kohouti, 63
Říjen	Sokolské bratrství, sokolská obětavost (bratr, sestra). Zdraví: Pozor na nakažlivé choroby! Přesnost a dochvilnost.	Kar. Světlá	Dobry čin jednoty a jednotlivcův	Nechoď Janko přes Polanku 73, 24	Bratrství v Sokole - Dobry čin. Tělesná výchova sokolská (její všestrannost). Zdraví: Pozor na nakažlivé choroby!	Dobry čin. Zdraví: Pozor na nakažlivé choroby!	Teče voda ze skalky 56
Listopad	Snahy Fügnerovy. - Naše řeč. Zdraví: Všeho s měrou! (Snahy abstinentní.)	J. Fügner	Mluv správnou češtinou!	Ten chlumecký zámek 188, -	Fügner. - Naše řeč. Zdraví: Co chtějí abstinenti. Společ. Výchova: I na tobě záleží dobrá pověst národa a Sokola.	Fügner. - Naše řeč. Zdraví: Varuj se pití lihovin a kouření! Spol. výchova: Také na mně záleží dobrá pověst české a sokolské mládeže.	Vrť sa dievča 60
Prosinec	Proč jsem v Sokole. - Kniha, četba, sokolská kniha, knihovna. Zdraví: Zdravotní význam zimních cvičení. Přesnost a dochvilnost.	Dr. R. Tyršová	Moje sokolská knihovna, co přibýlo, co přečteno?	U starej Breclavy 193, -	Proč jsem dorostencem (dorostenkou) Sokola. Kniha dobrý přítel. Zdraví: Zdravotní význam zimních cvičení.	Proč jsem žákem (žačkou) Sokola. Měj rád knihu a šetř ji! Zdraví: Cvičení v zimní přírodě.	Zalo děvče 65

Rozvrh práce na rok 1941

Měsíc:	České hlavy:	Členstvo:	Dorost:	Žactvo:	Písňe:		Navykání:
					a) pro členstvo a dorost	b) pro žactvo	
Leden	J. E. Purkyně 17./12. 1787 - 28./7. 1869	Ve zdravém těle zdravý duch	Ve zdravém těle zdravý duch		Ve Ždánicích chlapci mladí č. 93	Kole našich oken č. 40	Přesnost a dochvilnost
Únor	Kl. Hanušová 19./3. 1845 - 7./10. 1918	Hesla Tyršova: I. Síla lví - vzlet sokolí Zdraví: Proč chodíme k lékařské prohlídce	Pořádný člověk: a) doma Hesla Tyršova: I. Síla lví - vzlet sokolí	Pořádný člověk: a) doma	Už sú kose nade mlýnem č. 89	Nekerá panenka č. 53	Přesnost a dochvilnost
Březen	J. A. Komenský 28./3. 1592 - 15./11. 1670	Slet před 50 lety (r. 1891) a) Doba a účast Sokolstva na jub. výstavě a význam sletu	Pořádný člověk: b) v šatně, v tělocvič., na hřišti, v táboře (osadě) Zdraví: Buď všestranný, ale nepřepínej!	Pořádný člověk: b) v šatně, v tělocvič., na hřišti, v táboře (osadě)	Když jsem já šel od mé milé č. 36	Vdávalo se motovidlo č. 90	Přesnost a dochvilnost
Duben	Mikuláš Aleš 18./11. 1852 - 10./7. 1913	Hesla Tyršova: 2. Ladnost Zdraví: Naše dědictví po rodičích	Slušný člověk: a) pozdrav, sok. pozdrav - zdvořilostí nehřešíš Hesla Tyršova: 2. Ladnost	Slušný člověk: a) pozdrav, sok. pozdrav - zdvořilostí nehřešíš	Vežu, vežu říčice č. 92	Pekla vdolky č. 60	Přesnost a dochvilnost
Květen	Ant. Dvořák 8./9. 1841 - 1./5. 1904	Hesla Tyršova 3. Jarost Zpívejme nár. písně!	Zpívejme národní písně! Hesla Tyršova: 3. Jarost Zdraví: Plování nejzdravější sport	Zpívejme národní písně! Zdraví: Užívej her a cvičení na slunci a ve vodě	Ešče já se podívám č. 21	Lúka zelená č. 43	Přesnost a dochvilnost

Červen	Jan Neruda 9./7. 1834 - 22./8. 1891	Slet před 50 lety b) Těl uspořádání II. Sletu 1891 - Klenka, Hron Chvála české řeči	Slušný člověk: b) na ulici, v přírodě Mluv ryzí češtinou Sokolská kážeň	Slušný člověk: b) na ulici, v přírodě Úcta k rodné řeči Sokolská kážeň	Náš rychtář má pěkné koně č. 50	Sedláče, pěkné koně máš č. 69	Přesnost a dochvilnost
Červenec a srpen	Jan Hus 1369 - 6./7. 1415	Láska k vlasti Opravdovost v životě a práci, také v práci sokolské	O lásce k vlasti. Opravdovost v životě a práci, také v Sokole		Opakování písní	Opakování písní	Přesnost a dochvilnost
Září	Mír. Tyrš 17./9. 1832 - 8./8. 1884	Hesla Tyršova: 4. Tužme se! (Nábor členstva do cvičení)	Hesla Tyršova: 4. Tužme se! (Přiveď své kamarády do cvičení!)	Cvič a přiveď své kamarády!	Súsedova céro č. 76	Ej, kde si bola, Andulko č. 18	Přesnost a dochvilnost
Ríjen	Fr. Palacký 14./6. 1798 - 26./5. 1876	Zdraví: Národ zdravý a vzdělaný Sokol v praktickém životě	Slušný člověk: c) v tělocvičně, při divadle, koncertě, besídce a pod. Zdraví: Čistota všude a ve všem!	Slušný člověk: c) v tělocvičně, při divadle, koncertě, besídce a pod. Zdraví: Čistotou chráníš své zdraví!	Pi, šohajku, pi č. 61	Když jsem sloužil v Slabošojcích č. 39	Přesnost a dochvilnost
Listopad	J. Fügner 10./9. 1822 - 15./11. 1865	Hesla Tyršova: 5. Rovnost (bratrství) Zdraví: Cvičením ke zdraví	Hesla Tyršova: 5. Rovnost (bratrství) Zdraví: Buď na sebe pozorný a opatrný, neměj však strach!	Zdraví: Neboj se lékaře!	U Těšina bubny bijom č. 85	Senečko v halně č. 71	Přesnost a dochvilnost
Prosinec	El. Krásnohorská 18./11. 1847 - 26./11. 1926	Hesla Tyršova: 6. Vpřed! (Naprej!) Kniha, sokolská kniha	Slučný člověk: d) cti stáří! Hesla Tyršova: 6. Vpřed! Kniha dobrý přítel	Slučný člověk: d) cti stáří! Čti rád a šetři knihu!	Už ho bedou Martina č. 87	Karliku, Karliku č. 34	Přesnost a dochvilnost

Tisk ČOS

Základním a nejdůležitějším úkolem sokolského tisku bylo za každou cenu budit zdání loajality. Heslem dne bylo zdůrazňování skutečnosti, že Sokol je a bude nositelem pořádku a klidu. Členstvo i dorost se měli za všech okolností zdržet „*jakékoli kritiky kterýchkoli opatření*“¹

Tisk ČOS, tzn. ústřední list Sokolský věstník (SV) a jeho tři přílohy – Sokolský vzdělavatel (SVZ), Cvičitel a Cvičitelka – vycházely až do dubna 1941; stejně tak i dětský časopis Poupě. Zatímco úkolem SV bylo především podávat co nejširší informace o dění v ČOS – ať již v ústředí, župách nebo jednotách – po stránce organizační, SVZ se orientoval výhradně na sokolskou činnost výchovnou, osvětovou (s přihlédnutím k aktuálnímu politickému dění) a kulturní. Cvičitel a Cvičitelka obsahovaly pak z drtivé většiny statě tematicky zaměřené k tělovýchově a sportu. Vlastní tisk jednotlivých žup a jednot byl jednoznačně regionálního informativního charakteru, s minimálním přesahem. Jako příklad mohou sloužit Zvěsti, vydávané TJ Sokol Královské Vinohrady.² Je nepochybně pozoruhodné, jak málo sokolský tisk reagoval na fatální změnu politického klimatu po 15. březnu 1939. U SV ji bylo možno vyzorovat na první pohled pouze z jediné obálky – a to u třetího dubnového čísla roku 1940, kde vedle Hitlerovy fotografie stálo lakonické: „*Vůdce a vrchní velitel říšské branné moci. Dne 20. dubna 1940 Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler dovrší 51. rok věku.*“³ (S výjimkou fotografie nastupujícího

¹ Sokolský věstník, roč. XLI/1939, č. 12, s. 139.

² Archiv TJ Sokol Královské Vinohrady nebo Jirsák, L.: Sokol Královské Vinohrady. Památné historické období 1887 – 1948, Praha 2001.

³ Sokolský věstník, roč. XLII/1940, č. 15, s. 169.

starosty Josefa Truhláře se na titulní strany SV dostal již jen portrét Milana R. Štefánika.) Úvodníky se téměř v ničem nelišily od civilního pojetí let předcházejících. Se železnou pravidelností se v nich objevovalo jméno zakladatele Sokola M. Tyrše a nabádavé projevy představitelů ČOS, zdůrazňující s pomocí výrazů vlast, národ, víra, čest potřebu jednoty, odvahy, věrnosti, odpovědnosti a vytrvalosti. Typický příklad takového úvodníku přinesl SV 13.9. 1939: „*Celá sokolská výchova směřovala a směřuje vždy k tomu, aby v žactvu, dorostu i členstvu obého pohlaví byla vypěstována vážná snaha plniti všechny povinnosti a vědomí odpovědnosti za každé slovo a za každý čin. Zdraví a krásné lidské tělo, souladné vypěstění celého člověka, povahy ucelené, neoblomné, pravdymilovné a spravedlivé, lidé silní, krásní a dobří – to je cíl naší sokolské výchovy. Směřovali jsme k němu po celou dobu svého bezmála 80letého trvání; je v něm desetiletá sokolská tradice, v našem národě již pevně zakotvená. Odpovídáme za statisíce sokolských duší, jsouce jedním z nejmohutnějších kořenů naší národní svébytnosti.*“¹

Politicky laděné statě byly v naprosté menšině. Šlo především o dva projevy státního prezidenta E. Háchy, komentující jeho odevzdání osudu českého národa do rukou Vůdce a říšského kancléře² a vznik výboru NS³ nebo agitace pro sbírku Německého červeného kříže.⁴ Signifikantní úvodník SV představuje článek z 15. března 1939, který vyšel pod nadpisem „Tvé rány ozdobíme květy“. Text, jehož sazba byla hotova již na počátku března, se pochopitelně nevztahoval ke vstupu německé

¹ Tamtéž, roč. XLI/1939, č. 34, s. 421.

² Tamtéž, č. 12, s. 137.

³ Tamtéž, č. 15, s. 173.

⁴ Tamtéž, roč. XLII/1940, č. 21, s. 241.

branné moci, ale k výsadbě ovocného stromoví dorostenkami ČOS. Obsah nadpisu je však pro následný vývoj ČOS a českých zemí více než symbolický. Informace z bojišť se na stranách SV objevily poprvé 19. června 1940,¹ kdy autor, podepsaný šifrou Un komentoval vstup Itálie do války proti Francii. Stejný autor přiblížil rovněž předpokládané důsledky vítězství na západě: *„Zatím co Francie dospěla takto k tvrdému probuzení ze svého snu o válce v předpolí zdánlivě bezpečné a jak mínila nepřekonatelné Maginotovy linie, zatím co vítězná říšská branná moc si nejen vynutila pohybovou válku, ale také obsazuje soustavně francouzský břeh kanálu La Manche a staví se tak tvář v tvář Velké Británii, prohlašuje tato ještě teď, že hodlá dále bojovat. Stručnou a německy pádnou odpověď dal na to veškerý říšský tisk: »Říše také!«. Aby znovu rozptýlil úmyslně šířené pochybnosti o svých názorech a úmyslech, povolil Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler rozmluvu jednomu americkému novináři a rozšíření jejího významného obsahu tiskem. Vůdce a říšský kancléř přijímá v ní americkou doktrinu: »Amerika – Američanům« a vyvozuje z ní ovšem také nutný důsledek: »Evropa Evropanům«. Není pochyby, že mu jde o novou Evropu, o Evropu, v níž budou smazány všechny důsledky Versailleského diktátu a jež bude znovu organisována na základě nacionálně-socialistického životního a světového názoru v novou Evropu míru, klidu a práce, jíž budeme i my účastni.“² Šifra Un se v SV počala objevovat pravidelně pod komentovanými týdenními přehledy válečných událostí.*

Méně rozšířený a čtený SVZ, řízený až do listopadu 1939 Janem Uhrem, představitelem ZNV, nebyl nucen k větší

¹ Tamtéž, č. 24, s. 278

² Sokolský věstník, roč. XLII/1940, č. 25, s. 290.

konformitě než SV. Byl do jisté míry ve stínu, a proto si mohl dovolit dát průchod vlasteneckým citům. Vedle výše zmíněných Uhrových emocionálních úvodníků, k nimž patřily „Národ sobě“,¹ „Český květen“² „Zemi milované...“³ nebo „Vývoj a pokrok“,⁴ je třeba poukázat na básně, které SVZ zařadil u příležitosti druhého výročí úmrtí TGM. První z nich bylo „Září“ Karla Tomana:⁵

Můj bratr dooral a vypřáh koně.

A jak se stmívá, věrnému druhu hlavu
do hřívý položil tiše... pohladil mu šíji a zaposlouchal se, co
mluví kraj.

Zní zvony z dálky tichým svatvečerem,
modlitba vesnic stoupá chladným šerem.

Duch země zpívá: úzkost, víra, bolest
v jediný chorál slily se a letí k věčnému nebi.

Svatý Václave, nedej zahynouti nám ni budoucím.

Autorem druhé básně byl Otokar Fischer:⁶

Ten štíhlý, bílý prst se náhle zdvih.

A každý z nás – z nás, jeho žáků – ztich.

»Tož chvílku. Nutno bdít. Já odcházím.«

A přešly dni. A noci šly. A zdřim.

Šel, záhadný, jenž světlý v čele šel.

On, rozjasňovatel. Náš učitel.

¹ Sokolský vzdělavatel, roč. XI/1939, č. 4, s. 53 – 54.

² Tamtéž, č. 5, s. 69.

³ Tamtéž, č. 7, s. 105 – 106

⁴ Tamtéž, č. 9, s. 141 – 142.

⁵ Tamtéž, č. 7, s. 108.

⁶ Sokolský vzdělavatel, roč. XI/1939, č. 7, s. 109.

Je vůkol temno. Velký oheň zhas.
Je v nitru jas. To hoříš, otče, v nás.
Šel v boží klid, kam veleno mu jít.
A bílý, štíhlý prst nám káže: bdít.

Ze své obsahové podstaty se ovšem SVZ o některé z úspěchů německé branné moci prostě nemohl nezajímat. Přesto tak činil bez vítězných fanfár, emocí a s maximální stručností. Nevybíral si totožná témata se SV. Překvapí, že např. zcela ignoroval vítězství na západě. Na druhé straně komentoval relativně nezajímavé úspěchy říšského loďstva¹, druhou německou válečnou výrobní bitvu² nebo půlroční trvání neobsazené – jižní – Francie pod vedením maršála P. Pétaina.³

¹ Tamtéž, roč. XIII/1941, č. 1, s. 3.

² Tamtéž, č. 2, s. 22.

³ Tamtéž, č. 3, s. 46 – 47.

V Heydrichově stínu

Případ Eliáš

Alois Eliáš se stal jediným popraveným ministerským předsedou druhé světové války. Po letech mlčení se jeho „rehabilitace“ ujal Tomáš Pasák, který Eliášově kauze věnoval řadu objevných – v mnohém dokonce převratných – studií.¹ Pasákova interpretace však nemohla nebýt subjektivní a svým způsobem dokonce kontraproduktivní, na což reagoval především Jan Tesař.² (Vzhledem k tehdejšímu stavu poznání protektorátní problematiky byli oba logicky prosti potřebného nadhledu.) Pasákův Eliáš představoval vysoce postaveného rezistenčního pracovníka, halícího svou smrtelně nebezpečnou činnost rouškou vynucené loajality. Tesař psal naopak o „české specialitě“ – „...kolaboracionistické vládě spolupracující s odbojem.“³ Na rozdíl od Pasáka neviděl mezi legální a ilegální aktivitou ministerského předsedy jednoznačnou hranici a tvrdil, že „...by bylo možno scholasticky diskutovat, kde je konec jedné a začíná se druhá.“⁴ Tesař se domníval, že Pasák vytrhl Eliáše „...z garnitury, jejímž byl vůdčím představitelem“.⁵ Ministerský

¹ Eliášová, J. - Pasák, T.: Poznámky k Benešovým kontaktům s Eliášem ve druhé světové válce. In: HaV, roč. 1967, č. 1, s. 108 - 140; Pasák, T.: Aktivističtí novináři a postoj generála Eliáše v roce 1941. In: ČSČH, roč. XV/1967, č. 2, s. 173 - 192; Pasák, T.: Generál Eliáš a problémy kolaborace. In: DaS, roč. 10, č. 6/1968, s. 33 - 37; Pasák, T.: Prohlášení gen. A. Eliáše před německým soudem v roce 1941 a jeho rozpornost. In: ČSČH, roč. XVI/1968, č. 3, s. 447 - 458; Pasák, T.: Generál Alois Eliáš a odboj. Slovo k historii, č. 27, Praha 1991.

² Tesař, J.: »Záchrana národa« a kolaborace. In: DaS, roč. X/1968, č. 5, s. 5 - 10.

³ Tesař, J.: Protiněmecká opoziční jednota na počátku okupace. In: Z počátků odboje, Praha 1969, s. 467.

⁴ Tamtéž, s. 466.

⁵ Tamtéž, s. 453.

předseda prý pěstoval především politiku tragických omylů a Pasák zásadně přecenil jeho rezistenční zásluhy.

Jako předseda vlády se Eliáš pochopitelně nemohl vyhnout řadě loajálních frází a projevů. Činil tak vždy se snahou o jejich maximální odklad a s výhledem na získání určitých protihodnot. Nepochybně se účastnil na zavádění totalitarizačních opatření (včetně protizidovských). Tyto řádky se ovšem nesnaží postihnout jeho vynucené a hrané „proříšské“ postoje, ale interpretovat významné okamžiky Eliášovy rezistence. Spor o Eliáše, spor o program a zaměření zřejmě nejvýznamnější protektorátní vlády, který započali Pasák a Tesař, nebyl kvůli nástupu normalizace nikdy dořešen. Nestane se tak do té doby, dokud naše historiografie nenajde adekvátní odpovědi na otázky fenoménu odboje a kolaborace.

Nejdramatičtější životní kapitola divizního generála Ing. Aloise Eliáše se počala psát současně se vznikem Protektorátu Čechy a Morava, 16.3. 1939. Tehdejší ministr dopravy Beranovy vlády představoval od počátku jednu z nejvýznamnějších osobností rodící se vojenské rezistence. Jeho postavení mu sice neumožňovalo podílet se bezprostředně na vzniku Obrany národa (ON), kroky zakládajícího „triumvirátu“, tvořeného generály Josefem Bílým, Sergejem Ingrem a Sergejem Vojtechovským, s ním však byly s největší pravděpodobností konzultovány.¹ Podle Pasáka se ovšem Eliáš stal členem nejužšího vedení ON, tzv. rady starších, tvořené zmíněnými vysokými armádními důstojníky, k nimž patřili rovněž generálové Bedřich Neumann, Hugo Vojta, Bohuslav Všetická a Bedřich Homola. S touto tezí, která

¹ Kural, V.: Obrana národa mezi 15. březnem a 1. zářím 1939. In: HaV, roč. 1970, č. 3, s. 350; Pasák, T., Generál Eliáš a problémy kolaborace. In: DaS, roč. 10, č. 6/1968, s. 35; týž, Pod ochranou říše, Praha 1998, 351 - 353.

v podstatě naznačuje skutečnost, že se Eliáš podílel na řízení ON, však zásadně nesouhlasí jak Jan Gebhart, tak Jan Kuklík, jejichž názor je nepochybně pravdě bližší. V první fázi udržoval Eliáš spojení s Londýnem přes ON, Schmoranzovu skupinu a Politické ústředí (PÚ), později pak přes Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD).¹ Londýn sice opakovaně usiloval o Eliášovu emigraci, ministerský předseda však jednoznačně konstatoval, že vyšších důstojníků je za hranicemi dost a že je nutné „...pracovat proti Němcům především doma.“²

V souvislosti se vznikem protektorátu bylo ještě v březnu 1939 rozpuštěno Národní shromáždění. Zanikly i oba české politické subjekty druhé republiky, Strana národní jednoty a Národní strana práce, jejichž předsedové doporučili členstvu vstup do nově budovaného Národního souručenství (NS). Čas se krátil i Beranově vládě. Ministerský rada Zdeněk Schmoranz, který později pod Eliášovým dohledem vybudoval z bývalých důstojníků zpravodajskou skupinu tiskových referentů (spadala pod Tiskový odbor předsednictva ministerské rady), popisoval v jedné z prvních depeší atmosféru při výběru předsedy protektorátní vlády takto: „*Situace je taková, že hledání osoby nového ministerského předsedy je velmi svízelné, protože není možné připustiti jisté nespolehlivé, slávychtivé a povahou slabé elementy...Ministerského předsedu...čeká jednak naprosto ponižující, jednak neúměrně zodpovědná práce.*“³ Od původního

¹ Kural, V.: Obrana národa mezi 15. březnem a 1. zářím 1939. In: HaV, roč. 1970, č. 3, s. 350; Pasák, T.: Generál Eliáš a problémy kolaborace. In: DaS, roč. 10, č. 6/1968, s. 35; týž, Pod ochranou říše, Praha 1998, 351 - 353.

² Pasák, T.: Generál Alois Eliáš a odboj. Slovo k historii, č. 27, Praha 1991, s. 9. O emigraci začal Eliáš uvažovat na konci roku 1940, její realizaci však zabránil útok na Jugoslávii.

³ Pasák, T.: Generál Eliáš a problémy kolaborace. In: DaS, roč. 10, č. 6/1968, s. 33.

kandidáta, ministra zemědělství Ladislava K. Feierabenda, bylo rychle upuštěno. Na Eliášově osobě se shodli jak přední představitelé politického života druhé republiky, Rudolf Beran a Antonín Hampl, tak i státní prezident Emil Hácha. Námitky nebyly ani ze strany Úřadu říšského protektora, kde byla velmi dobře známa Eliášova legionářská minulost. Gen. Eliáš přijal svou volbu pod identickým tlakem a se stejným sebezapřením, jako Hácha v listopadu 1938. Naprosto přesně to vystihl strahovský opat Bohuslav Jarolímek, který Eliášovi později napsal: „*Vládnout v dobách normálních je čest a zásluha, vládnout v dobách nynějších je hrdinství.*“¹ V rozhovoru s L. K. Feierabendem zdůvodňoval Eliáš přijetí prezidentovy nabídky ohledem na dva základní aspekty, které chtěl jako předseda vlády prosazovat – chránit existenci národa a zabraňovat jeho demoralizaci.² 27. dubna 1939 obdržel Alois Eliáš od státního prezidenta jmenovací dekret: „*Pane Ing. Eliáši, jmenuji Vás s potvrzením říšského protektora předsedou vlády Protektorátu Čechy a Morava a pověřuji Vás také řízením ministerstva vnitra...*“³

Čtvrtý muž protektorátu

Ovzduší začínající Eliášovy vlády výstižně charakterizoval ministr Feierabend: „*Bylo to pracovní společenství, v němž jsme jeden druhému neomezeně důvěřovali, poněvadž jsme věděli, že každý bude hájit to, co bude pokládat v dané situaci pro český národ za nejvýhodnější.*“⁴ Výsledkem zcela spontánní spolupráce

¹ Pasák, T.: Generál Alois Eliáš a odboj. Slovo k historii, č. 27, Praha 1991, s. 29.

² Feierabend, L., K.: Politické vzpomínky I., Brno 1994, s. 171.

³ Osobní pozůstalost A. Eliáše. In: ATP.

⁴ Feierabend, L., K.: Politické vzpomínky I., Brno 1994, s. 184.

byla úporná - a zpočátku nikoliv neúspěšná - zpomalovací taktika, kterou Eliáš konkretizoval na poradě u pražského primátora Otakara Klapky: „*Dobrovolně se nevzdávat ničeho, nevydat ani píď a hájit všecko, co se uhájit dá...*“¹

Eliášův tzv. vojenský štáb, umístěný do zahrady Kolovratského paláce, sídla předsednictva protektorátní vlády, vedl plk. gšt. F. Havel. (Dále jej tvořili plk. A. Hron, pplk. V. Kropáček a mjr. Řezáč.) Zprostředkovával styk s rezistenčními organizacemi a jeho úkolem bylo krytí Eliášových odbojových aktivit.² V rámci první rezistenční garnitury sehrála vynikající roli Schmoranzova skupina,³ která se soustřeďovala výhradně na zpravodajskou činnost. Její akční rádius nebyl omezen pouze na protektorát; informace, získané od tiskových referentů, poskytovala exilu nejen prostřednictvím francouzského vyslanectví, ale rovněž díky zahraničním zpravodajům ČTK. Exprezident Edvard Beneš informoval o svém styku s Eliášem takto: „*Spojení to fungovalo...celkem bezvadně – byl s menšími poruchami – až do příchodu Heydricha do Prahy 1941.*“⁴

Jeden z vysoce postavených úředníků aparátu říšského protektora konstatoval koncem května 1939 na adresu protektorátního kabinetu: „*Vy jste vlastně vláda opoziční, která nehodlá na sebe vzít odium nutné spolupráce s Němci...*“⁵ 1.7. 1939 se Eliášova vláda rozrostla o gen. četnictva Josefa Ježka,

¹ Pasák, T.: Zápas primátora JUDr. O. Klapky, Praha 1991, s. 12.

² Blíže k tomu např.: Bartoš, V.: Generál Eliáš v odbojové činnosti. In: Osobní pozůstalost A. Eliáše. In: ATP.

³ Blíže k tomu např.: Bareš, A. - Pasák, T., Odbojová organizace Zdeňka Schmoranze v roce 1939. In: HaV, roč. 1968, č. 6 - 7, s. 1003 - 1033.

⁴ Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 351; blíže k tomu: Edvard Beneš. Vzkazy do vlasti. Směrnice a pokyny československému domácímu odboji za druhé světové války, Praha 1996, ed. J. Šolc.

⁵ Bareš, A. - Pasák, T.: Odbojová organizace Zdeňka Schmoranze v roce 1939. In: HaV, roč. 1968, č. 6 - 7, s. 1010.

který od ministerského předsedy převzal funkci ministra vnitra. Zřejmě první skutečně podstatnou kontroverzi mezi Eliášem a státním tajemníkem v Úřadu říšského protektora K. H. Frankem vyvolal vleklý spor o užívání výrazu „stát“ ve spojení s pojmem „Protektorát Čechy a Morava“. Vláda se logicky opírala o pasáže, vymezující autonomii ve výnosu vůdce a říšského kancléře ze 16.3. 1939. Ministerský předseda pak osobně tlumočil říšskému protektorovi skutečnost, že „...vláda nemůže jinak, než trvat na svém stanovisku, že protektorát lze označovat za stát a jeho orgány a zřízení za státní.“¹ Souhrnná měsíční situační zpráva SD pro RSHA ze září 1939 mj. uváděla: „Vláda tvrdošijně brání práva českého státu...Opatření německé správy narážejí ustavičně na odpor – při vší zdvořilosti v českých kruzích – a musejí být zlomena zásahy říšského protektora.“² Vrchol boje s okupačním aparátem představovalo v říjnu 1939 obsáhlé protestní memorandum³ státního prezidenta proti porušování protektorátní autonomie, na jehož formulování se, vedle ministra Havelky a předsedy vlády, podíleli rovněž ministři Klumpar a Feierabend. Memorandum, v němž Hácha vyslovuje znepokojení nad metodami, které podle jeho názoru odrazují český lid od spolupráce s Němci, srovnává vývoj české státnosti od poloviny 19. století a okupační stav označuje za „velký krok zpět“. Původní verze obsahovala dokonce i pasáž o tom, že s českým národem je zacházeno hůře než v Africe s Hotentoty a Zulukafry. Hácha poukázal na skutečnost, že: „Svébytná práva veřejných věcí v Čechách a na Moravě jsou soustavně potlačována a rozrušována.“

¹ Kvaček, R. - Tomášek, D.: Generál Alois Eliáš. Jeden český osud, Praha 1996, s. 63.

² Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 164.

³ Blíže k tomu např.: Feierabend, L., K.: Politické vzpomínky I., Brno 1994, s. 226 - 229.

*Veřejná správa je tu část po části přejímána do bezprostřední správy Říše. Říše strhuje na sebe víc a více vydávání všeobecných právních předpisů... V soudnictví byl zaveden systém, připomínající systém koloniálních kapitulací... Německá policie pozatýkala mnoho českých lidí, aniž českým úřadům bylo řečeno jediné slovo... Musím žalovati, že denní práce některých říšských úředníků hledí na oblast českou jako na dobytou kolonii... Odnárodnování se sleduje jako konkrétní cíl... Část německé veřejnosti a představitelů říšské veřejné správy pokládá národ český za národ zbabělců z té příčiny, že složil svého času bez boje zbraně. Je to představa naprosto falešná. Zním příliš dobře svůj národ, abych nepokládal za svoji povinnost upozorniti na nesprávnost této představy a její škodlivé účinky. Národ český poslechl svých vůdců se sebekázní podivuhodnou... Pro svůj dopis volím úmyslně dobu, kdy německé zbraně dobyly velkých vítězství, abych svůj čin zbavil jakéhokoliv oportunistu...“¹ (Memorandum předal v Berlíně do rukou šéfa říšské kanceláře, ministra Hanse H. Lammerse, protektorátní vyslanec František Chvalkovský; jeho druhý originál odevzdal Hácha osobně von Neurathovi.) Krátce poté konkretizovala vláda postup při styku s představiteli okupačního aparátu: *“Při veškerých jednáních s německými služebnami je třeba dbát co největší opatrnosti. Za žádných okolností se ukvapeně nevázat, pokud možno každé jednání protahovat, aby se získal čas. Vůbec se má z české strany žádat dodržování příslibů Hitlera ze 16. března.”*² Další nepřehlédnutelný vládní protest představovalo odmítnutí tzv. slibu*

¹ Táborský, E.: Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje, Praha 1947, s. 413. Celý text in: Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1945, Praha 1966, díl II., s. 451 - 453, ed. L. Otáhalová a M. Červinková.

² Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 171.

věrmostí, k němuž vyzvala státního prezidenta říšská kancelář. Po sérii porad vláda Háchovi návštěvu Berlína opakovaně nedoporučila. V rozhovoru s von Neurathem zdůvodnil státní prezident své rozhodnutí odložit cestu do Německa naprosto otevřeně: „*Podle mého názoru mohl bych podobný slib jako zástupce národa dát jen tehdy, kdyby říšští orgánové přestali vykonávat u nás působnost, kterou vyvíjejí dosud, a kdyby správa v protektorátu byla zcela svěřena autonomním úřadům...*“¹ Vláda dále protestovala proti zákazu vydávání spisů Tomáše G. Masaryka a snahám o zapojení protektorátu do říšské celní unie, k níž došlo až po průtazích, v říjnu 1940.

Vážná vládní krize nastala v důsledku událostí 17. listopadu 1939. Eliáš uvažoval o demisi: „*Zůstatí a obětovati sebe v očích národa, nebo odejítí a dopustit, aby přišly případně pochybné živly k moci a vystaviti tak národ nebezpečí hromadného zatýkání, věznění... a také dalšího krveprolití.*“² I pod dojmem reakce říšského protektora a státního tajemníka nakonec ministerský předseda demisi jménem vlády podal. Státní prezident ji však nepřijal - konstatoval, že pro ni nespatřuje důvod, neboť vláda za události minulých dnů nenese jakoukoli vinu a že demise by pouze udělala radost představitelům okupačního aparátu. Podobný názor sdílel i Londýn.

Po fatálním průlomem gestapa do odbojové sítě PÚ v druhé polovině listopadu 1939, který v důsledcích znamenal pád celé první odbojové garnitury, byl nucen odejít do exilu i jeho čelný představitel, ministr L. K. Feierabend. Před zatčením jej zcela jednoznačně zachránil neohrožený Eliášův postoj, s nímž se u

¹ Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 170.

² Pasák, T.: 17. listopad 1939 a Univerzita Karlova, Praha 1997, s. 117.

říšského protektora za svého ministra postavil. V rozhovoru s Feierabendem předseda vlády zdůraznil, že svou neústupností von Neuratha dokonale přesvědčil o nesprávnosti vznešeného obvinění. Ačkoliv Neurath trval na ministrově demisi, pozdržel akci gestapa až do doby svého návratu z plánované služební cesty. Eliáš se s Feierabendem loučil těmito slovy: „*Musíš utéci stůj co stůj... Máš důležitý úkol vyličit Benešovi a Národnímu výboru do podrobností, jak se věci v protektorátě skutečně mají a co jsme my ve vládě dělali... Máme... jedinou možnost: snažit se zdržovat nacistická opatření a tím získávat čas... Konečně řekni našim, že jsme ochotni se i obětovat, bude-li toho zapotřebí. Jsem přesvědčen, že jsme dosud dělali ve prospěch národa vše, co bylo v našich slabých silách...*“¹ Po Feierabendově odchodu následovaly změny ve vládě. Od 3.2. 1940 se novým ministrem stal Mikuláš z Bubna-Litic. Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností převzal Jaroslav Kratochvíl a místopředsedou vlády se stal J. Krejčí.

Ministerský předseda byl nucen čelit nejen zvyšujícímu se tlaku okupačního aparátu, ale i atmosféře nedůvěry, která jej obklopila současně s odchodem Feierabenda a předsedy Nejvyššího cenového úřadu Jaromíra Nečase (oba se stali ministry exilové vlády). Na konci února 1940 Eliáš v dopise von Neurathovi naznačoval úmysl abdikovat: „*Jestliže při plnění svých povinností neztratím nervy a nebudu se starat ani o útoky z mého vlastního tábora, pak mě... náhodné akce německých kruhů, na které z pochopitelných důvodů nemám žádný vliv, doženou k témuž...*“² Od jara 1940 se počal, jako základ druhé odbojové

¹ Feierabend, L., K.: Politické vzpomínky I., Brno 1994, s. 264 - 265.

² Kvaček, R. - Tomášek, D.: Generál Alois Eliáš. Jeden český osud, Praha 1996, s. 53.

garnitury, konstituovat ÚVOD. Eliáš byl o tomto vývoji podrobně informován, neboť s řadou zakladatelů ÚVODu byl v kontaktu již před jeho vznikem. Pozornost gestapa i SD, kterou si vysloužil již na podzim 1939, počala v roce 1940 sílit. SD velmi pečlivě monitorovala výroky ministerského předsedy a byla proto podrobně zpravena o „...periodických stavech naprosté znechucenosti a z toho plynoucí ztráty energie...“,¹ jak konstatovala v červencové situační zprávě pro RSHA. Podezření proti Eliášovi sílilo nejen kvůli totální neschopnosti představitelů pařížské emigrace, kteří opomněli zlikvidovat část archivu Československého národního výboru, vypovídající o jeho stycích s Benešem, ale především kvůli zatčení O. Klapky,² jehož obsáhlé výpovědi předsedu vlády významně kompromitovaly. Gestapo tehdy konstatovalo: „...při obecném zaměření legionářů proti Říši a zjištění, že téměř všichni bývalí legionářští důstojníci se podíleli po zřízení Protektorátu na protiříšských ilegálních organizacích, je také toto jednání ministerského předsedy Eliáše sotva překvapující...“³ Po kapitulaci Belgie Eliáš údajně řekl: „Není možno zabránit obdivu k německým vojenským úspěchům a opovržení Angličany a Francouzi mezi Čechy. Až se stane známo... že Angličané ani v případě vítězství nemíní obnovit ČSR, může lehce následovat zvrát v českém veřejném mínění a přiblížení se k německým idejím, který by kontrastoval s postojem protektorátní vlády.“⁴ V září 1940 naznačil Hácha po dohodě s

¹ Blíže k tomu např.: Pasák, T.: Zápasy primátora JUDr. O. Klapky, Praha 1991.

² Kvaček, R. - Tomášek, D.: Generál Alois Eliáš. Jeden český osud, Praha 1996, s. 62.

³ Tesař, J., Protiněmecká opoziční jednota na počátku okupace. In: Z počátků odboje, Praha 1969, s. 513.

⁴ Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 363.

Eliášem K. H. Frankovi ochotu k vykonání slibu věrnosti. Na této nabídce se bezpochyby podepsala deprese, způsobená porážkou Francie. Státní prezident i ministerský předseda očekávali, že tento akt zaručí uchování zbytku autonomních pozic. Berlín však Háchovu nabídku negoval. Značně pesimistickou atmosféru vykresluje Eliášova depeše do Londýna z prosince 1940: „*Průmysl, obchod i banky jsou soustavně i násilím germanizovány, mnohé české firmy jsou likvidovány, šéfové pozavíráni... Zavírají a ruší se násilně některé české střední školy, ba i měšťanské a obecné... Lid se drží dosud a je silný jedině naději na brzký konec... Beznadějná je vyhlídka na jaro...*“¹

Před zatčením

Smyčka kolem ministerského předsedy se počala neúprosně stahovat od počátku roku 1941. Informace o Eliášových odbojových aktivitách byly postoupeny nejen Úřadu říšského protektora, ale i Říšskému ministerstvu spravedlnosti. Gestapo i SD evidovaly Eliášovo napojení na ÚVOD i na Londýn a podezřívaly jej rovněž z účasti na útěku Feierabenda a Nečase. Von Neurath zatím ale po dohodě s vůdcem a říšským kancléřem zatčení ministerského předsedy oddálil s poukazem na mimořádný hospodářský význam protektorátu a nebezpečí neklidu, které by toto opatření mohlo vyvolat. Kdyby v lednu 1941 podala protektorátní vláda demisi, kterou zamýšlela reagovat na Frankem zahájené tažení proti legionářům ve veřejných službách (např. policie a četnictvo), Eliášovu zatčení by zřejmě nic nebránilo. (Tato tzv. legionářská aféra nakonec skončila po řadě jednání kompromisem.) Londýn, který stále radil

¹ Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 363.

setrvat, uvedl 20.1. 1941 v depeši: „...fakt, že vláda v Praze nejsou Quislingové, znamená pro zdejší vládu a naši politiku před Angličany velké plus...“¹

Při Eliášově odchodu z činné služby v březnu 1941 mu Hácha adresoval osobní poděkování: „Jako Váš státní prezident pokládám za svou milou povinnost ujistiti Vás i jménem české národní pospolitosti svou vděčností za svědomité a vzorné obstarávání kterýchkoli Vašich úkolů. Zůstávám s Vámi jako s předsedou vlády i nadále v nejužším služebním styku a nemusím se proto s Vámi nyní loučiti. Rád bych Vás však i při této příležitosti ujistil svým upřímným přátelstvím, které neomezuje se na naše úřední vztahy.“²

Po počátku polního tažení proti Jugoslávii a Řecku, se přední představitel aktivistických novinářů, šéfredaktor Vladimír Krychtálek, obrátil na ministry Havelku, Krejčího a Ježka se žádostí o zodpovězení dvou otázek, týkajících se mezinárodního vývoje, zvláště pak změn v jihovýchodní Evropě. Ministři však odpověď, s plným Eliášovým souhlasem, odmítli. Krychtálek o jejich stanovisku okamžitě informoval K. H. Franka, který jej označil za „nelojální k Říši“ a dále konstatoval, že „...postoj tří ministrů, ministerské rady a zvláště gen. Eliáše je třeba chápat jako těžkou urážku Velkoněmecké říše.“³ Vzdorný postoj přednosty prezidentské kanceláře, ministra Havelky, vedl bezprostředně k jeho pádu. Z německé strany byl dlouhodobě označován za „zlého ducha“ a 24.4. 1941 jej říšský protektor

¹ Edvard Beneš. Vzkazy do vlasti. Směrnice a pokyny československému domácímu odboji za druhé světové války, Praha 1996, s. 92, ed. J. Šolc.

² Osobní pozůstalost A. Eliáše. In: arch. Tomáše Pasáka.

³ Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 275.

vyzval, aby podal demisi. Novým ministrem dopravy se o den později stal Jindřich Kamenický.

12.4. 1941 byla Benešovi odeslána Háchova depeše: *„Souhlasím se společným postupem a podřizuji se mu. Nepodepíši žádný akt mezinárodní povahy, to znamená státoprávní prohlášení. Nevyhlásím a nepodepíši žádný plebiscit, který považuji za daleko surovější formu státoprávního prohlášení. Patnáctý březen se nebude opakovat. Prosím, abyste uvědomil kompetentní lidi venku... že tento den nebyl důsledkem mé slabosti, ale důsledkem Mnichova.“* Eliášův vzkaz byl jednoznačný: *„Stojím na společné linii a neustoupím od ní.“*¹ O pět dní později došla Benešova reakce: *„Odpověď Háchy a Eliáše jsem obdržel. Děkuji jim upřímně. Je to odpověď mužná, statečná a důstojná. Nebude nikdy zapomenuta. Zde působila mocným dojmem. Umožní nám plné a definitivní diplomatické a mezinárodní uznání...“*²

Po otevření východní fronty se depeše mezi Prahou a Londýnem soustředily především na odstoupení kabinetu. V posledním Eliášově vzkazu ze 7.8. 1941 se uvádělo: *„V případě uložení nových břemen podá vláda demisi, půjde-li o břemena národu neúnosná. V případě demise vlády budou učiněna opatření, aby vážní lidé vládu nepřevzali...“*³ Protektorátní vláda se současně dostala pod tlak pravicových extremistů (Vlajka, Nacionálně socialistická česká dělnickorolnická strana, Národopisná Morava, Arijská fronta), kteří požadovali vyslání dobrovolníků proti bolševikům. Státní prezident Hácha neměl kupodivu u říšského protektora příliš práce se zdůvodněním negativního stanoviska svého i protektorátní vlády. Von Neurath

¹ Tamtéž, s. 369 - 370.

² Pasák, T.: Pod ochranou říše, Praha 1998, s. 370

³ Tamtéž, s. 377.

se plně držel Hitlerových striktních směrnic a možnost vojenské účasti českého národa ve válce proti Sovětskému svazu jednoznačně nepřipustil už jen z toho důvodu, že jeho úkolem byla od prvopočátku „...*práce v dílnách a na poli*...“¹

Na přelomu července a srpna 1941 vypracovalo gestapo proti ministerskému předsedovi jedenáctistránkovou obžalobu. Podklady pro ni sestavil šéf pražské řídicí úřadovny Hans U. Geschke. Eliášovo zatčení záviselo pouze na změně postoje Berlína. Poslední střet, který Eliáš ve funkci předsedy vlády zažil, předznamenal tzv. chlebičkovou aféru. Ke konci srpna počali se silným tlakem na protektorátní vládu novináři, reprezentovaní skupinou šéfredaktorů největších deníků (V. Krychtálek, K. Lažnovský, E. Vajtauer, J. Křemen, V. Ryba, V. Crha, K. Werner). Podle Lažnovského vláda „...*po celé dva roky neučinila téměř nic, aby pozvedla autoritu novinářů, a neuznala, že aktivističtí novináři jsou jediní z intelektuální vrstvy, kteří se staví pozitivně k současnému vývoji*.“² Když Vajtauer a Werner žádali o vládní podporu proti vysílání londýnského rozhlasu, který nabádal k bojkotu protektorátního tisku, Eliáš ji striktně odmítl. Negativně se stavěl rovněž k udělení audience, k níž došlo až po nátlaku, 18.9. 1941. Zasedání - jehož podstatou byla snaha aktivistů přimět vládu k přijetí zásadního prohlášení o tom, že žurnalisté mají její podporu - však kromě několika vágních formulací nepřineslo konkrétní výsledek. V obecnou známost však vešlo poté, co Lažnovský, Vajtauer, Křemen a Krychtálek

¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1945, Praha 1966, díl II., s. 451 - 453, ed. L. Otáhalová a M. Červinková, s. 623 - 624.

² Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1945, Praha 1966, díl II., s. 451 - 453, ed. L. Otáhalová a M. Červinková, s. 315 - 316. Blíže k tomu: Pasák, T., Aktivističtí novináři a postoj generála Eliáše v roce 1941. In: ČSČH, roč. XV/1967, č. 2, s. 173 - 192.

onemocněli 24.9. „chřipkou“, jejímž následkům šéfredaktor Českého slova K. Lažnovský 10.10. 1941 podlehl. Podle pitevní zprávy zemřel Lažnovský na tyfus. (Po Eliášově odsouzení nechal zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich záležitost obsáhle vyšetřovat a interpretovat ji jako politickou vraždu. Podle poválečných výpovědí zainteresovaných lékařů byly skutečně některé chlebičky podané aktivistickým novinářům infikovány bakteriemi tyfu, o čemž samozřejmě nemohl ministerský předseda nevědět.)

Ještě před oficiálním nástupem do funkce zastupujícího říšského protektora, 27.9. 1941, hlásil Heydrich v dálnopise říšskému vůdci SS Heinrichu Himmlerovi, že došlo k dlouhodobě plánovanému zatčení ministerského předsedy Eliáše, který byl vzápětí obviněn z vlastizrady a snahy o odtržení českých zemí od Říše.¹ V sobotu 27.9. 1941 byl Eliáš na inspekční cestě,² z níž byl odvolán do Černínského paláce, sídla říšského protektora, a tam v pracovně Frankova tajemníka Roberta Giese v 15,30 hod. osobně zatčen šéfem pražského gestapa Geschkem;³ večer byl odvezen k výslechu do řídicí úřadovny gestapa. Společně s Eliášem padlo v rámci protektorátní vlády poslední pásmo vzdoru. Heydrich, který Eliášovo zatčení připravoval v Berlíně, měl původně v úmyslu postavit ministerského předsedu před stanný soud, ale po konzultacích s prezidentem Lidového soudu (VGH) Otto G.

¹ Protektorátní politika Reinharda Heydricha, Praha 1991, s. 87 - 88, ed. M. Kárný, J. Milotová, M. Kárná.

² Údaje o tom, kam inspekční cesta vedla, se liší. Pasák (Generál Alois Eliáš a odboj. Slovo k historii, č. 27, Praha 1991, s. 28) uvádí okolí Písku, Kvaček a Tomášek (Generál Alois Eliáš. Jeden český osud, Praha 1996, s. 83.) hovoří také o návštěvě „...započaté stavby dálnice Praha – Brno.“

³ Záznam prezidentské kanceláře o Eliášově zatčení in: Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1945, Praha 1966, díl II., s. 625 - 629.

Thierackem,¹ se rozhodl předat Eliášův a Klapkův případ právě VHG. 28.9. 1941 se za účasti státního prezidenta konala schůze vlády. Hlasování, které mělo vyřešit případnou demisi, však dopadlo nerozhodně. Pro odstoupení se vyslovili ministři Kratochvíl, z Bubna-Litic, Klumpar a Kalfus. Proti byli Krejčí, Ježek, Kapras a Kamenický. Ministr Čipera se zdržel. Výsledek hlasování komentovali ministři Kratochvíl a z Bubna-Litic jednoznačně: „*Česká vláda zradila svůj národ.*“² Řízení kabinetu se ujal dosavadní místopředseda Krejčí. Státní prezident Hácha, zbavený opory v Havelkovi i Eliášovi, měl již připraven nesignovaný čistopis vlastní demise. Po následné návštěvě Heydricha s Frankem, kdy zastupující říšský protektor oznámil, že „*Eliášovo chování a činnost bylo nepřátelské Říši a jeho zatčení nutné v zájmu Německa i českého národa...*“³ od ní pod nátlakem upustil a zavázal se k „*loajální spolupráci*“. 28.9. 1941 došlo, téměř okamžitě s vyhlášením civilního výjimečného stavu, k likvidaci významných příslušníků rezistence. Rozhodnutím stanných soudů v Praze a Brně byli popraveni představitelé ON generálové Josef Bílý a Hugo Vojta a 30.9. 1941 reprezentanti Obce sokolské v odboji náčelník Augustin Pechlát a Vladimír Groh. 29.9. 1941 informovala ČTK: „*Ministerský předseda Eliáš zatčen. Z nařízení zastupujícího říšského protektora SS-*

¹ Thierak, Otto Georg (19.4. 1889 Wurzen – 22.11. 1946 tábor Esselheide/Sennelager, sebevražda). Maturita 1910, do r. 1914 studium práv v Marburgu a Lipsku, 1914 – 1918 na frontě, 1920 asesor, 1921 státní zástupce u zemského soudu v Lipsku, 1926 v Drážďanech. 1932 vstup do NSDAP, 1933 – 1935 státní ministr spravedlnosti v Sasku, po intenzivní spolupráci s SA 1934 člen SA, 1935 viceprezident Říšského soudu, 1936 prezident Lidového soudu, od 1937 vedoucí výboru německo-italských právních vztahů, 1940 – 1941 vojenská služba, od 20.8. 1942 do 30.4. 1945 říšský ministr spravedlnosti, prezident Akademie německého práva a vedoucí právního úřadu NSDAP.

² Pasák, T., JUDr. Emil Hácha (1938 - 1945), Praha 1997, s. 163.

³ Tamtéž.

*Obergruppenführera gen. Heydricha byl ministerský předseda autonomní protektorátní vlády Ing. Eliáš zatčen pro velezradu a zemězradu a odevzdán lidovému soudu Německé říše k vynesení rozsudku. Zastupující říšský protektor zbavil současně zatčeného jeho úřadu jako ministerského předsedy protektorátní vlády.*¹

Soud a vězení

Uzavřený proces s bývalým předsedou vlády se konal 1.10. 1941 v Petschkově paláci, pod vedením předsedy Lidového soudu a pozdějšího říšského ministra spravedlnosti O. G. Thieracka. Z české strany byli připuštěni pouze aktivističtí novináři F. J. Prokop a K. Werner. Připravenou obžalobu dopracoval na přímý Heydrichův pokyn šéf pražského gestapa, právník H. U. Geschke. Úvod obžalovacího spisu shrnoval Eliášova provinění: „...v letech 1939 - 1941 v Protektorátu Čechy a Morava pokračoval spolu s dalšími ve vlastizrádné činnosti, násilím nebo pod hrozbou násilí připravoval od Říše Říši náležejícího území, při čemž činnost byla zaměřena k přípravě velezrady organizovaným spojením proti zřízení, jako protektorátní příslušník toto v době války nebo hrozící války proti Říši v jednotě činů podnikal a cizí moci nadržoval, nebo válečné moci Říše újmu přivoditi chtěl a o úmyslech velezrady a zemězrady hodnověrné vědomí měl a opomenul o tom v pravý čas uvědomiti úřady...“² Obžaloba byla z propagandistických důvodů nucena upustit od zveřejnění indicií, které Eliáše usvědčovaly ze styku s londýnským exilem. Dodnes

¹ Kvaček, R. - Tomášek, D.: Generál Alois Eliáš. Jeden český osud, Praha 1996, s. 85. Oficiálně odvolal Eliáše 29.9 1941 státní prezident rozhodnutím tohoto znění: „*Pane inženýre Eliáši, zbavuji Vás úřadu předsedy vlády Protektorátu Čechy a Morava.*“ Orig. v němčině in: ATP.

² Generál Alois Eliáš. Jeden český osud, Praha 1996, s. 87 - 88.

tradované tvrzení o tom, že německá strana neměla v tomto směru dostatek důkazů, je zcela neudržitelné. Obžaloba dále zmiňovala Eliášovy styky s ON a Schmoranzovou skupinou a dovolávala se výpovědi bývalého pražského primátora Klapky a bývalého vedoucího pražského kraje NS J. Nestávala. V závěru obžaloby H. U. Geschke konstatoval: „*Nadto mu [Eliášovi - pozn. JBU] bylo jasné, že činnost osob z horních vrstev, které s ním byly ve styku, může přivodit, že Německo současnou válku prohraje a že oni mužové chtějí svou činností přispět k tomu, aby bylo dosaženo cíle, jehož základem bylo obnovení Československé republiky. Tím, že tuto činnost, navzdory povinnosti zachovávat věrnost Vůdci a říšskému protektorovi trpěl a jí nezabraňoval, podporoval velezrádnou činnost jmenovaných osob a tím se sám dopustil trestného činu přípravy velezrady jako spolupachatel. S tímto se obviněný podle vlastního doznání ztotožnil.*“¹

Jako svědci byli předvedeni O. Klapka, bývalý národněsocialistický poslanec a zakladatel významné moravské rezistenční skupiny - Zemského národního výboru – Ferdinand Richter a příslušníci gestapa Dittmar Bingel a Oskar Fleischer. Na otázku cítí-li se vinen, odpověděl Eliáš: „*Částečně ano.*“ Proces trval necelé čtyři hodiny. Rozsudek smrti byl vynesena ve 13,43 hod. Souzený vyslechl verdikt „*...vzpřímen, bez pohnutí, a také průběhem odůvodňování rozsudku zachoval klid a nejevil nejmenších známek fyzického vzrušení...*“² Podle Pasáka³ byl Eliáš po vynesení rozsudku nucen pronést loajální projev, v němž mj. ubezpečoval, že „*....z geopolitických, hospodářských i*

¹ Kvaček, R. - Tomášek, D.: Generál Alois Eliáš. Jeden český osud, Praha 1996, s. 89.

² Tamtéž, s. 93.

³ Prohlášení gen. A. Eliáše před německým soudem v roce 1941 a jeho rozpornost. In: ČSČH, roč. XVI/1968, č. 3, s. 447 - 458.

sociálních důvodů považuje nezávislou existenci sedm a půlmilionového národa uprostřed německého prostoru za nemožnou... Opakovaně se prý snažil najít pro svůj národ z této situace východisko, ale nenašel pro tuto snahu dostatek porozumění...“¹ Jeho „loajální“ projev, jehož fotokopie publikoval 7.10. 1941 protektorátní tisk, byl zřejmě německou stranou upraven.² Tisk označil Eliáše za „obojživelníka“ a „krátkozrakého pseudopolitika“.

Po rozsudku byl Eliáš dopraven na Pankrác. Jeho bezprostřední reakci zaznamenal dozorce Adolf Kolínský, který jej oslovil v cele: „...zůstal stát a se smrtelně bledou, nervově napjatou, vyčerpanou tváří se mi několik vteřin díval do očí, beze slova. Po několika vteřinách jakoby se vzpamatoval, udělal rychle delší krok a chytil mě za ruce... Když jsem se sám vzpamatoval... odběhl k oknu, ruce přiložil na oči a usedavě plakal... Po chvíli přestal... utřel si oči kapesníkem, upravil si oděv a obrátil se ke mně: »Odpusťte mi, stydím se před Vámi, ale neodsuzujte mě. Jsem voják, ale přišlo mi líto, že jste na mě tak upřímně promluvil, a to česky. Překvapil jste mne, nebyl jsem na to připraven. Několik dnů na mně nikdo slušně nepromluvil z těch vašich nadlidí. Jenom samé ponižování...«“³ Druhý den po vynesení rozsudku podal státní prezident zastupujícímu říšskému protektorovi žádost o milost: „Jsem Vám zavázán velkým díkem, že jste mě svým dopisem ze včerejšího dne informoval o rozhodnutí ve věci býv. ministerského předsedy A. Eliáše a za to,

¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1945, Praha 1966, díl II., s. 629, ed. L. Otáhalová a M. Červinková. s. 629.

² Pasák, T., Prohlášení gen. A. Eliáše před německým soudem v roce 1941 a jeho rozpornost. In: ČSČH, roč. XVI/1968, č. 3, s. 447 - 458.

³ Martinek, M.: Vězeň Alois Eliáš. In: Magazín Práva, roč. 1995, č. 42, s. 26, 11.11. 1995.

že mně umožňujete nyní, abych o tomto případě s Vámi promluvil a požádal Vás současně, abyste doporučil Vůdci a říšskému kancléři moji naléhavou prosbu o jeho omilostnění. Případ Eliášův dotkl se mě velmi hluboko, ježto jde o muže, který jeden z prvních a bezvýhradně pochopil můj krok z 15. března 1939, který za ním stál a vynaložil všechn svůj vliv, aby národu vštípil vědomí, že toto dějinné rozhodnutí bylo jediné správné. Myslím, že jeho činy, které se mu kladou za vinu, nevycházely z pohnutek nečestných a že, zakolísal-li a nepostupoval-li nekompromisně tam, kde zjistil postoj proti Říši nepřátelský, činil tak proto, aby neobětoval lidi, o nichž stále doufal, že se mu podaří včas přivést je na správnou cestu..."¹ 6.10. 1941 sdělil Heydrich Háchovi důvody odkladu výkonu rozsudku. Hitler sice Eliášovi milost neudělil, popravu však odložil, neboť výpovědí odsouzeného bylo zapotřebí v dalších procesech.²

Vedle snahy zastupujícího říšského protektora usvědčit Eliáše z travičství, se k případu bývalého ministerského předsedy nepřímo vyjádřil zřejmě nejvýznamnější aktivista, český nacionální socialista Emanuel Moravec, který v projevu nad hrobem redaktora Lažnovského uvedl: „*Obrýlení mandaríni, vážení ve světě, který odchází, brání své ztracené pozice podobnými prostředky, jakých užívala vedoucí vrstva degenerovaných epoch vždy a všude. Jed, výbušniny v nevinných obalech, falešné dokumenty, slepí fanatici. To všechno je pro tuto vrstvu dobré jako zbraň... Nezbyvá proto než zvednout rukavici, která nám byla hozena a ohlásit ve vlastním národě boj proti*

¹ Dokumenty z historie československé politiky 1939 - 1945, Praha 1966, díl II., s. 630 - 631, ed. L. Otáhalová a M. Červinková.

² Tamtéž, s. 631.

*všem, kteří dobu nepochopili a kteří jdou s nepřáteli Nové Evropy...*¹

Na Pankráci měl Eliáš relativní volnost, neboť nebyl pokládán za běžného vězně. Mohl číst noviny, občas se stýkal s vězeňskými dozorci (jeho motáky vynášel Kolínský) i některými vězni. Psal verše, vyrobil si šachové figurky a karty. Měl statut jakéhosi rukojmí za klid v zemi. Podle kriminálního tajemníka gestapa Josefa Chalupského měl být po vítězné válce amnestován. „Klid v zemi“ byl ovšem zásadně porušen atentátem na zastupujícího říšského protektora. Špičky domácí rezistence jej sice s poukazem na téměř jistou likvidaci zbytků odbojových sítí od počátku odmítaly, londýnský exil však rozhodl jinak. V rámci následných represí došlo do značné míry k vyhubení elity těch kruhů, které by byly povolány znovu ustavit poválečné Československo a jež později postrádala nikoliv pouze jedna generace. K této elitě patřil bezesporu i bývalý ministerský předseda Alois Eliáš.

Konec

19. června 1942, den po dobytí kostela Cyrila a Metoděje, kde položilo život sedm příslušníků londýnských desantů – včetně atentátníků – stále trval civilní výjimečný stav. Dusnou atmosféru hlavního města protektorátu, která byla vždy o něco napjatější než ve zbytku země, poněkud odlehčovalo slunečné, téměř letní počasí. Teplota se vyšplhala na 25° C. Na pokračující mašinérii poprav se ovšem nezměnilo vůbec nic; rozdíl byl pouze v tom, že tentokrát byl na seznam zapsán i bývalý ministerský předseda.²

¹ Polední list, roč. XV., č. 286, s. 1, 16.10. 1941.

² Na základně rozsudků stanných soudů bylo jenom 19.6. 1942 popraveno 69 osob.

Tento přímý rozkaz H. Himmlera sdělil veliteli pankrácké věznice Paulu Soppovi vládní rada Wilhelm Schulze, vedoucí referátu III A¹ pražského gestapa. Nedlouho po 17. hodině byl gen. Eliáš odvezen na kobylickou střelnici. Podle Soppy „...věděl, že bude popraven, a choval se statečně... neprojevil žádné přání ani nevyřizoval žádné pozdravy.“² Kriminální rada gestapa Adolf Fuchs přečetl rozsudek a jeho přímý výkon předal důstojníkovi Ochranné policie. Gen. Eliáš nebyl spoután a odmítl i pásku přes oči. Nejevil známek strachu, byl klidný a vyrovnaný. Pět mužů popravčí čtyř nastoupilo ve vzdálenosti 12 m od odsouzeného. Salvu, která vzápětí třeskla, už ale generál neslyšel. Zemřel okamžitě; byl jediným mrtvým kobylické střelnice toho dne. Přítomný lékař vyhotovil dvě zprávy - pro pankráckou věznici a strašnické krematorium.

Český protektorátní tisk Eliášovu popravu - s výjimkou aktivistických novinářů, kteří cítili potřebu vyrovnat si osobní účty - nekomentoval. Hromadně byla naopak převzata zpráva ČTK, která nejprve uváděla seznam popravených v souvislosti s atentátem na R. Heydricha a jména k smrti odsouzených lidovým soudem v Berlíně pro „zrádné nadržování nepříteli“. Oznámení o Eliášově smrti bylo zařazeno zcela na konec: „Kromě toho byl dne 19. června 1942 vykonán rozsudek smrti, vynesený lidovým soudem dne 1. října 1941, nad bývalým předsedou protektorátní vlády generálem Eliášem.“³

¹ Obranné zpravodajství, české jednotky v zahraničí, vyhodnocování spisů zabavených českým orgánům.

² Osobní pozůstalost A. Eliáše. In: ATP.

³ Polední list, roč. XVI, č. 167, s. 2, 20.6. 1942. Z Londýna se o Eliášovi zmínili J. Stránský 20.6. 1942, in: Hovory k domovu, Praha 1946, s. 304 a 21.6. 1942 P. Drtina, in: A nyní promluví Pavel Svatý..., Praha 1947, s. 219.

Doprovází-li muže na smrt jejich sny, pak Alois Eliáš jistě nepochyboval o znovuoobnovení svobodného Československa. Málodko přispěl k naplnění této vzdálené vize tak, jako právě on.

Jindra¹

Rok 1941 sice přinesl likvidaci oficiálních struktur ČOS; více než půl milionu bývalých členů však zaručovalo další kontinuitu OSVO. Pod tímto zorným úhlem nahlížel možnosti sokolské rezistence i přední reprezentant PVVZ K. Bondy, jehož reakci na užší spolupráci zaznamenal L. Vaněk:² „*Dr. Bondy nezatajoval radost, že získal spojení s aktivním sokolským odbojovým hnutím, protože vedení odboje počítalo zatím jen s tou možností, že by v příhodné chvíli navázalo spojení s dr. Scheinerem, synem bývalého starosty ČOS... Po zběžné informaci o spolupráci s několika odbojovými organizacemi politickými i vojenskými, projevil dr. Bondy názor, že sokolstvo a jeho rozvětvenou organizační strukturu je nutno považovat za nejlepší vertikální síť*

¹ Název převzat z druhého krycího jména Ladislava Vaňka, který jej získal podle Jindřicha Vanička (1862 - 1934), starosty České (Československé) obce sokolské (ČOS) z let 1892 - 1931.

² Ladislav Vaněk (1906 - 1993), středoškolský profesor chemie a tělesné výchovy a sokolský činovník. Náčelník vyškovské župy, do ČOS vstoupil roku 1924, ve 30. letech činný v Brně. V letech 1938 - 1941 člen náčelnictva ČOS. Od jara 1939 jeden z vedoucích představitelů sokolské rezistence na Moravě, posléze člen Komise pro styk se župami a Sokolské revoluční rady. Po rozpuštění ČOS přešel do ilegality a v Praze stanul v čele organizace Jindra, jejíž členové se významně podíleli na přípravách atentátu na zastupujícího říšského protektora Heydricha. Zatčen 4. září 1942, k trestu smrti odsouzen 8. ledna 1943. Učnil rozsáhlé doznání a až do konce války úzce spolupracoval s gestapem, poté se Státní bezpečností. V letech 1945 - 1948 přednosta tělovýchovného odboru ministerstva školství a osvěty a osobní poradce ministra průmyslu B. Laušmana. Do roku 1977 pak působil na pražských středních školách. Roku 1987 jej M. Ivanov, v rámci obsáhlé tiskové polemiky na stranách Tvorby, obvinil v pětidílném Memorandu ze zrahy a kolaborace, in: č. 26, s. XII, č. 27, s. XII, č. 28, s. XII, č. 29, s. XII a 30, s. XII. Vaňkovu odpověď publikoval pod názvem Antimemorandum Signál, roč. XXIII, č. 49, s. 28 - 29 a č. 50, s. 28 - 29; Vaňkův pokus žalovat

- at' už legální nebo ilegální - k níž by se mohla připnout užší síť odbojová ihned a v dané chvíli... Po vzájemné dohodě o programu a spolupráci jsem byl přibrán do vedoucí skupiny PVVZ, která teoreticky spolu s ostatními zúčastněnými reprezentovala odbojovou řídicí složku, tzv. ÚVOD.¹ Ačkoliv OSVO zřejmě v rámci první rezistenční garnitury nedosáhla zcela totožného postavení s předními odbojovými skupinami, její význam počal stoupat při budování základů garnitury druhé, tzn. od pozdního jara roku 1940. Optické i faktické možnosti OSVO rostly úměrně s úspěšností zásahů gestapa proti dalším odbojovým organizacím, které v Neurathově éře prošly řadou vážných existenčních krizí. Při Heydrichově nástupu patřila OSVO k jednoznačně nejkompaktnějším částem rezistence a její činnost nabývala na intenzitě již v době trvání civilního výjimečného stavu - během posledních týdnů roku 1941 - kdy vlna poprav a zatýkání dočasně paralyzovala ostatní odbojové struktury. Tuto skutečnost potvrzuje rozsudek nad krajským vedoucím Jindry v Hradci Králové, Karlem Nesnidalem, v němž Lidový soudní dvůr charakterizoval OSVO takto: „*Je dějinnou skutečností, že Sokol byl již před rokem 1918 jedním z nositelů české státní idey a po vzniku Československé republiky patřil k hlavním oporám nového státu. Po vzniku protektorátu se tento zásadně šovinistický postoj nezměnil. Na skutečnosti, že Sokol vstoupil do odboje - jako jedna z jeho nejvýznamnějších složek usilující o znovuuštění českého státu - již od časného jara roku 1939 není proto nic překvapivého. Sokol, který se i po vzniku protektorátu až do svého rozpuštění, opíral o svou dosavadní*

Ivanova pro trestný čin pomluvy a křivého svědectví pražský městský prokurátor 30.11. 1987 odložil.

¹ Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis, s. 9.

strukturu, si jako první úkol vytyčil přípravu znovuuštění samostatného státu v Čechách a na Moravě... Ilegální vedení Sokola bylo, stejně jako vedoucí odbojové kruhy přesvědčeno, že říší nepříznivý vývoj, očekávaný po vzniku války, poskytne vyhlídku na úspěšné povstání, jež v protektorátu odstraní německou nadvládu. Pro tento konečný cíl měl Sokol organizačně zajistit spolehlivé a nasazení schopné oddíly, připravené plánovitě nastoupit i v delším horizontu. Vedle výše zmíněného velezrádného cíle měl Sokol po vypuknutí války napomáhat vzniku a rozvíjení práce v odbojových organizacích, které v jednotlivých částech země během války důsledně poškozovaly obrannou jednotu říše. Jde rovněž o to, že Sokol poskytoval podporu parašutistům vysazeným nad protektorátem a pracoval tak ruku v ruce s nepřátelskými mocnostmi.“¹

Devatenáctistránkovou závěrečnou zprávu o ilegální sokolské organizaci Jindra,² která vznikala od konce září 1942, sestavil referát II BM³ řídicí úřadovny gestapa v Praze s datem 10. prosince 1942. Mimořádná výpovědní hodnota této závěrečné zprávy spočívá především ve skutečnosti, že shrnuje maximum gesatpu tehdy dostupných informací o sokolském odboji, nastiňuje činnost OSVO a podrobně charakterizuje genezi Jindry. Lze jednoznačně konstatovat, že teprve až na jejím základě bylo možno rekonstruovat činnost Jindry a vřadit ji jak do užšího

¹ BA – f. VGH R 60 I 311- srv. AMV - f. 141, k. 344/1 - 10.12. 1942, s. 1 - 2. Blíže k tomu: Gostomski, V. von - Loch, W.: Der Tod von Plötzensee. Erinnerungen, Ereignisse, Dokumente 1942 - 1944, Frankfurt am Main 1993, s. 154 – 155.

² AMV - f. 144, k. 344/1 - č. 142/42g, Schlussbericht. Illegale Sokolorganisation „Jindra“. Edice této závěrečné zprávy in: SD, roč. VIII/2001, č. 4, s. 791 – 811, ed. J. B. Uhlíř; viz příloha.

³ Referát II BM se zabýval politickými záležitostmi, především českým pravicovým hnutím odporu.

kontextu vlastní sokolské rezistence, tak do širšího kontextu domácí rezistence jako takové. Ze zprávy jednoznačně vyplývá, že gestapo považovalo Jindru za kontinuální součást OSVO. Toto tvrzení neudivuje, neboť závěrečná zpráva je postavena především na shrnutí mimořádně obsáhlých výpovědí vedoucích Jindry, Ladislava Vaňka, který se gestapu prezentoval jako čelný představitel domácí rezistence.

Po nástupu Reinharda Heydricha patřila OSVO k jednoznačně nejkompaktnějším a nepochybně – díky početnosti své členské základny – nejvitálnější částem rezistence. Její činnost znovu nabývala na intenzitě ještě během posledních týdnů roku 1941, v době trvání civilního výjimečného stavu, kdy vlna poprav a zatýkání dočasně paralyzovala drtivou většinu ostatních odbojových struktur. Žádné z rezistenčních organizací se mezi březnem 1939 a červnem 1942 zjevně nepodařilo zachovat podobnou kontinuitu, jako právě OSVO. Hluboce zakořeněný názor, že OSVO je pouhým synonymem, užívaným pro sokolskou odbojovou organizaci Jindra, je ovšem třeba, především v důsledku posledních výzkumů, důrazně odmítnout.¹ Jindru vybudoval a vedl jeden z nejvýznamnějších představitelů sokolské rezistence Ladislav Vaněk. Tento poslední představitel SRR přesídlil z Brna do Prahy po Akci Sokol a s rekonstrukcí poničené sítě OSVO počal v polovině listopadu 1941; tehdy se také začala psát krátká historie Jindry. Na vedoucích postech stanuli již dříve designovaní zemští velitelé OSVO v Čechách a

¹ AMV - f. 141, k. 344/1 a 342/11 a Jelínek, Z.: Operace Silver A, Kolín, ČSPB 1984 nebo též: Operace Silver A, Praha, NV 1992.

na Moravě - František Pecháček¹ a Štěpán Drásal.² Z dalších známých jmen lze připomenout jejich přímé zástupce Josefa Beneše³ a Gustava Večeřu, vedoucího Velké Prahy Karla Modra,⁴ krajské vedoucí pražského pětižupí Františka Skálu,⁵ Františka Hejla,⁶ Ladislava Chvátala,⁷ dr. Jana Svobodu⁸ a Rudolfa Dudka⁹ či tábořského dr. Karla Evalda. Velitelem radikální odnože Jindry, skupiny Říjen, se stal Jan Zelenka,¹⁰ pozdější „generální ubytovatel“ londýnských desantů, které se podílely na atentátu na zastupujícího říšského protektora Heydricha.

„O rychlosti, s jakou se prof. Vaněk v Praze etabloval, svědčí nejlépe skutečnost, že díky svým sokolským spolupracovníkům se dokázal setkat i s nejhledanějším mužem v protektorátě - škpt. Václavem Morávkem. V této době současně vyjednával s Karlem Nejedlým, vedoucím odbojové organizace

¹ František Pecháček (1896 - 1944), sportovní gymnasta a sokolský činovník, přední představitel OSVO. Účastník Olympijských her roku 1920, mistr světa ve víceboji jednotlivců i v soutěži družstev z roku 1922. Autor skladeb Sokolská brannost a Přísaha republiky na X. všesokolském sletu 1938. Od léta 1939 zemský velitel OSVO pro Čechy, od listopadu 1941 zastával tutéž funkci ve skupině Jindra. Zatčen 20. července 1942, popraven 3. února 1944 v Mauthausenu.

² Štěpán Drásal (1885 - 1957), učitel a sokolský činovník. Starosta Sokola Husovice, náčelník župy Jindry Vaníčka, člen náčelnického sboru ČOS. Od léta 1939 zemský velitel OSVO pro Moravu, od listopadu 1941 zastával tutéž funkci ve skupině Jindra. Zatčen 16. září 1942, vězněn do 19. dubna 1945 v Kounicových kolejích, Vratislavi, Drážďanech, Míšni a Lipsku. Po vzpouře vězňů osvobozen americkou armádou.

³ AMV - f. 141, k. 344/1, list 43 - 45 a 344/8, s. 2 - 20.

⁴ Tamtéž, k. 344/1, list 45 - 46 a 110 - 111.

⁵ Tamtéž, list 46 a 111.

⁶ Tamtéž, k. 344/2, s. 5 - 8.

⁷ Tamtéž, k. 344/1, list 111 - 112.

⁸ AMV - f. 141, k. 344/2, s. 15 - 19.

⁹ Tamtéž, k. 344/1, list 112.

¹⁰ Jan Zelenka (1895 - 1942), známý pod krycím jménem Hajský, učitel a sokolský činovník. Starosta župy Krušnohorské - Kukaňovy, jediné, která v organizační struktuře ČOS v Čechách zanikla mnichovským zábořem jako celek. Od roku 1939 člen OSVO, od podzimu 1941 vedoucí radikální odnože Jindry, skupiny Říjen. "Generální ubytovatel" londýnských desantů, které se podílely na atentátu na zastupujícího říšského protektora Heydricha. 16. června 1942 spáchal při zatýkání sebevraždu.

»Kapitán Nemo«, a postupně disponoval i dalšími ilegálními kontakty, které mu záhy dopomohly k postavení významného činitele domácího odboje a hlavního reprezentanta jeho sokolské složky.¹ Vaněk se záhy dostal do styku rovněž se zástupci skupin Národního obranného svazu (NOS)² a Svazu obcí střeleckých (SOS).³ Podle všeho pretendoval na vedoucí postavení v rámci celé demokratické rezistence.

O novém členění OSVO uvažoval Vaněk údajně již po zatčení náčelníka Augustina Pechláta,⁴ v červenci 1941: „*Snahou bylo uchovat základní strukturu sokolskou, postavenou na župách, s ohledem na spolupráci s vojáky a jinými organizacemi se plánovalo rozdělení podle politických a soudních okresů. Mělo tím být v předpokládaném okamžiku usnadněno jednak vytvoření příslušných národních výborů, jednak snazší spolupráce podle rozdělení státního. Na rozdíl od vybudování první sítě, která byla příliš početná, jsem nyní chtěl postavit jen kostru, na níž by se v*

¹ Kokoška, S.: K osudům vzkazu prezidenta Beneše do vlasti z 26.11. 1941. Výpověď Ladislava Vaňka na brněnském gestapu. In: HaV, roč. XLV (1996), č. 5, s. 115.

² Národní obranný svaz (NOS) - rezistenční organizace, v jejímž čele stáli JUDr. Jan Karlík, mjr. Jaroslav Purkyt a gen. Šípek. V rámci prověřovacích listin v SÚA - f. ÚV SPB, k. 61, fol. 2417 - 2442 vedena pod názvem Národní obrana státu. K NOS dále: VÚA - f. 308-26-8.

³ Svaz obcí střeleckých (SOS) - rezistenční organizace, budovaná okruhem příslušníků bývalých Národních střeleckých gard; odborná literatura se SOS doposud nevěnovala.

⁴ Dr. Augustin Pechlát (1877 - 1941), magistrátní úředník a vysokoškolský pedagog. Významný sokolský činovník, publicista, spoluautor řady sletových vystoupení. V letech 1939 - 1941 náčelník ČOS a vůdčí osobnost OSVO, člen nejvyššího sokolského rezistenčního vedení - Komise pro styk se župami a tzv. ilegální pětka. Pětka, jejímiž dalšími členy se stali J. V. Keller, F. Bláha, J. Truhlář a E. Köppl, vznikla na konci srpna 1939 a představovala centrální řídicí orgán OSVO s celoprotektorátním dosahem, do jehož pravomocí přímo spadalo zpravodajství a styk se zahraničím, financování odboje a vlastní orientace ČOS v rámci politických proudů dalších rezistenčních organizací. Pětka se tak stala nejvyšším ideovým vedením OSVO zatímco Komise pro styk se župami se soustředila na vlastní realizaci rezistenční činnosti. Pechlát udržoval úzké styky s ON a PVVZ. Zatčen 3. července 1941, popraven 30. září 1941 v ruzyňských kasárnách.

příslušné chvíli rychle připojily podle okolností a krajů další organizační útvary. V zásadě bylo plánováno vybudování dvou sítí. Jednak tzv. síť horizontální, tj. síť vytvořená kolem vlastního organizačního vedení, která by obsahovala potřebné pracovní složky a buňky, jdoucí do všech státních úřadů, veřejnoprávních korporací, včetně tisku a rozhlasu... Vedle této horizontální sítě byla zároveň vybudována i síť vertikální, jdoucí do hloubky, a to současně v Čechách a na Moravě a podle okolností i na Slovensku. V každé zemi byl určen vedoucí, který měl spojení k vedoucím krajů. Z nich jedním z nejvýznamnějších byl kraj pražský, reprezentovaný pražským pětižupím. Všeobecně byl každý kraj, kromě Prahy, rozdělen podle sokolských žup, ale s přihlédnutím k politickým okresům... Dalo by se říci, že organizace »Jindra« byla teoreticky do puntíku připravena. «¹

Ladislavu Vaňkovi se v odborném tisku naposledy věnoval Stanislav Kokoška v článku K osudům vzkazu prezidenta Beneše do vlasti z 26.11. 1941 s podtitulem Výpověď Ladislava Vaňka na brněnském gestapu.² Vaňk byl poprvé vyšetřován již 13. ledna 1940³ a to v přímé souvislosti s činností prof. Jana Uhra⁴ v rámci ZNV a OSVO. V Archivu Ministerstva vnitra ČR (AMV) jsou Vaňkovy výslechové protokoly obsaženy

¹ Vaňk, L.: Počátky sokolského odboje. Praha, rukopis 1947, s. 16 - 18. Orig. in: AJČ.

² Kokoška, S.: K osudům vzkazu prezidenta Beneše do vlasti z 26.11. 1941. Výpověď Ladislava Vaňka na brněnském gestapu. In: HaV, roč. XLV (1996), č. 5, s. 111 - 130.

³ AMV - f. 141, k. 350/13, s. 3 - 6.

⁴ Prof. PhDr. Jan Uher (1891 - 1942), vysokoškolský učitel, přední čs. pedagogický teoretik meziválečného období a čelný sokolský ideolog. Člen předsednictva vzdělavatelského sboru ČOS a jednoty Sokol Brno I. Od roku 1936 šéfredaktor Sokolského vzdělavatele, zakládající člen ZNV, člen ON a OSVO a spolupracovník PÚ. Zatčen 20. listopadu 1939, vězněn v Kounicových kolejích, Vratislavi, Diezu an der Lahn a Berlíně-Moabitech. Popraven 27. října 1942 v Berlíně-Plötzensee.

především ve významném fondu č. 141; jeho jméno je však zastoupeno i v celé řadě dalších fondů.¹ Dopusud zcela neznámý materiál o Jindře, který měl významný - a s největší pravděpodobností i rozhodující - podíl na vzniku podrobné závěrečné zprávy, byl zpracován především na základě Vaňkových mimořádně obsáhlých výpovědí ze září 1942.² Vaněk zjevně nemusel vynaložit příliš velké úsilí, aby se mu podařilo přesvědčit vyšetřovatele o důležitosti Jindry i své vlastní. Docílil toho především díky detailnímu popisu struktury organizace. Svou „vysokou hru“, jejíž obětí se však vzápětí stal, začal klasickým úhybným manévrem - odvolával se svědectví mrtvých nebo již odsouzených, na něž přenášel část viny, živé pak neváhal usvědčovat.³ V případě posledního protektorátního starosty ČOS Jana V. Kellera⁴ vystupoval před Lidovým soudním dvorem (VGH) v Berlíně dokonce jako korunní svědek.⁵ Nikoliv bez úspěchu poukazoval na skutečnost, že si atentát na Heydricha výslovně nepřál a před jeho důsledky varoval jak Londýn, tak i příslušníky domácí rezistence.⁶ Vyzvedával rovněž svůj návrh,

¹ AMV - f. 52, 135, 300, 302, 305, 310, 315, 325, S-437 a S-465, SÚA - f. 10 a 550, VÚA - f. 37, MZA - f. 100.

² AMV - f. 141, k. 344/2, s. 25 - 34 (23. září 1942), s. 35 - 59 (25. září 1942).

³ VÚA - f. 308, k. 118-3 - viz příloha.

⁴ JUDr. Jan V. Keller (1884 - 1943), advokát a sokolský činovník, člen tzv. ilegální pětky a poslední protektorátní starosta ČOS. Zatčen v rámci Akce Sokol a do počátku ledna 1942 vězněn v Terezíně, odkud byl pro špatný zdravotní stav propuštěn. Znovu zatčen 21. března 1943 a na základě svědecké výpovědi Ladislava Vaňka odsouzen k trestu smrti. Zemřel 26. února 1944. Část rozsudku Lidového soudu (VGH) nad J. V. Kellerem je otištěn in: Berton, S.: První zpráva o "Jindrovi". Roseville, vlastní náklad 1987, s. 51 - 54.

⁵ In: Berton, S.: První zpráva o "Jindrovi". Roseville, vlastní náklad 1987, s. 54 - 55 - viz příloha.

⁶ K problematice varovných depeší: Berton, S.: Depeše na přání Jindry, Roseville, vlastní náklad 1987; Ivanov, M., c. d., s. 318 - 322; Kokoška, S., c. d., s. 115 - pozn. 14; Šolc, Jiří: Operace Anthropoid. In: HaV, roč. XLI (1992), č. 2, s. 41 a týž: Nikdo nás nezastaví, Praha 1992, s. 71 - 73.

vznesený na kpt. Alfréda Bartoše¹ po 27. květnu 1942, aby se příslušníci londýnských desantů buď přihlásili na úradech nebo spáchali sebevraždu - a zamezili tak dalším represím.

O tom, že na gestapu vypovídal, se Vaněk údajně svědčil hned v květnu 1945 náčelnici Marii Provazníkové: „*Přišel ke mně, přiznal se, že podlehl nesnesitelnému mučení a prosil za odpuštění.*“² K Vaňkovým vyšetřovatelům patřil i vedoucí referátu II G³ pražské řídicí úřadovny gestapa a šéf komise pro vyšetření atentátu, kriminální rada Heinz Pannwitz. Ve své obsáhlé zprávě uvádí mj. toto: „*Po počátečním úleku byl natolik rozumný, že mluvil otevřeně... Dělal dojem příslušníka střední vrstvy, která se obávala, po pravděpodobné porážce Německa, rozmachu komunismu v Československu. Byl toho názoru, že Spojenci by neměli používat český národ pro válečné cíle, když ho nechali v letech 1938 - 1939 tak hanebně na holičkách... Jindra byl vysoce vzdělaný muž, kterému šlo především o blaho národa. Byl hluboce přesvědčen, že český národ vůbec nemohl ovlivnit výsledek války a chtěl jen zabránit nesmyslným obětem. V rukou vyšetřovací komise byl pouze 24 hodin. Nakonec prohlásil, že je ochoten se dohodnout, a to za cenu, že on a jeho sokolská organizace získají možnost podílet se na vytváření vnitřní politiky protektorátu. Přitom by měl stálý osobní styk s K. H. Frankem,*

¹ Kpt. Alfréd Bartoš (1916 - 1942), velitel desantu Silver A. V protektorátu působil od 29. prosince 1941 společně s rtm. Josefem Valčíkem a svob. Jiřím Potůčkem. Úkolem Silveru A bylo obnovení spojení s Londýnem, kontaktování ÚVODu a předávání jeho informací zpravodajskému odboru MNO, připravení podmínek pro příjem a zajištění dalších parašutistů a vytvoření vlastní zpravodajské, na dosavadních rezistenčních organizacích nezávislé, sítě. Sebevraždu spáchal při pronásledování gestapem 21. června 1942 v Pardubicích.

² Provazníková, M.: To byl Sokol, München 1988, s. 179.

³ Politické záležitosti - neoprávněné držení zbraní a třaskavin, přečiny podle zákona o tzv. záludných útocích na stát.

*aniž by se stal ministrem nebo členem vlády. Za to nám dá k dispozici spojení s Anglií.*¹

Jindra přestala být v Čechách organizačně řízena v říjnu 1942, na Moravě pak počátkem roku 1943. Její vrcholné vedení bylo zatčeno v průběhu necelých dvou měsíců, mezi červencem a zářím 1942. Ladislav Vaněk padl rukou gestapa 4. září a zemský velitel Jindry pro Moravu, Štěpán Drásal, 16. září. Zemský velitel Jindry pro Čechy, František Pecháček, byl zatčen po udání již 20. července a jako jediný z této trojice se nedočkal konce války. 27. června 1942 sice i s manželkou opustil Prahu a uchýlil se do obce Zlámaniny na Novopacko, kde žili jeho rodiče a bratr, shodou nešťastných okolností byl však i zde objeven gestapem: „19. července se František Pecháček spolu se svou manželkou zúčastnil ilegálního setkání s funkcionáři Krkonošské župy sokolské na Kumburku. Příští den byl udán na okresním hejtmanství v Nové Pace neznámým člověkem, který vyzoroval, že v domku Pecháčkových bydlí navíc dvě nehlášené osoby. Agilní hejtman...věc okamžitě ohlásil na jičínském gestapu. Ještě téhož dne přijela do Zlámanin tři auto s gestapáky z Jičína i z Prahy a před polednem byli manželé Pecháčkoví, jejich švagrová i 20-letý synovec zatčeni. Odpoledne byl také zadržen Jan Pecháček. po krátkém věznění na novopackém hejtmanství následoval převoz mužů do Valdic a obou žen do gestapácké věznice v areálu Krajského soudu v Jičíně. František Pecháček byl po krutých výsleších umístěn nejprve v Terezíně a později – v lednu 1944 – v KT Mauthausen.“² Jednatel TJ Sokol Turnov I, Přemysl Dobiáš,

¹ Pospíšil, J.: Hyeny, Vizovice 1996, s. 432 - 433 nebo Berton, S.: První zpráva o „Jindrovi“. Roseville, vlastní náklad 1987, s. 65 - 66.

² Protinacistický odboj v Pojizeří 1939 – 1945. Historie, doklady a vzpomínky bojovníků za svobodu, Mladá Boleslav 2002, ed. B. Dvořák a kol., s. 70.

adresoval v červnu 1945 tajemnickému úřadu ČOS vzpomínku na Pecháčkovy poslední dny v koncentračním táboře: „V polovině ledna 1944 byl br. Franta Pecháček dopraven do koncentračního tábora Mauthausen. V tu dobu byli jako na politickém oddělení, tak na hlavní písárně naši chlapci, kteří tajně sledovali, pokud jim to bylo možno, všechny písemnosti. Druhý den po příchodu Franty Pecháčka ke mně přišel Dr. Miloš Stránský z politického oddělení a sdělil mi důvěrně, že br. Pecháček má v listinách poznámku, že má být popraven. Totéž mi potvrdil téhož dne první táborový písař... Kurt Pány z Prahy. Ujali jsme se ihned br. Pecháčka a postarali se okamžitě o vše, co se mezi námi v táboře dalo sehnat a čím jsme mohli usnadnit poslední dny života našeho milovaného bratra a přítele. Prof. Dr. Josef Podlaha, profesor chirurgie na universitě v Brně, poslal bratra Pecháčka neprodleně do sanitního tábora... do lékařského ošetření. Tam se ho ujal se vzornou pečlivostí a oddaností spoluvězeň MUDr. František Janouch... který, vrátil-li se již z koncentračního tábora... jistě podá ČOS posudek o zdravotním stavu bratra Pecháčka v té době. Br. Alois Drbohlav opatroval bratra Pecháčka jako svého rodného bratra. První, po čem se br. Pecháček tázal, bylo, nevíme-li něco o jeho manželce. Nechtěli jsme mu říci strašlivou pravdu, ale on to vycítil a pravil: »Kamarádi, řekněte mi pravdu. Jsem chlap a vím, proč mne Němci poslali do Mauthausenu. Než zemřu, chci mít ve všem jasno.« Řekli jsme mu tedy, že jeho manželka byla v Mauthausenu v únoru 1943 plynem usmrcena. Podrobnosti o sestře Pecháčkové mohl br. Pecháčkovi podati br. Josef Filous z Terezína... který přijel do Mauthausenu společně se sestrou Pecháčkovou. Viděli jsme za ta dlouhá léta našeho vězení umírat v Mauthausenu tisíce

statečných mužů i žen, ale nikdo z nás nezapomene na poslední chvíli života br. Franty Pecháčka. Dne 3. února 1944 ráno jsem byl u něho a dal jsem mu formulář dopisu, aby mohl napsat příbuzným do Paky. Dopis chtěl jsem vzít s sebou, neboť jsem věděl, že by jej censura nepropustila. Ti, kteří měli být popraveni, nesměli již z Mauthausenu psát. Svůj poslední dopis však br. Pecháček nedopsal – byl zavolán k popravě. S úplným klidem opustil svoje lůžko, ustlal je a rozloučil se s námi. Jeho slova se nám všem vryla do duše: »Sbohem, bratři«, pravil »vím, že jdu na smrt, ale nebojím se jí. Statečný muž umře jednou, jen zbabělci umírají stokrát. Umřu s klidem, protože vím, že naše oběti nebyly marné.« Prof. Dr. Vratislav Bušek doprovodil bratra Pecháčka ze sanitního tábora do hlavního tábora, kde byl br. Franta Pecháček 3. února 1944 zastřelen.¹

¹ SÚA – f. ČOS, k. 370.

Atentát

Jeden z významných rysů, typických do značné míry pro československý londýnský exil, představoval přehnaný optimismus, s nímž byla nahlížena a hodnocena vnitropolitická situace v protektorátu. Pramenil nejen z nedostatečných informací z domova, ale i z povinně optimistického postoje Edvarda Beneše, který byl mnohdy v rozporu se zkušenostmi a názory vojenských odborníků. Od tohoto trendu – jehož počátky lze hledat již v souvislosti s Brity vyprovokovanou snahou o uskutečnění otevřené revolty obyvatelstva protektorátu¹ nedlouho po vypuknutí války – nikdy nebylo radikálně upuštěno. Mnohdy povrchní znalost domácí situace, z ní pramenící nedostatečná empatie a podcenění kvalit, odhodlanosti a sebevědomí protivníka, se odráží i v souvislosti s výsadky první operační vlny. Svědčí o tom např. první a vzápětí rychle opuštěná varianta atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, která měla být realizována v den státního svátku bývalé Československé republiky – po necelých třech týdnech od seskoku desantu – a to bez navázání styku s domácím odbojem. Vedoucí československý zpravodajský důstojník, plk. František Moravec, zřejmě předpokládal, že parašutisté mohou v Heydrichem řízeném protektorátu nejen úspěšně přežít, ale připravit a realizovat atentát na tamního přímého vůdce zástupce, aniž by riskovali své prozrazení kontaktem s rezistenčními pracovníky. Jsem toho názoru, že atentát by byl bez naprosto zásadní pomoci podpůrné sítě OSVO jen těžko

¹ Blíže k tomu např.: Gebhart, J. – Kuklík, J.: Dramatické i všední dny protektorátu, Praha 1996, s. 77 – 82.

představitelný, ne-li nemožný. Pakliže měl být realizován podle instrukcí plk. F. Moravce, musel být proveden buď v časovém horizontu několika dnů po seskoku, nebo později, již však s vysloveně sebevražednými úmysly útočníků. Třetí variantu představovalo navázání kontaktů s domácí rezistencí, která se postarala o „legalizaci“ příslušníků Anthropoidu, čímž jim poskytla možnost důkladné a relativně klidné přípravy atentátu. S pravděpodobností hraničící s jistotou lze konstatovat, že žádná jiná rezistenční organizace - s výjimkou OSVO - takové možnosti na počátku roku 1942 neměla, a proto je její role nezastupitelná. Historik Vojtěch Šustek, připravující nyní edici dokumentů k atentátu na Heydricha, je do značné míry přesvědčen, že realizace atentátu by byla bez pomoci OSVO nepředstavitelná.¹

Operace Anthropoid

První polistopadová monografie, týkající se problematiky československých západních desantů, byla pod názvem *Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války* vydána již roku 1990. Její autor, Jiří Šolc, výstižně charakterizoval smysl operace Anthropoid na poměrně malé ploše: *„V době zahájení operace Percentage (noc ze 3. na 4. říjen 1941 - pozn. JBU) bylo již zásadně rozhodnuto o provedení atentátu na některého z vedoucích představitelů německé okupační moci v českých zemích. 3. října 1941 tak bylo učiněno na poradě zainteresovaných zpravodajských odborníků, které se zúčastnili též parašutisté Gabčík a Svoboda. Zde je počátek operace Anthropoid, která později bude mít tak silný ohlas, již zde*

¹ Praha, rozhovor 23.8. 2003.

padla jména objektu útoku: R. Heydrich nebo K. H. Frank. Podle původních předpokladů měl být atentát proveden 28. října 1941, v den výročí národní svobody, nezávislosti a vzniku československého státu a kolem 10.10. 1941 měli být parašutisté odesláni do akce. Původní záměr byl v některých svých bodech změněn a konečnou podobu dostal až někdy počátkem listopadu 1941. Rotný Karel Svoboda se při výcviku zranil a musel se hledat vhodný náhradní partner pro rotného Josefa Gabčíka. Byl nalezen v osobě rotného Jana Kubiše. Oba tvořili již dlouho nerozlučnou dvojici, důvěřovali si a vhodně se doplňovali. Koncem října 1941 získalo zpravodajské oddělení podrobnější přehled o katastrofálních následcích Heydrichova teroru. Ten byl rozhodující pro volbu cíle budoucího atentátu, kterým se stal definitivně zastupující protektor. Tyto okolnosti vedly k odkladu termínu operace. K odkladu také přispěl nedostatek vhodných letounů a nepříznivé povětrnostní podmínky. Také nutnost obnovit přerušené rádiové spojení s domovem patří k důvodům, proč byla začátkem listopadu 1941 přiznána priorita Silveru A. Skupina startovala 7.11. 1941 a opětně 30.11. 1941. V obou případech se musela vrátit zpět do Anglie pro nepříznivé povětrnostní podmínky a ztrátu orientace posádkou letounu. Tak se stalo, že při třetím pokusu, který se uskutečnil 28.12. 1941, se na odletovém letišti Tangmere sešly ještě skupiny Silver B a Anthropoid, které byly na britskou žádost urychleně dopraveny a přiřčleněny k Silveru A. Mezi druhou a třetí hodinou po půlnoci 29.12. 1941 byly všechny tři skupiny v pořadí Anthropoid, Silver A a Silver B vysazeny na československém území. Anthropoid byla první skupina s teroristickým posláním a také jediná, která jej splnila. Představuje z tohoto hlediska výjimku v celé škále zvláštních operací, provedených II. odborem MNO. Jejím úkolem

bylo provedení atentátu na Heydricha. Tvořili ji rotní Josef Gabčík a Jan Kubiš, pro tento úkol zvláště vybraní podle dosavadních výsledků z všeobecného výcviku a zvláště připraveni ve speciálním kurzu teroristické činnosti. Pro její splnění dostali mimo standardní výstroj a výzbroj ještě speciální výbavu, kterou vedle pistolí tvořily samopaly Sten, munice, zásoba plastické trhavy a komponenty pro zhotovení bomb a jiných forem výbušných nástrah a náloží. Oba měli falešné doklady na jméno zámečnicka Zdeňka Vyskočila a dělníka Otu Strnada. Měly jim umožnit s dostatečnou finanční částkou jistou samostatnost a nezávislost v přípravě akce. Její podrobnosti nebyly stanoveny a naopak byla dána oběma naprostá volnost ve volbě způsobu, místa i času plánované akce. Pouze se striktně požadovala a naléhavě doporučovala naprostá mlčenlivost, samostatný a nezávislý postup přípravy a ostatních vysazených parašutistech a organizacích domácího odboje. Jejich identita měla zůstat utajena všem zainteresovaným osobám, stejně jako úkol, k jehož splnění byli vysláni. Po vysazení na doskokové ploše bývalého polního letiště Borek u Cerhovic se skupina měla ukrýt na některé ze tří záchytných adres, které dostala. Odtud se předpokládá přesun do Prahy a pak již zmíněný samostatný a přísně izolovaný sled příprav atentátu. Spojovací prostředky neměla, a tak pozdější kontakt se Silverem A byl výsledkem konspirativního plánu a funkce záchytných adres, které umožnily, že se obě skupiny ocitly v dosahu organizace Jindra. Skutečnost však byla jiná, nežli předpokládá původní projekt. Týká se to především poměrů v protektorátě, které naopak učinily skupinu silně závislou na domácí ilegální organizaci a hned od samého počátku nutily k improvizaci. Místo u Cerhovic přistál Anthropoid v Nehvizdech u Čelákovic a do Prahy se dostal za mnohem složitějších okolností.

Skupina zřídila v bytě rodiny Moravcových v Praze 3, Biskupcova 7, přepážku pro styk se Silverem A, případně s jinými parašutisty, zejména s Opálkou a Valčíkem. Společně s nimi se zúčastnila průzkumu i vlastního zajištění akce ke zničení Škodových závodů v Plzni řízeným bombardováním v noci z 25. na 26.4. 1942, při níž měla zajistit navádění bombardovacího letectva na cíl. Současně připravovala různé varianty provedení atentátu, zkoumala jejich proveditelnost z hlediska místa, času, zdaru akce a možností ústupu. Ačkoliv postupovala samostatně, nezůstaly její přípravy utajeny v nejbližším okolí, jehož musela ke spolupráci využívat. Domácí ilegální organizace [OSVO, ÚVOD] se pokoušely dosáhnout zrušení, nebo alespoň změny úkolu, poukazem na možné následky pro odboj. Depeshí, odeslanou přes Libuši byl Londýn o tomto stanovisku vyrozuměn. Oba parašutisté trvali na splnění rozkazu. Londýn na žádost nereagoval dost rychle, neznal skutečný stav již pokročilých příprav atentátu. Za spolupráce s rotmistrem Josefem Valčíkem ze Silveru A provedli Gabčík s Kubišem 27. května 1942 atentát na Reinharda Heydricha v zatáčce u Vychovatelny v Praze - Kobylisích za dramatických okolností, které byly a ještě budou mnohokrát popsány. Z místa útoku se jim podařilo ustoupit do ilegálních bytů. Před zatýkáním a raziemi v období stanného práva se ukryli v kryptě kostela Karla Boromejského v Resslově ulici v Praze, kde také s dalšími parašutisty podstoupili 18. června 1942 nerovný boj.“¹

¹ Šolc, J.: Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války, Praha 1990, s. 69 - 71. Blíže k tomu: Sládek, O.: Přicházeli z nebe, Praha 1993, s. 19 - 68.

Podpora londýnských desantů¹

Ačkoliv na členy bývalé Barákovy župy narazil desant Anthropoid víceméně náhodou, je tato skutečnost signifikantní. Pouhých několik hodin po seskoku, ráno 29. prosince 1942, se Josef Gabčík s Janem Kubišem ocitli díky navigační chybě nikoliv u západočeských Ejpovic, ale u Nehvizd, nedaleko Čelákovic. První, koho jim jako spolehlivou osobu doporučil místní farář, byl člen tamější sokolské jednoty František Kroutil. Gabčík s Kubišem však nejprve podle původních dispozic odjeli do Plzně a navázali kontakt na záchytných adresách – u policejního inspektora Václava Krále a dále pak u penzisty Václava Stehlíka v Rokycanech. Po návratu do Nehvizd byli F. Kroutilem předáni dalšímu sokolovi, mlynáři Břetislavu Baumanovi z Horoušan, který informoval náčelníka IV. okrsku Barákovy župy, Jaroslava Starého ze Šestajovic. Odtud již vedla cesta Anthropoidu přímo do Prahy k náčelníkovi vysočanského Sokola a členovi Jindry Jaroslavu Piskáčkovi. Pod župu Barákovu spadaly pražské jednoty na Starém Městě, v Libni, Karlíně, Vysočanech, Hloubětíně, na Proseku a oblast, ohraničená Mělníkem, Neratovicemi, Čakovicemi, Kostelcem nad Labem, Brandýsem nad Labem, Čelákovickými a Lysou nad Labem. Župa Baráková byla rozdělena na devět okrsků. IV. okrsek měl 12 jednot a patřily sem právě sokolské jednoty v Nehvizdech, Horušanech a Šestajovicích. Sokol v Nehvizdech podléhal náčelníkům Piskáčkovi a Bohuslavu Strnadovi z Libně. Po svém

¹ SÚA - f. ÚŘP – 114-10-32 – viz příloha. Podíl OSVO na přechovávání londýnských desantů přibližují především Čvančara, J.: Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941 - 1943, Praha 1997; Andrejs, J.: Smrt Boha smrti. Legendy a skutečnost kolem atentátu na Heydricha, Praha 1997; Ogoun, J.: Pravda o Heydrichovi, Kroměříž 1945; Jelínek, Z.: Operace Silver A, Praha 1992 a Ivanov, M.: Atentát na Reinharda Heydricha, Praha 1996.

zatčení Piskáček vypověděl: „...Přibližně v lednu 1942 jsem byl od bývalých členů Sokola Nováka a Zelenky informován, že v protektorátu pobývají parašutisté... Novák a Zelenka mne žádali, abych se účastnil jejich podpory a žádali rovněž o zajištění ubytování. Přispěl jsem obnosem 1 000 K, který jsem odevzdal Hejlovi... Posléze šla řeč o tom, že tři další parašutisté hledají úkryt v okolí Prahy. Ještě před atentátem na SS-Obergruppenführera Heydricha mne navštívili dva z těchto parašutistů, kteří obdrželi mou adresu od Zelenky. V den atentátu jsem spatřil u sebe v bytě jednoho parašutistu, zraněného na hlavě. Vysvětlil mi, že je to od bomby, kterou hodil na auto SS-Obergruppenführera Heydricha. Tento atentátník mne žádal o úkryt a o to, abych zavolal lékaře. Jmenoval dr. Lyčku z Prahy - Karlína. Protože jsem dr. Lyčku neznal, šel jsem do dílny, kde pracoval Oktábec, a prosil jej, aby dr. Lyčku přivedl do mého bytu... Dr. Lyčka potom u mne atentátníka ošetřil. Ještě téhož dne jsem zjistil, že osoby, které poskytnou atentátníkům pomoc, budou zastřeleny s celou rodinou. Navzdory zpěčování mé ženy jsem atentátníka nechal u sebe i následující noc. Poté, co odešel, jsem o jeho pobytu neměl dalších zpráv... Musím ještě dodat, že ještě v lednu 1942 jsem se v kanceláři bratra Hejla účastnil rozhovoru, jemuž byli přítomni rovněž Oktábec, Novák a Hejl... Projednávala se problematika sokolských rodin pražské župy Barákovy, které se dostaly do tíživého sociálního postavení díky tomu, že jejich živitel byl buď zatčen nebo zemřel... Vyrozuměl jsem rovněž, že v Sokole je budována ilegální organizace, domníval jsem se ovšem, že se jedná pouze o župu Barákovu.

netušil jsem, že Hejl a Oktábec zastávají v ilegální sokolské organizaci vedoucí funkce...“.¹

Viktor Heller, jediný z devíti okrskových náčelníků Barákovy župy který přežil, přiblížil zapojení Jana Zelenky: „Když přišla mezi nás zpráva o těch dvou z Nehvizd, rozhodovali jsme mezi libeňským Novákem a vysočanským Piskáčkem, kdo z nich je má přivést do Prahy. Padlo to na Piskáčka. Od toho pak přešli do trvalé péče Jana Zelenky - Hajského, pozdějšího »generálního ubytovatele« pražských parašutistů. Staral se o ně až do své smrti.“² Ladislav Vaněk cítil ovšem potřebu prověřit parašutisty důkladněji. Jeho líčení setkání s Janem Kubišem ve smíchovském bytě F. Pecháčka nemá daleko k pseudoromantickým špionážním románům: „...Po rychlém úvodu, při němž si obě strany daly znát, že jsou na vše připraveny - parašutista položil na stůl svoji pistoli a držel na ni stále svoji ruku - jsme přikročili k vlastní zkoušce. Ptali jsme se ho na jména osob, o nichž jsme věděli, že jsou v Londýně. Znal je. Poznal je i na fotografiích, které jsme mu předložili. Zjistil jsem podle jeho přízvuku, že je Moravan. Jeho přesné místní znalosti, které jsem právě já mohl nejlépe kontrolovat a celý jeho zjev dávaly se vším ostatním zárukou, že nejde o nastrčeného provokatéra. Nechtěl přirozeně mluvit o sobě a o svém druhovi, ale nabídl spolupráci a přijal naši pomoc. Na této schůzce bylo rozhodnuto, že záležitosti parašutistů, to jest starost o jejich potřeby a ubytování vezme na sebe Zelenka – Hajský.“³ Jan Zelenka legalizoval pobyt

¹ AMV - f. 141, k. 344/2, s. 12 - 14.

² Andrejs, J., Smrt boha smrti. Legendy a skutečnost kolem atentátu na Heydricha, Praha 1997, s. 57 nebo AJČ.

³ Vaněk, L., Počátky sokolského odboje, Praha 1947, s. 26, rukopis.

parašutistů a s pomocí MUDr. Břetislava Lyčky i jejich vynětí z pracovní povinnosti. Zajistil rovněž potravinové lístky a sít' záchytných adres. Parašutistickým „centrem“ se staly žižkovské byty Jana Zelenky a Marie Moravcové. Na další přímé podpoře se podílelo několik členů bývalé Masarykovy ligy proti tuberkulóze a příslušníci sokolských rodin Baucovy, Fafkovy, Khodlovy, Novákovy, Ogounovy, Sahánkovy, Smržovy, Svatošovy, a celá řada dalších jednotlivců. Jedním z nejpřednějších byl nesporně člen Sokola Karlín, Antonín Oktábec. Konspirace OSVO fungovala překvapivě bezchybně. Úspěšný atentát, který stál na jejím konci a cesta k němu, se ovšem stala námětem celé řady prací, jež pohyb všech parašutistů zpracovaly detailně. Další výčet v tomto smyslu by proto působil nadbytečně.¹ Je ovšem nezbytné poukázat na skutečnost, že i další členové londýnských desantů opakovaně naráželi na sokolskou rezistenci. Známa je např. úzká spolupráce velitele Silveru A, npor. Alfréda Bartoše, se skupinou S 21 B v severovýchodních Čechách. Tato odnož Jindry, napojená přímo na zemského velitele Františka Pecháčka, působila na Náchodsku a Červenokostelecku pod vedením Josefa Schejbalu z Malých Svatoňovic. K všemožné podpoře parašutistů, kterou - podobně jako jejich pražské protějšky - zaplatili smrtí, postačila jediná věta na vizitce: „*Bratře, prosím Tě, abys otevřel srdce bratřím, které Ti posílám. Pecháček.*“²

¹ Např.: Šolc, J.: Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války, Praha 1990; Týž: Nikdo nás nezastaví, Praha 1992; Sládek, O.: Přicházeli z nebe, Praha 1993; Kubánek, P.: Dal signál k atentátu na Heydricha, Uherské Hradiště 1993 a MacDonald, C.: Úder z Londýna. Atentát na Obergruppenführera SS Reinharda Heydricha, Praha 1997.

² Schejbalová, V.: Osudné čtyři měsíce roku 1942. In: Rodným krajem, roč. 1992, s. 5.

⁵ Tamtéž.

Ladislav Vaněk patřil ovšem spolu s představiteli ÚVODu doc. Vladimírem J. Krajinou a dr. Arnoštem Heidrichem¹ k nejrozhodnějším odpůrcům atentátu. „*Vaňkův názor na atentát jako takový byl v přímém rozporu s názory Pecháčka, MUDr. Lyčky, Oktábce, Hejla či Zelenky - Hajského. Ten 25.5. 1942 řekl Vaňkovi: »Souhlasit nemusíš. V tom případě se ale klid' z cesty.«*“² Sokolští radikálové pojali atentát velmi osobně - jako krevní mstu nikoliv pouze za mrtvého náčelníka Pechláta, ale především za mrtvé z *Akce Sokol*. (Z 900 sokolů, zatčených v noci ze 7. na 8. říjen 1941, jich po osmi měsících zůstala naživu necelá desetina.) Svědčí o tom i výrok zatčeného náčelníka vysočanského Sokola Jaroslava Piskáčka: „*Ničeho nelituji, věděl jsem, co mne čeká.*“³ Typický je rovněž záznam gestapa v němž je zdůrazněno, že „*...zatčení vesměs náleží k nejvyspělejšímu kruhu*“. Většina z nich projevovala výslovně protiněmecký postoj, který byl zvláště výrazný u žen. Často prý bylo slyšet jednoznačné konstatování: „*Jsmo hrdi na to, že můžeme takto zemřít pro svůj národ.*“⁴

Krajina, který došel k téměř totožným závěrům jako Vaněk, se s maximálním nasazením snažil přesvědčit Londýn o hazardnosti atentátu a nebezpečí represálií, které by s téměř absolutní jistotou vedly k úplné likvidaci odbojových sítí. Jeho popis setkání se členy Anthropoidu z 9. května dokonale ilustruje napjatou atmosféru, v níž se přední představitel domácího odboje snažil za každou cenu - a přesto bezvýsledně - oba parašutisty od

¹ Dejmek, J. - Němeček, J.: Arnošt Heidrich. In: HaV, roč. XLII/1993, č. 3, s. 142 - 150.

² Čvančara, J., Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941 - 1943, Praha 1997, s. 56.

³ AJČ.

⁴ Tamtéž.

jejich úkolu odradit: „*Za jarního šera sobotní noci... na neosvětlených holešovických ulicích... jsem jim rozmlouval jejich úkol, k němuž se nechtěli přiznat. Nepřestávali tvrdit, že podobný úmysl nebo úkol vůbec nemají. Horlil jsem k nerozborné zdi. Uvědomoval jsem si velkou cenu jejich slibu. Až teprve po válce jsem se dozvěděl, že ho dali přímo prezidentu Benešovi.*“¹ 11. května pak přes Libuši - radiotelegrafickou stanici desantu Silver A – putovala do Londýna tato depeše ÚVODu, koncipovaná A. Heidrichem a revidovaná V. Krajinou: „*CHES ½ ÚVOD (civilní organizace) vytyšil úkol Strnada a Vyskočila a žádá o předání této depeše: Z příprav, které konají S[trnad - Gabčík] a V[yškočil - Kubiš] usuzujeme přes jejich trvalé mlčení, že chystají atentát na H[eydricha]. Tento atentát by asi v ničem neprospěl spojencům a pro náš národ by měl nedozírné následky. Nejen, že by ohrozil naše rukojmí a politické vězně, ale vyžádal by si tisíce dalších životů, uvrhl národ do neslýchaného útisku, zároveň smetl poslední zbytky jakékoli organizace, a tím znemožnil, aby zde ještě něco užitečného bylo vykonáno pro spojence. Prosíme proto, abyste přes SILVER dali příkaz, aby atentát nebyl podniknut. Nebezpečí v prodlení, dejte příkaz obratem. Je-li ze zahraničních důvodů třeba nějakého gesta, nechť se přejde na domácího Quislinga, v první řadě na E[manuela] M[oravce]. PAR.*“² Londýn však na tuto urgentní výzvu adekvátně nereagoval, a proto představitelé ÚVODu předali 17. května veliteli Silveru A další naléhavou depeši: „*Navrátil [E. Beneš]. ÚVOD nesouhlasí s atentátem. Represálie po něm mohou zničit naši organizaci a její zpravodajství. Pokládáme jen tehdy za přípustné, je-li to vojensky*

¹ Krajina, V., J.: Vysoká hra. Vzpomínky, Praha 1994, s. 90

² Čvančara, J.: Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941 – 1943, Praha 1997, s. 86 – 87.

a mezinárodně naprosto nezbytné a jsou-li očekávané ztráty nahraditelné, o čemž naprosto pochybujeme.“¹

27. května 1942 se obavy ÚVODu z atentátu naplnily. Krajínův i Vaňkův odhad odvetných opatření a jejich následků se ukázal jako velmi přesný. Londýnské exilové vedení, pro něž se později odpovědnost za atentát stala tématem velmi nevídaným, však bylo od počátku připraveno platit nejdražší směnnou jednotkou, uznávanou oběma válčícími stranami bez rozdílu - krví; z hlediska chladného, egoistického pragmatika Edvarda Beneše byla vysoká politická hra, ukončená oduznáním Mnichova, zcela jednoznačně hodna obětí nejvyšších. Došlo tak do značné míry k vyhubení elity těch kruhů, které by byly po válce povolány znovu ustavit poválečné Československo a jež později postrádala nikoliv pouze jedna generace. Reakci okupačního aparátu a bezprostřední atmosféru protektorátu po atentátu sugestivně shrnul historikové Jan Gebhart a Jan Kuklík: *„Řízení odvetné represivní akce se ujal K. H. Frank... který v hierarchii nacistické okupační civilní správy zastával druhé nejvýznamnější místo. Výsledkem Frankova telefonického rozhovoru s Hitlerem bylo vyhlášení výjimečného stavu v obvodu oberlandrátu Praha... Po 21. hodině, kdy rozsah perzekučních odvetných opatření schválil dálnopisem říšský vůdce SS H. Himmler, byl civilní výjimečný stav rozšířen na celý protektorát. Zlověstná slova z II. článku vyhlášky o zavedení výjimečného stavu - »kdo osobám, které se podílely na spáchání atentátu, poskytne přístřeší nebo pomoc, anebo ač je mu známa taková osoba nebo její pobyt, neučiní oznámení, bude zastřelen se svou*

¹ Krajina, V., J.: Vysoká hra. Vzpomínky, Praha 1994, s. 89. Odeslání této depeše, stejně jako její přijetí Londýnem, není potvrzeno.

rodinou« - nevyimí nikomu ze současníků nikdy z paměti. Ve snaze vypátrat co nejrychleji pachatele atentátu sáhli nacisté neprodleně i k dalšímu opatření. V Praze byl vyhlášen zákaz vycházení pro veškeré civilní obyvatelstvo, a to na celou noc, uzavřeny byly všechny veřejné místnosti a zastavena veřejná doprava. Těm, kdo by se objevili na ulicích, hrozilo zastřelení. Již od odpoledních hodin nesměl nikdo město opustit a Praha byla od venkova prakticky odříznuta. Po desáté večer nastoupily tisíce příslušníků bezpečnostní policie, zbraní SS, pořádkové policie, německé armády i protektorátní policie do ulic Prahy, aby provedly velkorazii, která neměla předtím, ani potom, v protektorátu obdoby...Zdaleka to však neznamenal, že by tím celé represivní tažení skončilo. Naopak. Byl to teprve začátek... 4. června podlehl Heydrich zranění. Následovala nová vlna perzekuce. Stanné soudy vynášely denně další a další rozsudky smrti. Tísňovou náladu obyvatelstva charakterizovala zpráva pražské úřadovny SD. Informace o Heydrichově smrti podle ní vzbudila mezi německým obyvatelstvem »velmi silnou účast a vyvolala velké rozhořčení. Očekává se, že nyní konečně se ihned provedou proti Čechům nejtvrďší opatření«. České obyvatelstvo naopak reagovalo stísněně a se značným strachem před opatřeními, která měla následovat. W. Jacobi v citované zprávě uvedl, že se ihned po oznámení Heydrichova úmrtí sešla protektorátní vláda za předsednictví státního prezidenta na mimořádné schůzi. »Předseda vlády a jednotliví členové,« zaznamenal Jacobi »byli zpočátku úplně bezradní a zdáli se být hluboce dojatí. Zvláště ministr Moravec, když obdržel zprávu, působil zcela zlomeně...« V následujících dnech a týdnech proběhla řada nakomandovaných srazů protektorátního obyvatelstva v Brně, Plzni, Táboře, Hradci Králové, Olomouci,

dokonce na místě tradičních poutí Moravského Slovácka u sv. Antonička nad Blatnicí a dále v Moravské Ostravě. Konal se také sjezd českých umělců v pražském Národním divadle. Vyvrcholením této skličující aktivistické kampaně se stala »manifestace« na Václavském náměstí. Podle odhadu okupantů se jí zúčastnilo 200 000 osob! Těžko rozlišit, kdo z nich svou přítomností projevoval jen obavy z budoucna a kdo naopak určitý stupeň loajality. 3. července 1942 se patron české země svatý Václav opravdu divil. Co všechno zmůže strach..."¹

9. června 1942 se státní prezident a zástupci protektorátní vlády účastnili Heydrichova pohřbu v Berlíně. Mimořádně sugestivně popsal Háchovu reakci na Hitlerův projev při audienci předseda protektorátní vlády Jaroslav Krejčí: „*Dr. Hácha, vyděšený, shrbený, sepal před ním ruce a prosil ho proboha, aby se slitoval nad českým národem, aby jej nevráždil, že ten národ se nemůže vpravit do nové situace, že ztratil samostatnost, aby mu dopřál ještě nějakou dobu, aby se nemstil. Dr. Háchovi se třásl hlas, ruce měl sepnuty, byl skrčený jako hromádka neštěstí před Hitlerem, který se na něj posupně díval, všichni jsme měli v očích slzy...*“²

Krvavý teror heydrichiády (jenom na základě stanných soudů bylo v době druhého stanného práva v Praze a Brně popraveno 1 412 osob) a tragedie Lidic a Ležáků, poskytla exilovému prezidentu Edvardu Benešovi dostatečné množství argumentů, aby žádostí garance původních československých hranic dovršil tlak na signatáře mnichovské dohody – Velkou

¹ Gebhart, J. – Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 218 – 221.

² Machálek, V.: *Prezident v zajetí. Život, činy a kříž Emila Háchy*, Praha 1998, s. 221

Británii a Francii - a žádal její oduznání. (Velká Británie tak učinila 5. srpna 1942, Francie 29. září 1942, Itálie pak 26. září 1944.) Ministr zahraničních věcí Jan Masaryk mohl proto v BBC zanedlouho konstatovat: „*O Mnichovu vám už víc mluvit nebudu. Je odčiněn, je mrtev, neexistuje a velcí spojenci přicházejí jeden po druhém, aby nám to slavnostně sdělili. Naše čistá pravda znovu zvítězila.*“¹ České obyvatelstvo protektorátu se však nacházelo v nejhlubší depresi. Mnohými tajně vzývaný prezident Edvard Beneš byl označen za veřejného nepřítele českého národa č. 1. Atomizovaná odbojová síť ležela v troskách, protektorátní zbrojovky pracovaly na maximální výkon pro vítězství říše. Přesně podle předpokladů domácí rezistence ztratil Londýn radiové spojení s domovem. Zatčení rodinní příslušníci parašutistů a členů OSVO čekali na svůj ortel, dosud žijící jedinci z londýnských desantů byli štváni jako lovná zvěř. Na východní frontě teprve začínal boj o přístupy ke Stalingradu. Neúnavná německá a aktivistická propaganda využívala doznívající šok heydrichiády ke stupňovanému náporu. Snažili se i čeští aktivisté. Za všechny jmenujme alespoň Jindru Cínka, autora básnické sbírky *Jdeme s Říší*. Signifikantní jsou především závěrečné verše: *"My, pracující lidé - jdeme všichni s Říší. A vděčíme za to: že nám dala chléb a práci. Vděčíme Říší za to: že nás zachránila - od té hrozné katastrofy! Vděčíme Říší za to: že můžeme svou práci pomáhat na výstavbě Nového světa. A prosíme Všemohoucího, aby nám velkého Vůdce - Adolfa Hitlera Zachoval, aby mu dal sílu a požehnání. A s vděčností o věrnosti posíláme Vůdci srdečné a upřímné pozdravy."*²

¹ Masaryk, J.: *Volá Londýn*, Praha 1948, s. 193.

² *Mladá Boleslav* 1943, s. 34 – 35.

Sokolská rezistence v pohledu SD a gestapa

Situační zprávy SD jsou bezesporu vynikajícím pramenem. Jejich objektivita sice není, stejně tak jako u hlášení žádných jiných tajných služeb, zaručena, přesto však poskytují pohled hodný nejen zaznamenání a eventuálního srovnání, ale do budoucna i možné výběrové edice. Přímých hlášení o sokolském odboji v rámci první i druhé rezistenční garnitury je ovšem oproti původním předpokladům podstatně méně. SD logicky rozlišovala primární příslušnost k jednotlivým rezistenčním organizacím a teprve po pádu první odbojové garnitury počala ve větším měřítku a širších souvislostech poukazovat na příslušnost jednotlivých zatčených k ČOS. Tato skutečnost jednoznačně podporuje teorii o ČOS jako „servisní“ organizaci první rezistenční garnitury.

Zmínky o Sokolu a poukazy na jeho potenciální nebezpečnost se tedy počaly – nikoliv samozřejmě v masovém měřítku – množit od počátku roku 1940. SD tehdy ve své souhrnné měsíční zprávě pro RSHA o politickém vývoji v protektorátu vyzdvihovala skutečnost, že ČOS nejen nejeví jakýkoliv skepticismus, ale navenek působí dokonce vzpurným dojmem.¹ Podle SD se nálada v ČOS nezměnila ani po vítězství na západě. V předjaří přelomového roku 1941 obdržela centrála RSHA na Prinz-Albrecht-Strasse toto lakonické hodnocení z Prahy: „*Ojedinéle loajální pokusy [ČOS] nemohou setřít celkový dojem pasivního odporu proti všemu německému.*“²

¹ AMV - f. Říšský protektor, k. 114/9 - 22/69.

² Tamtéž, k. 114/9 - 20/92.

Berlín byl dále varován před vzrůstající všeobecnou činností ČOS.¹ V květnu 1941 dospěla SD k závěru, že i přes zastavení činnosti ČOS, vyvíjely některé jednoty nadále otevřenou aktivitu pod jinými názvy,² nebo dokonce na pozastavenou linii navázaly tajně.³

Podrobnou a neobyčejně zajímavou zprávu o reakcích z celého protektorátu na rozpuštění ČOS a zatčení jejích funkcionářů v rámci „Akce Sokol“, zpracovala SD do 6. listopadu 1941. O čtyři dny později byla pak předložena zastupujícímu říšskému protektorovi a státnímu tajemníkovi, kteří se z ní dozvěděli mj. o skutečnosti, že ČOS dlouhodobě s něčím podobným kalkulovala a v rámci preventivních opatření podnikla vše pro to, aby kompromitující materiál byl buď pečlivě uschován nebo zničen. Reakce zatýkaných byla charakterizována v širokém spektru od překvapení po potlačovaný vztek. Ve zprávě se uvádělo: *„Rozpuštění sokolských spolků, ke kterému došlo 8. října 1941 a akce proti značnému počtu sokolských funkcionářů uskutečněná stejného dne, ukazují podle dosavadních hlášení rozdílný účinek. Vzpurnost mnohých zatčených funkcionářů je důvodně podezřelá, neboť ze strany Sokola již bylo s podobnou akcí počítáno a byly podniknuty adekvátní přípravy. Proto bylo mnoho funkcionářů při svém zatčení na vše připraveno a pouze malá část byla překvapena. Přesto ani u ní nebyl nalezen žádný důkazní materiál. U mnoha funkcionářů byl naopak zjištěn materiál budící zdání loajální spolupráce a jejich přátelského postoje k Německu. Např. německé knihy nápadně vystavené v knihovně. V každém případě ležela na psacím stole alespoň*

¹ Tamtéž.

² AMV - f. Říšský protektor, k. 114/9 - 23/8, např. Kolín, Olomouc, Klatovy.

³ Tamtéž, k. 114/9 - 26/67 - 69, např. Brno, Přerov.

otevřená nacionálněsocialistická literatura. U jednoho úředníka byl také vystaven diplom o propůjčení olympijské medaile 1936 s podpisem Vůdce, čímž chtěl tento funkcionář ukázat stupeň svého přátelského postoje vůči Říši. Při zatýkání funkcionářů projevovali rodinní příslušníci naproti tomu plnou důvěru, že před německými úřady bude zdůrazněna jejich domnělá nevina. Účinek rozpuštění sokolských spolků a zatčení mnohých funkcionářů ukazuje, jak významnou roli hrál Sokol ve veškerém českém životě a jak hluboko byl zakotven v českém národě. Německé obyvatelstvo, především v německých národnostních ostrovech, přijalo oznámení o rozpuštění Sokola s velkou radostí. Podobně jako po zastavení sokolské činnosti 12.4. 1941, kterou mnozí přivítali např. se slovy »Díky bohu, že ta banda je konečně pryč«, je toto i nyní, při rozpuštění Sokola, opakováno. Zní německý hlas, že »nyní je kurz v Praze opět správný« a požadavky německých kruhů, např. z OLB Moravská Ostrava, předvést sokolské funkcionáře před stanný soud, charakterizuje význam pozice, kterou Sokol až dosud získal v německém národním vědomí. V OLB Jihlava poukazují především starší účastníci války na to, že příslušníci Sokola také během světové války podnikali vysloveně podvratnou činnost a uvnitř rakousko-uherské armády byly jejich vojenské knížky vesměs poznávacím znamením, aby se při přeběhnutí k nepřátelské mocnosti mohli prokázat jako spolehliví. V kruzích českého obyvatelstva mají německá opatření všeobecně hluboký dojem a vyvolávají podstatné roztrpčení. Současně vládne psychóza strachu, že lze očekávat další zatýkání. Ačkoliv na mnohých místech již bylo s rozpuštěním Sokola počítáno, na zabavení sokolského majetku se dosud nemyslelo. Objevují se nejrůznější názory, že rozpuštění organizace bude tehdy úspěšné, budou-li Němci moci disponovat veškerým

zabaveným sokolským majetkem. V OLB Jihlava vyvolal začátek akcí nejasnosti, zda jsou namířeny pouze proti Sokolu nebo všeobecně proti české inteligenci, neboť zatčenými jsou z převážné části učitelé. I při těchto všeobecně roztrpčených ohlasech bylo pouze v několika výjimečných případech konstatováno, že by obezřetní Češi jevili jasné pochopení pro německá opatření. Čeští státní zaměstnanci v Klatovech se vyjádřili tak, že rozpuštění Sokola mělo přijít již dříve; také rozpoznali, že v sokolských kruzích dosáhla podvratná činnost krajnosti. Všeobecné roztrpčení a sklíčenost, které se u příslušníků Sokola navenek široce projevují, vyvolávají u českého obyvatelstva nejružnější fámy... Mezi samotnými sokolskými funkcionáři vyvolala akce vesměs neklid a znepokojení, neboť se domnívají, že je třeba počítat s dalším zatýkáním. Bývalí sokolští funkcionáři znovu vykazují velkou opatrnost a zřikají se veškerého společenského styku, jenom aby se nenechali strhnout k nerozvážným výrokům. Přesto je leckde možno zjistit potlačovaný vztek. Vedle sokolských funkcionářů jsou velmi nejistí i obyčejní příslušníci organizace. Např. v sokolských kruzích v OLB Plzeň a Zlín se obávali, že se akce brzy rozšíří i na zvláště aktivní členy. V sokolských kruzích OLB Klatovy se zabránění sokolského majetku označuje za německou provokaci. V OLB Jičín se očekává, že Němci od nynějška ráz na ráz a za každou cenu uskuteční poněmčení českomoravského prostoru. Mnozí také chtějí zažít okamžik likvidace protektorátu, neboť teprve poté vlastně začne doba nemoci Čechů. Podle dosud předložených hlášení vnímá rozpuštění sokolských svazů nejsilněji česká inteligence. V této souvislosti jsou zajímavé hlasy z OLB Olomouc, kde se mezi českou inteligencí všeobecně šíří fáma, že bývalý český předseda vlády Eliáš informoval o říši nepřátelské

české odbojové skupině, čehož následkem byl Sokol rozpuštěn; současně měl Eliáš obvinit českého ministra vnitra Ježka, který si byl vědom říši nepřátelské činnosti Sokola. Poté, aby unikl zatčení, učinil Ježek dodatečně rozsáhlou výpověď o říši nepřátelské činnosti Sokola. Souhlasné hlasy z Prahy a Olomouce uvádějí rovněž, že rozpuštění Sokola znamená opatření ke zlomení českého hnutí odporu. Český národ přišel o svou duši a každý organizovaný odpor je nyní odsouzen ke ztroskotání. V OLB Kladno je česká inteligence rozpuštěním Sokola rozzuřena a německá opatření zdůvodňuje skutečností, že Němci chtějí disponovat se sokolským majetkem. Stejně znějí fámy z kruhů české inteligence v OLB Zlín: »Všichni bývalí sokolové budou zatčeni a jejich majetek zabaven, aby Němci mohli peníze použít k vedení války.« V protikladu k inteligenci stojí hlasy z kruhů českých dělníků a zemědělců. Nehledě na jednotlivé případy nespokojenosti zemědělců, vyvolané např. zavřením malého sokolského kina, přijali dělníci a rolníci rozpuštění z větší části se zjevnou lhostejností, částečně dokonce se škodolibostí... Již nařízení o zastavení působnosti spolku Sokol 12.4. 1941 způsobilo u zbylých českých tělovýchovných spolků jako Orel a DTJ uspokojení. O to více bylo přivítáno rozpuštění Sokola, neboť právě tato skutečnost dávala naději srůst se členstvem velkého a známého spolku. Především v dělnických kruzích se počítalo s přestupem z bývalého Sokola do řad DTJ. Z počátku povznesené hlasy však brzy ochably a místy se dokonce změnily ve zcela oficiální psychózu strachu. Orelské kruhy považovaly rozpuštění Sokola za omyl a při svém špatném svědomí byly přesvědčeny, že německá opatření se dotknou i jich. V OLB Klatovy vyvolalo rozpuštění Sokola a především zatčení mnohých sokolských funkcionářů ve funkcionářích Orla a DTJ rostoucí znepokojení.

Každý raději skládal své funkce, neboť se obával, že v rámci příštích opatření bude zatčen a povolán k zodpovědnosti. Český tisk hodnotil rozpuštění Sokola značně jednotně. Z mnohých komentářů vysvítá, že německá opatření zanechala hluboký dojem. Noviny, jako »Národní politika«, »Venkov«, »Lidové noviny« a »Národní práce« poukazovaly na skutečnost, že v Sokole získávaly převahu elementy, jejichž hlavním cílem bylo organizování odporu proti Říši. Ve stejných souvislostech byl prezentován i rozsudek smrti nad sokolským funkcionářem Pechlátém, jemuž bylo při soudním líčení prokázáno nejen spojení se zahraničním Sokolem a londýnskou emigrací, ale i pokračování ilegální činnosti Sokola po dubnu tohoto roku. »Nedělní list« označil záležitost Sokola za obzvláště nápadný případ šíleného způsobu jednání...“¹

SD neměla exekutivní pravomoc. Zpravodajský materiál, týkající se ilegální činnosti proti říši, proto pouze vyhodnocovala a předávala gestapu, jehož úkolem bylo nepřátele říše vyhledat, usvědčit a předat prokurátorovi. Výslechové protokoly gestapa a jeho zprávy jsou zcela jedinečným pramenem, bez jehož znalosti je možno sokolskou protinacistickou rezistenci rekonstruovat jen stěží. Lze jen dodat, že oproti původnímu očekávání, hrál v tomto ohledu prioritní roli fond 141 z Archivu ministerstva vnitra, zatímco podstatné zklamání přinesl fond R 60 VGH ze Spolkového archivu.

Sokolové se v drtivé většině dostávali do rukou gestapa nikoliv v souvislosti s vlastní rezistenční činností OSVO, ale především jako příslušníci ostatních odbojových skupin. Toto tvrzení se vztahuje nejen na celou první rezistenční garnituru, ale

¹ AMV – f. Říšský protektor, k. 114/9 - 97/148 - 151 a 114/9 - 97/153 – 154 nebo SÚA – f. ÚŘP – 109/4/142.

do značné míry i na garnituru druhou. Výjimku tvoří pochopitelně období heydrichiády a několika následujících měsíců. Gestapo si ovšem bylo organizované sokolské rezistence plně vědomo, o čemž svědčí nejen bezprostřední souvislosti, akcentované ve výslechových protokolech již na přelomu let 1939/40,¹ ale např. i podrobné seznamy příslušníků „Ilegální sokolské organizace Morava“ a nákresy její organizační struktury,² které vyústily v „Seznam všech osob, odhalených v tajné sokolské organizaci“, který čítal na 425 jmen.³ Výmluvné jsou již např. obsáhlé výslechové protokoly Jana Uhra⁴ ze ZNV z podzimu 1939, které se později staly – stejně jako protokoly ostatních členů skupiny – podkladem pro obžalobu proti celé skupině Vladimíra Helferta⁵ pro přípravu velezrady: „V létě 1939 jsem měl schůzku s prof. Vaňkem z Vyškova, jemuž jsem oznámil existenci organizace a její cíle. U výslech jsem uvedl, že jméno prof. Vaňka mi bylo po dlouhá léta známo ze Sokola...“⁶ Ladislav Vaněk potvrdil, že si jej Uher pozval telefonicky a že spolu hovořili o sokolské rezistenci.⁷ Silné vazby Sokola na ZNV potvrdil rovněž Uhrův přítel a odbojový druh, starosta župy Jindry Vaníčka Vladimír Groh,⁸ jedna z prvních pozdějších obětí prvního stanného práva v Brně. Velmi konkrétní byl při výslechu zemský vedoucí OSVO pro Moravu, Štěpán Drásal, který uvedl řadu podstatných skutečností nejen o Ladislavu Vaňkovi, ale upozornil mj. i na skutečnost, že starosta ČOS Jan V. Keller

¹ AMV – f. 141, k. 350/2.

² Tamtéž, f. 141, k. 342/11.

³ Tamtéž, k. 342/11.

⁴ Tamtéž, k. 350/2.

⁵ Tamtéž, k. 350/1.

⁶ Tamtéž, k. 350/2.

⁷ Tamtéž, k. 350/13.

⁸ Tamtéž, k. 350/11.

udržoval spojení s ministry protektorátní vlády Jaroslavem Krejčím, Richardem Bienertem a Josefem Kalfusem.

Příklad organizované sokolské rezistence představuje „Mašínova“ skupina sokolů z Břevnova, kterou vedl náčelník Oldřich Jednorožec.¹ Jeho výslechový protokol obsahuje i popis seznámení s pplk. Mašínem a způsob, s jakou samozřejmostí Mašín navazoval odbojové styky tam, kde si byl jist buď přímou pomocí či alespoň tichou podporou. Jednorožec uvedl: *„Koncem května či začátkem června 1939 jsem několik dnů cvičil na našem sportovním hřišti v Břevnově. Aniž bych jej předtím znal, přijel Mašín ve svém osobním autě a zavolal si mne stranou. Ptal se mě, mám-li čas a já přisvědčil. Požádal mě, abych s ním kousek jel. Oblékl jsem se, nastoupil a jeli jsme do města, kde Mašín zaparkoval. Zůstali jsme sedět a Mašín se ptal, nevím-li o úkrytu pro zbraně. Nevěděl jsem, ale slíbil, že se po nějakém poohlédnu. Mašín neprozradil o jaké zbraně se jedná a já se ani neptal. Domníval jsem se ale, že se jedná o úkryt pro bývalé osobní zbraně důstojníků, které nebyly předány Němcům. Další schůzku jsme si domluvili o osm dní později u Písecké brány...“²*

Zatčený zemský vedoucí OSVO v Čechách, nenapravitelný idealista a výjimečně statečný František Pecháček, který od počátku předpokládal, že rezistenční činnost zaplatí životem, popsal ve výslechovém protokolu svůj odboj s hrdoostí a nic neskrývající otevřeností: *„Do organizace Jindra jsem se dostal skrze Vaňka... Nejprve mi tvrdil, že organizace Jindra je organizací dobročinnou, která řeší ekonomickou nouzi příbuzných po zatčených nebo zemřelých sokolech. Teprve později mi vysvětlil spojení na Národní revoluční výbor a skutečnost, že*

¹ AMV – f. 141, k. 320/14.

² Tamtéž, k. 320/14.

v případě Jindry se jedná především o tajnou politickou organizaci... Já osobně jsem převzal funkci velitele pro Čechy.“¹ Na dalších stranách výslechového protokolu potom Pecháček podrobně charakterizoval činnost Jindry a její strukturu v Čechách. Jeho líčení se detailně shoduje se závěrečnou zprávou o této organizaci, kterou gestapo sestavilo koncem roku 1942: „Tajný spojovací zřídil Sokol již krátce po vzniku Protektorátu Čechy a Morava, neboť pro jeho protiněmecké zaměření bylo s rozpuštěním počítáno prakticky od počátku. V případě rozpuštění měl spojovací štáb i nadále udržovat styk s podřízenými funkcionáři...Počítalo se rovněž s tím, že i v dalších kruzích českého obyvatelstva budou vyrůstat odbojové organizace, které se v daný čas připojí k ilegálně organizovanému Sokolu, aby společně vybojovali samostatný československý stát. Od svého založení podléhal spojovací štáb dr. Augustinu Pechlátovi. V pokročilém létě roku 1939 se s Pechlátěm kontaktoval generál Hugo Vojta, aby zajistil spolupráci členů Sokola na úkolech tajné vojenské organizace. Odtud byl spojovací štáb informován o výstavbě a revolučních cílech české vojenské organizace »NO«. Díky tomuto spojení dr. Pechláta a spolupráci mezi vojenskou organizací a Sokolem byl také s generálem Vojtou a dalšími funkcionáři vojenské organizace seznámen profesor Ladislav Vaněk z Brna. V rozhovoru prof. Vaňka s generály Vojtou a Všeetečkou jej oba důstojníci obeznámili se skutečností, že se uvnitř českého vojska utvořila tajná protiněmecká organizace, jejímž cílem je znovuoobnovení samostatného československého státu. Poté, co byl dr. Pechlát odsouzen stanným soudem, převzal vedení spojovacího štábu Sokola prokurista Klich. Díky němu byl

¹ AMV – f. 141, k. 344/2.

spojovací štáb dobudován do října 1941 a Sokol tak plně podřízen ilegálnímu organizování; tato skutečnost nebyla ovšem ještě v říjnu 1941 známa. Sokolští funkcionáři však dávali opakovaně najevo říši nepřátelské stanovisko, což bylo v říjnu 1941 pro tajnou státní policii podnětem pro rozpuštění Sokola jako organizace a umístění jeho vedoucích funkcionářů do ochranné vazby. V souvislosti s tím byl zatčen rovněž Klich, který však krátce poté zemřel. Díky tomuto zásahu byla v říjnu 1941 podstatná část ilegálního vedení, včetně spojovacího štábu, zničena. Rovněž výše jmenovaný prof. Ladislav Vaněk měl být v rámci akce proti sokolským funkcionářům předán do ochranné vazby. Té však unikl a až do svého zatčení 4.9. 1942 žil díky falešným dokladům ilegálně v protektorátu. Z vlastní iniciativy převzal zbytky rozbitého Sokola a obnovil ilegální sokolskou organizaci. On sám působil pod krycím jménem »Jindra«. Tímto krycím jménem byla později nazvána i jeho ilegální organizace. Vaněk vybudoval organizaci »Jindra« v Čechách a na Moravě. V každé z těchto zemí mu podléhal jím instalovaný vedoucí - v Čechách František Pecháček z Prahy, na Moravě Štěpán Drásal z Brna. Jako spojka mezi Čechami a Moravou sloužil Rudolf Večeřa z Prahy. Čechy a Morava byly rozděleny na kraje a župy stejně tak, jako v době, kdy byl Sokol legální. Aby se předešlo předčasnému rozbití, byla nejpodstatnějším pojmem, užívaným organizací, přidělena krycí jména... Dále bylo dohodnuto, že veškerá sdělení funkcionářům neměla být posílána na jejich vlastní adresy, ale na adresy krycí. Obsah těchto zpráv nesměl být psán otevřeným textem, ale šifrován. Pro tento účel byly používány dva... rozdílné šifrovací klíče... Při zásahu proti organizaci »Jindra« v Čechách měli být zatčeni téměř všichni její vrcholní představitelé. Část z těch, kteří zůstali na svobodě,

ubytovali počátkem roku 1942 parašutisty, kteří se později účastnili atentátu na SS-Obergruppenführera Heydricha. Díky tomu vstoupila organizace »Jindra« do povědomí. V této souvislosti se v Praze podařilo zatknout také L. Vaňka. Hlavní cíle organizace »Jindra« byly totožné s cíli dosud známých odbojových skupin. Počítalo se s tím, že Německo bude díky válce donuceno stáhnout z protektorátu svá vojska. Této okolnosti mělo být využito i za případného použití síly k obnovení čsl. státu stejně jako v roce 1918. Z tohoto důvodu shromažďovali členové »Jindra« zprávy, poslouchali nepřátelský rozhlas a plánovali provádění sabotážních akcí... Již v únoru 1942 dostal Vaněk a ostatní funkcionáři ilegální sokolské organizace »Jindra« spojení na parašutisty - organizátory atentátu na SS-Obergruppenführera Heydricha. Vaněk byl osobně přesvědčen, že atentátu je nutno zabránit. Proto se skrze vysílačku parašutistů spojil s centrálou v Londýně. Pokusil se objasnit, že atentát nepřinese žádný zvláštní užitek. Daleko více se obával následných represálií vůči českému národu, které mohly ochromit jeho práci i aktivity ostatních odbojových skupin. Vaněk byl toho názoru, že jeho odbojová práce, stejně tak jako práce ostatních hnutí rezistence, je účelnější než vlastní atentát. Atentát se mu ovšem nepříčil díky vnitřnímu přesvědčení, ale pouze z důvodů dopadu na jeho organizaci. V tomto duchu byly odeslány další Vaňkovy radiotelegramy, které charakterizují nejen Vaňka osobně, ale především nebezpečí představované organizací »Jindra«... Po provedení atentátu zůstal Vaněk s atentátníky ve spojení a pomáhal jim najít úkryt v jednom zdejším kostele. Prostřednictvím velitele parašutistů Bartoše se kvůli ukončení represí pokoušel přimět atentátníky k tomu, aby se buď sami přihlásili policii nebo spáchali sebevraždu. Vaněk opět zdůrazňoval zvláštní cenu své organizace a

naznačoval, že ji nechce dále ohrožovat; jeho rozhovory s Bartošem a ostatními však v tomto smyslu nevedly k úspěchu. Pro organizaci »Jindra« je v souvislosti s atentátem příznačné, že její lékař, dr. Lyčka z Prahy - Karlína, poskytl jednomu z atentátníků bezprostředně po činu první pomoc. Parašutistům byl nápomocen i po svém útěku z Prahy. Dr. Lyčka, který financoval organizaci obnosem 100 000 korun, spáchal při svém pronásledování sebevraždu. Všichni příslušníci organizace »Jindra«, kteří byli ve spojení s parašutisty nebo atentátníky, byli mezitím odsouzeni stanným soudem. Ladislava Vaňka a Františka Pecháčka dal soud k dispozici. Rozsudek smrti vyneseny stanným soudem v Praze na nich bude vykonán až poté, co nebudou více prospěšní při soudním šetření...“¹

Výhradně na OSVO se zraky gestapa zaměřily v souvislosti s atentátem na zastupujícího říšského protektora. První ucelenější zpráva šéfa řídicí úřadovny gestapa v Praze SS-Standartenführera Hanse U. Geschkeho o stavu šetření atentátu na SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha, byla určena šéfovi IV. oddělení RSHA SS-Gruppenführerovi Heinrichu Müllerovi. Podařilo se jí sestavit především na základě desítek stran vyšetřovacích protokolů představitelů OSVO, kteří se podíleli na podpoře členů londýnských desantů; gestapo v ní mj. konstatovalo, že zatčení náleželi z valné většiny k nejvyspělejším kruhům a že projevovali výslovně protiněmecký postoj, který byl zvlášť výrazný u žen. Často prý bylo slyšet již výše uvedené: „*Jsmo hrdi na to, že můžeme takto zemřít pro svůj národ.*“² H. U. Geschke dále uvedl: „*Během pátrání po děvčeti, které v Praze-*

¹ AMV – f. 141, k. 344/1 – celá zpráva viz přílohy.

² SÚA – f. ÚŘP – 114 – 10 – 32 – celá zpráva viz přílohy.

Libni od filiálky firmy Baťa vyzvedlo kolo jednoho z atentávníků se vynořila možnost, že toto děvče je z nějaké rodiny, která se vrátila ze Sudet. Bezvýsledné byly i pokusy, najít tuto osobu v kartotékách navrátilců ze Sudet. Bylo pátráno, jestli se navrátilci ze Sudet někde sešli, např. u příležitosti rodinných oslav. Mezi těmito společenskými sešlostmi byla i pohřební slavnost za jednoho zemřelého funkcionáře Sokola ze Sudet. Prověřením účastníků této slavnosti byla vypátrána rodina Novákova, odkud pochází děvče, které v Libni odvezlo atentávníkovo jízdní kolo. Téže slavnosti se zúčastnil i hlavní pečovatel o atentávníky a agenty učitel Zelenka. Z výsledků dosavadního pátrání a zatčení rodiny Novákovy vyplývá, že příslušníci Sokola, a sice v první řadě vůdcové prostřední garnitury, se v pozoruhodném rozsahu podíleli na podpoře atentávníků a dalších agentů. Atentávník Kubiš, po útěku a odstavení kola u filiálky firmy Baťa, se zdržoval u rodiny Novákovy. Odtud se přesunul do Prahy-Vysočan, k rodině Piskáčkově, kde zůstal odpoledne a noc po atentátu. Piskáčkův syn vyzvedl v bytě Novákových kolo, které tam předtím přivezla Novákových dcera a vrátil je zpět majiteli – rodině Smržově. V pozdní odpoledne 27. 5. 1942, když jeden z atentávníků potřeboval lékaře, chtěl mu Piskáček-senior ve svém bytě poskytnout ošetření lékařem Břetislavem Lyčkou z Prahy-Karlína. Cestou však přepadly Piskáčka pochybnosti, proto šel k svému známému Antonínu Oktábcovi a prosil ho, aby lékař Lyčkovi vyřídil, že má k němu přijít a ošetřit jednoho z atentávníků, který byl poraněný. Oktábec Piskáčkem uložený úkol splnil, byť mu celá tato záležitost byla prý velmi trapná. Při rozsáhlém pátrání vyšlo najevo, že řídící učitel Zelenka, dříve župní náčelník Sokola v Duchcově, již na začátku ledna 1942 povolal všechny své dosažitelné přátele ze Sokola ke spolupráci a

podpoře agentů-parašutistů. Všichni funkcionáři Sokola, kteří se v této zprávě vyskytují, byli ještě s pomocí dvou dalších verbovatelů (Novák a Piskáček) Zelenkou povoláni ke spolupráci. Novák, býv. sokolský činovník v Hloubětíně a Piskáček, býv. sokolský cvičitel, odjeli již 4. ledna 1942 do Nehvizd, (obec vzdálená asi 20 km od Prahy ve směru na Poděbrady). Blízko Nehvizd navštívili tamějšího náčelníka Sokola Starého a radili se s ním o odstranění padáků, věcí, výbušnin a zbraní, které v místních polních boudách ukryli po seskoku atentátníci (Kubiš a Gabčík). Oběma tehdy nebylo známo, o koho se v případě obou agentů jedná. Starý navštívil v další vesnici tamějšího rolníka Baumanna, býv. cvičitele Sokola, jehož prarodiče byli ještě Němci ze Sudet, a radil se s ním o odstranění padáků a náčiní. Asi 11. 1. 42 se k Baumannovi dostavil Kubiš, který vystupoval pod krycím jménem »Strnad«. S Baumannovou pomocí přenesl padáky a další věci do nějakého lomu. Baumann tvrdí, že sám věci nepřemísťoval, prý jen Kubišovi poradil, aniž by znal přesné místo, kam on věci zahrabal. Novák a Piskáček začali počátkem ledna jezdit do Brandýsa nad Labem, Mělníka, Neratovic a Čelákovic, kde žádali svoje známé sokolské funkcionáře o podporu potravinami, potravinovými lístky, penězi atd. V případě všech oslovených získali nikoli jen požadovanou podporu, nýbrž dotyční sokolští funkcionáři sami shromažďovali podporu získanou od okruhu svých známých a spolehlivých sokolských stoupenců. Stejně postupovali Novák a Piskáček i v Praze... Novák byl župní činovník Sokola Hloubětíně. Celá rodina přímo atentátníky podporovala, respektive všichni o podpoře atentátníkům poskytované jejich rodinou věděli... O[ktábec] byl cvičitelem v Sokole. Poslal lékaře Lyčku k jednomu z atentátníků. Lékař Dr. Břetislav Lyčka byl před zatčením varován s dvouhodinovým

náskokem, a spolu se svojí ženou se dal na útěk. Lyčka patřil rovněž k Sokolu. Po rozsáhlém pátrání mohla být již ráno na hlavním nádraží v Praze zatčena Lyčkova žena. Chystala se odjet do Ostravy. Lyčkův útěk byl připraven v odpoledních hodinách 14. 7. a v noci ze 14. na 15. 7. realizován. Lyčkův útěk proběhl z podnětu a pod vedením »Jindry«. »Jindra« je muž, který dal podnět k odeslání depeše do Londýna, kterou měl být Londýn odrazen od provedení atentátu na Heydricha. V telegramu byl jako náhradní cíl atentátu navrhován zdejší »Quisling« Moravec. Jindra se průběžně staral o atentátníky v době, kdy se nacházeli v kostele Karla Boromejského. Jeho osoba dosud nebyla zjištěna. Jak vyplývá z vyšetřování v okruhu kolem Lyčky, jedná se v jeho případě o nejmladšího ze třiceti nejvyšších funkcionářů Sokola, prof. Ladislava Vaňka, narozen 19. 6. 1906, Hodolany, okr. Olomouc, činného v Brně, bytem Slavkov. Vaněk – »Jindra« – uprchl během loňského zatýkání vyšších sokolských funkcionářů, od té doby žije v ilegality. Nepřetržitě podporoval Dr. Lyčku na jeho útěku v době od 14. 7. do 17. 7. 1942 radami a tím, že mu dal k dispozici Lyčkovi neznámou osobu jménem Říha, nebo Řeha, která se ujala transportu jeho zavazadel do Ostravy. Dr. Lyčka se po svém útěku ukrýval u různých přátel v Praze, kteří mu poskytovali nocleh a další podporu, ačkoli jim bylo známo, že ošetřil jednoho z atentátníků. Češi mu poskytovali tuto podporu s vnitřním souhlasem při vědomí všech nebezpečí a rizik, která z této podpory plynou, byť všichni věděli, že stanný soud vynesl a nechal vykonat mnoho rozsudků smrti a že v současné době je v platnosti nařízení, podle něhož se přechovávání říši nepřátelských elementů trestá smrtí. Rozhodnost Čechů poskytovat ještě i dnes tuto pomoc a podporu, ukazuje dole popsáný případ: Lyčka uprchl v noci ze 14. na 15. července 1942 k svému příteli

Čalounovi. Čaloun pracuje jako prokurista u německé firmy v Praze, kde má měsíční mzdu 1000 marek. Jeho žena velice dobře vydělává u filmu, takže rodina Čalounova může vést život velmi dobře situovaných lidí. Noc po útěku Lyčky nocovala jeho žena u rodiny Čalounovy. Lyčka se tam zdržel dvě hodiny a všem přítomným sdělil, že on je lékařem, který v den atentátu ošetřil jednoho z jeho pachatelů. Čaloun odvedl Lyčku ke svým přátelům. Potom odjel příštího dne do Ostravy za Lyčkovou ženou. Myslel si, že tam již odcestovala, zatímco však ona již byla zatčena. Čaloun jí chtěl oznámit, že její manžel ji tam nebude následovat. V Přerově se sešel s již v této zprávě zmíněným Říhou a společně s ním se vrátil do Prahy. Zatčen byl na svém pracovišti a v této záležitosti vyslýchán. Velmi ochotně vypovídal, zamlčel však svoji cestu. Protože na dopadení Lyčky byl veliký zájem v souvislosti s »Jindrou«, byl učiněn pokus s Čalounem pracovat. Byla mu předestřena možnost beztrestnosti. Bylo mu rovněž objasněno, že každá další noc Lyčkova útěku během něhož Lyčka hledá u Čechů pomoc, bude znamenat další krvavé oběti »češství«. Dále mu bylo vyloženo, že Lyčka, jak ostatně sám Čaloun zde vypověděl, by v důsledku ustrojení svého charakteru, tak jako tak, spáchal sebevraždu a pokračování podpory v jeho útěku ho před jeho soudem zachrání beztak jen na krátký čas. Čaloun, který je typem bodrého, počestného občana a dobrého obchodníka, přistoupil po všemožném ujišťování na tuto nabídku. Ovšem již za 24 hodin později mu mohlo být prokázáno, že i nadále pracuje proti tajné státní policii a sice tím, že při svém prvním výslechu zamlčel tak důležité momenty, které by zcela jistě byly vedly k Lyčkově dopadení. Čaloun je v tomto komplexu vyšetřování jen prostým příkladem tvrdosti, s jakou Češi, i za cenu obětování vlastního života, usilují o dosažení svých

ilegálních cílů. Tato zkušenost je důkazem, že ve většině případů nelze použít jiných prostředků, než jsou zostřené výslechy... Vzhledem ke současnému stavu vyšetřování je ve výhledu zatčení dalších 25 osob, které jsou buď rodinnými příslušníky již zatčených osob a věděly o jejich trestných činech, respektive samy atentátníkům poskytovaly pomoc. Rozkrytím stopy získané vyzvednutím jízdního kola dcerou Nováka v Praze-Libni bylo vypátráno dalších 75 osob, které přímo nebo nepřímo měly něco do činnosti s atentátem. Ze shora uvedených důvodů vyšetřování ještě nějaký čas potrvá. Sestavení úplné a podrobné závěrečné zprávy, která by zahrnovala všechno, co s atentátem souvisí, se ještě pozdrží. Závěrečné práce na vyšetřování probíhají s největší razancí...”¹

Podrobná analýza sokolského odboje, k níž se gestapo propracovalo na konci roku 1942² po zatčení předních reprezentantů jeho druhé garnitury (Pecháček, Vaněk, Drásal), je výmluvným svědectvím nejen o vlastní a velmi konkrétní činnosti OSVO, jejím rozsahu a dosahu, ale rovněž i o jistém respektu, který jednání zatčených vyvolávalo u udivených vyšetřovatelů a jenž tito souhrmně charakterizovali jako fanatickou oběť „češství“.

¹ SÚA – f. ÚŘP – 114-10-32 – viz přílohy.

² AMV – f. 141, k. 344/2, AMV – f. 141, k. 341/16 a AMV – f. 141, k. 344/1.

Shrnutí

Teror¹, rozpoutaný po 27. květnu 1942, prakticky znemožnil organizovanou odbojovou činnost. V lepším případě byla rezistence pouze paralyzována a atomizována. U Jindry a dosud ve vazbě držených členů OSVO, došlo na plošnou likvidaci. Přesto se ještě po tři týdny obdivuhodně dařilo krýt sedm příslušníků desantů Anthropoid, Bioscop, Tin, Out Distance a Silver A v kryptě kostela Cyrila a Metoděje. Drama vyvrcholilo 18. června. O den později bylo v Kobylisích zastřelen expremiér gen. Eliáš. Stejně jako náčelník Pechlát kalkuloval od počátku s podobným koncem. Před svým nástupem do funkce, v dubnu 1939, odevzdaně konstatoval: „*Nabízejí mi úřad předsedy vlády v protektorátě... Vím však jedno: přijmu-li tuto nabídku, nakonec mne oprátka nemine. Nepřijmu-li tuto funkci, dostane to možná nějaký darebák, který může našemu národu a vlasti způsobit nedozírné škody. Proto jest mou povinností přijmout to.*“²

Zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich byl v nejvyšší postavením nacistickým prominentem, který byl v době druhé světové války zavražděn. Nejenom z tohoto důvodu, ale především díky drakonickým represím, které rozpoutal okupační

¹ V této kapitole se plně odráží dosavadní stav výzkumu Protektorátu Čechy a Morava jako celku. Jedinou komplexní monografií, jejíž druhá část byla navíc podstatně limitována znemožněním původně zamýšleného archivního výzkumu, představuje práce Detlefa Brandese *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*, Praha 1999 (pův. Můnchen 1969 a 1975). Další srovnatelné publikace byly dotaženy pouze do roku 1941 resp. 1942 – Mastný, V.: *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003 (pův. New York - London 1971), Gebhart, J. – Kuklík, J.: *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996; Pasák, T.: *Pod ochranou Říše*, Praha 1998.

² Pasák, T.: *Generál Eliáš a problémy kolaborace*. In: *DaS*, roč. 10/1968, č. 6, s. 33.

aparát, je pozdní jaro roku 1942 považováno – a mnohdy interpretováno – nejen jako vrchol sokolské rezistence, ale i jako vrchol celého českého domácího odboje vůbec. V obou případech je takové hodnocení povrchní, zavádějící – a do značné míry degradující. Období spolupráce OSVO s londýnskými desanty druhé vlny je třeba nahlížet kontinuálně a neoddělovat je od předcházející sokolské rezistence, jejíž význam v mnoha ohledech činnost spojenou s atentátem převyšoval.

Sokol a sokolové bojovali proti nacistické totalitě od vzniku protektorátu do jeho konce. Až do hořkého konce.³ „*A vítězství přišlo, a s ním přikvačila mocidychtivá sestava, která se do ciziny »zachránila pro vlast«; vnitřně jednotná nebyla, ale v jednom byla dokonale svorná: odstrčila odboj ten i onen, a dokázala to v pěti dnech; pustila po vodě jeho cíle a plány, přinášela si svoje, a byl to především plán nesdílené vlastní moci... národní politika zvrhla se úprkem v sérii podrazů... dílo a smysl odboje ležely nenapravitelně v troskách...*“⁴ Když ministr Alois Rašín nedlouho po rozpadu rakousko-uherské monarchie adresoval do řad legionářů prosté konstatování, že za práci pro vlast se neplatí, měl naprostou pravdu. V Čechách je tomu právě naopak. Za práci pro vlast se doplácí. Osudy příslušníků sokolského odboje, jejich rodin a pozůstalých jsou toho důkazem. I proto byla tato práce napsána.

Sokolská protinacistická rezistence je doposud přehlížena a podceňována. Je neveselé, že v tomto ohledu se přístup české historiografie po listopadu 1989 téměř neliší od „předlistopadového“. Hlavní důvod tohoto tristního stavu

³ Heroes and Victims, London 1945.

⁴ Černý, V.: Křik koruny české. Paměti, díl II. 1938 - 1945, Brno 1992, s. 395.

představuje nesporně již zmíněná neexistence adekvátní monografické literatury a na ní navazujících syntéz, rovněž však i podcenění domácího a především zahraničního archivního materiálu a neschopnost i nechuť k jeho zpracování, která nepramení pouze z neadekvátní jazykové vybavenosti badatelů.

OSVO představovala kontinuální součást české protinacistické rezistence a za svou angažovanost v tomto boji zaplatila vysokou cenu. Její základy položili ještě starosta S. Bukovský a náčelník M. Klinger počátkem jara 1939; vzápětí však došlo k výměně nejvyšších funkcionářů. Volby starosty, jeho tří náměstků, náčelníka, náčelnice, vzdělavatele, 27 členů předsednictva a dalších orgánů, proběhly 15.7. 1939. Uprázdněné místo po S. Bukovském zaujal J. Truhlář, odstoupivšího náčelníka M. Klíngera nahradil A. Pechlát. Náměstky starosty se stali Jan V. Keller, K. Šauer a J. Stolz; vzdělavatelem byl zvolen A. Krejčí. 26.8. 1939 byli z ČOS na základě výnosu říšského protektora z 21.6. 1938 vyloučeni židé. Jako preventivní opatření proti eventuálnímu rozpuštění ČOS vznikla Komise pro styk se župami, jejíž legální náplní bylo zlepšení komunikace ústředí s regiony a koordinace práce v nich; ve skutečnosti však představovala ilegální ústřední vedení OSVO. Do jejího čela byl jmenován náčelník župy Scheinerovy O. Klich, dalšími členy se stali L. Vaněk, B. Havel, F. Bláha, S. Svoboda, J. Plánička, E. Penniger a J. Pelikán. Zemským velitelem OSVO pro Čechy byl určen F. Pecháček a pro Moravu Š. Drásal.

V předválečných měsících se OSVO významně podílela na budování ilegálních přechodů do Polska, které zajišťovaly župy Severomoravská, Moravskoslezská a Olomoucká. Při

výstavbě regionální sítě se krajští vedoucí orientovali především na náměstky župních náčelníků a členy náčelnictev, vedoucí brannosti a záložní důstojníky. V následném vřazení okrsků, obvodů a jednot do struktury OSVO, hrálo podstatnou roli podchyzení spontánní, neorganizované rezistence (např. region severovýchodních a východních Čech). Tyršův dům rovněž programově navazoval spojení se členy ČOS, reprezentujícími další odbojové organizace. V ON to byli H. Vojta, V. Bílý a V. B. Luža, v PÚ P. Šámal, J. Jína, L. K. Feierabend a J. Nečas a v ZNV V. Groh a J. Uher.

23.8. 1939 zmocnilo předsednictvo ČOS starostu, aby provedl preventivní kroky, adekvátní další existenci Sokola v protektorátních poměrech. Pro případ rozpuštění ČOS a zatčení jejích představitelů byl konkretizován provoz sokolského ústředí; řízení mělo přejít na členy předsednictva. Vznikla rovněž tzv. ilegální pětka, která do značné míry zdvojovala vedení OSVO. Jejimi členy se stali A. Pechlát, J. Truhlář, J. V. Keller, F. Bláha a E. Köppl. Pětka měla představovat centrální řídicí orgán OSVO s celoprotektorátním dosahem, do jehož pravomoci přímo spadalo zpravodajství a styk se zahraničím, financování a vlastní orientace OSVO v rámci politických proudů ostatních rezistenčních organizací. Stala se tak nejvyšším ideovým vedením OSVO, zatímco Komise pro styk se župami se měla nadále soustředit na konkrétní realizaci rezistenční činnosti.

Vztah ČOS, německých představitelů okupační správy a českých aktivistů byl trvale napjatý a toto napětí vzrůstalo úměrně s počtem členů ČOS, zatčených v souvislosti s rezistencí. Ačkoliv série direktivních opatření odkázala ČOS ještě během roku 1939 do role pouhé tělovýchovné organizace, její mimořádný vliv na

široké vrstvy obyvatelstva okupační aparát nepodceňoval; současně se vznikem protektorátu se ČOS, jako potenciální zdroj neklidu a odporu, stala předmětem intenzivního zájmu gestapa i SD. Zdání loajální spolupráce měla proto podpořit účast šesti představitelů ČOS ve výboru Svazu pro spolupráci s Němci. Akce Albrecht der Erste, zahájená 1.9. 1939, postihla i sedm členů předsednictva ČOS.

Do pádu první rezistenční garnitury udržovala OSVO v Čechách úzké styky především s PÚ, na Moravě pak se ZNV. Nejdůležitějšího strategického partnera však představovala ON. Zvláště v regionech byla personální unie OSVO a ON zcela přirozeným jevem. Přesto je třeba zdůraznit skutečnost, že na rozdíl od výrazně profilovaných organizací první rezistenční garnitury, se OSVO nesnažila o programové ukotvení svých odbojových cílů a zvláště ve vztahu s ON působila jako organizace „servisní“.

Význam OSVO počal výrazně stoupat na sklonku jara 1940, při budování druhé rezistenční garnitury. V jejím rámci se OSVO v Čechách stále více orientovala na ON, na Moravě pak na PVVZ. Zaměřila se na zpravodajskou činnost, shromažďování zbraní a sabotáže. Tento trend pokračoval po celou Neurathovu éru. Koncem ledna 1941 se pod vedením F. Pecháčka konal v Lomnici nad Popelkou cvičitelský lyžařský kurz, na němž byla dohodnuta další rezistenční strategie OSVO. Zřejmě pod vlivem přesvědčení o brzkém zákroku proti ČOS byli vybráni potenciální odbojoví náhradníci pro vyšší posty OSVO, kteří měli ihned nahradit ev. zatčené.

6.2. 1940 byl zatčen starosta J. Truhlář. Výbor ČOS se rozhodl jeho funkci zakonzervovat a řízením organizace

prozatímně pověřil dosavadního I. místostarostu J. V. Kellera. Správa ČOS byla přizpůsobena organizaci Říšského tělovýchovného ústavu a rozčleněna do tří skupin - styk ústředí se župami, hospodářskou a finanční problematiku a odbory předsednictva. Župa plukovníka Švece musela změnit název na Sokolskou župu v Třebíči, župa Denisova pak na župu Cidlinskou. Na základě nařízení říšského protektora proběhla 1.9. 1940 doplňovací volba nového starosty, jímž se stal J. V. Keller. Podle tehdejšího hlášení SD pro RSHA nemohly ojedinělé loajální pokusy ze strany ČOS setřít celkový dojem pasivního odporu proti všemu německému.

12.4. 1941 vydal říšský protektor, zastoupený státním tajemníkem K. H. Frankem, přípis o zastavení činnosti ČOS, adresovaný předsedovi protektorátní vlády A. Eliášovi. Tento krok byl zdůvodněn jednoznačně nepřátelským postojem ČOS vůči Německu a značným počtem zatčených rezistenčních pracovníků z řad ČOS. Ihned byla zamezena tělovýchovná a organizační činnost; povolena byla pouze správa nemovitostí. Vedení ČOS se přesto podařilo zajistit ekonomickou kontinuitu a nadále plnit nejvýznamnější finanční závazky; nezastavily se ani stavební práce. Byla rovněž provedena konzervace sokolského muzea v Tyršově domě, archivu Sokola Pražského a archivů regionálních. 18.4. 1941 správy majetku ČOS ujali úředníci pražského policejního ředitelství; 26.4. 1941 uzavřela ČOS a Protektorát Čechy a Morava nájemní smlouvu na Tyršův dům. (Od 15.11. 1943 sloužil jako německý vojenský lazaret.)

V polovině července 1941 byla vytvořena Sokolská revoluční rada (SRR) v čele s náměstkem starosty ČOS A. Hřebíkem, která navazovala na činnost Komise pro styk se

župami. Dalšími členy rady se stali A. Benda, O. Klich a L. Vaněk; jediná schůzka SRR se konala 14. září 1941 na Zbraslavi. Kvůli zatčení náčelníka A. Pechláta (3.7. 1941) došlo k oddálení kontaktů špiček OSVO a PVVZ. Ačkoliv byli zemští velitelé OSVO na vertikální síť PVVZ napojeni až v srpnu 1941, přispěl tento kontakt ke vzniku zřejmě největší protektorátní rezistenční struktury vůbec.

V noci ze 7. na 8. října 1941 byla z podnětu zastupujícího říšského protektora zahájena Akce Sokol. 8.10. 1941 signoval R. Heydrich úřední výměr o rozpuštění ČOS. Její majetek, přesahující 600 mil. K, byl zabaven a prohlášen za propadlý ve prospěch Německa. Nařízení, odůvodněné tím, že organizační aparát ČOS sloužil v masovém měřítku opozičnímu hnutí, vešlo v platnost 11.10. 1941. (V této souvislosti Heydrich zdůraznil, že v řadách zatčených členů ČOS bylo odhaleno spojení na exilovou vládu v Londýně a poukázal na spolupráci ON a OSVO, jmenovitě pak styky gen. H. Vojty a náčelníka A. Pechláta.) Dalším výměrem oznámil zastupující říšský protektor, že správou veškerého propadlého majetku byl pověřen Nationalsozialistische Reichsbund für Leibesübungen (NSRL); až do předání za něj zodpovídaly protektorátní dozorní úřady. Později byla část sokolského majetku předána rovněž Kuratoriu pro výchovu mládeže, Deutsche Arbeitsfront (DAF), Kraft durch Freude (KdF) a Nadaci R. Heydricha.

Po nástupu R. Heydricha, patřila OSVO k nejkompaktnějším a nejvitálnějším částem rezistence. Její činnost nabývala na intenzitě ještě během posledních týdnů roku 1941, v době trvání civilního výjimečného stavu, kdy vlna poprav a zatýkání dočasně paralyzovala drtivou většinu ostatních

odbojových struktur. Organizaci Jindra, která kontinuálně navázala na předchozí strukturu OSVO, vybudoval jeden z nejvýznamnějších představitelů sokolské rezistence a poslední představitel SRR, současně však i nejkontroverznější osobnost domácího odboje, L. Vaněk (Jindra). S rekonstrukcí poničené sítě OSVO počal nedlouho po Akci Sokol, v polovině listopadu 1941, kdy přešel do ilegality a trvale přesídlil z Brna do Prahy. Na vedoucích postech Jindry stanuli již dříve designovaní zemští velitelé OSVO v Čechách a na Moravě - F. Pecháček a Š. Drásal. Velitelem radikální odnože Jindry, skupiny Říjen, se stal J. Zelenka, pozdější hlavní ubytovatel londýnských desantů, které se podílely na atentátu na R. Heydricha. L. Vaněk disponoval rozsáhlými ilegálními kontakty, setkal se nejen s posledním představitelem Tří králů a zřejmě nejhledanějším mužem protektorátu, škpt. V. Morávkem, ale i vedoucím odbojové organizace Kapitán Nemo K. Nejedlým a rovněž se zástupci skupin Národního obranného svazu (NOS) a Svazu obcí střeleckých (SOS). L. Vaněk uvažoval o novém sjednocení demokratické rezistence a je velmi pravděpodobné, že pretendoval na vedoucí postavení. Na rozdíl od první, značně početné, a proto zranitelné sítě OSVO, představovala Jindra základní strukturu, na níž měly být připojovány další organizační útvary. V intencích PVVZ vznikla horizontální síť vytvořená kolem vlastního organizačního vedení; do konce roku 1941 byla v Čechách a na Moravě do značné míry uvedena v život i síť vertikální (14 krajů se 37 župami), která měla v konečné fázi pokrýt i Slovensko (2 kraje se 6 župami) a Podkarpatskou Rus (1 kraj – 1 župa). Zemským velitelům bezprostředně podléhali vedoucí krajů; nejvýznamnějším byl kraj pražský, reprezentovaný

pražským pětižupím. Pro písemnou komunikaci mezi vedením přestal být používán otevřený text; byly sestaveny rozdílné šifrovací klíče, první byl číselný, druhý tvořily chemické prvky a sloučeniny. Vznikla nejen síť krycích adres, ale i krycích výrazů nejfrekventovanějších pojmů. Po atentátu na zastupujícího říšského protektora byli hlavní reprezentanti Jindry zatčeni a plošně likvidováni. Jako jeden z posledních byl 4.9. 1942 dopaden i L. Vaněk. Pozdní jaro roku 1942 je interpretováno nejen jako vrchol sokolské rezistence, ale především jako vyvrcholení celého českého domácího odboje vůbec. Období spolupráce OSVO s londýnskými desanty druhé vlny je ovšem třeba nahlížet kontinuálně a neoddělovat je od předcházející sokolské rezistence, jejíž význam v mnoha ohledech činnost spojenou s atentátem převyšoval.

Pokusy o restauraci původních struktur roztržité rezistence se ukázaly jako zcela neefektivní. Zbytky Jindry přestaly být v Čechách organizačně řízeny v říjnu 1942, na Moravě pak počátkem roku 1943. Atomizované sokolské skupiny, původně podřízené Tyršovu domu, v drtivé většině orientovaly na rezistenci regionální úrovně. Vedle částí PVVZ a ON se kontaktovaly nebo splynuly s kruhy bývalých legionářských svazů a hasičských spolků, církví a nově budovanými organizacemi, např. Severočeským revolučním národně podzemním hnutím (SRNPH). Jako příklad může sloužit známá personální unie, vzniklá na troskách ON a PVVZ v regionu severovýchodních Čech – Severočeské národní podzemní hnutí (SNPH), na jehož vzniku měla OSVO zásadní podíl. S výjimkou Rady tří (R 3), která se počala utvářet na podzim 1942, a na jejímž vedení se značnou měrou podílel V. B. Luža, se zbylé

struktury OSVO dostaly do podřízeného postavení, což bylo typické např. pro Přípravný revoluční národní výbor (PRNV).

ČOS představovala v protektorátní společnosti nespornou kontinuitu, směřující k tradicím první republiky. Jak vyplývá z předloženého textu, nepřestali sokolové svou roli hrát ani po rozpuštění ČOS. V rámci ilegálního hnutí připadla ČOS a sokolům role zcela výjimečná. Předložený text přibližuje vývoj OSVO od prvních dětských krůčků, od chvíle, kdy se jí dostalo statutu „servisní“ organizace ON v první odbojové garnituře, přes postavení rovnocenného partnera v garnituře druhé, až po vrcholné vzepětí při podpoře Anthropoidu, následný úpadek organizované sokolské rezistence v rámci třetí odbojové garnitury a totální podřízení v rámci garnitury čtvrté.

Poslední předválečný starosta ČOS Stanislav Bukovský, který zemřel roku 1942 v Osvětimi, vyslovil ve svém posledním proslovu ve funkci mj. i toto krédo: *„Sokolstvo nikdy nepracuje k úkolům svým vlastním, nýbrž výhradně vždy slouží národnímu celku, jehož je věčně mladým a svěžím jádrem jak po stránce tělesné zdatnosti, tak zvláště v ryzosti tradice mravní.“* Tímto přesvědčením se řídila ČOS jako celek i v době protektorátu. Je evidentní, že domácí česká protinacistická rezistence byla ČOS a OSVO zásadně ovlivněna a její vývoj by se bez přispění ČOS nepochybně ubíral jiným směrem.

Celkové ztráty ČOS⁵ byly zpracovány na podkladě odpovědí ze 77,71% sokolských jednot Čech, Moravy a Slezska.⁶ V letech 1939 – 1945 bylo vězněno 11 611 členů ČOS, z toho

⁵ Seznamy popravených, zemřelých a padlých na barikádách jsou uloženy v SÚA - f. ČOS, k. 374. K nim jsou vztaženy návrhy ČOS na vyznamenání příslušníků II. odboje vládou.

⁶ SÚA – f. ČOS, k. 374. Zprávy zaslalo 2 270 z 2 921 jednot.

popraveno 1 212. Jinak zemřelo dalších 2 176.⁷ (Podle statistiky, sestavené v prosinci 1945, padlo v českém povstání 654 sokolů, raněno bylo dalších 164.)⁸

Dějiny ČOS a OSVO v protektorátní společnosti představují pro naši historiografii nespornou výzvou. Věřím, že bude vyslyšena v nejbližší budoucnosti.

⁷ ATMTVS - f. Sokol, k. 151 - srv. např. Hovorka, A.: Jak uctíme památku svých mučedníků. In: Sokolský věstník, roč. XLI/V1946, č. 4, s. 46 nebo Brandes, D.: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj, Praha 1999, s. 383.

⁸ SÚA, f. ČOS, k. 374

Seznam zkratek

- AHPÚMO – Archiv Hlavního personálního úřadu Ministerstva obrany
- AJČ – Archiv Jaroslava Čvančary
- AMP – Archiv hlavního města Prahy
- AKPR – Archiv Kanceláře prezidenta republiky
- AMU – Archiv Masarykovy univerzity
- AMV – Archiv Ministerstva vnitra ČR
- AMZV – Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR, fond Protektorát
- ANO – Akce národní obrody
- ATMTVS – Archiv Tyršova muzea tělovýchovy a sportu
- ATP – Archiv Tomáše Pasáka
- AÚSD – Archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR
- BA – Bundesarchiv
- BBC – British Broadcasting Corporation
- BdS – Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes
- ČAAU – Česká atletická amatérská unie
- ČČH – Český časopis historický
- ČČK – Československý červený kříž
- ČMM – Časopis Matice moravské
- ČMMu – Časopis moravského musea
- ČNR – Česká národní rada
- ČOS – Československá (Česká) obec sokolská
- ČSČH – Československý časopis historický
- ČSNS – Československá strana národně socialistická
- ČSL – Československá strana lidová

ČSR – Československá republika
ČSSR – Československá socialistická republika
ČSOL – Československá obec legionářská
ČTK – Česká tisková kancelář
DAF – Deutsche Arbeitsfront
DaS – Dějiny a současnost
DNB – Deutsches Nachrichtenbüro
DO – Domácí odboj
Gestapo – Geheime Staatspolizei
HaV – Historie a vojenství
HG – Hlinkova garda
HO – Historický obzor
IMT – International Military Tribunal
KdF – Kraft durch Freude
KPR – Kancelář prezidenta republiky
KSČ – Komunistická strana Československa
KSP – Kancelář státního prezidenta
KŠK – Kulturní a školská komise NS
KT – koncentrační tábor
LN – Lidové noviny
MČK – Mezinárodní červený kříž
MD – Moderní dějiny
MNO – Ministerstvo národní obrany
MU – Masarykova univerzita
MZA – Moravský zemský archiv
MZM – Moravské zemské muzeum
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
NDR – Německá demokratická republika
NHPM – Národní hnutí pracující mládeže

NOF – Národní obec fašistická
NOS – Národní obranný svaz
NOÚZ – Národní odborová ústředna zaměstnanecká
NRČ – Národní rada česká
NS – Národní souručenství
NSDAP – Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei
NSj – Národní sjednocení
NSP – Národní strana práce
NSRL – Nationalsozialistische Reichsbund für Leibesübungen
OKW – Oberkommando der Wehrmacht
OLB – Oberlandsbezirk
ON – Obrana národa
OSVO – Obec sokolská v odboji
PRNV – Přípravný revoluční národní výbor
PÚ – Politické ústředí
PVVZ – Petiční výbor „Věrní zůstaneme!“
R3 – Rada tří
RSHA – Reichssicherheitshauptamt
ŘMS – Říšské ministerstvo spravedlnosti
SA – Sturmabteilung
SAP – Sborník archivních prací
SD – Sicherheitsdienst
SDTJ – Svaz dělnických tělocvičných jednot
SdP – Sudetendeutsche Partei
Schupo – Schutzpolizei
Sipo – Sicherheitspolizei
SNJ – Strana národní jednoty
SNPH – Severočeské národní podzemní hnutí
SRNPH – Severočeské revoluční národní podzemní hnutí

SoD – Soudobé dějiny
SOS – Stráž obrany státu
SPB – Svaz protifašistických bojovníků
SRR – Sokolská revoluční rada
SS – Schutzstaffel
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
SÚA – Státní ústřední archiv
SV – Sokolský věstník
SVZ – Sokolský vzdělavatel
UK – Univerzita Karlova
ÚŘP – Úřad říšského protektora
ÚV – ústřední výbor
ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího
VA – výstřižkový archiv
VGH – Volksgerichtshof
VR – Vojenské rozhledy
VRÚ – vojenská radiová ústředna
VSH – Východočeský sborník historický
VÚA – Vojenský ústřední archiv
YMCA – Youn Men's Christian Association
ZNV – Zemský národní výbor

Prameny a literatura

Archivní prameny

AHPÚMO – Archiv Hlavního personálního úřadu Ministerstva obrany ČR, fond – „255“

AJČ – Archiv Jaroslava Čvančary

AMP – Archiv hlavního města Prahy, fond Spolkový katastr

AKPR – Archiv Kanceláře prezidenta republiky

AMU – Archiv Masarykovy univerzity

AMV – Archiv Ministerstva vnitra ČR, fond Říšský protektor, 141 a 308

AMZV – Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR, fond Protektorát

Archiv TJ Sokol Čimice

Archiv TJ Sokol Královské Vinohrady

Archiv TJ Sokol Třeboň

ATMTVS – Archiv Tyršova muzea tělovýchovy a sportu, fond Sokol

ATP – Archiv Tomáše Pasáka

AÚSD – Archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, fond V. J. Krajina

BA – Bundesarchiv (Berlín), fond R 1501 – RJM a R 60 – VGH

MZA – Moravský zemský archiv, fond 100

MZM – Moravské zemské muzeum, fond B XI a XI

SÚA – Státní ústřední archiv, fond, ČOS, MZV VA, ŘMS, ÚŘP (109, 114) a ÚV SPB

VÚA – Vojenský ústřední archiv, fond Sb. vzpomínek, DO a 308

Dobové tisky

- Bouchal, A.: Beneš atentátník, Praha 1943
- Čech, A.: Správní a právní organizace Protektorátu Čechy a Morava, Brno 1943
- Dvacet let Československa. Politický a hospodářský přehled I. republiky, Praha 1938
- Dvacet let československé armády v osvobozeném státě, Praha 1938
- Frank, K., H.: Čechy a Morava v Říši, Praha 1941
- Havel, O.: Zkouška české životaschopnosti, Praha 1941
- Heiss, F.: Das Böhmen und Mähren Buch, Prag – Amsterdam – Berlin – Wien 1943
- Hitler, A.: Der grossdeutsche Freiheitskampf. Reden Adolf Hitlers, díl I. (1.9. 1939 – 10.3. 1940) a II. (10.3. 1940 – 16.3. 1940), München 1943
- Hitler, A.: Der grossdeutsche Freiheitskampf. Reden Adolf Hitlers, díl III. (16.3. 1940 – 15.3. 1942), München 1943
- Hitler, A.: Mein Kampf, München 1943
- Hlavní město Praha památce Reinharda Heydricha, Praha 1943
- Hodáč, F.: Hospodářství nového Česko–Slovenska, Praha 1938
- Jacobi, W.: Golem... metla Čechů. Rozklad českého nacionalismu, Praha 1942
- Kapp, R.: Mírové dílo Adolfa Hitlera, Praha 1942
- Klík, J.: Čechy a Morava v rámci německých dějin, Praha 1941
- Košák, V.: O budoucnosti Čechů v Nové Evropě, Praha 1942
- Krychtálek, V.: Bolševici, Beneš a my, Praha 1941
- Lažnovský, K.: Hovory s dějinami, Praha 1939
- Lažnovský, K.: Revoluce na postupu, Praha 1940
- Lažnovský, K.: Říše a my, Praha 1941

- Matoušek, K.: Hospodářský zeměpis druhé republiky, Praha 1939
- Moravec, E.: Armáda a národ. In: Dvacet let československé armády v osvobozeném státě, Praha 1938, s. 29 – 36
- Moravec, E.: Československo a jeho příští válka. In: Mobilisace ducha a železa, Praha 1936, s. 149 – 161
- Moravec, E.: Das Ende des Benesch – Republik, Praha 1941
- Moravec, E.: Děje a bludy, Praha 1941
- Moravec, E.: O český zítřek, Praha 1943
- Moravec, E.: O smyslu dnešní války. Cesty současné strategie, Praha 1941
- Moravec, E.: Obrana státu, Praha 1937
- Moravec, E.: Projev ministra Emanuela Moravce na kongresu Unie novinářských svazů 10. – 12. dubna 1942 v Benátkách, Praha 1942
- Moravec, E.: Tři roky před mikrofonem, Praha 1942
- Moravec, E.: Úkoly naší obrany, Praha 1936
- Moravec, E.: V úloze mouřenína. Česko–slovenská tragedie r. 1938, Praha 1939
- Moravec, E.: Ve službách Nové Evropy, Praha 1940
- Moravec, E.: Válečné možnosti ve střední Evropě a tažení v Habeši, Praha 1936
- Moravec, E.: Vojáci a doba. Důstojnický stav kdysi a dnes, Praha 1934
- Pfítzner, J. – Kliment, J.: Die Hauptstadt Prag ehrt das Andenken Reinhard Heydrichs, Prag 1943
- Po pěti letech 1939 – 1944, Praha 1944
- Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1939 – 1945, Praha 1939 – 1945
- Schneider, E.: Reinhard Heydrich. Ein Leben der Tat, Prag 1944

Uher, J.: Novoroční. In: Sokolský vzdělavatel, roč. X/1938, č. 1, s. 5

Uher, J.: Pravda vítězí. In: Sokolský vzdělavatel, roč. X/1938, č. 6, s. 114

Uher, J.: Studené vlastenectví. In: Sokolský vzdělavatel, roč. X/1938, č. 5, s. 97

Uher, J.: Svět a my. In: Sokolský vzdělavatel roč. X/1938, č. 4, s. 65

Úřední pořad X. všesokolského sletu v Praze 1938, Praha 1938

Tři roky v Říši. Protektorát Čechy a Morava, Praha 1942

V hodině dvanácté. Soubor projevů státního prezidenta a členů vlády Protektorátu Čechy a Morava po 27. květnu 1942, Praha 1942

Vajtauer, E.: Český mythus. Co nám lhaly dějiny, Praha 1943

Vajtauer, E.: Češi v Nové Evropě, Praha 1942

Vajtauer, E.: Malé národy v Nové Evropě, Praha 1941

Wolmar, W., W. v.: Němec o českých problémech, Praha 1941

Yester, S. (E. Moravec): Úkoly naší obrany. Politik a armáda, Praha 1937

Zlom, J.: Bud' – anebo. Pohled na českou skutečnost, Praha 1943

Zlom, J.: Vývoj německého myšlení, Praha 1941

Tiskem vydané prameny

Beneš, E.: Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938 – 1945, Praha 1946

Beneš, E.: Vzkazy do vlasti, Praha 1996, ed. J. Šolc

Berton, S.: Das Attentat auf Reinhard Heydrich von 27. Mai 1942. Ein Bericht des Kriminalrats Heinz Pannwitz. In: VfZ, roč. 1985, č. 4, s. 673 – 706

- Biman, S. – Vrbata, J.: „Protektorát Čechy a Morava“ v období vojenské správy. In: OaR, roč. 1969, č. 2, s. 156 – 241 a č. 3, s. 172 – 229
- Čelovský, B.: So oder so. Řešení české otázky podle německých dokumentů 1933 – 1945, Ostrava 1995
- Das Dritte Reich. Seine Geschichte in Texten, Bildern und Dokumenten, díl I. a II., München 1964
- Der Nationalsozialismus. Dokumente 1933 – 1945, Hamburg 1982, ed. W. Hofer
- Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti, Bratislava 1998, ed. J. Beňo a kol., díl II.
- Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, díl I. a II., Praha 1966, ed. M. Červinková a L. Otáhalová
- Dršina, P.: A nyní promluví Pavel Svatý... Londýnské rozhlasové epístoly Dr. Prokopa Drtiny z let 1940 – 1945, Praha 1945
- Duffack, J., J.: Dr. Joseph Goebbels. Poznání a propaganda, Praha 2002
- Helfert, V. – Sosnar, J.: Hovory tužkou. Dokumenty z let 1941 – 1942, Praha 1956
- Heydrichova okupační politika v dokumentech, Praha 1987, ed. L. Linhartová, V. Měšťánková a J. Milotová
- Hitler, A.: Monology ve Vůdcově hlavním stanu 1941 – 1944, Praha 1995
- Ježek, V.: Voláme všechny. Československý revoluční vysílač na vlně 415,5 metru ve dnech 5. – 9. května 1954, Praha 1966
- Končelík, J. – Köpplová, B. – Kryšpínová, J.: Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, Praha 2003
- Masaryk, J.: Volá Londýn, Praha 1948

- Míšková, A. – Šustek, V.: Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939 – 1945, díl I. a II., Praha 2000 a 2001
- Němeček, J.: Libuše volá Londýn I. (Radiodepeše vyměněné mezi vysílačkou Libuší a Londýnem 9.1. – 15.4. 1942). In: VSH, roč. 1993, č. 3, s. 299 – 351
- Němeček, J.: Libuše volá Londýn II. (Radiodepeše vyměněné mezi vysílačkou Libuší a Londýnem 16.4. – 5.8. 1942). In: VSH, roč. 1994, č. 4, s. 213 – 261
- Od Neuratha k Heydrichovi. Na rozhraní okupační politiky hitlerovského Německa v „Protektorátu Čechy a Morava“. In: SAP roč. XXXIX – 1989 č. 2, s. 281 – 394, ed. M. Kárný a J. Milotová
- Paleček, P.: Likvidace ostatků obětí nacismu a komunismu na území Československa, Brno 2002
- Protektorátní politika Reinharda Heydricha, Praha 1991, ed. M. Kárný, J. Milotová a M. Kárná
- Rems, V.: Průběh bojů o Prahu jak jej vysílal Československý rozhlas, Semily 1945
- Stránský, J.: Hovory k domovu, Praha 1945
- Uhlíř, J., B.: Sokolská odbojová organizace Jindra. Závěrečná zpráva gestapa. In: SoD, roč. VIII/2001, č. 4, s. 791 – 811
- V boj, díl. I. – III., Praha 1992 – 1995, ed. R. Hlušíčková, J. Lukešová, B. Pekárek a I. Šťovíček
- Válečné deníky Jana Opočenského, Praha 2001, ed. J. Čechurová, J. Kuklík, J. Čechura a J. Němeček
- Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty I. a II., Martin 2002 a 2003, ed. L. Deák

Za svobodu. Do nové Československé republiky. Ideový program domácího odbojového hnutí vypracovaný v letech 1939 – 1941, Praha 1945

Literatura memoárového charakteru

Beneš, E.: Mnichovské dny. Paměti, Praha 1968

Beneš, E.: Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství, Praha 1947

Cebe – Haberský, J.: Dům mrtvých. Věznice Moabit a Plötzensee 1940 – 1942, Praha 1946

Černý, V.: Křik koruny české. Paměti, díl II. 1938 – 1945, Brno 1992

Drábek, J.: Z časů dobrých i zlých, NV, Praha 1992

Drtina, P.: Československo můj osud, svazek I., kniha I., Praha 1991

Feierabend, L., K.: Politické vzpomínky, díl I. a III., Brno 1994 a 1996

Fučík, J.: Reportáž psaná na oprátce, Praha 1995

Fukátko, J.: Z odboje a z vězení. Vzpomínky účastníka prvního sledu odbojové skupiny PVVZ, Praha 1947

Gisevius, H., B.: Až k hořkému konci, díl II. Od mnichovské dohody k 20. červenci 1944, Praha 1948

Glos, P.: Na bratrské faře 1938 – 1945, Turnov 1946

Golombek, B.: Co nebude v dějepise, Brno 1945

Grňa, J.: Sedm roků na domácí frontě, Brno 1968

Hájek, J.: Paměti, Praha 1997

Havelka, J.: Vzpomínka na generála Eliáše. In: DaS, roč. VII/1965, č. 3, s. 40 – 42

Hejda, J.: Žil jsem zbytečně, Praha 1991

- Hrbek, J.: Emanuel Moravec aneb konstrukce a skutečnost. In: DaS, roč. XI/1969, č. 5, s. 39 – 42
- Jelínek, J.: Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře, Praha 1947
- Kaufmannová, H.: Léta 1938 – 1945. Válečné vzpomínky, Praha 1999
- Konečný, R.: Jan Uher v boji za svobodu, Brno 1947, rukopis
- Krajina, V., J.: Ve službách odboje a demokracie. In: AÚSD AV ČR
- Krajina, V., J.: Vysoká hra, Praha 1994
- Masařík, H.: V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata, Praha – Litomyšl 2002, ed. J. Tomeš
- Mašínová, Z. – Martin, R.: Čtyři české osudy. Tragický úděl rodiny Mašínovy, Praha – Litomyšl 2001
- Mnichov. Vzpomínková kronika, Praha 1969
- Morell, S.: Viděl jsem ukřižování, Praha 1995
- Naudé, H.: Im Protektorat Böhmen und Mähren. März 1939 – Mai 1945. Erinnerungen, Erlebnisse, persön. Urteile, München 1973
- Ogoun, J.: Pravda o Heydrichovi, Kroměříž 1945
- Poelchau, H.: Die letzten Stunden. Erinnerungen eines Gefängnisfarrers, Köln 1987
- Provazníková, M.: To byl Sokol, München 1988
- Schejbalová, V.: In: Osudné čtyři měsíce roku 1942. Rodným krajem, roč. 1992, č. 4, s. 5 – 8
- Stránský, J.: Hovory k domovu, Praha 1945
- Šalda, J.: Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace, Praha 2001

Uher, B.: Jan Uher. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, roč. XLIII/1994, řada pedagogická, č. 28, s. 35 – 46

Vaněk, L.: Počátky sokolského odboje, Praha 1947, rukopis uložen v AJČ

Veselý – Štainer, K.: Cestou národního odboje. Bojový vývoj domácího odbojového hnutí v letech 1938 – 1945, Praha 1947

Vzpomínky na okupaci díl I. a II. Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939 – 1945, Kolín 1986 a 1987, ed. Z. Jelínek

Výběrová literatura

Andrejs, J.: Smrt boha smrti. Legendy a skutečnost kolem atentátu na Heydricha, Brno 1997

Andrejs, J.: Za Heydrichem stín, Praha 1947

Auský, S.: Vojska generála Vlasova v Čechách, Praha 1992

Bareš, A. – Pasák, T.: Odbojová organizace Zd. Schmoranze v roce 1939. In: HaV, roč. 1968, č. 6 – 7, s. 1003 – 1033

Bárta, R.: Náš boj s Němci. In: XLIV/ 1946, č. 17, s. 205

Bartoš, J.: Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939 – 1945, Olomouc 1997

Bartoš, J.: Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945, Praha 1986

Bartošek, K.: Pražské povstání 1945, Praha 1965

Bechyně, J., V.: Emil Hácha. In: HO, roč. 4/1993, č. 2, s. 39 – 44

Beneš, L.: 100 let od narození Jindřicha Tintěry. In: Národní osvobození, roč. 2001, č. 7, s. 8

Benz, W.: Geschichte des Dritten Reiches, München 2000

- Berton, S.: První zpráva o „Jindrovi“, Roseville 1987
- Biman, S.: Nacistická bezpečnostní služba v protektorátě Čechy a Morava. Vznik, organizace a činnost. In: SAP, roč. 22/1972, č. 2, s. 297 – 355
- Bláha, F.: Jak jsme začínali na Moravě. In: Sokolský věstník, roč. XLIV/1946, č. 17, s. 204 – 208
- Brandes, D.: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945, Praha 1999
- Brandes, D.: Kolaborace v protektorátu Čechy a Morava. In: DaS, roč. 16/1994, č. 1, s. 25 – 29
- Bratřím, kteří přinesli oběť nejtěžší a nejvzácnější. Sokol Královo Pole, Brno 1945
- Bracher, K., D. – Funke, M. – Jacobsen, H., A.: Deutschland 1933 – 1945, Bonn 1993
- Brod, T.: Osudný omyl Edvarda Beneše 1939 – 1948. Československá cesta do sovětského područí, Praha 2002
- Broszat, M.: Der Staat Hitlers. Grundlegung und Entwicklung seiner inneren Verfassung, München 1995
- Brügel, J. W.: Tschechen und Deutsche, díl II., 1939 – 1946, München 1974
- Burleigh, M.: Die Zeit des Nationalsozialismus, Frankfurt am Main 2000
- Calic, E.: Reinhard Heydrich. Schlüsselfigur des Dritten Reiches, Düsseldorf 1982
- Cílek, R.: Muže doprovázejí na smrt jejich sny. In: Přísně tajné, č. 4/2001, s. 55 – 76
- Čelovský, B.: Mnichovská dohoda 1938, Šenov u Ostravy 1999
- Češi v nacistických koncentračních táborech, káznících a věznicích, Praha 1996

- Čeští učitelé v protifašistickém odboji 1939 – 1945, Praha 1978,
ed. K. Čondl a T. Pasák
- Čvančara, J.: Někomu život, někomu smrt. Československý odboj
a nacistická okupace 1939 – 1941, Praha 2002
- Čvančara, J.: Někomu život, někomu smrt. Československý odboj
a nacistická okupace 1941 – 1943, Praha 1997
- Das grosse Lexikon des Dritten Reiches, Augsburg 1993, ed. Ch.
Zentner a F. Bedürftig
- Deák, L.: Hra o Slovensko, Bratislava 1991
- Deák, L. Zápas o strednú Európu, Bratislava 1986
- Dejmek, J.: Československá diplomacie v době Druhé republiky.
(říjen 1938 – březen 1939). In: Pocta profesoru Janu Kuklíkovi,
AUC – Philosophica et historica 1/1998, Studia historica XLVIII,
2000, s. 9 – 26, ed. J. B. Uhlíř
- Dejmek, J.: Historik v čele diplomacie – Kamil Krofta. Studie z
dějin československé zahraniční politiky v letech 1936 – 1938,
Praha 1998
- Dejmek, J. – Němeček, J.: Arnošt Heidrich. In: HaV, roč.
XLII/1993, č. 3, s. 142 – 150
- Dějiny Prahy, díl II., Praha – Litomyšl 1998
- Der Weg in die Katastrophe. Deutsch – tschechoslowakischen
Beziehungen 1938 – 1947, Essen 1944, ed. D. Brandes a V. Kural
- Deschner, G.: Reinhard Heydrich. Architekt totální moci, Praha
2002
- Doležal, J.: Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví,
kinematografie, Praha 1996
- Eliášová, J. – Pasák, T.: Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení,
Praha 2002

- Eliášová, J. – Pasák, T.: Poznámky k Benešovým kontaktům s Eliášem ve druhé světové válce. In: HaV, roč. 1967, č. 1, s. 108 – 140
- Enzyklopädie des Nationalsozialismus, München 1998, ed. W. Benz, H. Graml a H. Weiss
- Fest, J.: Das Gesicht des Dritten Reiches, München – Zürich 1980
- Fiala, A.: Stručné dějiny sokolstva (1912 – 1941), Praha 1948
- Fidler, J.: Atentát 1942. Malý encyklopedický slovník, Brno 2002
- Fikar, A.: Stručné dějiny sokolstva 1912 – 1941, díl III., Praha 1948
- Gebel, R.: „Heim ins Reich!“ Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland 1938 – 1945, München 2000
- Gebhart, J.: Balabán – Mašín – Morávek – tři z nejlepších. In: Bojovali za nás, Praha 1985, ed. T. Pasák
- Gebhart, J.: Domácí odbojová fronta v českých zemích od vypuknutí 2. světové války do přepadení SSSR. In: Hav, roč. XXXI/1982, č. 1, s. 65 – 90
- Gebhart, J.: První léta okupace. K problematice činnosti buržoazně demokraticky orientovaného odboje ve východních a severovýchodních Čechách v letech 1939 – 1941/1942, Praha 1977, rig. práce
- Gebhart, J.: Rozvoj českého hnutí odporu v období od června 1941 do počátku roku 1943. In: HaV, roč. XXXI/1982, č. 3, s. 29 – 48 a č. 4, s. 51 – 69
- Gebhart, J. – Kuklík, J.: Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Praha – Litomyšl 2004

- Gebhart, J. – Hájková, A. – Kuklík, J.: 2 245 dnů odporu. Podíl spojů a spojařů na národně osvobozeneckém boji českého národa, Praha 1980
- Gebhart, J. – Koutek, J. – Kuklík, J.: Na frontách tajné války, Praha 1989
- Gebhart, J. – Kuklík, J.: Dramatické i všední dny protektorátu, Praha 1996
- Gebhart, J. – Kuklík, J. „Muzikanti“ a „odboráři“ v prvním roce nacistické okupace. K problematice vzniku a počátků činnosti Obrany národa a PVVZ, Praha 1974, rukopis
- Gebhart, J. – Kuklík, J.: Počátky Národního souručenství v roce 1939. In: ČČH, roč. 91/1993, č. 3, s. 417 – 441
- Gebhart, J. – Kuklík, J.: Pomnichovská krize a vznik Strany národní jednoty. In: ČČH roč. 90/1992, č. 3, s. 365 – 393
- Gebhart, J. – Kuklík, J.: Strana národní jednoty – strana vládní a vládnoucí. In: MD č. 1/1993, s. 219 – 258
- Gostomski, V. von – Loch, W.: Der Tod von Plötzensee. Erinnerungen, Ereignisse, Dokumente 1942 – 1944, Frankfurt am Main 1993
- Görner, J.: Německá terminologie z dob nacistické okupace. In: SAP, roč. 15/1965, č. 1, s. 173 – 228
- Grobelný, A.: Národní politika nacistů a český průmysl 1938 – 1945, Ostrava 1989
- Haasis, H., G.: Tod in Prag. Das Attentat auf Reinhard Heydrich, Reinbek bei Hamburg 2002
- Havlíček, V.: Sokolstvo. Jeho myšlenka, organizace a vývoj, Praha 1948
- Háček, L.: TJ Sokol Praha – Pankrác. Naše oběti ve II. odboji 1939 – 1945, Praha 1945, rukopis

- Hildebrand, K.: Das Dritte Reich, München 1991
- Hitchcock, E.,B.: Zasvětil jsem život míru. Životopis Edvarda Beneše, Praha 1947
- Hitler, A.: Monology ve Vůdcově hlavním stanu 1941 – 1944, Praha 1995
- Hofman, P.: Deník Vojtěcha Borise Luži. In: HaV, roč. XLV/1996, č. 5, s. 131 – 152
- Hoch, K.: Hitler a Čechy. In: ČČH, roč. XLVIII/1948 – XLIX/1949, č. 1, s. 227 – 237
- Holzer, J.: První a Druhá československá republika. Úvod do komparace stranických systémů. In: Politologický časopis, roč. 1997, č. 4, s. 330 – 351
- Hrbek, J.: Konec války a my. In: DaS, roč. 17/1995, č. 3, s. 2 – 4
- Hrbek, J.: Konec války v Evropě. In: LN, roč. VIII/1995, č. 101, s. 13
- Chmela, L.: Hospodářská okupace Československa. její metody a důsledky, Praha 1946
- Irving, D.: Goebbels. Pán myšlenek Třetí říše, Brno 1998
- Irving, D.: Hitlerova válka a válečná stezka let 1933 – 1945, Brno 1998
- Janák, J. – Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989
- Jandásek, L.: Tvrdá čísla. In: Sokolský vzdělavatel, roč. X/1938, č. 9, s. 175 – 176
- Jelínek, Z.: K problematice atentátu na Reinharda Heydricha. In: HaV, roč. XL/1991, č. 2, s. 65 – 101
- Jelínek, Z.: Operace Silver A, Praha 1992

- Jelínek, Z.: Západní paraskupiny a spolupráce s domácím odbojem v letech 1941 – 1945. In: OaR, roč. 1970, č. 1, s. 50 – 188
- Jirsák, L.: Sokol Královské Vinohrady. Památné historické období 1887 – 1948, Praha 2001
- K 125. výročí Sokola Olomouc, Olomouc 1995
- Karlický, V. a kol.: Svět okřídleného šípu. Koncern Škoda Plzeň 1918 – 1945, Plzeň 1999
- Kárník, Z.: České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl III. O přežití a o život (1936 – 1938), Praha 2003
- Kárný, M.: Logika Mnichova. K politice hitlerovského Německa vůči Československu od Mnichova k „Protektorátu Čechy a Morava“. In: ČSČH, roč. XXXV/1987, č. 2, s. 189 – 213 a č. 3, s. 371 – 403
- Kennedy, P.: Vzestup a pád velmocí, Praha 1996
- Kershaw, I.: Hitler 1889 – 1936 a 1936 – 1945, Stuttgart 1998 – 2000
- Kersten, P.: Der Tod des Protektors, Wien 1979
- Kettner, P. – Jedlička, I., M.: Tajemství Tří králů, Praha 1995
- Klimek, A. – Kubů, E.: Československá zahraniční politika 1918 – 1938, Praha 1995
- Klimek, A. – Hofman, P.: Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda, Praha – Litomyšl 1995
- Klinger, M.: Budovat a bránit. In: Mnichov. Vzpomínková kronika, Praha 1969, s. 103 – 108
- Kokoška, J. – Kokoška, S.: Spor o agenta A-54. Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby, Praha 1994
- Kokoška, S.: K historii jednoho povstání. In: Reportér, roč. V/1990, č. 7, s. I – XVI

- Kokoška, S.: K osudům vzkazu prezidenta Beneše do vlasti z 26.11. 1941. Výpověď Ladislava Vaňka na brněnském gestapu. In: HaV, roč. XLV/1996, č. 5, s. 111 – 130
- Kokoška, S.: Krize nacistické okupační politiky v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944 a pokusy o její překonání. In: SoD, roč. VIII/2001, č. 4, s. 591 – 620
- Kokoška, S.: Obrana národa a počátek války. In: DaS, roč. 21/1999, č. 4, s. 16 – 21
- Kokoška, S.: Okupace českých zemí v březnu 1939. In: 60 let od hitlerovské okupace Československa, Praha 2000, s. 22 – 25, ed. J. Musial a J. Berkovský
- Kokoška, S.: Rok 1942 v československém vojenském zpravodajství. In: Rok 1942 v českém odboji, Praha 1999, s. 25 – 28
- Kokoška, S.: Spory o Pražské povstání a jeho interpretaci v letech 1945 – 1946. In: Národ se ubránil 1939 – 1945, Praha 1995, s. 99 – 103
- Kokoška, S. – Pivcová, Z.: Generál Eliáš a Schmoranzova skupina tiskových důvěrníků. In: HaV, roč. XLV/1996, č. 6, s. 138 – 158
- Konopáč, M.: Tělovýchovná jednota Sokol Nymburk (1918 – 1941), Praha 1993, dipl. práce
- Kosatík, P. – Kolář, M.: Jan Masaryk. Pravdivý příběh, Praha 1998
- Kostlán, A. – Moravcová, D. – Vaníček, V.: Encyklopedie dějin Německa, Praha 2001
- Koukal, P.: Sokolové proti Heydrichovi, Duchcov 2002
- Koutek, J.: A národ se bránil. K historii českého nekomunistického odboje v letech 1939 – 1945, Praha 1987

- Koutek, J.: Tichá fronta, Praha 1985
- Koutek, O.: Prokop Drtina 1900 – 1945. Ve službách prezidenta, Praha 2001, dipl. práce
- Köppl, E.: První přípravy k boji. In: Sokolský věstník, roč. XLIV/1946, č. 17, s. 202
- Kössl, J. – Sturmbauer, J. – Waic, M.: Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury, Praha 1999
- Kroupa, V. a kol.: Český antifašismus a odboj, Praha 1988
- Křen, J.: Do emigrace. Západní zahraniční odboj 1938 – 1939, Praha 1969
- Křen, J. – Kural, V.: Ke smyslu českého protifašistického odboje. In: HaV, roč. 1965, č. 1, s. 35 – 80
- Křen, J. – Kural, V.: Odboj a česká společnost. In: DaS, roč. VII/1965, č. 2, s. 1 – 3
- Kubánek, P.: Dal signál k atentátu na Heydricha, Uherské Hradiště 1993
- Kuklík, J.: K problematice vzniku národní fronty v domácím odboji, UK, Praha 1976
- Kuklík, J.: Kontrapropaganda v ilegálním tisku v letech 1939 – 1941. In: HaV, roč. XLIX/2000, č. 1, s. 100 – 113
- Kuklík, J.: Odbojová organizace PVVZ ve východních a severovýchodních Čechách v letech 1939 – 1941. In: AUC – Z pomocných věd historických V, roč. 1982, s. 73 – 112
- Kuklík, J.: Programové úvahy české domácí rezistence o československé státnosti. In: Státnost česká a československá – tradice a kontinuita, AUC – Iuridica 1 – 2/1999, s. 131 – 138
- Kuklík, J.: Sociální demokraté ve druhé republice, Praha 1992

- Kuklík, J.: Závěrečná fáze činnosti Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD). In: Rok 1942 v českém odboji, Praha 1999, s. 33 – 38
- Kuklík, J.: Změny v politickém systému druhé republiky. In: XIV. letní škola historie. Nejnovější čs. dějiny v kontextu obecných dějin, Praha 2002, s. 4 – 14
- Kuklík, J.: Železničáři v odbojové organizaci PVVZ 1939 – 1945. In: AUC – Studia historica XX, roč. 1981, s. 31 – 87
- Kural, V.: Český domácí odboj v letech 1939 – 1941. In: OaR, roč. 1968, č. 3, s. 5 – 21
- Kural, V.: Hlavní organizace nekomunistického odboje v letech 1939 – 1941. In: OaR, roč. 1967, č. 2, s. 5 – 160
- Kural, V.: Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918 – 1938), Praha 1993
- Kural, V.: Místo společenství – konflikt! Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938 – 1945), Praha 1994
- Kural, V.: Obrana národa mezi 15. březnem a 1. zářím 1939. In: HaV, roč. 1970, č. 3, s. 346 – 385
- Kural, V.: Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940 – 1943, Praha 1997
- Kural, V. – Radvanovský, Z. a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002
- Kümpel – Staňkovský, B.: Z osudů rodu Bořků – Dohalských z Dohalic, Plzeň 1948
- Kvaček, R. – Tomášek, D.: Generál Alois Eliáš. Jeden český osud, Praha 1996
- Ivanov, M.: Atentát na Reinharda Heydricha, Opava 1996
- Lemberg, H.: Porozumění. Češi – Němci – východní Evropa 1848 – 1948, Praha 1999

- Liddel Hart, B.– H.: Dějiny druhé světové války, Brno 2000
- Lví silou. Pocta a dík Sokolstvu, Praha 1948
- MacDonald, C.: Úder z Londýna. Atentát na Obergruppenführera SS Reinharda Heydricha, Praha 1997.
- Mackenzie, C.: Dr. Beneš, Praha 1948
- Madajczyk, P.: Faszyzm i okupacje 1938 – 1945, díl. I. a II., Poznaň 1983 – 1984
- Machálek, V.: Prezident v zajetí. Život, činy a kříž Emila Háchy, Praha 1998
- Maršálek, P.: Období vojenské správy na počátku nacistické okupace českých zemí v roce 1939, Praha 2002, rig. práce
- Maršálek, P.: Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939 – 1945, Praha 2002
- Maršálek, P.: Veřejná správa Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 – 1945, Praha 1999
- Maser, W.: Adolf Hitler. Legende, Mythos, Wirklichkeit, München 1971
- Mastný, V.: The Czechs Under Nazi Rule. The failure of national resistance 1939 – 1942, New York – London 1971
- Mates, P.: Mezi Mnichovem a Berlínem. Státoprávní problémy druhé republiky, Brno 1992
- Milotová, J.: Organizace nacistické propagandy a její působení v Protektorátu Čechy a Morava. In: HaV, roč. XLIX/2000, č. 1, s. 87 – 99
- Morava v boji proti fašismu I, Brno 1987
- Morava v boji proti fašismu II, Brno 1990
- Moravčík, C.: Organizace bezpečnostního aparátu v Protektorátu Čechy a Morava, Brno 1993

- Musil, M.: Příběh Háchova politického sekretáře. Josef Kliment před Národním soudem roku 1947. In: SoD, roč. III/1995, č. 4, s. 530 – 544
- Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha 2000, ed. E. Kubů a J. Pátek
- Nacionálno–socialistický systém vlády. Ríšska župa Sudety, Proetktorát Čechy a Morava, Slovensko, Bratislava 2002, ed. M. Glettler, L. Lipták, A. Míšková
- Nakonečný, M.: Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu, Praha 2001
- Národ se ubránil 1939 – 1945, Praha 1995
- Naši hrdinové 1939 – 1945. Tělocvičná jednota Sokol Brno I, Brno 1947
- Na paměť bratří z tělocvičné jednoty Sokol Praha – Dejvice I, kteří v boji a utrpení obětovali své životy v letech 1939 – 1945, Praha 1948
- Nepraš, J.: Smrtí boj nekončí, Svitavy 1990.
- Neumayr, A.: Diktátoři v zrcadle medicíny, Praha 1999
- Němeček, J.: Arnošt Heidrich a odboj 1939 – 1945. In: HaV, roč. XLV/1996, č. 1, s. 137 – 156
- Němeček, J.: Brigádní generál Josef Mašín. In: HaV, roč. XLII/1993, č. 1, s. 134 – 159
- Němeček, J.: Mašínové. Zpráva o dvou generacích, Praha 1998
- Ni zisk – ni slávu 1870 – 1970. 100 let TJ Sokol Lomnice nad Popelkou, Lomnice nad Popelkou 1970
- Ni zisk – ni slávu 1885 – 1995. Sto deset let Sokolské župy Krkonošské – Pecháčkovy, Lomnice nad Popelkou 1996
- Nolte, C., E.: The Sokol in the Czech Lands to 1914, London 2003

- Odboj a revoluce 1938 – 1945, Praha 1965
- Odboj na Mladoboleslavsku 1939 – 1945. Obraz historie domácího odboje v Pojizeří, Mladá Boleslav 1995, ed. B. Dvořák a kol.
- Overesch, M.: Das III. Reich 1933 – 1939 a 1939 – 1945. Eine Tageschronik der Politik, Wirtschaft, Kultur, Augsburg 1991
- Padfield, P.: Himmler. Reichsführer SS, Olomouc 1999
- Památník účasti Sokola Brno III v boji o život národa 1938 – 1945, Brno 1947
- Pasák, T.: Aktivističtí novináři a postoj generála Eliáše v roce 1941. In: ČSČH, roč. XV/1967, č. 2, s. 173 – 192
- Pasák, T.: Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945, Praha 1999
- Pasák, T.: Český periodický tisk na počátku okupace ve světle cenzury a jejích opatření. In: AUC – Philosophica et historica 5/1975 – Z pomocných věd historických III, s. 147 – 178
- Pasák, T.: Činnost protektorátní reprezentace na podzim r. 1939. In: ČSČH, roč. XVII/1969, č. 4, s. 553 – 573
- Pasák, T.: Generál Alois Eliáš a odboj, Praha 1991
- Pasák, T.: Generál Eliáš a problémy kolaborace. In: DaS, roč. X/1968, č. 6, s. 33 – 38
- Pasák, T.: JUDr. Emil Hácha 1939 – 1945, Praha 1997
- Pasák, T.: Nekomunistický odboj a jeho spolupráce s protektorátní správou. In: OaR, roč. 1967, č. 2, s. 71 – 83
- Pasák, T.: Počátky národního odboje. In: Národ se ubránil 1939 – 1945, Praha 1995, s. 15 – 22
- Pasák, T.: Pod ochranou Říše, Praha 1998

- Pasák, T.: Problematika protektorátního tisku a formování skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: PD KSČ, roč. 1967, č. 1, s. 52 – 80
- Pasák, T.: Prohlášení gen. A. Eliáše před německým soudem v roce 1941 a jeho rozpornost. In: ČSČH, roč. XVI/1968, č. 3, s. 447 – 458
- Pasák, T.: Přemysl Pitter. Život pro druhé, Praha – Litomyšl 1997
- Pasák, T.: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 – 1945, Praha 1980
- Pasák, T.: Vstup německých vojsk na české území v roce 1939. In: ČSČH, roč. XVII/1969, č. 1, str. 161 – 183
- Pasák, T.: Vývoj Vlajky v období okupace. In: HaV, roč. 1966, č. 5, s. 846 – 895
- Pasák, T.: Vznik Národního souručenství. In: DaS, roč. XI/1969, č. 7, s. 39 – 42
- Pasák, T.: Zápasy primátora JUDr. O. Klapky, Praha 1991
- Pecka, J.: Váleční zajatci na území Protektorátu Čechy a Morava, Praha 1995
- Pernes, J.: Až na dno zrady. Emanuel Moravec, Praha 1997
- Peša, V. – Štěpánek, Z.: Těžké počátky. In: HaV, roč. 1968, č. 4, s. 517 – 541
- Petrův, H.: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1941), Praha 2000
- Peuschel, H.: Die Männer um Hitler. Braune Biographien. Martin Bormann, Joseph Goebbels, Hermann Göring, Reinhard Heydrich, Heinrich Himmler ua., Düsseldorf 1982
- Polavský, A.: V boj, Praha 1946
- Pospíšil, J.: Hyeny, Vizovice 1996

- Prečan, V.: V kradeném čase. Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973 – 1993
- Procházka, J.: Sestupme ke kořenům. Příspěvek ke kronice rodu Mašínů, Lošany u Kolína 1947
- Procházka, T.: The Second Republic. The Disintegration of Post-Munich Czechoslovakia (October 1938 – March 1939), New York 1981
- Podobský, J.: Stručné dějiny města Rovenska pod Troskami, Rovensko pod Troskami, 1946
- Protinacistický odboj v Pojizeří 1939 – 1945. Historie, doklady a vzpomínky bojovníků za svobodu, Mladá Boleslav 2002, ed. B. Dvořák a kol.
- Průcha, V.: Československé hospodářství za nacistické okupace. In: DaS, roč. VIII/1966, č. 4, s. 33 – 36
- Průcha, V.: Změny v sociální struktuře československé společnosti v letech 1938 – 1945, Praha 1970
- Příkryl, J. – Slezák, L.: Jihovýchodní Morava v boji proti okupantům, Brno 1965
- Racek, J.: Vladimír Helfert a jeho lidský a tvůrčí odkaz dnešku. In: ČMMu, roč. LXI/1976, s. 137 – 145
- Rataj, J.: O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939, Praha 1997
- Rataj, J.: Obraz Němce a Německa v protektorátní společnosti a v československém odboji. In: Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století, Praha 1998, ed. J. Křen a E. Broklová, s. 207 – 235
- Rok 1942 v českém odboji, Praha 1999
- Rudny, Z.: Pražské povstání v květnu 1945 a vlasovci. In: HaV, roč. XLIX/1995, č. 2, s. 3 – 37

- Rychlík, J.: Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914 – 1945, Bratislava 1997
- Rychlík, J.: Politický vývoj v Protektorátě Čechy a Morava počátkem roku 1940 ve zprávách bulharského diplomata Christo Minkova. In: ČČH, roč. 95/1997, č. 1, s. 140 – 164
- Shirer, W., L.: Aufstieg und Fall des Dritten Reiches, Köln 2000
- Schauerová, A.: Jan Uher a jeho filozofie výchovy. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, roč. XLIII/1994, řada pedagogická, č. 28, s. 47 – 50
- Schmoller, G. von: Heydrich im Protektorat Böhmen und Mähren. In: VfZ, roč. 1979, č. 4, s. 626 – 645
- Sládek, Z.: První stanné právo (28. září 1941 – 20. leden 1942), Praha 1986
- Sládek, O.: Přicházeli z nebe, Praha 1993
- Sládek, O.: Zločinná role gestapa, Praha 1986
- Slanina, J. – Vališ, Z.: Generál Karel Kutlvašr, Praha 1993
- Sobota, E.: Co to byl protektorát, Praha 1946
- Sobota, E.: Glossy 1939 – 1944, Praha 1946
- Sokolská župa Krušnohorská – Kukaňova vzpomíná na své umučené a padlé 1939 – 1945, 1947
- Söseman, B.: Der Nationalsozialismus und die deutsche Gesellschaft, Stuttgart 2002
- Staněk, T.: Perzekuce 1945, Praha 1996
- Steinert, M., G.: Die 23 Tage der Regierung Dönitz, Düsseldorf 1967
- 100 let tělesné výchovy v okrese Písek 1868 – 1968. Sborník statí k dějinám tělesné výchovy, Písek 1968, ed. O. Peroutka a kol.
- Stockhorst, E.: 5000 Köpfe. Wer war was im 3. Reich, Kiel 2000

- Straková, T.: Vladimír Helfert – vědec a organizátor. In: ČMMu, roč. LXI/1976, č. 2, s. 147 – 158
- Svým mučedníkům v národním boji o svobodu 1939 – 1945 sokolská župa Plzeňská, Plzeň 1947
- Šach, J.: JUDr. Karel Bondy. In: HaV, roč. XLIII/1994, č. 1, s. 142 – 160
- Šauer, K.: Sokolské velikonoce. In: Sokolský věstník, roč. XLIV, č. 17, s. 202 – 203
- Šikola, Č.: Nešli stejnou cestou. Osudy parašutistů a konfidentů gestapa, Vizovice 1994
- Šimsová, M.: Odbojáři z Obrany národa souzení jako „Helfert–Intelligenz–Gruppe“. In: ČMM, roč. CXVII/1998, č. 1, s. 107 – 127
- Šisler, S.: Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939 – 1945. In: SAP, roč. XIII/1963, č. 2, s. 46 – 95
- Šisler, S.: Studie o organizaci a působnosti nacistické okupační správy v českých zemích v letech 1939 – 1945. In: SAP, roč. XXII/1972, č. 1, s. 183 – 219
- Šolc, J.: Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války, Praha 1990
- Šolc, J.: Nikdo nás nezastaví, Praha 1992;
- Šolc, J.: Smrt přála statečným, Praha 1995
- Šplíchal, K.: Sokolský odboj v letech 1939 – 1941, Praha 1969, dipl. práce
- Šplíchal, K.: Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji, Praha 1981
- Šrámek, P. a kol.: Když zemřít, tak čestně. Československá armáda v září 1938, Brno 1998

- Šrámek, P.: Smrt generála Vojtěcha Borise Luži. In: Válečný rok 1944, Praha 2001, s. 288 – 291
- Štědroň, B.: Dr. Vladimír Helfert, Praha 1940
- Šťovíček, I.: Zápis o zasedání ČNR ve dnech 4. – 9. května 1945. In: HaV 1967, č. 6, s. 979 – 1019
- Teichler, H.–J.: Internationale Sportpolitik im Dritten Reich, Schorndorf 1991
- Tesař, J.: Emanuel Moravec aneb logika realismu. In: DaS, roč. XI/1969, č. 1, s. 20 – 27
- Tesař, J.: K problému nacistické okupační politiky v Protektorátě v r. 1939. In: HaV, roč. 1969, č. 1, s. 40 – 87
- Tesař, J.: Mnichovský komplex. Jeho příčiny a důsledky, Praha 2000
- Tesař, J.: Patnáctý březen v českých dějinách. In: DaS, roč. XI/1969, č. 4, s. 1 – 4
- Tesař, J.: Poznámky k problémům okupačního režimu v tzv. „protektorátě“. In: HaV, roč. 1964, č. 2, s. 153 – 191 a č. 3, s. 333 – 385
- Tesař, J.: Protiněmecká opoziční jednota na počátku okupace. In: Z počátků odboje, Praha 1969, s. 449 – 517
- Tesař, J.: »Záchrana národa« a kolaborace. In: DaS, roč. X/1968, č. 5, s. 5 – 10
- Thamer, H., U.: Verführung und Gewalt. Deutschland 1933 – 1945, Berlin 1986
- Tichý, A.: Nás živé nedostanou. Historie parašutistické skupiny Antimony, Liberec 1969
- Tomášek, D.: Deník druhé republiky, Praha 1988
- Tomášek, D. – Kvaček, R.: Causa Emil Hácha, Praha 1995
- Tomeš, J.: Historie v letech zkoušky, Praha 1985

- Tomeš, J.: O české kultuře v letech 1939 – 45. In: Co daly naše země Evropě a lidstvu, díl II., Praha 1999, s. 519 – 540
- Tomeš, J.: Odboj či přežití. Osudové dilema Jaroslava Krejčího. In: DaS, roč. 21/1999, č. 3, s. 27 – 32
- Tvarůžek, B.: Okupace Čech a Moravy a okupační správa. 15. březen – 15. duben 1939. In: HaV, XLI/1992, č. 3, s. 30 – 64
- Tvarůžek, B.: Wehrmacht proti českému lidu a za upevnění německví v protektorátě. In: HaV, roč. XLIII/1994, č. 2, s. 87 – 131
- Tvarůžek, B.: Wehrmacht v protektorátě Čechy a Morava do roku 1941. Od dubna 1939 do podzimu 1941. In: HaV, XLI/1992, č. 5, s. 66 – 100
- Uhlíř, J., B.: Druhá republika. Stát, který nikdo nechtěl. In: HO, roč. 14/2003, č. 5/6, s. 123 – 135
- Uhlíř, J., B.: Jan Uher. In: HO, roč. 5/1994, č. 12, s. 282 – 283
- Uhlíř, J., B.: Ladislav Rašín a Výbor na obranu republiky. In: Proglas, roč. IX/1998, č. 7, s. 26 – 29
- Uhlíř, J., B.: Národní demokrat Ladislav Rašín. In: HO, roč. 9/1998, č. 9 – 10, s. 219 – 222 a č. 11 – 12, s. 258 – 265
- Uhlíř, J.–B.: Nástin vývoje domácí sokolské protinacistické rezistence 1938 – 1941, Praha 1997, dipl. práce
- Uhlíř, J., B.: Osud ministerského předsedy. In: HO, roč. 13/2002, č. 7 – 8, s. 146 – 152
- Uhlíř, J., B.: 15. březen 1939. Počátek okupace na stránkách českého tisku. In: HO, roč. 10/1999, č. 3 – 4, s. 70 – 76
- Uhlíř, J., B.: Protinacistická rezistence moravských sokolů. In: Sokol, roč. 2002, č. 7 – 8, s. 18 – 19
- Uhlíř, J., B.: Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace, Praha 2002

- Uhlíř, J., B.: Vladimír J. Krajina. Poslední představitel ÚVODu a jeho zatčení. In: Pocta profesoru Janu Kuklíkovi, AUC – Philosophica et historica 1/1998, Studia historica XLVIII, 2000, s. 195 – 204, ed. J. B. Uhlíř
- Uhlíř, J., B.: Vladimír J. Krajina – vědec a politik. In: HO, roč. 6/1995, č. 1, s. 16 – 20
- Uhlíř, J., B.: Vojenskopolitické aspekty Pražského povstání. In: HO, roč. 6/1995, č. 9 – 10, s. 228 – 234 a č. 11 – 12, s. 271 – 275
- Uhlíř, J., B.: Základní aspekty sokolské protinacistické rezistence, Praha 2002, rig. práce
- Uhlíř, J., B.: Zemský národní výbor. Jeho místo v rámci první rezistenční garnitury. In: DaS, roč. 22/2000, č. 1, s. 26 – 30
- Uhlíř, J., B.: Život a smrt Masarykova knihovníka. In: Našim jubilantkám. Sborník příspěvků k počtě životního jubilea Věry Beránkové, prom. hist., PhDr. Dagmar Culkové a PhDr. Marie Liškové, s. 248 – 251, Praha 2000, ed. A. Pazderová a J. Kahuda
- Uhlíř, J., B. – Kaplan, J.: Praha ve stínu hákového kříže, Praha 2005
- Uhlíř, J., B. – Waic, M.: Sokol proti totalitě 1938 – 1952, Praha 2001
- Urbánek, M.: Kapitoly z dějin sokolského hnutí v Polné na Českomoravské vrchovině. TJ Sokol Polná v letech 1869 – 1949, Polná 2003
- Vachek, E.: Německá válka – díl I. Hitlerovo tažení proti Československu a díl II. Válka počne v Praze, Praha 1945 a 1946
- Vališ, Z.: Armádní generál in memoriam Ing. Vojtěch Boris Luža. In: VR, roč. 37/1996, č. 4, s. 149 – 152
- Vavřín na hroby. Sokol Praha – Karlín svým obětem za svobodu, Praha, 1946

Velký čin malé církve. Od sklepení pravoslavného chrámu k Lidicům, Praha 1947

Veselý – Štainer, K.: O bojových částech domácího odboje. In: OaR, roč. 1968, č. 4, s. 22 – 76

Věrní jsme zůstali. Účast sociálních demokratů v domácím a zahraničním odboji, Praha 1947

Whiting, Ch.: Heydrich. Sluha smrti, Brno 2002

Vladimír Helfert 24.3. 1886 – 18.5. 1945, Brno 1956, ed. T. Straková

Volková, K.: Sokolové v odboji. In: Rok 1942 v českém odboji. Sborník z vědecké konference, Praha 1999, s. 84 – 88

Vozka, J.: Hrdinové domácího odboje, Praha 1946

Vrabec, V.: Petiční výbor „Věrní zůstaneme!“. In: OaR, roč. 1967, č. 2, s. 21 – 37

Vrabec, V.: Zmařené naděje. Antifašistický nekomunistický odboj, Praha 1992

Vytlačil, J.: Emanuel Moravec (1893 – 1945), Praha 1993, dipl. práce

Z druhé republiky, díl I. a II., Praha 1993, ed. J. Rataj, A. Klímeck, Z. Zudová–Lešková

Z počátků odboje 1938 – 1941, Praha 1969

Zámečník, S.: Nejen odboj. Zbrojní výroba v Protektorátě. In: HaV, roč. XL/1991, č. 6, s. 59 – 69

Zeman, Z.: Edvard Beneš. Politický životopis, Praha 2000

Zimmermann, V.: Sudetští Němci v nacistickém státě, Praha 2001

Odborná a populární periodika

Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, roč. 1999

Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica. *Studia historica* XX, roč. 1981

Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica. *Z pomocných věd historických V*, roč. 1982

Časopis Matice moravské, roč. CXVII/1998

Časopis Moravského muzea, roč. LXI/1976

Československý časopis historický, roč. XV/1967 – XVII/1969, XXXV/1987 a 88/1990

Český časopis historický, roč. XLVIII/1948 – XLIX/1949, 94/1996 a 95/1997

Dějiny a současnost, roč. VII/1965, IX/1967 – XI/1969 a 16/1994 – a 24/2002

Historický obzor, roč. 5/1994 – 14/2003

Historie a vojenství, roč. 1957, 1964 – 1970, XXXI/1982 a XL/1991 – LI/2002

Lidový deník, roč. XXXI/1944

Moderní dějiny, č. 1/1993 a 8/2000

Odboj a revoluce, roč. 1967 – 1970

Politologický časopis, roč. 1997

Proglas, roč. IX/1998

Příspěvky k dějinám KSČ, roč. 1967

Revue dějin socialismu, roč. 1968

Sborník archivních prací, roč. 15/1965 a 22/1972

Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, roč. XLIII/1994, řada pedagogická, č. 28

Soudobé dějiny, roč. I/1993 – VIII/2001

Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, roč. 1979 a 1985

Vojenské rozhledy, roč. 37/1996

Výběr, roč. VII/1940

Východočeský sborník historický, roč. 1993 a 1994

Tisk

Čechoslovák, roč. 3/1941

Československé zprávy, roč. 1941

Expres, roč. IX/1941

Hlas revoluce, roč. 1980 – 1990

Lidové noviny, roč. 46/1938, 49/1941, 50/1942, 52/1944, V/1992
a VIII/1995

Národní osvobození, roč. 1991 – 2003

Polední list, roč. XV/1941

Prager Presse, roč. 18/1938

Reflex, roč. IV/1993

Rodným krajem, roč. 1992

Rudé právo, roč. 1938

Signál, roč. XXIII/1988

Sokol, roč. 2002

Sokolský věstník, roč. XL/1938 – XLIII/1941 a XLIV/1946

Sokolský vzdělavatel, roč. X/1938 – XIII/1941

Svobodné Slovo, roč. I/1945

Tvorba, roč. 1987

Přílohy

SÚA – f. ČOS, k. 116 a 117

Praha, 1938 – 1939. Pomnichovské ztráty ČOS v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku

Čechy a Morava

Rok 1938 zůstane v dějinách Sokolstva zapsán nesmazatelným písmem. Smutné a bolestivé budou naše vzpomínky na tento neblahý rok. Vždyť v tomto roce - 20ti letém výročí naší republiky - po jásavých jásavých a mohutných dnech X. všesokolského sletu, dopadly přetěžké rány nejen na naši drahou vlast, ale i na její výkvět a chloubu: Sokolstvo. Kolik dobrých českých duší zůstalo v zabraném území! Stavby krásných sokoloven, letních cvičišť a koupališť, vybudovaných nesčetnými obětmi, dostalo se do cizích rukou! Pro paměť budoucím pokusím se vylíčiti statisticky tyto bolestivé rány, které jen zvolna budou se zacelovati...

Ze 43 sokolských žup v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, zábořem bylo postiženo 26 žup. Jen 17 žup nebylo dotčeno. Jsou to župy Blanická, Budečská, Denisova, Hanácká, Havlíčková, Jeronýmova, Jičínská, Jungmannova, Pernštejnská, Podbělohorská, Pražská, Prostějovská, Rokycanova, Středočeská, Tyršova, Dr. Vaníčka a Vyškovská.

Ztráty v 26 zbývajících župách jsou tyto:

1. Župa Baráková - Liběchov. Ztráta činí 70 mužů, 33 žen, 16 dor. muž., 21 dor. žen., 35 žáků a 34 žákyň, sokolovnu, letní cvičiště a biograf. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě

Barákově: 89 jednot a 7 poboček s 10 681 muži, 5089 ženami, 1 795 dor. muž., 2 010 dor. žen., 4 879 žáky a 5 946 žákyněmi.

2. Župa Fügnerova - jednoty: Bor, Cvikov, Doksy, Kamenice Česká, Lípa Česká, Mimoň, Poustevna Dolní, Rumburk, Rybníště, Skalice u České Lípy, Šenov Kamenický, Šluknov a Varnsdorf. Pobočky: Dubá, Lípa Krásná, Mikulášovice, Police Horní a Zákupy. Ztráta činí 13 jednot a 5 poboček s 965 muži, 452 ženami, 158 dor. muž., 143 dor. žen., 421 žáky a 462 žákyněmi, 1 sokolovnu, 11 letních cvičišť a 1 biograf. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Fügnerově: 37 jednot a 1 pobočka s 6 490 muži, 2 530 ženami, 1 244 dor. muž. a 1 186 dor. žen., 2 807 žáky a 3 570 žákyněmi.

3. Župa Husova - jednoty: Dvořiště Horní, Hrady Nové, Kaplice, Krumlov Český, Německé, Prachatice, Rapšach a Velenice České. Pobočka: Brod Vyšší, cvičební místa: Benešov Německý, Pečkovský mlýn a Planá Horní. Ztráta činí: 8 jednot, 1 pobočka a 3 cvičební místa s 758 muži, 426 ženami, 146 dor. muž., 180 dor. žen., 406 žáky a 466 žákyněmi, 1 sokolovnu, 5 letních cvičišť a 6 cvičebních míst. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Husově ? jednot a ? poboček s 4 663 muži, 2 053 ženami, 936 dor. muž., 903 dor. žen., 1 900 žáky a 2 331 žákyněmi.

4. Župa Jeronýmova - jednoty: Vimperk se 125 muži, 86 ženami, 23 dor. muž., 37 dor. žen., 35 žáky a 83 žákyněmi a 1 letní cvičiště. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Jeronýmově: 50 jednot a 5 poboček s 4 563 muži, 2 103 ženami, 883 dor. muž., 856 dor. žen., 1 895 žáky a 2 331 žákyněmi.

5. Župa Ještědská - jednoty: Bílá, Doubí, Dub Český, Dub Starý, Františkov, Frýdlant v Čechách, Hodkovice, Hrádek n/Nisou, Chrastava, Jablonné Německé, Jablonec n/Nisou, Liberec, Náhlov, Paseky Hoření, Proseč pod Ještědem, Rozstání, Růžodol Horní, Světlá pod Ještědem a Vratislavice. Pobočky: Čížkovice, Hejnice, Maxov Dolní, Most Dlouhý, Mšeno n/Nisou, Pilníkov, Rychnov a Vrkoslavice. Cvičební místo: Město Nové p/Smrkem. Ztráta činí 19 jednot, 8 poboček a 1 cvičební místo s 2 131 muži, 970 ženami, 409 dor. muž., 436 dor. žen. 779 žáky a 857 žákyněmi, 4 sokolovny, 12 letních cvičišť a 3 biografy. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Ještědské: 37 jednot a 1 pobočka s 2 594 muži, 926 ženami, 562 dor. muž., 594 dor. žen., 1 101 žáky a 1 258 žákyněmi.

6. Župa Krále Jiřího - jednoty: Biskupice, Brněnec, Trnávka - Městečko a Třebová Moravská. Ztráta činí 4 jednoty s 214 muži, 126 ženami, 59 dor. muž., 53 dor. žen., 122 žáky a 118 žákyněmi, 2 sokolovny, 1 letní cvičiště a 1 biograf. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Krále Jiřího: 56 jednot, 2 pobočky s 3 479 muži, 1 516 ženami, 909 dor. muž., 785 dor. žen., 2 093 žáky a 2 176 žákyněmi.

7. Župa Krkonošská - jednoty: Benecko, Bohdalovice, Bratrouchov, Hamry Velké I, Hamry Velké II, Haratice, Hostinné, Jablonec n/Jizerou, Křižlice, Kunčicen/Labem, Mrklov, Olešnice Zlatá, Paseky n/Jizerou, Plavy, Poniklá, Přívlačka, rejdice, Sklenařice, Smržovka, Svět Nový, Štěpanice Dolní, Šumburk Český n/Desnou I, Šumburk Český n/Desnou II,

Tanvald Horní, Tříč, Valteřice, Víchová a Vrchlabí. Pobočky: Štěpanice Horní. Ztráta činí: 28 jednot a 1 pobočku s 1 940 muži, 855 ženami, 323 dor. muž., 394 dor. žen., 619 žáky a 835 žákyněmi, 13 sokoloven, 16 letních cvičišť a 5 biografů. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Krkonošské: 72 jednot a 4 pobočky s 5 294 muži, 2 299 ženami, 902 dor. muž., 978 dor. žen., 2 049 žáky a 2 364 žákyněmi.

8. Župa Krušnohorská - Kukaňova - byla postižena nejvíce av zabraném území zůstaly všechny její jednoty a pobočky. Jednoty: Benešov nad Ploučnicí, Běhánky, Bálina, Bohosudov, Břzno Krásné, Břzno Velké, Břežánky, Čepirohy, Duchcov, Ervěnice, Háj Dolní, Hostomice n/Bílínou, Hrdlovka, Chabařovice, Chomutov, Jáchymov, Jirkov, Jiřetín Dolní, Kadaň, Komořany, Konobřez, Kopisty, Košťany, Ledvice, libkovic, Liptice, Litvínov Dolní, Litvínov Horní, Lom, Louka, Most, Neštětice, Novosedlice, Obrnice, Osek u Duchcova, Podmokly, Proboštov, Prosetice, předlice, Přísečnice, Roudníky, Rudolice n/Bílínou, Růžodol, Sobědruhy, Souš, Strupčice, Světec, Teplice, Trmice, Trhovany, Třebošice, Tuchomyšl, Újezd Jenišův, Ústí n/Labem, Vejprty, Verneřice Nové - Hrob, Vyklice, Záluží, Želánky a Židovice - Skyřice. Pobočky: Brandov, Braňany, Dříínov, Hudcov - Malý Újezd, Chrochvice, Kostomlaty, Radovesice, Řehlovice, Spořice, Střimice, Šmídeberk, Varvažov a Velemín. Cvičební místo: Hora Sv. Kateřiny. Ztráta činí všech 61 jednot, 13 poboček a 1 cvičební místo s 7 540 muži, 3 752 ženami, 1 459 dor. muž., 1 431 dor. žen., 3 484 žáky a 4 141 žákyněmi, 30 sokoloven, 43 letních cvičišť a 10 biografů.

9. Župa Jana Máchala - jednoty: Hrušovany n/Jevišovkou - Šanov, Krumlov Moravský, Miroslav, Pohořelice a Rakšice. Pobočky: Knínice Německé a Suchohrdly. Ztráta činí 5 jednot a 2 pobočky s 410 muži, 203 ženami, 116 dor. muž. 113 dor. žen., 269 žááky a 347 žákyněmi, 4 sokolovny, 5 letních cvičišť a 1 biograf. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Jana Máchala: 68 jednot a 3 pobočky s 6 087 muži, 3 275 ženami, 1663 dor. muž., 1 790 dor. žen., 3 182 žáky a 3 841 žákyněmi.

10. Župa Moravsko-slezská - jednoty: Albrechtický, Bílovec, Bobrovníky, Děhylov, Dobroslavice, Drmolec n/Lubinou, Fulnek, Háj ve Slezsku, Hlavnice, Hlubočec, Hlučín, Holasovice, Hošťálkovice n/Odrou, Hrabyně, Hradec - Podolí, Chuchelná, Chválíkovice, Jaktař, Jistebník, Kateřinky, Klimkovic, Koblov, Komárov - Kravařov, Košatka n/Odrou, Kravaře, Krnov, Kylešovice, Lazce Mokré, Lhota Dolní, Lhotka, Libhošť, Litultovice, Ludgeřovice, Lukavec, Martinov, Opava, Prtřkovic, Petřvald, Plesná, Polanka, Pole Krásné, Polom Velká, Poruba, Příbor, Pustějov, Pustkovec, Rybí, Skřipov, Slavkov u Opavy, Smolkov, Stěbořice, Studánka, Svinov, Štáblovice, Štítina, Štramberk, Třebovice ve Slezsku, Vávrovic, Vřesina, Záávišovice a Životice Dolní. Pobočky: Bolatic, Branka u Opavy, Bruntál, Březová ve Slezsku, Budišovic, Jarkovic - Vlaš'ovičky, Kamenec, Kyjovic, Lazce Suché, Leskovec, Lhota Horní, Milostovic, Otice u Opavy, Petřvaldík, Polom Pustá, Raduň, Slatina, Uhlířov a Vítkov. Cvičební místa: Milotice n/Opavou, Skrochovic a Výškovic. Ztráta činí 61 jednot, 19 poboček a 3 cvičební místa s 5 715 muži, 2 536 ženami, 1 477 dor. muž., 1 311 dor. žen., 2 860 žáky a 3 186 žákyněmi, 18

sokoloven, 44 letních cvičišť a 12 biografů. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Moravsko-slezské: 29 jednot, 1 pobočka a 2 cvičební místa s 4856 muži, 2 429 ženami, 1 241 dor. muž., 1094 dor. žen., 2 264 žáky a 2 715 žákyněmi.

11. Župa Olomoucká - jednota: Šternberk, svičební místa: Beroun Moravský, Domašov n/Bystricí, Mrklesy a Rýmařov. Ztráta činí 1 jednotu a 4 cvičební místa se 165 muži, 101 ženami, 44 dor. muž., 38 dor. žen., 81 žáky a 81 žákyněmi. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Olomoucké: 51 jednot a 3 pobočky s 5 055 muži, 2 768 ženami, 1 007 dor.muž., 1 018 dor. žen., 2 361 žáky a 2 843 žákyněmi.

12. Župa Orlická – jednoty: Bystřec, Čermná II, Heřmanice Horní, Jamné, Králíky, Mladkov, Rokytnice v Orlických horách a Výprachtice. Ztráta činí 8 jednot s 511 muži, 170 ženami, 68 dor. muž., 98 dor. žen., 214 žáky a 259 žákyněmi, 1 sokolovna, 5 letních cvičišť a 1 biograf. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Orlické: 91 jednot a 2 pobočky s 7 676 muži, 3 623 ženami, 1 692 dor. muž., 1 797 dor. žen., 3 744 žáky a 4 505 žákyněmi.

13. Župa Plukovníka Švece - jednoty: Šumvald a Znojmo, pobočky: Božice, Hobzí Staré, Jaroslavice, Rudolec Český, Slavonice, Suchohrdly, Šatov a Vranov n/Dyjí. Ztráta činí 2 jednoty a 8 poboček s 926 muži, 597 ženami, 231 dor. muž., 276 dor. žen., 479 žáky a 555 žákyněmi, 1 sokolovna, 2 letní cvičiště a 1 biograf. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Plukovníka

Švece: 76 jednot a 17 poboček s 5 803 muži, 2 680 ženami, 1 489 dor. muž., 1 367 dor. žen., 3 175 žáky a 3 715 žákyněmi.

14. Župa Plzeňská – jednoty: Aš, Blatnice, Dobřany, Falknovn/Ohří, Holýšov, Cheb, Kozolupy, Kraslice, Lázně Mariánské, Lhota, Litice, Loket, Nepomyšl, Nýřany, Planá u Mar. Lázní, Pňovany, Podbořany, Sedlo Nové, Stod, Stříbro, Tachov, Vary Karlovy, Všeruby, Zbuz a Žihle. Pobočky: Bečov nad Teplou, Chodov, Chotěšov, Chotíkov, Nejdek a Ostrov. Ztráta činí 25 jednot a 6 poboček s 2 302 muži, 1 045 ženami, 405 dor. muž., 433 dor. žen., 939 žáky a 1 125 žákyněmi, 4 sokolovny a 10 letních cvičišť. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Plzeňské: 86 jednot a 5 poboček s 9 920 muži, 4 571 ženami, 1 783 dor. muž., 1 857 dor. žen., 3 869 žáky a 4 556 žákyněmi.

15. Župa Podkrkonošská-Jiráskova – jednoty: Broumov, Meziměstí, Nemojov Dolní, Olešnice v Orlických horách, Poříčí u Trutnova, Trutnov, Žacléř a Žireč. Pobočky: Maršov IV, Pilníkov a Voda Kalná. Ztráta činí 8 jednot a 3 pobočky s 679 muži, 296 ženami, 156 dor. muž., 170 dor. žen., 259 žáky a 257 žákyněmi, 1 sokolovna a 6 letních cvičišť. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Podkrkonošské-Jiráskově: 112 jednot a 1 pobočka s 8 021 muži, 3 761 ženami, 1 605 dor. muž., 1 787 dor. žen., 3 438 žáky a 4 417 žákyněmi.

16. Župa Podřipská – jednoty: Hošťka u Litoměřic, Křešice, Litoměřice, Lovosice, Podsedice, Šdtětí a Žernoseky Malé. Pobočky: Čížkovice a Žalhostice. Ztráta činí 7 jednot a 2 pobočky s 668 muži, 346 ženami, 141 dor. muž., 171 dor. žen., 311 žáky a

391 žákyněmi a 4 letní cvičišť. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Podřipské: 68 jednot a 5 poboček s 5 121 muži, 2 096 ženami, 917 dor. muž., 956 dor. žen., 2 313 žáky a 2 755 žákyněmi.

17. Župa Rakovnická – jednoty: Kolečovice, Lubenec, Měcholupy, Petrohrad Řeřichy. Pobočka: Žlutice, cvičební místa: Deštnice a Hořovice Německé. Ztráta činí 5 jednot, 1 pobočku a 2 cvičební místa s 222 muži, 104 ženami, 40 dor. muž., 42 dor. žen., 123 žáky a 129 žákyněmi, 2 sokolovny, 2 letní cvičiště a 3 biografy. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Rakovnické: 39 jednot s 2 659 muži, 1 146 ženami, 559 dor. muž., 579 dor. žen, 1 218 žáky a 1 469 žákyněmi.

18. Župa Severomoravská – jednoty: Bludov, Bohdíkovo Český, Bohutín, Brničko, Cotkytle, Dlouhomilov, Dubicko, Frývaldov, Hanušovice, Hrabenov, Hrabová, Chromeč, Jakubovice, Jedlí, Klopina, Krasíkov, Lesnice, Leština, Lípová Dolní, Měrotín, Mladeč, Mohelnice na Moravě, Olšany, Písařov, Postřelmov, Rájec, Rájček, Rovensko, Studénky Dolní, Studénky Horní, Sudkov, Šilperk, Šumperk, Šumvald, Troubelice, Třeština, Uničov, Úsov, Václavov, Vyšehoří, Zábřeh a Zvole. Pobočky: Crhov, Lazce, Loučka Dolní Dlouhá a Skalička. Ztráta činí: 42 jednot a 4 pobočky s 2 517 muži, 1 162 ženami, 677 dor. muž., 606 dor. žen., 1 479 žáky a 1 735 žákyněmi, 19 sokoloven, 27 letních cvičišť, a 6 biografů. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Severomoravské: 13 jednot a 1 pobočka s 1 005 muži, 551 ženami, 294 dor. muž., 265 dor. žen., 603 žáky a 676 žákyněmi.

19. Župa Sladkovského – jednoty: Postoloprty a Žatec. Pobočky: Libčeves a Trnovany. Ztráta činí 2 jednoty a 2 pobočky s 414 muži, 235 ženami, 89 dor. muž., 89 dor. žen., 174 žáky a 271 žákyněmi, 1 sokolovna a 2 letní cvičiště. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Sladkovského: 58 jednot s 4 811 muži, 1 910 ženami, 793 dor. muž., 873 dor. žen., 1 988 žáky a 2 366 žákyněmi.

20. Župa Slovácká – jednoty: Břeclav I, Břeclav II, Hustopeče, Mikulov, Pole Dobré, Poštorná, Valtice a Ves Nová Charvatská. Ztráta činí 8 jednot s 774 muži, 431 ženami, 227 dor. muž., 199 dor. žen., 451 žáky a 537 žákyněmi, 1 sokolovna, 5 letních cvičišť a 1 biograf. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Slovácké: 37 jednot s 2 260 muži, 946 ženami, 692 dor. muž., 683 dor. žen., 1 403 žáky a 1 669 žákyněmi.

21. Župa Středomoravská-Kratochvílova – jednoty: Odry a Spálov. Ztráta činí 2 jednoty se 108 muži, 51 ženami, 25 dor. muž., 26 dor. žen., 86 žáky a 77 žákyněmi, 1 sokolovna a 1 letní cvičiště. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Středomoravské: 52 jednot a 2 pobočky se 4 584 muži, 2 425 ženami, 1 022 dor. muž., 1 030 dor. žen., 2 198 žáky a 2 648 žákyněmi.

22. Župa Šumavská – jednoty: Babylon, Blížejov, Hory Kašperské, Kleneč, Nýrsko, Pec, Poběžovice, Postřekov, Ruda Železná, Trhanov a Týn Horšovský. Pobočky Bělá n/Radbuzou a Němčice. Ztráta činí 11 jednot a 2 pobočky s 381 muži, 200 ženami, 67 dor. muž., 67 dor. žen., 219 žáky a 238 žákyněmi, 4

letní cvičiště. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Šumavské: 60 jednot a 14 poboček s 4 774 muži, 1 815 ženami, 996 dor. muž., 971 dor. žen., 2 068 žáky a 2 345 žákyněmi.

23. Župa Těšínská-Jana Čapka – jednoty: Bludovice Dolní, Bohumín Nový (I), Bohumín Město (II), Bystřice n/Olzou, Dfarkov, Dětmárovice, Doubrava, Fryštát, Hnojník, Jablunkov, Karvinná, Lazy u Orlové, Lhota Zpupná, Louky n/Olzou, Lutyně Německá, Lutyně Polská, Město Staré, Mistřovice – Mosty, Mosty u Jablunkova, Návsí, Oldřichovice, Orlová I, Orlová II – Zimný Důl, Petrovice u Bohumína, Petřvald ve Slezsku, Poruba, Rychvald, Skřečoň, Stonava, Suchá Dolní, Suchá Horní, Šumbark, Těřlicko Horní, Těšín Český, Třinec, Vrbice – Pudlov a Záblatí. Pobočky: Karpentná, Ropice, Vendryně a Závada. Cvičební místa: Stanislavice a Střítež. Ztráta činí 37 jednot, 4 pobočky a 2 cvičební místa s 4 670 muži, 1 809 ženami, dor. 1 333 muž., 1 058 dor. žen., 2 370 žáky a 2 650 žákyněmi, 6 sokoloven, 24 letních cvičišť a 3 biografy. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Těšínské: 24 jednot, 1 pobočka a 1 cvičební místo s 2 943 muži, 1 180 ženami, 718 dor. muž., 758 dor. žen., 1 328 žáky a 1 699 žákyněmi.

24. Župa Valašská-Frant. Palackého – jednoty: Bernartice n/Odrou, Jičín Nový, Jičín Starý, Kopřivnice, Lichnov, Loučka u Nov. Jičína a Suchdol n/Odrou. Ztráta činí 7 jednot s 721 muži, 389 ženami, 139 dor. muž., 153 dor. žen., 268 žáky a 292 žákyněmi, 3 sokolovny a 4 letní cvičiště. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Valašské: 46 jednot a 15 poboček s 3 957

muži, 2 256 ženami, 883 dor. muž., 805 dor. žen., 2 088 žáky a 2 112 žákyněmi.

25. Župa Východočeská-Pippichova – jednoty: Hylváty, Lanškroun, Říčky a Svitavy. Pobočka: Gráňdorf. Ztráta činí 4 jednoty a 1 pobočku s 280 muži, 164 ženami, 48 dor. muž., 58 dor. žen., 118 žáky a 116 žákyněmi, 1 sokolovna a 2 letní cvičiště. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Východočeské: 149 jednot a 8 poboček s 11 309 muži, 4 911 ženami, 2 186 dor. muž., 2 291 dor. žen., 5 452 žáky a 6 340 žákyněmi.

26. Župa Žižkova – pobočka: Bystřice Nová. Ztráta činí 1 pobočku s 36 muži, 27 ženami, 15 dor. muž., 14 dor. žen., 28 žáky a 24 žákyněmi a 1 letní cvičiště. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Žižkově: 52 jednot a 1 pobočka s 4 520 muži, 2 277 ženami, 953 dor. muž., 929 dor. žen., 2 427 žáky a 2 976 žákyněmi.

Ve 43 sokolských župách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku bylo ku dni 31.12. 1937 2 866 jednot, 254 poboček a 26 cvič. míst s 259 364 muži, 120 374 ženami, 54 065 dor. muž., 54 533 dor. žen., 122 752 žáky a 145 343 žákyněmi. Členstva tudíž bylo 379 738, dorostu 108 598 a žactva 268 095. Všech příslušníků sokolských bylo v historických zemích 756 431. Ve 26 postižených župách bylo ztraceno: 370 jednot, 79 poboček, 15 cvičebních míst s 35 242 muži, 16 566 ženami, 7 891 dor. muž., 7 617 dor. žen., 16 638 žáky a 19 266 žákyněmi, 117 sokoloven, 238 letních cvičišť a 50 biografů.

Úbytek u členstva činí 51 808, u dorostu 15 508, u žactva 35 904. Všech příslušníků sokolských ubylo tudíž 103 220. Zbylo tedy v zemích historických 2 496 jednot, 175 poboček, 11 cvičeb. míst s 224 122 muži, 103 808 ženami, 46 174 dor. muž., 46 916 dor. žen., 106 114 žáky a 126 077 žákyněmi. Členstva tedy zůstalo 327 930, dorostu 93 090, žactva 232 191, celkem sokolských duší 653 211.

Slovensko a Podkarpatská Rus

Nejbolestivější ztráty utrpělo Sokolstvo na Slovensku. Záborem polským a maďarským byly postiženy 4 župy slovenské a župa Podkarpatské Rusi. Jen 2 župy, Podtatranská a Povážská, záborem neutrpěly. Po osudovém vídeňském diktátu přišlo však neslýchané usnesení vlády slovenské krajiny: rozpuštění Sokola na Slovensku, zabavení veškerého majetku sokolského, který byl dán k dispozici Hlinkovým gardám...Po ranách, zasazených Sokolstvu cizí rukou, ruka našich pokrevných „bratří Slováků“ zasadila ránu nejbolestivější, která nás bude dlouho bolet a na kterou nezapomeneme... Dvacetiletá práce sokolská na Slovensku byla zničena, majetek nastřádaný a vybudovaný nezměrným úsilím Slováků i Čechů dostal se do rukou nepovoláných... Jsme však přesvědčeni, a s námi všichni rozumní Slováci, že símě sokolské hluboko zapustilo své kořeny v zemi slovenské a „přijde den“, kdy znovu vzklíčí a vyroste přes veškerou zlobu a nenávist nynějších vedoucích činitelů. Jsme „Na stráži!“

Všech 6 žup slovenských zmizelo. Jsou to:

1. Župa Bratislavská – jednoty: Bratislava I, Bratislava II, Bratislava III - Koliba, Bratislava IV – Tehelné Pole, Bratislava V, Brezová pod Bradlom, Cífer, Čeklís (zábor), Gajary, Galanta (zábor), Gbely, Hochštetno, Holič, Hviezdoslavov, Jablonica, Ján Svätý Morav., Lamač, Leváre Velké Malacky, Modra, Nádaš, Petržalka (zábor), Pezinok, Prievoz, Senec (zábor), Senica, Sereď, Skalica, Stupava, Šamorín (zábor), Šaštín, Trnava, Vajnory, Ves Nová Devínská a Ves Uhorská. Pobočky: Devín (zábor), Hlboká, Švajnsbach. Družiny: Deinburk, Kopčany, Mácov-Lég (zábor), Mást, Miloslavov (zábor) a Pernek. Ztráta činí 35 jednot – z toho 5 zabraných, 3 pobočky – z toho 1 zabraná a 6 družin – z toho 2 zabrané s 4237 muži, 1 942 ženami, 1 118 dor. muž., 940 dor. žen., 2 134 žáky a 2 234 žákyněmi, 14 sokoloven, 18 letních cvičišť a 10 biografů.

2. Župa Nitrianská – jednoty: Bošány, Handlová, Helemba (zábor), Hlohovec, Komárno (zábor), Kőbölkut (zábor), Leopoldov, Moravce Zlaté, Nitra, Parkán – Nána (zábor), Prievidza, Šala (zábor), Šurany (zábor), Topolčany, Vráble (zábor) a Zámky Nové (zábor). Pobočky: Ďala Stará (zábor), Štúrovo (zábor) a Vrbina (zábor). Ztráta činí 16 jednot (z toho 8 zabraných) a 3 pobočky (všechny zabrané) s 1 762 muži, 722 ženami, 464 dor. muž., 381 dor. žen., 761 žáky a 921 žákyněmi, 4 sokolovny, 6 letních cvičišť a 4 biografy.

3. Župa Podtatranská – jednoty: Belá Spišská, Bytča Velká, Čadca, Hrádok Liptovský, Kežmarok, Kotešová Velká, Kubín Dolný, Lomnice Tatranská, Lubovňa Stará, Martin Svätý Turčianský, Město Nové Kysucké, Mikuláš Svätý Liptovský,

Mošovce, Námestovo, Poprad – Velká, Pravno Slovenské, Rájec nad Rajčánkou, Ružomberok, Smokovec Nový, Sučany, Teplice Štubnianské, Tvrdošín, Vrútky a Žilina. Pobočky: Krásno nad Kysucou, Podolinec, Rosina, Smrečany – Žiar, Trstená na Oravě, Važec a Závodie. Ztráta činí 24 jednot a 7 poboček s 2 852 muži, 1 261 ženami, 635 dor. muž., 612 dor. žen., 1 294 žáky a 1 425 žákyněmi, 12 sokoloven, 12 letních cvičišť a 7 biografů.

4. Župa Pohronská – jednoty: Baňa Nová, Bozita (zábor), Brezno n/Hronom, Bystrica Banská, Dobšiná, Filakovo (zábor), Harmanec, Hnúšťa, Jelšava (zábor), Kameň Modrý (zábor), Klenovec, Kokava, Kremnica, Krupina, Levice (zábor), Lučenec (zábor), Lupča Slovenská, Podbrezová, Pukanec, Radvaň, Revúca, Rožňava (zábor), Slavošovce, Sobota Rimavská (zábor), Strehová Dolina (zábor), Šahy (zábor), Štiavnica Báňská, Štítňik (zábor), Zvolen a Žarnovica. Pobočky: Badín, Bottovo (zábor), Feledince (zábor), Horka Gemerská (zábor), Hrachovo (zábor), Lubietová, Oroska (zábor), Sásová, Seč Rimavská (zábor), Slatina Zvolenská, Štefultov, Valaská, Vyhne a Želiezovce (zábor). Družiny: Balog Čierný, Benuš, Maša Pohorelá, Pohorelá, Polomka, Šumiac, Telgárt a Závadka n/Hronom. Ztráta činí 32 jednot (z toho 12 zabraných), 14 poboček (z toho 7 zabraných) a 8 družin s 3 230 muži, 1 432 ženami, 1 030 dor. muž., 970 dor. žen., 1 755 žáky a 1 818 žákyněmi, 8 sokoloven, 15 letních cvičišť a 6 biografů.

5. Župa Povážská – jednoty: Bánovce n/Bebravou, Bošáca, Bystrica Povážská, Dubnica, Chocholná, Ilava, Město Nové n/Váhom, Myjava, Nemšová, Piešťany, Púchov n/Váhom, Srnie

Dolní, Teplá trenčianská, Teplice trenčianské, Trenčín, Turá Stará a Vrbové. Pobočky: Bzince Dolní, Domaniža, Krajné a Lubina. Ztráta činí 17 jednot a 4 pobočky s 2 261 muži, 902 ženami, 518 dor. muž., 435 dor. žen., 900 žáky a 1 028 žákyněmi, 8 sokoloven, 10 letních cvičišť a 5 biografů.

6. Župa Východoslovenská – jednoty: Berdejov, Gelnica, Giraltovce, Humenné, Chlumeck Královský (zábor), Košice (zábor), Krompachy, Lemešany, Levoča, Medzilaborce, Město Nové Slovenské (zábor), Michalovce, Moldava n/Bodbou (zábor), Obyšovce, Sečovce, Stropkov, Trebišov, Ves Nová Spišská, Vranov n/Toplou a Zborov. Pobočky: Hanušovce n/Toplou, Slanec (zábor), Vlchy Spišské a Zálužice. Ztráta činí 22 jednot (z nich 4 zabrané) a 4 pobočky (z nich 1 zabraná) s 2 346 muži, 1 044 ženami, 692 dor. muž., 664 dor. žen., 1 290 žáky a 1 282 žákyněmi, 2 sokolovny, 8 letních cvičišť a 1 biograf.

Župa Podkarpatské Rusi – maďarským zábořem ztrácí jednoty: Baťovo, Berehovo, Čop, Mukačevo, Svoboda, Užhorod a Výlok. Pobočky: Loučky Veliké. Ztráta činí 7 jednot a 1 pobočku s 885 muži, 476 ženami, 299 dor. muž., 261 dor. žen, 439 žáků a 496 žákyň, 1 sokolovnu, 2 letní cvičišť a 1 biograf. Podle stavu z 31.12. 1937 zbývá v župě Podkarpatské Rusi: 15 jednot a 2 pobočky s 1 003 muži, 515 ženami, 238 dor. muž., 209 dor. žen., 436 žáky a 619 žákyněmi.

Celkem ztrácí Sokolstvo na Slovensku v šesti župách slovenských vládou slovenskou rozpuštěných a v župě Podkarpatské Rusi zábořem 160 jednot, 37 poboček a 14 družin,

17 573 mužů, 7 779 žen, 4 756 dor. muž., 4 263 dor. žen., 8 573 žáků a 9 204 žákyň, 49 sokoloven, 70 letních cvičišť 34 biografů.

ČOS ztratila tudíž v nešťastném roce 1938 celkem 530 jednot, 116 poboček a 29 cvičebních míst a družin s 52 815 muži, 24 345 ženami, 12 647 dor. muž., 11 880 dor. žen, 25 211 žáky a 28 470 žákyňmi, 166 sokoloven, 308 letních cvičišť a 84 biografů.

Podle stavu z 31.12. 1937 čítala ČOS i se župami Rakouskou a Zahraniční 52 žup, 3 082 jednot, 303 poboček a 40 cvičebních míst a družin, v nichž bylo 280 922 mužů, 130 135 žen, 59 509 dor. muž., 59 495 dor. že., 132 570 žáků a 156 011 žákyň.

Po všech těchto hrozných ztrátách zůstalo nám v 45 župách 2 552 jednot, 187 poboček a 11 cvičebních míst, 228 107 mužů, 105 790 žen, 46 862 dor. muž., 47 615 dor. žen., 107 359 žáků a 127 541 žákyň. Celkem 663 274 sokolských duší, k nimž přibudou další stovky a tisíce těch, kteří opustili zabraná území nebo nešťastné Slovensko a přistoupí do jednot v historických zemích, ponese dál čistý sokolský štít a budou neúnavnými apoštoly učení Tyršova, které je věčné a nehynoucí a které zase, bohdá v brzké době, stane se nezbytným každému poctivému Čechu, Slovákovi a Slovanu dobré vůle. Byli jsme sice početností vrženi zpět do let 1928 – 1930, kdy tehdejší ČOS měla asi přibližný počet příslušníků jako dnes. Stojíme tu však dnes technicky vyspělejší, připraveni na všechny úkoly a odhodláni usilovnou prací budovati znovu a dále lepší budoucnost sokolského bratrstva k prospěchu našeho národa a vlasti.

Ladislav Moulík

Praha, 15.7. 1939. Projev Stanislava Bukovského při rezignaci na úřad starosty ČOS

...když odcházel ze života bratr dr. Scheiner, prožívalo Sokolstvo doby neklidu vnitřního i navenek. Byl jsem si toho dokonale vědom a proto, když bylo mi uloženo, abych převzal s počátku na jeho boku a potom po něm úkol, který byl přede mnou uložen jen dvěma starostům Obce: Dr. Janu Podlípnému a dr. Josefu Scheinerovi, chápal jsem, že je to úkol, který je nad síly každého jednotlivce a který bude vyžadovat, abych se za účasti Vás všech snažil zmocnit velkých úkolů, kterých od vás právem vždycky očekává národní celek, poněvadž Sokolstvo nikdy nepracuje k úkolům svým vlastním, nýbrž výhradně vždy slouží národnímu celku, jehož je věčně mladým a svěžím jádrem jak po stránce tělesné zdatnosti, tak zvláště v ryzosti tradice mravní. I tehdy šlo o nástup nové generace i tehdy po odchodu velikých vůdců spočinul na nás úkol pěstovat sokolstvím v lidu našem hodnoty, které čas nezahradí i v dobách zlých, poněvadž se přenášejí z pokolení na pokolení jako nezničitelné vlastnosti naší národní povahy. Jimi obstálo Sokolstvo i v boji s politickými stranami a se všemi myšlenkovými proudy, jimi zachovalo národu práva na další život i v nejhorších podmínkách...

Sokolstvo nebylo vedeno nikým jiným než sokolským výkvětem, který si členstvo naše volilo do výborů jednot, do předsednictev žup i do předsednictva a výboru ČOS. Jen toto vedení právem převzalo odpovědnost za cesty, po kterých Sokolstvo vývojově šlo a v duchu sokolském vychovávalo a připravovalo národní mládež. I já sám jsem konal svůj úkol s vědomím, že Sokolstvo je přísně výběrovou národní společností,

kteřá se skládá ze členů dobrovolně se hlásících k vyššímu poslání a k vyššímu poslání a k těžším, ba zodpovědným veřejným povinnostem a že následkem toho si samo také ukládá i přísnější životní řád než jaký platí v životě veřejném. Ale právě proto jsem vždycky od činovníků žádal, aby v soukromém i veřejném životě vzorně své čestné závazky splňovali a aby bezúhonným, obětavým a nezištným životem vlastním své sokolství prokazovali. Zde jsem zůstal úplně nepřístupný kompromisům... Jsem pevně přesvědčen, že je třeba vystřídání generací. I když se tento proces vystřídání nepodaří rázem, neznamená to, že této potřeby zde není. Je ze zkušenosti známo, že někdy je nutno řešiti věc ve dvou etapách a možná, že právě v tomto případě bude toho třeba. Ovšem Sokolstvo, které má zůstatí navždy mladým a zdatným jádrem v životě národa má zvlášt' významnou povinnost dbáti stále své svěžesti včasným doplňováním novými silami. Vždyť Tyršovo sokolství jest ideou věčného mládí a plnosti sil v národě, který včasným nástupem dospělých mladých generací svou schopnost životní jen stupňuje a zdokonaluje. To vytěžil Tyrš ze zkušenosti dávnověku a ze studia, co je příčinou, že národ se udržuje nebo upadá a proč někteří národové dovedou skoro do věčnosti vyvinovat tvořivou energii, zlepšovat se a zvyšovat míru svého fysického i kulturního rozvoje... Proto také Sokolstvo vytvořil Tyrš jako společensky zdravé a stále svěží jádro národního celku, do něhož mohou přicházeti jen ti, kteří ideu vyšší služby národní poznali a dobrovolně se rozhodli čestně jí své životy podříditi. Proto těleso sokolské přísným výběrem se udržující má býti stále jarým a mládím kypícím ústrojím v našem životě národním, má býti výkvětem nejlepších výkonných hodnot, má býti mravní i fysickou naší tradicí. K tomu jest ovšem třeba včasného a

dokonalého střídání sil, nezpozděného přibírání dalších generací k zodpovědné práci a neumdlévající výchovy mládeže. Jen tak zachováme Sokolstvo svěží, silné na postupu a rozletu.

Vždycky mě zajímalo, proč Tyrš užil ve svém článku „Náš úkol, směr a cíl“ místo známého výrazu Darwinova „boj o existenci“ obratu „boj o bytí a trvání“. Když jsem však prohlížel v originále Darwinovu studii „o původu druhů“ poznal jsem jak dokonale Tyrš Darwina studoval a jak dobře rozlišoval vědecké exaktní skutečnosti od theoretických dohadů. Tyrš vystihl, že boj o existenci není Darwinem míněn jen jako boj o přítomný život individua, nýbrž boj o životní podmínky pro celý rod a pro potomstvo a to v nejšířším pojetí přírodním. Na rod lidský, na národy a na lidstvo hleděl však Tyrš nejen ve smyslu kulturních dějin a poznatků sociologických. I dnes jedná se o veliké změny v našich podmínkách životních a také proto pokládám nástup další generace na pracovní bojiště za včasný a nutný. Také pro nás neznamená „boj o bytí a trvání“ jen boj o dnešní chvíli života, nýbrž boj o životní podmínky a hodnoty životního prostředí.

Důvody, které mě vedly k tomu, že jsem požádal kandidátní komisi, aby i na místech nejzodpovědnějších vystřídalala síly, platí nejen pro Obec sokolskou, ale také pro župy a jednoty sokolské. Po tomto podrobnějším vysvětlení dovoluji, abych Vám odevzdal úřad, ze kterého odstupuji. Odevzdávám ho zcela čistý a ničím neposkvrněný. Vám pak, bratři a sestry, děkuji za veškerou podporu v práci, kterou jste se mnou sokolsky rozvíjeli a těm, kteří ve smyslu Tyršovy nespokojenosti kladli mi odpor, děkuji i za tuto činnost, pokud ji konali v poctivé snaze přispěti tak k ještě dokonalejšímu prospěchu sokolskému a národnímu. Mladší bratry a sestry prosím, aby prominuli, jestli jsem se snažil s přísností míti je k tomu, aby vyznávali ideály

sokolské také vlastním životem, jsem však přesvědčen, že na místech, na kterých Sokolstvo je vedeno, mají zářiti opravdové a veliké příklady. Jsem a zůstanu i po nejtrpčích zkušenostech sokolským idealistou v tom smyslu, že ideály, ve které věřím, chci také poctivě uskutečňovat a žádám toho přirozeně ode všech, kteří jsou na místech vůdčích. Kdybychom takto ideám nesloužili, snižujeme se do hlubin všednosti. To je také vysvětlení mé zdánlivé přísnosti. Prožil jsem v tomto nejvyšším sokolském prostředí chvíle nejkrásnější přesto, že v poctivé své činnosti utrpěl jsem mnoho hlubokých ran. Ty jsou však všechny dnes pevně zjizveny. Nesčíselněkrát zklamán zůstanu sokolským idealistou, neboť jen idee jsou věčné a náš přechodný život nemá nic krásnějšího a vznešenějšího než přiblížiti se jim v mezích lidských možností. A Sokolstvo chce vysoko k ideálům – proto i jeho představitelé mají býti ideálními. Děkuji Vám a přeji Sokolstvu do další činnosti mnoho zdarů.

Arch. autora

Brno, 1947 – 1948. Jan Uher v boji za svobodu – vzpomínka Roberta Konečného pro sborník o Janu Uhrovi, který mělo roku 1949 vydat Laichterovo nakladatelství

Vyslovit jméno Jan Uher, znamená současně vyslovit slova: počátky moravského národního odboje vůbec a psát o jeho účasti v něm znamená v podstatě nastínit jeho historii. Tolik můžeme říci bez obav, že jakkoliv zkreslíme historickou objektivitu Uhrovy účasti na velkém dění války právě uplynulé a že se přidáme k oněm uchvátaným a nedočkavým „historikům“ podzemního odboje domácího, kteří s odvahou hodnou podivu člení odboj na různé hlavní a podřadné skupiny, operují jmény a událostmi, nestarajíce se ani o jejich ověření, ani o jejich kritické zhodnocení, ačkoliv právě tato činnost bude nejdůležitějším úkolem každého skutečného dějepisce, dvojnásob, ba mnohonásob obtížná proto, že vždycky bude nebezpečí nesprávného hodnocení významu a hodnoty jednotlivých účastníků odboje; nejen proto, že šlo o hnutí podzemní, a tedy tajné, jež i vůči vlastním příslušníkům musilo z důvodů krajní opatrnosti zatajovat mnohé, ba většinu toho, co by nemusilo zatajovat hnutí veřejné, ale především proto, že šlo o mnoho skupin, jejichž činnost byla navzájem mnohdy propletena tak, že teprve dnes zvolna a s údivem přicházejí jejich členové, kteří nebyli zasvěceni na souvislosti a vzájemné vztahy o nichž neměli do té doby ani tušení.

Jan Uher se musil do čela podzemního hnutí moravského dostat zcela přirozenou nutnou zákonitostí člověka, jehož celá linie životní, celý jeho zájem pracovní, celé jeho zaměření filosofické

a kulturní a především celý jeho opravdový charakter nepodplatně mravní, ryzí a čistý, opravdový a pravdivý, byly v pravém opaku s tím, co měl přijmout národ jako záchranu a novou orientaci hned po oněch strašných dnech podzimu roku 1938 a pak, v míře, která ještě stupňovala hanebnost a podlost ústupků až po ztrátu národní cti, po 15. březnu roku 1939.

Svou - nemýlím-li se - poslední větší studii, která vyšla ve „Vědě a životě“ v únoru 1939 s názvem „Platonova výchova vůdců“, začíná Jan Uher těmito slovy: „*Od tragických událostí z konce minulého roku se u nás přemýšlí mnoho i o nových úkolech výchovných. Pohotově se objevilo v časopisech několik návrhů na reformy školství i školní výchovy. Třebas jde ve většině o výsledek delšího přemýšlení, všechny nesou známku překotnosti a udýchanosti mimořádné doby, jež se zdála vhodnou příležitostí k uskutečnění projektů nemajících včera vyhlídek na obecné přijetí. Dynamismus přítomné chvíle pohání i tyto dobře míněné projevy, ale ve většině z nich je činitelem spíš vnějším než silou, tryskající z hlubokých vnitřních zdrojů. Zdá se mi proto, že nemohou rozhodněji zapůsobit na směr a podstatu nejvlastnějšího utváření národní bytosti, o niž jde v dnešní době více než jindy. Národ, který se ocitl na osudné křižovatce, nemůže se rozhodovat pro ten nebo onen směr náhle a povrchně. Musí z duchovních proudů vyhledat ty, které jsou mu blízké pro jeho minulost a jež mu i v budoucnosti zaručí nejbohatší rozkvět vnitřních sil a rozvoj všech možností. Je třeba znovu promýšlet své problémy, svou dosavadní cestu, rozkládat kořeny ještě šířeji a zapouštět je do větší hloubky, aby věkovitý strom národa po osudovém úderu stál pevněji a rostl houževnatěji. Myslí-li se dnes především na praktické hospodářské otázky a hledáme-li spojení i oporu, jež by nám daly chléb vezdejší, nesmíme přitom*

zapomínat na ony opory, jež jsou pevnější než ocel a beton, totiž na duchovní síly, jež unesly národ, dokud byl sláb a unesou i národ silný, bude-li na ně spoléhat.“

Chtěl bych ještě připomenout, abych vlastními slovy Uhrovými vykreslil jeho profil, z jehož rysů tak ostře vystupuje láska k národu a neotřesitelná víra v jeho duchovní základy nad beton a ocel pevnější, závěrečná slova úvodu jeho poslední knihy „Středoškolský student a jeho svět“, k níž sbíral materiál několik let a již věnoval, jako jistě nejvzácnější odkaz, svým dvěma synkům: *„Přispějí-li tedy aspoň k tomu, abych upozornil rodiče a učitele na některé nesnáze ve výchově mládeže a pomohl tím poněkud k zlepšení výchovy, budu spokojen. Bude to po mém mínění užitečnou službu drahému, těžce zkoušenému národu.“*

Drobnost, ale příznačná: věnoval mi ji přesně v den 28. října 1939, kdy už jsme měli za sebou všechnu starost o dvacátý osmý říjen moravský, řízený poprvé z podzemí a před sebou všecku starost, jaké budou důsledky 28. října pražského.

Preludiem k odbojové činnosti podzemní byla činnost Uhrova po rozhodnutí mnichovském. Odpovídal jsem si tehdy na otázku, na kterou si odpovídal i Jan Uher a každý svědomitý pracovník kulturní: Jaká je má vina, jaký je můj podíl na katastrofě národní a jaká musí být má účast na jejím odčinění. Cítili jsme se všichni vinni tím, že jsme nechali vládu věcí veřejných v rukou politiků z povolání, cítili jsme svou vinu, že jsme - nestarajíce se dost o věci politické - dbali jen o zájmy kulturní a odborné tím, že jsme přecenili jejich důležitost v hierarchii národního dění. Viděli jsme, jak se u nás zvedá perfidní fašismus a reakce všeho druhu (za reakci považují, abych dal skutečnou náplň slovu dnes tak zprofanovanému, všechno a všechny, kdož se staví proti ideálům humanitním ve všech jejich důsledcích pro život člověka, ať už

tedy proti spravedlnosti sociální či národní, ať už proti svobodě jakéhokoli vyznání náboženského či ideologického atd.), jak národ zakolísal a jak hrozí ztráta pevnosti duchovní síly a klidu a viděli jsme také, že je nutno bít se, když padly hranice z betonu a oceli, zbraněmi ducha za jejich navrácení. Hledal jsem ty, kteří smýšleli jako já a navštívil jsem v těch dnech po dlouhých debatách s řed. dr. Josefem Kudelou (člen ČOS - pozn. JBU) po poradě s ním univ. prof. dr. In. Arn. Bláhu, který však byl v té době bohužel churav a nemohl vyvinout tolik energie, jak by si sám přál. Tak jsem se dostal k Janu Uhrovi s kterým mne pojila řada společných prací v péči o moravskou mládež, zejména na poli psychologicko-poradenském (po Janu Uhrovi jsem řídil i studentskou poradnu v Brně). Shodli jsme se hned napoprvé a užasli jsme oba, do jaké míry se shodujeme. Jan Uher mi řekl, že o těch věcech, které bolí jeho i mne, mluvil už s několika přáteli jinými, jmenoval mi zvláště univ. prof. Vladimíra Helferta (člen ČOS - pozn. JBU) univ. prof. Vladimíra Groha (náčelník župy Jindry Vaníčka - pozn. JBU), ředitele brněnské odbočky Radiojournalu Ing. Antonína Slavíka a když jsme uvažovali ještě o lidech, které bychom měli přibrat k zamýšlené práci, objevila se řada dalších, zejména univ. prof. J. L. Fischer, univ. prof. Jindřich Šebánek, poslanec Ferd. Richter, insp. Jandásek, dr. Josef Kudela a jiní. Řadu námětů jsme projednávali s prof. brněnské techniky B. Kladivem

Na společných dlouhých debatách, ať už v bytě Jana Uhra, ať v bytě mém nebo na procházkách, jsme se shodli v těch několika pomnichovských dnech, že je nutno jednat rychle a co možná účinně. Program, který jsme si stanovili, byl asi tento: každý z nás musí vyvinout tolik činnosti, kolik jí jen zmůže především sám. Za druhé je nutno organizovat všechny síly, které by se

mohly účinně postavit proti fašistické spodině a beranovské reakci a sílit národ, dát mu nejen naději, ale i pevnou jistotu konečného vítězství v zmenšeném území, v němž přibylo obyvatelstva a ubylo tedy chleba, bude potřeba starat se poctivě především o ty, kteří ztratili domov a mají nalézt nový. Šlo tedy stejnou měrou o zdraví sociální jako o zdraví duchovní. Konečně šlo o rychlou akci mezinárodní - o rychlou informaci ciziny a o protest malého znásilněného a oloupeného národa - šlo o to dokumentárně dokázat cizině, především Anglii a Francii, že se dopustily zločinu zrady.

Ten, kdo by sledoval publicistickou činnost jmenovaných lidí v té době, viděl by, jak naplnili toto své rozhodnutí. Netrvalo dlouho a začaly si nás všímat fašistické listy, proti prof. Vladimíru Grohovi a mně se bojovalo nejen celými články, ale i karikaturami vyvěšenými v hlavním stanu fašistickém na Joštově třídě. Šlo dále o organizování kulturních sil. Promyslili jsme s prof. Uhrem plán Kulturní rady moravské, šlo nám o to, aby se spojili všichni lidé dobré vůle, aby byli v úplném styku. Profesor Jan Uher dal k dispozici nejen seminář pedagogický, ale i váhu svého jména; svolali jsme představitele všech složek kulturního života brněnského i jednotlivce a to několikrát. První schůzka se konala v posluchárně č. III na filozofické fakultě, druhá v pedagogickém semináři a její pokračování - čehož si velmi dobře zase všimli fašisté - za zavřenými dveřmi semináře Slovanského. Šlo o to dát kulturním pracovníkům jisté směrnice, šlo také o informaci z ciziny a šlo konečně také o plány zcela konkrétní: vydávání týdeníku politického, o pomoc krajanům bez domova (zahájena velkou akademií - dopoledním matiné v Zemském divadle) - tu jsem také na výzvu Uhrova, který schůzi v pedagogickém semináři řídil, přednesl svůj návrh úřadu pro

soustředění a koordinaci národních sil, který potom do Prahy vezl vzdělavatel České obce sokolské Ant. Krejčí. Neprozřetelně trochu byla ventilována otázka map, kterými měla být informována cizina - však hned zkušený maffián prof. Čáda na to upozornil.

Týdeník, jenž už měl nakladatele - poctivého J. V. Pokorného, vydavatele "Nového lidu" a jemuž Pavel Fraenkl na schůzce v pracovně prof. Bláhy razil jméno "Odpovědnost", vyjít nemohl - přes všechnu energii, kterou vyvinul především prof. Vladimír Helfert, využívaje některých známostí na policejním ředitelství. Tím padla jedna velká možnost.

Šlo teď především o mapy do ciziny. Prof. J. L. Fischer dovedl získat jako funkcionář této (zatím neúředně) ustanovené kulturní rady finance - pamatuji se, že prvními z prvních, kdo pochopily, byly ženy - členky Ženské kulturní rady. Prof. Fischer, prof. Šebánek a já se souhlasem Jana Uhra jsme navštívili brněnskou Národní jednotu, když jsme si byli před tím upravili cestu rozhovorem s prof. Čuprem z techniky, jenž jí stál tehdy, tuším, v čele; pozvali jsme na schůzi prof. Kolářka ze Zeměpisného ústavu Masarykovy univerzity a jeho asistenta doc. O. Peterku, zároveň magistrátního úředníka. Mapa, kterou nabídl prof. Kolářek, nám dost dobře nevyhovovala, a tu, když doc. Peterka prohlásil, že by mohl posloužit mapami jinými - řekl to taktně, aby nezarmoutil svého učitele - soustředil se náš zájem na schůzi, kterou jsme svolali my, ale z taktických důvodů, protože byla svolána do Nár. jednoty, dali řídit. sen. Riedlem z jejího představenstva - na doc. Peterku. Po schůzi a po odchodu prof. Kolářka jsme se domluvili s docentem Peterkou, který nám řekl, že může mapy udělat s pomocí města Brna - statistického oddělení. Dohodli jsme také, že Národní jednotu ponese finanční

náklady, my že obstaráme rozeslání, především ovšem do ciziny. Společně s touto akcí, za účasti dr. Sonnka a dr. Kudely, se rozběhla mapová akce Slezanů. A ještě jedna důležitá věc byla na těchto schůzkách dohodnuta - případný plebiscit o Brno, o který, jak se zdálo, Němci chtěli žádat. Byl připraven tak bezpečně - především zase doc. Peterkou a univ. prof. Šebánkem, že by byl i za nejhorších podmínek dopadl v náš prospěch.

Statistická data, překrásně uspořádaná, s přehledem kulturním, hospodářským a školským, se strategickými důsledky, s důkazy na první pohled patrnými už z map tištěných na křídovém papíře a vskutku reprezentativních, vezl doc. Peterka do Prahy a přijel ještě včas, aby je dal dr. Ečerovi do letadla na Londýn. Dr. Ečer sám, který neznal pozadí těchto jednání a jednal s docentem Peterkou a s řed. Císařem (kterého jsem marně už honil prostřednictvím zemřelého šéfredaktora Šelepy), pokud o této mapové akci už psal, nezmínil se o jménech jejích iniciátorů prostě proto, že o nich patrně nevěděl. Považuji za povinnost především vůči Janu Uhrovi a Vladimíru Helfertovi, abych tuto historii, která měla nesmírný dosah mezinárodní a připravila do jisté míry obrat v anglickém parlamentě a zle pošramotila koncepci Chamberlainovu, těmito zjištěními doplnil.

Věc s kulturní radou se táhla pro nepochopení některých uměleckých spolků výtvarných, ještě po obsazení Němci a teprve 1. července roku 1939, když bylo jasno, že nelze pracovat jinak než prostřednictvím Národního souručenství, domluvil se Jan Uher se mnou o tom, že užijeme této instituce k tomu, abychom svou akci realizovali přes to, že do nás fašisté těžce bili, či právě proto. Vypracoval jsem směrnice této Kulturní a školské komise Národního souručenství a po dohodě s Uhrem jsme se usnesli na tom, že půjdu do přípravného výboru jenom já, abychom na sebe

nepoutali pozornost gestapa, protože to v té době nesmělo přijít na podzemní hnutí, jež se už rozvíjelo a o němž budu mluvit dál.

Byl jsem skutečně zvolen jednatelem (předsedou řed. Littloch, zapisovatelem uč. Dvořák) a ve schůzce prezidia dne 3. července přijali všichni přítomní programové a organizační směrnice celé práce. Poněvadž směrnice i program měly i sankci Uhrovu, uvádím alespoň stručně jejich obsah: říkalo se v nich, že úkolem KŠK je organizovat, hájit a prohlubovat kulturní a školský život v kraji brněnském a navázat součinnost s ostatními kraji moravskoslezskými, říkalo se v nich přímo, že tato součinnost všech moravských krajů je nutná, máme-li své pozice „nejen uhájit, ale i prohloubit a zesílit“. Doslova pak cituji paragraf třetí: *„Jsme přesvědčeni, že jenom dobře organizované a programové úsilí národní, trvalé posilování pozic na všech úsecích kulturního života pomůže - vedle péče hospodářské a politické - sjednotit se, obrodit a růst k úkolům nejvyšším a překonat každou malověrnost a depresi. Sjednocovací práce bude provádět sekce programová, jejímiž členy vedle předsednictva KŠK bude předseda, který bude jmenován, a předsedové všech sekcí KŠK.“*

Takto se do předsednictva a na místo věcně nejdůležitější dostal právě Jan Uher - jako předseda sekce programové. Kromě této sekce měla KŠK sekce pro: národní školství (mateřské, obecné, měšťanské), pro školství střední a odborné, pro školství vysoké a vědu, pro mimoškolskou výchovu mládeže, pro lidovýchovu a knihovnictví, pro literaturu, pro hudbu a zpěv, pro výtvarné umění, pro divadelnictví, pro film, pro rozhlas, pro památkářství a muzejnictví.

Nikdo ovšem netušil, že si takto s Janem Uhrem připravujeme nástroj skutečné práce národně-sjednocovací, ale především zástěnu pro činnost podzemní. Šlo o to, aby naše zájezdy,

související s činností podzemní, byly - budeme-li sledováni - bezesbytku vysvětleny a kryty. Kulturní činností jsme se také všichni hájili před gestapem a - ačkoliv nám ovšem nevěřili, majíce zprávy už od zrádce celé skupiny Fr. Šmída (zmocněnec NHPM pro brněnskou župu) - přece jen např. v případě okresního vedoucího pro Tišnovsko, historika umění prof. dr. Karla Krejčího, přispěl jeho důkaz, že jsme se spolu setkali jen ve funkci jednatelů KŠK (on pro okres, já pro kraj), k jeho propuštění.

Mínili jsme vůbec užít organizačních možností KŠK k činnosti podzemní i pokud jde o výběr lidí. Proto jsme se po krátkém čase usnesli, že do čela KŠK dáme univ. prof. Šebánka, který v akci mapové a plebiscitní ukázal neobyčejnou energii a schopnost jednat s lidmi - zkoušeli jsme to s těmi mapami např. nejdříve u zemského prezidenta (deputace dr. Kudela, Šebánek a já a dosáhli jsme, když už ne přímé jeho akce, jak se ovšem dalo čekat, aspoň cenného souhlasu a dobrých rad, kterých jsme užili při svém nenadálém vpádu do Národní jednoty). Profesora Šebánka jsme také určili pro případ, že bychom byli všichni zatčeni, pro úkol politického vedoucího moravského. Zatčen nebyl, nikdo z nás ho neprozradil, ale práci další, aspoň v tom velkém měřítku, jak jsme ji měli na mysli, nepovažoval prý za dost vhodnou. Až do konce však pokračoval jako předseda Kulturní rady.

Ruku v ruce s touto činností, která byla veřejná, šla práce podzemní. Začala zase v Uhrově semináři a zase mi cestu k ní zprostředkoval Josef Kudela a Jan Uher. Josef Kudela za mnou přišel s prosbou, nechci-li se účastnit služby zpravodajské, on že je příliš na ráně a má rodinu. Souhlasil jsem ovšem a dohodli jsme se, co a jak dělat. Také mi řekl, že sice nepůjde na schůzky,

na kterých jde o to připravit akci podzemní, ale že bych se měl zúčastnit já. V pedagogickém semináři - současně se mi dostalo pozvání od Jana Uhra - se scházeli první účastníci moravského odboje: univ. prof. Vladimír Helfert, univ. prof. Vladimír Groh, Jan Uher, poslanec Richter, a to brzo po 15. březnu roku 1939. V prvních dvou schůzkách šlo o věc zásadní: organizovat podzemní odboj do šířky nebo ne. Úvahy kolísaly sem a tam, Jan Uher se klonil se mnou k názoru, neorganizovat a tak jsme se všichni po úvaze celkem shodli na tom, že bude opatrnější organizaci nedělat, že bude lépe vybrat v každém kraji osobní dobré známé, muže požívající obecné důvěry, pevné a charakterově čisté s dobrým politickým rozhledem. Tito mužové že se - neříkajíc zatím nikomu o ničem - porozhlédnou po vhodných spolupracovnících, především po těch, kdož by mohli v případě potřeby převzít vedoucí místa politická a vojenská tak, aby přechod z revoluce do období budovatelského byl plynule zajištěn. Věděli jsme ovšem - a na to upozorňoval zase Jan Uher velmi prakticky a důsledně - že budeme potřebovat peněz. Předvídali jsme především, že bude potřeba peněz na akci antigermanizační - Němci začali nabízet velmi brzo po příchodu materiální výhody těm, kdo své děti zapíší do školy německé - a že bude potřebí peněz také na zbraně a na podporu rodin perzekvovaných. A že budeme ovšem potřebovat také vojenské poradce. Proto byl pozván do další schůzky arm. generál Hudeček, člověk výborného myšlení politického. V těch dnech dubnových se začaly objevovat první neumělé letáky protiněmecké, většinou naivního obsahu. Bylo třeba rozhodnout se, jaké stanovisko k podobným akcím zaujmout. Shodli jsme se na tom, že letáky mají smysl jen tam, kde by šlo o vážnou informaci národa a - tento nápad byl nápadem Kudelovým, který

se sice schůzek nezúčastnil, ale přece jen velmi často se mnou mluvil o tom, co a jak by se dalo a mělo dělat - že by bylo dobré vyrábět letáky německé, které by podlamovaly morálku německou. Ustavičně jsme také cítili, že bychom měli mít spojení na dělnictvo. Poslanec Richter přišel s návrhem, že do schůzky pozve Fr. Šmída, kterého velmi dobře zná ze společné práce, že je to dělník ze Zbrojovky, že dělnictvo už dlouho pracuje v podzemí a že tiskárnu, kterou jsme si chtěli zřídit, mají už dělníci k dispozici. Po nějakém váhání a po tom, když se Richter zaručil za Šmída, bylo dohodnuto, že se sejdeme - tentokrát jako nějaká stolová společnost v rohovém hostinci na rohu Babákova náměstí a Rudišovy ulice a odtud. bude-li toho potřebí, že mohou někteří z nás jít do Uhrova bytu.¹ V těch dnech jsme také narazili na akci vojenskou - zcela náhodně. Bylo rozhodnuto, že Jan Uher prostřednictvím Gustava Křišťana, který byl později, v květnu 1945, po okupaci, velitelem Stráže bezpečnosti v Brně, se má sejít se štkp. Mirkem Jelínkem. Sešel se s ním a dozvěděl se tolik, že vojáci mají tajnou organizaci, ne sice hotovou, ale že ji budují rychlým tempem. S tímto sdělením přišel, pamatují-li se dobře - Jan Uher do zmíněné schůzky, které se zúčastnili: Jan Uher, Vl. Helfert, Vl. Groh, posl. Richter, arm. gen. Hudeček, prof. Kladiwo a insp. Jandásek, kteří byli pozváni - jsouce do jisté míry informováni, kdyby jich bylo potřebí - Fr. Šmíd a já. Na té schůzce nás všechny překvapil Šmíd sdělením, že si myslil, že tou „Maffii“ jsme my. A teď že vidí - to už bylo v bytě Uhrově, kam jsme odešli po skupinkách - že ta skupina, o které ví, že je v městě [početnější]. Zdálo se mi, že na tuto poznámku reagoval prudkým pohybem Helfert (později opravdu

¹ Jan Uher bydlel v Rudišově (Herdergasse) ul. č. 6/8

dělal naši spojku a jak se ukázalo, patrně i hlavního člena ve skupině předsedy hospodářské strany pokrokové Ing. Jos. Hrubého). Bylo rozhodnuto, že je načase, abychom se nescházeli v takovém množství jako dosud. S Uhrem a s Hudečkem jsem se měl stýkat já, s Richterem Šmíd a Helfert, protože tu by nemělo být nic nápadného - znali se a navštěvovali se dlouho, podobně jako Uher, Helfert a Groh.

Hned nato došlo k jednání mezi námi a vojáky v mém bytě. Zjistil jsem šťastnou okolnost, která vedla k plné důvěře obou stran, když jsem si ověřoval ty, se kterými jsme měli jenat - plukovníka Kotíka a štábního kapitána Jelínka, že Jelínek je manželem účastnice našich her dětských, Marie, roz. Hrejsemné. Schůzky se zúčastnili kromě obou důstojníků a mne Jan Uher a poslanec Richter. Vyměnili jsme si zásadní názory, dohodli jsme společnou spolupráci a to tak, že necháme zcela věci vojenských, takže rušíme vojenského poradce a dáváme arm. gen. Hudečka k dispozici skupině vojenské, oni naopak že se podřizují, pokud jde o věci politické, nám a dávají nám k dispozici celý svůj organizační aparát. Řekli jsme si velmi zpříma, že ani jedna ani druhá složka nesmí selhat, že jedna je odpovědná druhé za to, že vykoná včas a dopodrobna všechny přípravy - plukovník Kotík, jadrný, energický, plný humoru a optimismu, který ho nikdy neopouštěl - to vyjádřil tvrdě: „*Když to zvrátíme my, můžete nás dát oběsit. Ale můžete být jisti: když to zvrátíte vy, dáme vás oběsit my.*“

Váhali jsme, máme-li pozvat ještě k jedné schůzce Šmída, protože jsme potřebovali styk s dělníky bezprostředně, hájil jsem ten názor, že vedle vojáků a občanské složky, jak jsme se usnesli říkat si, protože jsme nechtěli hrát si na politiky z povolání, potřebujeme zapojení na nejširší vrstvy lidové, když nás vývoj

událostí zahnal už tam, kde jsme a když už není možno couvnout - byl bych nejraději, aby vojáci organizaci zabrzdili, ale to už nebylo možné - dokončovali ji. Vycházeli z předpokladu, že dojde brzo k válce. V tom jsme s nimi souhlasili. Nesouhlasil jsem však jediný (kromě Oldřicha Blažka, o kterém budu mluvit dál) s tím, že válka bude krátká, že je tedy nutno, abychom byli připraveni k ozbrojenému povstání hned pro chvíli, kdy vypukne. Hájil jsem názor, že válka, která má kromě mnoha příčin jiných především kořeny ideologické, potrvá déle než první válka světová, že tedy je neopatrné být hned na jejím počátku připraveni k revoluci, protože s každým novým členem tajné organizace roste riziko jejího vytržení. Kromě toho zprávy z Francie napovídaly víc než jasně, že Francie v konfliktu neodolá, tím že stoupnou výhody Německa a válka se o to prodlouží.

Pokud jde o Šmída, rozhodnuto, ač jsme s Uhrem měli dojem, že je ne dost vyzrálý, aby se zúčastnil příští schůzky, na které si stanovíme definitivní program. Měl jsem za úkol jej vypracovat. Dohodnuto, že není třeba, aby Šmíd znal jména důstojníků (později však poznal jméno Jelínkovo, když bylo nutno dohovořovat se o konkrétních věcech - a tím se dostala i vojenská organizace Šmídovou zradou do rukou gestapa). Na této schůzce bylo, pokud se pamatuji, dohodnuto: neúprosný boj proti fašistům - tu mne překvapil právě Jan Uher, jak se nekompromisně a tvrdě, s rozhodností skutečného revolucionáře stavěl i za možnost, že vedoucí fašisté budou teroristickou a sabotážní skupinou vojenské složky prostě odstraněni („*Bud' my, nebo oni*“!). Dohodnuto, že nejdříve zkusíme cestu pohrůžek. (Od jakéhokoli násilného činu, který by patrně byl opravdu nutný, nás po prázdninách roku 1939 zachránil vývoj vnitropolitický, když se ukázalo, že i Němci se od fašistické

spodiny odtahují prostě už z toho důvodu, že mezi jejími vedoucími lidmi byli lidé s bohatým trestním rejstříkem. Byl přijat můj návrh „trojek“ (voják, člen občanské skupiny, člen dělnické skupiny), aby pro případ zatčení byla zachována kontinuita. Členové trojky se znali navzájem, ale neznali víc, než jednoho člověka své skupiny nad sebou prostřednictvím hesla. Podobně dolů.

Bylo dohodnuto, že musíme mít styk se Slovenskem, s Čechami a se zahraničím. Pokladnu. Tiskárnu. Víc vysílaček. Zpravodajskou službu všech skupin, ale soustředěnou do rukou vojáků. Skladiště zbraní, připravené akce sabotážní (mezi nimi i akce bakteriologické), některé nové prostředky byly velmi pěkné (říkal mi např. s nesmírnou radostí plukovník Kotík za jedné z našich rozmluv, že mají znamenitou mast na vojenské vlaky: teprve třetí vagon se vznítí, ačkoliv první dva přejedou beze škody. Dohodnuto, ačkoliv jsme - Uher i já - měli s vojáky práci nemalou, že vojáci se prozatím zdrží akcí u nás a že se omezí na vysílání sabotážních čet do říše. Slavná dnes již akce proti ministerstvu letectví v Berlíně, kromě akcí jiných, vyšla z této činnosti.

Bylo dohodnuto, že si vyměníme jména svých krajských vedoucích a že jim dáme příkaz, aby se sešli pod určitým heslem. Dohodnuto, že se pokusíme brzdit letákovou akci různých skupinek a jednotlivců jako zbytečnou a odboji nebezpečnou a že větší skupiny a skupinky odporu navážeme na sebe pomocí spojek. Plukovník Kotík trval na tom (zrovna tak jako předtím gen. Hudeček), abychom měli „hlavy“, které by zastupovaly skupiny vůči sobě navzájem. Za skupinu vojenskou, která dala název celému prvnímu odboji moravskému (Obrana národa, zkratka: ONV, tj. „Obrana národa vojenská“) to byl generál

Všetička. Za naši skupinu občanskou či politickou (ONO, ONOP), poslanec Richter. Do jeho rukou jsme také skládali slib shodného textu s vojenským, krajší vedoucí do rukou mých. Za skupiny dělnické Šmíd (OND). Pokud jde o vrcholný cíl celé organizace a její smysl, stanovili jsme jej takto: osvobození republiky a její obnovení aspoň ve starých hranicích a to jako subjektu politického rozhodování, nikoliv jako objektu rozhodování kterékoliv velmoci evropské. Pokud jde o budoucí program našeho státu, bylo dohodnuto, že jej vypracuje naše skupina, která se také postará o to, aby na místa vedoucí byli pro první doby, než bude moci rozhodovat lid svobodně, jmenování lidé nejčestnější a nejschopnější, kteří budou mít plnou důvěru lidu. Shodli jsme se na tom, že lidským způsobem, ale způsobem rozhodným budou vystěhováni od nás všichni Němci hned v prvních dnech, než bude mít mezinárodní politika kdy snad protestovat a to tak, aby naše zahraniční vláda nebyla nijak tímto rozhodnutím dotčena a mohla s klidným svědomím říci, že tak rozhodl národ doma. [Domnívám se, že toto nepochopili naši lidé a nepochopili tuto jedinečnou příležitost ani lidé v Revolučním národním výboru moravském, kterým jsem (předsedovi a sekretáři) nabídl ve jménu těchto dnes už mrtvých přátel svou pomoc i práci i s důkazy, že znám přesně jejich program. Bylo mi řečeno, že podle košického programu mohou vzít mezi sebe jenom členy čtyř politických stran a že „by se to komplikovalo“, protože by zastoupení chtěli také partyzáni. Budiž tato okolnost konstatována v této studii, abych byl čist v očích mrtvých jako živý nositel jejich odkazu. Marně čeká také na otištění návrh uspořádání politických věcí u nás, jak vyplynul ze společných debat a jak jsem jej v duchu těchto debat konečně formuloval. Budiž zase konstatováno, že na něj nereagoval ani jedinou

odpovědí, třeba svého osobního tajemníka, ani jediný člen vlády, ačkoliv jsem jej všem zaslal. Jenom v Zemském národním výboru a v Úradě ZNV se našlo několik jednotlivců, kteří pochopili, oč jde (jmenuji především vedoucího úředníka dr. V. Bumbu, arch. Kumpošta, místopředsedu Prozatímního národ. shromáždění Tymeše. A tak aspoň v zemi moravskoslezské i když v drobnostech, měl návrh jakýs takýs vliv)].

Zvláště mně bylo uloženo, abych navázal styk s podzemním hnutím komunistickým, na které jsem narazil. Bylo rozhodnuto, že se setkám s generálem Viestem na jeho cestě ze Slovenska. (K této schůzce už shodou okolností nedošlo.) Bylo dohodnuto, že Uher nebo já se podíváme na práci civilní skupiny vojenské, kterou udržoval štkp. Jelínek, než narazil na nás, abychom si z ní vybrali muže, kteří by se nám snad hodili. Bylo přirozené, že je necháme pracovat i když nebudou dělat nic s čím bychom po rozdělení funkcí mezi sebou a vojáky nesouhlasili. Usnesení této schůzky, zajisté historické, neboť jí se datuje společná práce všech složek moravského odboje, jsem bod za bodem splnili. Nastala nadlidská práce, protože jsem nechtěl připustit, abychom vypřáhli - vzavše si dovolenou - ze svého vlastního zaměstnání, jak to navrhoval Šmíd. Dnes nechápu, jak jsme na všechno stačili - zvláště Uher a já, protože Šmídovi jsme na jeho ustavičné žádosti opravdu vymohli plnou zdravotní dovolenou, vojáci byli úředně v "likvidaci" a poslanec Richter jako poslanec byl tedy bez zaměstnání.

Celé břímě moravského vedení - pokud jde o složku politickou - spočívalo na nás dvou, protože posl. Richter se přestěhoval vůbec do Prahy, aby byl ve styku s podzemním hnutím českým. Od června, kdy bylo naší výzvědné službě zřejmo, že gestapo je ve střehu, bylo nutno také zdánlivě vyřadit z práce Vlad.

Helferta, odjel vůbec z Brna do jižních Čech a přijížděl jen občas.

Pracovali jsme s Uhrem takřka tedy sami, byla to doba překrásného bratrství a hluboké shody, plná napětí a dramatických chvil plných nebezpečí, číhání, přelstivání gestapa, bohužel také bylo nutno vyřazovat z práce diplomatickými tahy řadu lidí sice velmi ochotných a do práce se jen hrnoucích, ale nebezpečných celému hnutí tím, že se dělali důležitými tajemnými náznaky, že chtěli být ve vedení atp. Dvě události byly důležité: navázání styků s Oldřichem Blažkem, učitelem z Rájce a vydavatelem Indexu a později členství Richterovo v PÚ (Politickém ústředí). Tentokrát jsme měli už k dispozici kurýrní auta a motocykly, jejichž jezdci nikdy nevěděli koho a kam vezou. S Uhrem jsme navštívili Blažka za všech možných opatření, která musila svést z cesty i gestapo, kdyby nás bylo sledovalo, čímž jsme ovšem nebyli nikdy jisti. Z vojáků jel s námi Jelínek, náčelník zpravodajské a organizační služby ON. Dosáhli jsme jednak spojení na skupinu Hrubého, jednak na skupiny komunistické, teprve později, když jsme se přesvědčili, že komunisté s námi pracují jen s výhradami, navázal jsem spojení přímé - s jejich vedením. Odepřeli přímou spolupráci - báli se téhož, čeho jsme se báli i my s Uhrem, že totiž vojáci byli do jisté míry přímočaří. Komunističtí zástupci mi rovnou řekli, že se dovídají snadno od příslušníků vojenské skupiny věci, které by měly zůstat nejpřísnějším tajemstvím. V osobě Blažkově jsme však získali nejen spojku, a tedy přímé navázání a podřízení skupin jiných naší ON, ale především vzácného kamaráda, který dobře politicky myslil, i když jsem nedovedl pochopit, že v podzemní práci - sám komunista - chce ustavičně uplatňovat zásady demokratické - div nechtěl, aby nás členové volili až

bůhvíkam dolů. Shodovali jsme se všichni znamenitě - nejkrásnějším důkazem tehdejší svornosti bylo to, že to byl právě Oldřich Blažek, který byl spojkou nejen na komunistické podzemím, ale i na organizace orelské, pracoval naším jménem především s neméně vzácným člověkem než byl sám - s náčelníkem Orla dr. Jílkem.

Byl to Jan Uher, který získal spojení také na organizace učitelské a profesorské, Vladimír Groh, který přivzav si na pomoc Ing. prof. Bureše, byl personálním referentem celého odboje a připravoval pro dohodu s vojáky a s dělnickými složkami návrhy na nejdůležitější funkce pro převrat, zajistil spojení se sokolstvem jako náčelník Máchalovy župy a člen sokolského ústředí. Je možno říci, že přímo či nepřímo byly na nás (i s odbojovými organizacemi) zapojeny všechny nejdůležitější skupiny podzemního hnutí s výjimkou komunistů, kteří odepřeli spolupráci z důvodů už uvedených.

Poněvadž Richter byl v Praze jako člen pětky Politického ústředí za Moravu, bylo nutno, abychom my informovali jej a on nás. V srpnu přijel, aby nás zpravil o vzkazu a dopise prezidentově - byl jsem tehdy na několik dnů v Ketkovicích u Kralic a smluvili jsme schůzku s vojáky a Šmídem v lese u Rapatic. Na té schůzce jsme se dohodli vydat některé partie prezidentova vzkazu tiskem s mým úvodem a s výzvou k omezení všech letákových akcí. Vyměněna jména všech krajských vedoucích, dohodnut další postup. Za ústředního pokladníka odboje pro všechny složky určen vzácný, jemný člověk, notář Jaroš (člen ČOS - pozn. JBU). Poněvadž rostlo nebezpečí zatčení, dohodnuta zvýšená opatrnost, ačkoliv vojáci po pravdě stáli na stanovisku, že všeho moc škodí - i opatrnosti. Přesvědčili jsme je konečně, že opatrnosti nikdy nezbyvá.

Ještě jednou jsem se setkal s Richtermem a Šmídem v rapotickém lese (Na ketkovských zříceninách jsem ukryl některé dokumenty činnosti, zejména šifrované dokumenty finanční na místě jen mně známém. Musím zaznamenat, že první větší částka - asi sedm tisíc - pocházela, jako výsledek sběru opatrně prováděného, od prof. B. Komárkové z Ivančic.), ale potom jsme dohodli, že se s Richtermem budu scházet, pokud toho bude potřeby, v Blansku na stanici, v bytě jeho příbuzných a poněvadž nebylo možno čekat ve všem na jeho rozhodnutí, určil mne svým zástupcem pro Moravu, také pokud jde o její zastoupení v PÚ. To říkám proto, abych ukázal na vzácný charakter Uhrův, v němž nebylo stínu možné ješitnosti či nevole nad tím, že já, mladší než on, mám rozhodovat o všem s definitivní platností. Věřil mi, poněvadž jsem vyřizovali všechno spolu, ve shodě v nejkrásnějším smyslu bratrské - a došlo-li k různosti názorové, ukázal vzácnou disciplinovanost vojáka v boji: mlčky se podřídil, neopomněv po skončené akci vzpomenout na svou odlišnost v pohledu na věc, podařila-li se, třeba slovy: „Měls pravdu!“ Zachovával tuto vojenskou kázeň, která byla nutná v činnosti podzemní i ve funkci krajského vedoucího pro Brno - venkov, v níž mi byl, jako zástupci Richterovu, přímo podřízen, skládaje z ní úcty čas od času. Bylo nutno jej zatížit přes to, že o všem rozhodoval se mnou, ještě touto funkcí, protože šlo o kraj veliké důležitosti a především proto, že nebylo nikoho, kdo by jej znal i s jeho lidmi lépe než Jan Uher. Uznal mlčky tyto důvody. A byl také nejdále s jeho organizací: i když jsme byli zajedno v tom, že nepůjdeme tak rychle jako vojáci, aby obětí, pro případ prozrazení bylo co nejméně. Ukázalo se později, že jsme měli pravdu. Složka vojenská měla po Šmídově zradě obětí mnohonásobně více. Uher jednal mým jménem, bylo-li toho třeba, také s krajskými

vedoucími ostatních krajů moravských, jednal s pražským Grégrem (od něho donesl pro nás oba jmenování do krajského výboru kulturní složky Národ. souručenství v Praze, abychom měli „důvod“ v Praze s Grégrem jednat). Uher mne přivedl k prof. Píškovi z Benešovy techniky brněnské, který měl spojení na Bulharsko a dokonce na některé členy bulharské vlády, Uher to byl, který zabránil horkokrevnému veliteli vojenskému svého kraje Brno - venkov, aby nepokračoval v sabotážních "zkouškách" při kterých hořela skladiště; ještě týž večer přiběhl ke mně a rozhořčeně mi sděloval, že bez jeho vědomí a tedy s porušením úmluvy došlo k několika akcím, které jsme nemohli v této době ještě potřebovat, nechtěli-li jsme, aby národ zbytečně a marně trpěl a aby gestapo po nás všech nepátralo ještě horečněji.

A Uher to byl, který mi pomohl přesvědčit celé vojenské velení o tom, že heslo „Za český život deset německých, za českou školu škola německá“, se kterým chtěli vojáci začít teroristické akce u nás, by znamenalo zbytečnou zkázu národa v době daleko ještě k revoluci nezralé. A Uher to byl, který viděl a opravil v ledačems mé letáky určené Němcům, které mi překládal do vzorné němčiny germanista brněnské univerzity prof. Jan Krejčí. Sledovali jsme s napětím jejich nepochybný zdar - (v brněnském rozhlasu stačil jediný leták - aby Němci, které pozoroval přímo na místě ředitel rozhlasu a náš krajský vedoucí pro Brno - město, konstruktér tajných vysílaček Ing. Ant. Slavík - byli nesmírně zvikláni a vzrušeni) - desítky zatčených v kasárnách, do nichž jsme letáky nejen posílali poštou, ale do nichž je metali hoši z dělnické mládeže práčky. Uher to byl, který místo mne navštívil, bylo-li třeba Richtera v Praze (ani my jsme neznali jeho byt pražský, setkávali jsme se s ním v kavárně na Příkopech), Uher to byl, kterému tolik záleželo na tom, aby naše podpurné akce

rodinám po zatčených byly rychlé a dostatečné. S velkou radostí jsme proto přijali zprávu Richterovu, že podpory budou řízeny přes Milosrdné bratry a že je na ně určena velká částka víc než jednoho milionu korun. Přesto jsme ponechali i naši sociální službu v činnosti. Uher to byl, který vytkl každé nedodržení slova, jež - kromě Šmída asi - nikdy ovšem nebylo diktováno zlou vůlí, ale vždycky nutností zlepšit organizaci odboje; velmi přísně je vytýkal vojákům a zejména Šmídovi. Pamatuji se, jak zle se společně se mnou a ještě ostřeji než já, obořil na vojáky, když jsme si zjistili, že aniž nám o tom řekli, si zavedli ještě svého informátora - byl jím major a spisovatel Ptašínský - a poslali ho i za našimi krajskými vedoucími, kteří tím byli dokonale (zvláště v Ostravě) vyvedeni z míry.

Měl nesmírnou radost, když jsem se vrátil z jedné schůzky s Richterem a přinesl zprávu, že celá naše tzv. protektorátní vláda s Eliášem v čele, uznala revoluční naši akci, uznala podzemní akci za rozhodující a zavázala se respektovat všechna naše rozhodnutí a naopak nepodnikat nic s čím by podzemní hnutí nesouhlasilo. Byl to náš největší úspěch doma, bylo to jedinečné podřízení takzvané oficiální vlády podzemí - v pravém slova smyslu výraz toho, že nutnost přetvářky a pravé mínění národa jedno jsou, výraz jednomyslnosti a ducha odporu nás všech. (Stejně tak arm. gen. Hudečkovi, kterého jsem požádal hned v počátcích hnutí, aby vyšetřil stanovisku ministerského předsedy Eliáše k naší činnosti, řekl Eliáš, že o tom sice „nesmí vědět“, ale - abychom pracovali. Důsledky politické, postoj Němců k vládě Eliášově jsou pak obecně známé.)

V poslední fázi před naším zatčením pak byla práce ještě složitější a svízelnější. Přestal jsem věřit Šmídovi - zaráželo mne, že se ptal jednak na jména lidí, zaráželo mne, že si z ničeho nic

koupil domek a nejvíce nás, Uhra i mne, vyděsil žádostí, aby směl dát některým skupinám dělníků svolení k zastavení vlaků v den 28. října tím, že na některých místech Moravy přeruší dopravu porušením kolejnic. To - i neopatrné počínání s rozesláním německých letáků nás přesvědčilo o tom, že s ním, přes doporučení Richterovo, nelze počítat. Bylo to i mínění vojáků a já jsem se po poradě s Uhrem a přes zdůrazňovanou důvěru Richterovu rozhodl informovat Šmída soustavně nesprávně, držet ho daleko od činnosti, vodit ho jedním slovem za nos, aby měl dojem, že spolupracuje. V té poslední schůzce bylo dohodnuto s univ. Prof. Vladimírem Klecandou v Praze, že si - obdobně jako v Čechách - zřídíme na Moravě funkci generálního tajemníka pro Moravu (v Čechách jím byl právě Klecanda). Byl jsem jím určen já a měl jsem se v této funkci o všem postupu, zejména o jeho jednotnosti, dohovořovat s Klecandou tak, že by přijel jednou on na Moravu, jednou já do Čech. Byl to zas Jan Uher, který se stavěl za tento plán celou svou osobností a rád dal souhlas k tomu, aby konečné direktorium moravské, z něhož úmyslně (jako ochrana před zatčením) byly vypuštěny „hlavy“, vypadalo tak, že za vojáky byl v něm plukovník Kotík (zástupcem štkp. Jelínek), za naši skupinu já ve funkci generálního tajemníka, za dělníky Blažek. Tak jsem se rozhodli v Richterově bytě v Brně za jeho zájezdu.

Bylo by na místě, abych šel do detailů, abych vyprávěl o tom, jak horlivě dělal Uher i práci zpravodajskou, jak se u něho sbíhaly stručné zprávy odevzdávané jeho složce vojenské (kraj Brno - venkov), jakou měl radost, když tyto zprávy jsme poslouchali z Londýna. (Poradil jsem mu jemný hedvábný papír jako nejvhodnější pro zprávy - dal se popřípadě i snadno spolknout.) „Máš něco?“, ptal se vždycky, sotva jsme se sešli.

Sledoval jsem v té době zvláště Zbrojovku a jemu zářily oči, když se mi podařilo získat nějakou důležitou zprávu. Stejně měl velikou radost, když si Němci přivedli do „Protectorátu“ cizí žurnalisty a z Brna do Prahy putovaly ihned letáky přeložené do angličtiny, francouzštiny a italštiny (pomáhaly mi v tom prof. Wachová a, nemýlím-li se, Hronková) a octly se v kapsách těchto zástupců cizího tisku důkladně boříce umělou stavbu německé propagandy. Uher byl se mnou zajedno v tom, že zůstane doma až do konce. Mohl utéci: měli jsme spojení do Polska, do Bulharska, na Slovensko bylo možno dokonce jít s pomocí ministra národní obrany slovenské republiky Čatloše prostřednictvím Kudelovým. A když nám už hrozilo zatčení - po zatčení Helfertově a Šmídově jsme o něm skoro už nepochybovali - zůstal tak klidný, jako vždycky, jen aby upokojil rodinu, spal občas jinde mimo domov. Ale věděli jsme, že se kruh stahuje, dali jsme poslední dispozice. Zničili jsme sebemenší stopy činnosti. V den 20. listopadu 1939 brzo zrána bylo skoro celé vedení zatčeno. A pak už se rozvíjelo drama. Především drama výslechů, v nichž jsme byli v těžké situaci lidí, kteří mají krýt to, co v hrubých obrysech a někde i do detailů, bylo zraženo.

Nevrátil se, jako se nevrátil ze zemského vedení nikdo kromě Richtera a mne. A přece se podařilo zachránit některé z šesti krajských vedoucích a jejich zástupců současně - to znamenalo zachránit všechny, kteří na krajské vedoucí byli zapojeni směrem dolů.

Podal jsem stručný přehled moravského odboje s nástinem veliké práce, s nástinem suchým, v hlavních rysech. Není v něm ta nesmírná, vyčerpávající mravenčí píle plná odpovědnosti, plná jednání s lidmi, plná těžkého rozhodování, plná přemýšlení o tom

co udělat, jak vyzrát na gestapo, jak Němcům zasadit největší ránu s nejmenší možnou škodou pro nás a pro národ. Není v tom přehledu slova o nesčetných poradách, o starostech, když nám někde něco neklapalo, třeba ne naší vinou. Chlácholení a uklidňování horkých hlav, když prostí členové dole nebyli spokojeni se zdánlivou nečinností a dožadovali se akcí, zvláště v době války německo - polské. Není v něm konečně ani obraz těžkého jednání se zástupci jiných skupin, pokud byli tak nerozumní, že chtěli mocí mermo rozhodovat sami, být „taky ve vedení“. Musili jsme v jednom případě dát takovému člověku ilusi velmi důležité funkce, abychom ho mohli ve skutečnosti hlídat, aby svou horlivostí neškodil. Ukázal se ostatně velmi statečným, pracoval i dál po našem zatčení a byl prozrazen a popraven mnohem později ve zcela jiné souvislosti.

Jestliže jsme svůj souboj s gestapem prohráli, pak to nebyla prohra nečestná. Na našich chybách a omylech stavěli další. Neodvážuji se ovšem odhadnout, jak dlouho bychom se drželi, kdyby do našich řad nezasáhla zrada. Jan Uher mi řekl, když jsme si slibovali navzájem, že se postaráme o své rodiny, jestliže jeden z nás padne: *„Žena je připravena na všechno. Ví, že nemohu jednat jinak.“* A já, vzpomínám-li na něho tak, jak se sluší na muže aspoň náznakem toho, co bylo jeho největší ctí a co se rovná historii prvních začátků našeho odboje - myslím na jeho oddanost práci; na jeho pevnou víru, která nikdy nezakolísala i když si byla vědoma přesně všech možných nebezpečí; na jeho čestnost a přímé přátelství; na jeho klid, který prýštil z duše v nejhlubším smyslu nábožensky pevné a v Bohu zakotvené. A říkám si, že nesmím dopustit, aby naše bolest byla větší naší hrdosti, slova, která jsem si vždycky i ve chvílích, když

mne krušila jedna zpráva za druhou, zpráva oznamující smrt jednoho přítele po druhém, opakoval.

Jan Uher je z oněch opor, „*jež jsou pevnější než ocel a beton*“. Neboť naplnil celý svůj život pedagoga i revolucionáře oněmi duchovními silami, „*...jež unesly národ, dokud byl sláb a unesou i národ silný, bude-li na ně spoléhat.*“ Bude-li na ně spoléhat a zůstane-li jim věrný!

SÚA – f. ČOS, k. 370

Turnov, 8. – 14. leden 1946. Sokol ve spárech Gestapa 1941 – 1942 – vzpomínka Josefa Juny, vzdělavatele župy Ještědské, na věznění v Osvětimi

V pátek ráno 13. března (1942 – pozn. JBU) přidělili z nás část k dalšímu transportu zelenými antony. Transporty jezdily vždy v pátek to Osvětimi z neznámějších jeli spolu Frkal, Bergr, Dvořák, Větvíčka, Fikar a jiní. Ve voze jsme byli opět jako naložení a jeli jsme asi 2 hodiny. Auta zastavila. Vystoupili jsme před vlastním táborem. Před vraty tábora stály různé budovy, jedna z nich, s vysokým komínem, bylo krematorium. Nad vstupní branou do tábora nápis „Arbeit macht frei“ honosně vepsaný, což bylo výsměchem všem vstupujícím. Před branou dřevěná budova kanceláří a vrátnice. Seřadili nás naproti u vrat, kde jsme s obraženými hlavami čekali v pozoru několik hodin, promluvit jsme nesměli, aby nás přijali. Rozhlížíme se – pocit příšerný. Vysoké drátěné ploty z ostnatého drátu o vysokém napětí obklopovaly celý tábor dvojmo. Vysoké kulometné věže ovládaly celý tábor. Vraty vycházeli vězňové v modře pruhovaných šatech s baretem na hlavě; šli či jeli za prací a hlásili se ve vrátnici. Vše bylo zakřiknuté, tiché, jako na hřbitově. Krutá tíseň na nás všechny dolehla; za plotem jako mátohy živoucí pohybovaly se lidské stíny, bez radosti, bez jiskry v oku, mdlé, příšlapnuté, zakřiknuté, jako bez ducha, jako lidské stroje. příšerná hrůza hleděla z každého jejich pohledu. Při vzpomínce na to, že i my se brzo zařadíme mezi tyto otroky moderní doby, bylo nám všem krušno a tíseň ovzduší až za bránu také na nás dolehla. Stáli jsme tak snad 3 – 4 nebo 5 hodin – až

jsme ztratili pojem času. Vraty nás zavedli do tábora. Prošli jsme ulicí, zahrnuli vpravo vedle kuchyní do budovy, kde byla umístěna tak zvaná „effektkamera“, tam zase bylo čekání. Ostríhali nás do hola, odevzdali jsme tam peníze, všechny cenné věci, potom jsme svlékli oděv, střevíce i prádlo, vše uložili do pytle (co mohli, ukradli), takže jsme zůstali státi nazi jen s kapesníkem v ruce. I kartáček na zuby, mýdlo a hřeben, kteréžto věci nám byly povoleny, zlodějští Poláci nám pro sebe ukradli. Oloupeni jsme byli o vše. Takto nahé nás nechali státi v kruté zimě na betonové chodbě zase asi hodinu. Když jsme teď měli jen holou kůži, již nás nemohli o nic okrásti. Vyhnali nás nahé přes dvůr po horké sprchy, kde jsme se umyli. Rozpaření jsme museli zase nazpět mrazivým vzduchem přes dvůr. Nechali nás státi na chodbě, kde jsme zase čekali. zde již začínal zápas o život. Tu podléhali první na zápal plic. Potom nám hodili pod nohy hromádku hadrů a střevíce, oblékli jsme se do trestaneckého slabého šatu a tak jsme byli dokonalými otroky, kteří byli zařazeni mezi ostatní vězně. Později jsem poznal, proč útrpné pohledy vězňů nás tajně provázeli, když jsme kráčeli ještě v lidském šatě, neboť i my později také při příchodu „cuwachs“ jsme také lítostivě na něho pohlíželi, protože jsme již věděli, co je čeká. Společně nás odvedli na blok 7, (budova číslo 7). Změnili jsme se úžasně. Všichni modře pruhovaní, v kalhotách buď po kolena nebo až na zem, v kajdách malých i velkých – byli z nás opravdoví zločinci, skuteční vyvrhelové lidstva na pohled, které potkatí by bylo postrachem každého. Zde nás shromáždili v prázdné místnosti, sepsali s námi všechna osobní data a zaregistrovali nás jako číslo. Já dostal číslo s bílým plátěným páskem s č. 26.804 a červený klín s písmenem Č. Dle tohoto vzoru jsme si označení museli přišít na kajdu. Ztratili jsme

svoji osobnost. Za mě nastoupilo číslo 28.804. Br. Dvořák nezahnul okraje plátěného čísla při přišití na kajdu a byl za to velitelem bloku – Polákem – skopán tak, že se válel v klubíčku po zemi. Potom těžce naříkal. Měl 2 žebra přeražená. Poprvé jsme pocítili surovost Poláků – také vězňů, ale většinou se zelenými nebo černými klíny. Označení bylo: političtí vězňové dostali červený klín – s těmi bylo nejhůře zacházeno; z důvodů náboženských dostali klín fialový, asociální živly černý, vrazi a lupiči zelený. Do večera jsme byli bez jídla. Na noc nás zavedli do veliké místnosti, kde byli narovnáni na hromadách slamníky, špinavé a poloprázdné. Na rozkaz velitele světnice, také Poláka, slamníky se rozložili po zemi, museli jsme se svléknouti ke spánku na zemi. Boty se stočeným oděvem byly naše poduška. Protože nás bylo mnoho, leželi jsme po celé podlaze na boku, tělo vedle těla, namačkání jako slanečci. Kdo musel vyjít ven, volného místa potom nenalezl. A k tomu všemu jako na posměch nás velitel světnice – štubový – učil německé písně „Im Auschwitzer Lager“, kterou jsme se měli naučiti opěvovati nejhnusnější tábor a všechny zločiny, které se tam děly. Ztratili jsme svoji osobnost a byli vždy a všude jen čísla, kterými jsme se hlásili a jimi nás také vyvolávali. A měl-li kdo pod číslem přišitý červený klín, bylo zle a měl-li na tom klínu písmeno Č (Čech), bylo pro něho ještě hůře. Od Poláků jsme byli nenáviděni, nadávali nám vždy a za každé příležitosti. A vše nejhorší bylo pro nás dobré. Oslovovali nás posměšně „Pražský Pepík“. Byli to mladíci sprostí, suroví, kterým se protivila naše inteligence. Čím kdo měl z nás vyšší vzdělání, či akademický titul, tím hůře bylo pro něho, tím více posměšků, nadávek či ran. Zde mohl každý představený bít, zkopati někoho nebo třeba k smrti ubít někoho z nás – vše jedno. Zůstalo to nepovšimnuto.

Odvolání nebylo nikde. A zle se vedlo tomu, kdo by se nejen ozval, ale i jen pohledem ukázal svoje opovržení. Ráno, utýraný nevyspáním, byli jsme brzo probuzeni a po lovu horkého odvaru nějakého listí – herbaté – tomu říkali, byli jsme my, nováčci, vyhnáni ven na práci. Kopali jsme v táboře na jižní straně, nedaleko plotu, příkopy pro budoucí kanalisaci. S klacky nad námi stáli dozorcí, honili nás do práce a my těžkými krumpáči kopali jsme do tvrdé šterkovité hlíny či vyhazovali ji lopatou. I v neděli dopoledne jsme my, nováčci, museli pracovat. To bylo údělem každého, než byl zařaděn do nějakého komanda. Strava byla bídná. Ráno se vstávalo ve 4 hodiny a pracovalo se do tmy. Na bloku 7 jsme pobýli několik dní. Tato část tábora se oddělovala zdí a jak jsme později poznali, připravovala se pro ženy. Proto nás rozdělili do jiných bloků. Dostal jsem se do 14. Nás Čechy nenechali pohromadě a přidělili nás k různým blokům a do různých světnic na bloku. Zde byla lůžka 3 nad sebou, která mimo uzoučké uličky vyplňovala celé místnosti. Naše místnost, určená pro 80 lidí, měla jich ubytování přes 200. Spali jsme po 2 i po 3 na úzkém lůžku s tenkým slamníkem přikrytým 2 příkrývkami. Spaní bylo trýzní. Spal jsem se sprostým kočím, Polákem, který mě ve všem utiskoval, za něho jsem musel lůžko ustlati, neboť brzo odcházel na práci a za něho jsem byl od štubového také Poláka Zikmunda, při každé příležitosti týrán. Každý náš den byl smrtelným zápasem o bytí a nebytí naše. Nás blok byla přízemní kasárenská budova, do které bylo vměstnáno 500 až 800 lidí. Velitel takového bloku byl pánem nad životem a smrtí všech na bloku bydlících, tak zvaný „Blockältester“, byli to většinou Poláci, vrahové a lupiči, vězňové se zeleným klínem, kteří zde měli větší možnost vraždit a loupiti, než před zatčením. Také velitelé pracovních oddílů, nelišící se nijak od ostatních

věznů šatem, měli na rukávě označení žlutou páskou s nápisem „Capo“, to byli výlučně také vrahové a surovci. Libovůle obou jich rozhodovala o žití neb nežití našem. Veliký zájem projevovali o politické vězně, kteří měli zlaté zuby. Museli zemřít, aby je mohli oloupiti o zlato a za ně opatřiti jídlo a alkohol. „Herr Blockältester“ sdělil nám blahosklonně kázeňský řád o řádném chování. U něho asistoval zástupce a „Schreiber“ – blokový písař, který vedl záznam o stavu bloku, t.j. o počtu živých i mrtvých. Tito byli největšími pány na bloku. Ve světnici přejal vedení tak zv. „Stubendienst“, krátce štubový, rovněž obyčejně Polák se zeleným klínem, který měl kolem sebe své milce. Všichni tito nadřízení lišili se od nás tím, že byli dobře živení (vyžraní). Náš štubový byl mladík silné postavy, vykrmený, s býčím krkem. Staral se o pořádek, rozdělování jídla a práci. Ve všem jen my Češi, bylo nás asi 6 z 200 věznů na světnici, jsme byli ukřivdění. Byli jsme pronásledováni od večera do rána, než jsme odešli na práci, při jídle v poledne, i večer po apelu při rozdávání večere, než se šlo na povel spát, i v noci. O bití a nadávky nebyla nouze. Den jsme trávili takto: ráno ve 4 hodiny jsme vstávali nevyspalí, zmrzlí, celí rozlámaní, rychle jsme se museli ustrojiti, oděv vrchní, který byl pod hlavou, obléci, obuv v přečpané uličce, kam jsme se z přilehlých lůžek nevešli, abouti. Vše se muselo dít rychle. Vždy s obavou jsem shledával svoje věci, zdali mi někdo něco neukradl. Jednou se mi ztratily střevice a zůstaly tam malé, ve kterých jsem celý den musel pracovati a bolestí jsem prsty necítil. Když jsem je večer našel a hlásil se o ně, nedostal jsem je. V noci jsem je musel vyměnit a potom jsem si je označil jménem. Za to bych ještě býval dostal bití. Žádné právo nikdy u nikoho neexistovalo. Trýzní byly ranní a večerní nástupy, tak zvané „apely“. Celý

blok byl vyhnán na dvůr. Vše se muselo dít rychle. Tam, v deseti řadách přesně vyrovnaných a přesných zástupech, což stálo často hodně ran a nadávek, se muselo čekat, třeba 2 hodiny, na velitele bloku. Při jeho příchodu, na rozkaz „Mütze ab!“, písař přečetl stav, který byl sdělen veliteli tábora. S obnaženými hlavami, bojovníci za evropskou svobodu a spravedlnost, stáli ve ztrnulém pozoru před loupeživým vrahem, než došla zpráva, že počet obětí zavřených v táboře souhlasí. Při nesouhlasu se čekalo ještě několik hodin, než se chyba našla. Potom dána upozornění, čtena čísla vězňů pro různé účely (do kanceláře k jednání, na komando, odjezd jinam, k trestu smrti, k propuštění a pod.). Až tam se octla v roce 1942 kultura lidská, vehnaná fašismem a nacismem. Před vyvrheli lidské společnosti a zločinci stála elita lidstva, pokořená nejhlubším otroctvím. Potom: „Mütze an!“ Po ranním apelu následoval rozchod na místo, kde příslušná komanda se řadila, kde kápové začali řádit a vybírali si dle své libovůle čísla i z jiných komand pro své komando. Obvykle z nejhorších komand se ztráceli lidé, proto je ráno vždy doplňovali. Byl to strach a úzkost, aby tento los nepadl i na mě. Přesto se stalo, že kápo s opičím zvířecím obličejem mě vytáhl a zařadil do jednoho z nejhorších, do Bauhofkomanda. Po večerním apelu, na který jsme nastoupili z práce buď večer za tmy, nebo v 7 hodin, byli jsme zahráni do budovy. Každý spěchal, aby nepřišel o nejdrahocennější denní jídlo, 30 dkg chleba s kousíčkem margarínu nebo marmelády, sýra, neb plátkem salámu. Nakrájené porce se rozdávaly dle toho, jak se kdo zalíbil veliteli světnice. My Češi jsme byli vždy odstrčeni a dostávali jsme nejmenší porce. Potom, na rozkaz, vše muselo ulehnutí a ztichnutí. To se opakovalo den ze dne. Zde jsme potkali novověké peklo koncentračního tábora, horší biblického

či středověkého pekla, které vytvořily zvrhlé chladné mozky germánských vůdců. Toto místo nebylo místem smrti pro vyvrhele lidstva, nýbrž naopak, vyvrhelové lidstva zde mučili a popravovali jeho elitu. A k tomu našli přísluhovače z řad bratrského národa slovanského, kteří byli horší než SSmani. Po budíčku ranním jsme byli probuzeni řevem štabových. Rychle se ustlalo a provedl pokus dostat se k vodě a trochu se umýtí, což se málokdy zdařilo. Prvních 14 dní nebyla vůbec možnost se umýtí. Potom přinášeli určené vězňové „herbatu“ - teplý hořký odvar nějakého listí. Rychle jsme museli vyfasovat několik loků této teplé vody, někdy se na nás nedostalo ničeho a herbata byla vylita do kanálu. To byla naše snídaně. O 1/2 5 ráno jsme byli vyhnáni před blok a tam jsme ve sněhu, v blátě nebo dešti čekali do 1/2 7 na apel. Mrzli jsme, mokli, tlačili se k sobě, abychom se zahřáli, pohybovali se, abychom rozproudili krev po tučné snídani. Mnozí z toho dostali horečky, kašlali krev a padali již ráno, při tomto nástupu. Ale do práce museli stejně. Práce byla různá, asi prý na 120 komandech. Přišel jsem nejprve na komando „Sandgrube“, to bylo komando pro nováčky. Nejposlednější bylo „Holzholfkomando“, kde se řezalo a štípalo dříví. Kdo měl štěstí se tam dostat, musel být ve velmi zbídačelém stavu. V této pracovní skupině byli ti, kteří byli se svými silami úplně hotovi, rozloučili se životem a čekali jen na rychlou smrt. Nějaký čas tam byl br. dr. Bukovský, 2 dny Frkal, mně však se tam dostat nepoštěstilo, neboť jsem byl vždy z tohoto komanda při nástupu vtažen jinam. V pískovníku jsme kopali písek a šterk, nakládali na vozíky - lory - vozili na hromadu a nakládali na vozy. Horší práce byla kopání i nakládání šterku a odkrývání nových částí, kde jsme museli zem na kost ztvrdlou odkopat a odvézt. Naši „Vorarbeitři“ - polští

výrostci - byli na nás Čechy jako sršně. Nejhorší a nejtěžší práce byla pro nás příliš dobrá. V mraze, ve sněhu, v dešti a blátě, ve větru, lehce oblečení jsme po celý den pracovali. Jen v poledne byla krátká přestávka na jídlo, které jsme měli na bloku. Za dešťů jsme chodili cestou rozbahněnou a brodili se loužemi vody. Nachlazení a kašel byly obvyklé. Jednou, při kopání šterku za deště, jsem postavil lopatu, abych si utřel mokré brýle. Kápo mě a ještě jiné Čechy postupně zavolal do boudy a bez řečí po rozkazu kleknouti na zem nás zbil obuškem přes ledviny tak, že jsem více dní si nemohl sednouti. Již zde jsem pocítoval já i mnozí jiní onemocnění úplavicí (disenterii) - po vězeňsku durchfallen. Léků nebylo, proto jsme hledali ohořelá dřeva a jedli dřevěné uhlí. Tím jsme se snad zachránili. Zde jsem pracoval společně s br. Frkalem, Fikarem, Bergrem, Větvičkou, dr. Chytilem z Moravy a ještě s jinými. Asi po 3 týdnech nás z tohoto komanda odvolali, protože prý tam budou pracovati ženy, pro které se část tábora oddělila zdí a připravovala. Dostal jsem se na „Kanalkomando“. Kopaly se příkopy přes 3 m hluboké, odkud se musela vyhazovati hlína až na povrch. Byla to práce těžká a vysilující. Jednou, při spouštění betonových rour kladkou, jsem neudržel slabostí řetěz a kápo mě sekl metrem, až mi přerazil brýle a na spánku mě do krvava zranil. Potom mě vyhnal. Uchytil jsem se u vězňů, kteří kanalizaci vyměřovali. Proto jsem hleděl se z toho komanda dostat jinam. Avšak sebrali mě ještě do horšího, kde byli nejhorší káповé a zvláště Obrkápo bezcitný a surový byl postrachem celého tábora. Zde nejprve jsme posunovali naložené vlaky se stavebním materiálem, skládali cihly (nosili po 5) a rovnali na hromady, klusem nosili pytle cementu ze skladiště, skládali části dřevěných baráků, trámy, desky z prken, bedny s kováním, stále doprovázeni

nenávisnými pohledy kápů a forarbeitrů. Nás Čechy nejvíce honili. Musel jsem nosit trám, který jinak nosili 2; přenášeli jsme bednu kování 4 Češi, zatímco jindy ji neslo 8 lidí. Tu jsem již cítil, že její tíha mě, vysláblého, přitiskne k zemi. Ale silná vůle vytrvati a snaha, že musím vše vydržeti, mě sílila. O bití a kopance nebyla nouze. Zde jednou, při zavážení močálu, byl Frkal tak zkopán Obrkápem, že zůstal v klubíčku bez vědomí ležeti, jen proto, že ji nedělal tak, jak si Obrkápo přál, protože se sám přesvědčil, že ve zmrzlé hromadě bylo kamení. Na tomto komandu jsme pracovali také nějaký čas i s br. dr. Bukovským, který po tělesné námaze, když nosil s Frkalem těžké trámy, z toho onemocněl a dostal se na revír - do nemocnice. Toužili jsme dostat se odtud, ale bylo to velmi těžké. Káповé jako ostříži nás hledali v jiných komandech a mě vždycky našli, protože jsem byl větší postavy. Vždy jsem musel nazpět a tím více jsem tam zkusil. Poslední moje práce byla na komandu DAW (Deutschaufüstungswerk) za kus chleba drahocenného, prostřednictvím br. Větvičky, který již tam několik dní pracoval, jsem se do téhož komanda přidružil a šťastně se tam uchýtil. Avšak Vorarbeiter v této skupině, který byl velmi dobrý, téhož dne onemocněl a odtamtud odešel. Byli jsme přiděleni do skupiny úpravy pozemků a cest. Prvé 2 dny práce ještě ušla, neboť jsme tam byli sami, později se však zhoršovala. Ve skupině menší byl též br. Vacín, ž. náčelník Pražské župy, který tam také zemřel. Zde pracoval jsem do úplného vysílení. Kopali a převáželi jsme hlínu, kamení a cihly, urovnávali terén nebo na nosítkách - trágách - jsme přenášeli hlínu a kamení. Potom též v železných kolečkách, které jsem v blátě sotva prázdné uvezl, jsme převáželi mokrou hlínu. Byl jsem již úplně vysílen, slabostí se potácel, potil, ztěžka se vláčel po cestě z práce. Hlad, hlad. Při

cestách na komando shlédli jsme někdy na cestě brambory, které se při vykládání z vagonů rozkutálely, někdy rozšlápnutý tuřín, syrový, který byl, ve vodě uvařen, naším obědem. Nikdo se nesměl opovážiti něco zvednouti, aby zahnal hlad. A když tak učinil, odpovědi byly zase jen rány. Při takovýchto pracovních podmínkách, které panovaly v Osvěčimi, se pochopitelně s takovouto stravou dalo žiti jen krátkou dobu. Jedinou hodnotnou stravou byl chléb. Pouze 40 a později jen 30 dkg. Jen jím jsme se udržovali při životě. Ovšem byla to malá protiváha 12hodinové těžké práce. Najísti seznamenalo pro nás všechny přání nedostižné. Najísti se, to znamenalo život, nebo alespoň jeho prodloužení. Ve spánku nás budil pocit svíravé bolesti, která probíhala celým tělem. Je slabo, chce se pít. Ale bráním se pití vody, poněvadž je to nejhorší. Nejzkušenější kriminálníci nás varovali. Tak nám stále ubývá sil, že sotva vlečeme nohy. Jak ubrániti se hladu. Je hrozný! Zachráni nás jen odjezd. A proto to nervosní čekání, neboť téměř každý den prodlení usmrcuje někoho z nás. Na otázku - v duchu každý kladl sobě - vydržím, musela odpověděti pevná vůle. Musíš vydržeti, musíš vše překonati, nepovol a vytrvej! Před večerními apely scházivali jsme se my, sokolové, před blokem 21, kde byli ubytováni br. dr. Bukovský, dr. Hřebík, dr. Kavalír, dr. ing. Bárta, dr. Stránský, Pohl, Klich, chodíval tam br. dr. Vodička, Drahoš Sokol, též Fikar, Frkal, Klekner, Kasalický a ještě jiní. Tam jsem hovořili o naší situaci, o válce, o bratřích. Vše tiše, aby nás Poláci neslyšeli. Br. Bukovský nás nabádal k tvrdosti, pevné vůli vytrvati, k šetření tělesných sil a na včasný odchod na revír - do nemocnice. Nečekat, až se úplně zhrouíme, ale včas odejít, dokud je trochu sil v těle. Sám za svoji osobu připomínal, že nelituje toho, že za svoji činnost sokolskou dostal se až sem. Oběti pro naši novou

republiku musíme přinést. Bez oběti krve by nám nebyla tak drahou. A říkal: „Kdybych zde zůstal, nelituji svého života, neboť bez oběti a krve nelze dosáhnouti svobody. A protože sokolstvo velikou daň krve zaplatilo již pro naši svobodu, musí si také potom ve svobodné republice vydobýti místo, které mu právem náleží.“ Tak jsme se navzájem posilovali, ovšem opatrně, aby nás okolo stojící špiclové neslyšeli. Často někdo z nás přišel se zprávou, že některý br. odešel na revír, nebo zemřel. Mnoho a mnoho bratří statných, zdravých a mladých bylo zde za krátkou dobu skoseno. Bylo nás zde asi mezi 14 000 až 16 000 vězňů rozprášeno po blocích v poslední době jen velmi málo. Celkem se nás vrátilo z 860 jen 60; tak kosila smrt od konce ledna do června. Jen několik jednotlivců zde zůstalo déle, mezi nimi br. Bukovský a Škoda, kteří zemřeli, br. Uhliarik (náčelník župy Pražské) a ještě jeden br. (Matyáš), kteří se vrátili. Prvé transporty z Terezína byly umístěny v pobočce tábora osvěčimského, v Birkenau, u vsi Rajska, asi 3/4 hodiny vzdálené. Tam byli v kruté zimě do dřevěných a nedostavěných bud, spali na shnilé slámě na holé zemi, byli bez vody a ve špíně. Mnoho bratří zde brzo zemřelo. Teprve později je přestěhovali do Osvěčimi a tam zůstali u trestné čety; později tam stěhovali židy. Bylo to asi ve středu 22. dubna, v předvečer mých narozenin (anebo snad 23. dubna - přesně nevím), kdy jsem byl se svými silami již zcela hotov. Před očima mlha, slabostí jsem se potácel za kolečkem, usedl jsem na ně, pot řinul se z čela, vše ochabovala, nervy povolovaly - počal jsem býti ke všemu lhostejný. Tu vzpomněl jsem si na slova br. Bukovského vytrvat a dostat se na revír včas, aby již nebylo pozdě. Proto jsem říkal Větvičkovi: „Václave, dnes mě dovedeš na revír, již to dál nejde a zítra ráno tam půjdeš ty, slib mi to.“ Slíbil a splnil. Potom mě z

práce přímo zavedl na revír, již jsem se potácel (úmyslně více). Dal jsem se vésti v obavě, zdali večer mě přijmou, neboť vyžadovali přihlásiti se nemocným vždy po apelu ve skupině, kde rozhodovali o tom SSmani, koho tam pošlou a koho vrátí zpět na blok. Tak se stávalo, že umírali po cestě na práci, při práci, neb na zpáteční cestě z komand. Obvyklou věcí bylo, že na komanda vedli potácející se postavu a zpět denně téměř z každého komanda přinášeli mrtvoly, které při apelu posadili na zem ke zdi, aby doplnili správný počet. A tak nelidsky a často z komand táhli mrtvoly za ruce neb za nohy po zemi. To byla věc zcela všední a obvyklá. Vzpomínám, že kdysi jsme stáli v sokolském kroužku a br. Drahoš Sokol si ztěžoval, že mu není dobře. Ráno hlásí br. Bukovský: „Drahoš je mrtev.“ Podruhé to byl jiný a tak téměř denně nás stále ubývalo. Vzpomínám také na br. Kasalického, který měl omrzlé ruce tak, že poslední 2 články prstů na obou rukou mu upadaly, nebyly nijak ošetřeny, kosti mu vyčnívaly, rány byly otevřené. Litoval, že nemohl psát domů, musel si dávat lístky napsat a nemohl drahým doma sdělit, proč. Také brzo zemřel. Z celkového počtu nás, kteří jsme byli v Osvětimi asi z 860 zůstalo nás naživu jen 69. Na revír jsem se šťastně dostal. Přijali mě. Prohlídka trvala do večera. Setkal jsem se s bratrem Vacínem, který již v čekárně, kde jsme seděli nazi, zabalení v přikrývkách, protože nám šat ihned k desinfekci odebrali a pod sprchou vykoupali, nemocen ležel. Měl na noze flegmonu. To bylo poslední moje setkání s ním. Taky tam zůstal. Byl jsem prohlédnut rentgenem a dostal místo na sále na lůžku společně s jiným vězněm. Zde byly konány stále jen denní prohlídky, vyšetření lékařem, Polákem, ale léčení zde nebylo; léků pro nás nebylo. Alespoň byl zde klid, odpadla vyčerpávající práce. Jídlo bylo stejné jako na bloku, jen kdo měl předepsanou

dietu, dostával kaši. I zde byl hlad. V noci však odpočinek nebyl, protože spousta blech v pokrývkách, které se hemžily jako mravenci, nám nedala spáti. Na bloku zase blech nebylo, ale pronásledovali nás jiní příživníci - vši - které nečistotou jednotlivce se po světnici úžasně rychle rozplemenily. Bylo však to přirozené, neboť prádlo se střídalo nejméně po 14 dnech a někdo se vůbec nemyl, protože často nebylo vody, zmoklí jsme uléhali a stočený, mokrý, šat pod hlavou, to byla líheň pro vši. Druhý den ráno šel na revír br. Větvička, ale již jsem ho více nezahlédl, ač jsem po něm na karantenu pátral. Nikdo jej nespatriil na revíru a ani nejmenší zprávy jsem se o něm nedozvěděl. Jen je jisté, že musel býti těžce nemocen, či brzo zemřít, protože ani na karantenu za námi nedošel. Dle oznámení rodině zemřel prý 11. května 1942. Na 14. bloku jsem spával na lůžku s ním. Spali jsme najednou celkem 3. Tak nás trestal štubový, protože jsme byli Češi. Každá noc byla velikým utrpením. Br. Větvičku jsem musel v poslední době mít na pozoru a vésti jej, protože byl nepraktický, neuměl si pohovět v práci, dřel jako kůň, neuměl vystihnouti situaci, neměl napjaté oči a uši, což bylo velmi důležité, pozorovati co se kolem děje. Mnoho jsme si ze svého života spolu vyprávěli, neboť od mládí jsme byli přáteli a spolužáky. V nemocnici jsem nepobyl dlouho. Asi jen týden. Již 26. dubna služba v sále četla: „číslo 26 804 půjde pryč“. Zalekl jsem se, nevěda kam půjdu. Kdybych se měl vrátiti na blok, byla by moje smrt jistá. Tu lékař po chvilce se mě ptá, proč se neraduji, neboť půjdu domů. Tu teprve se mi ulevilo a pocit blaha se rozlil po celém těle. Teď jen se dostat z nemocnice. Žádám proto lékaře, aby mě propustil. Prohlédl mě, svolil a poslal do jiné průchodní místnosti, kde jsem se sešel s br. Frkalem. Čekal již také na propuštění. Žili jsme spolu od počátku

v Osvěčimi jako 2 rodní bratři. Měli jsme oba nevýslovnou radost. Dvě noci jsme spolu prospali. Tetelil jsem se zimou pod slabou pokrývkou, kterou div, že neodnesly blechy. Celý den otevřená okna a drsný mrazivý vzduch nás chladil. Konečně 28. dubna byl jsem z revíru propuštěn a poslán na karantenu.

**Jiří Smichowski: „Golem... metla Čechů“,
Praha 1942 – kapitola „Světlo“ v Sokole.
(Jako autor publikace uveden SS-
Hauptsturmführer Walter Jacobi)**

Kdo měl v posledních letech jednou příležitost daleko od duchu hromadných návštěv a šablonovitých řečí průvodců prohlédnout si sokolské museum v pražském Tyršově domě a oddat se rozjímavě jeho pozorování, byl asi zklamán zatuchlým ovzduším, jež zde návštěvníky ovane. I tam, kde jsou v obrazech a dokumentech zachyceny poslední události sokolských dějin, jako poslední slet roku 1938, pohlížel asi udiveně na ona poprsí a výstavní kusy, jež i v tomto nejnovějším výstavním prostoru jsou ve zvláštní úpravě rozmístěny po stěnách a dveřních rámech. Bystrému pozorovateli se při tom vtírá mimovolně dusný, místy by se dalo říci skoro zednářský dojem. A pozornému pozorovateli bude brzy možno zjistit předměty a symboly, jež tento celkový dojem potvrzují i v jednotlivostech, tak na příklad zednářské kladívko jímž se úřadovalo u českých sokolů v Americe. Pro hodnocení tohoto dějinně významného a největšího českého svazu pro tělesnou výchovu se tím otevírají souvislosti, jež stojí za bližší zkoumání.

Není tomu tak, že by snad jen kritické oko německého pozorovatele bylo u Sokola ochotno k takovým domněnkám, se snahou dospět na základě nepatrných maličností k zevšeobecnění, konec konců nesprávnému. Je celá řada příslušných českých i cizích hlasů, jež - většinou ovšem teprve v posledních letech - docházejí k stejným závěrům. Nezávadným korunním svědkem i pro Čechy může být v tomto směru Polák Waclaw Filochowski, jenž po delším pobytu v Československu v letech 1935 a 1937

napsal knihu pod názvem "Cierpkie Pobratymstvo" (Trpké pobratimství), jež vyšla ve Varšavě v roce československé krise 1938. Autor vidí zde bývalou republiku s její křehkostí jako nepřirozený národnostní stát a píše jí takřka politický nekrolog. Kniha je napsána novinářsky nabádavým slohem, ale ve své politické subjektivitě je čistě polská; autor hledí "zakaleným polským oknem" Těšínska a zvláště toužebně píše o Slovensku.

V jednom ohledu se však musí Filochowskému přiznat jasný a nezkalený pohled, totiž v neúprosném pojednání o otázce židů a svobodných zednářů v jeho závěrečné kapitole. A při tom polský autor nezapomíná poukázat i na události a pozorování, jež učinil za svého pražského pobytu se Sokolem. Na několika místech své knihy poukazuje na to, jak jsou vyšší sokolští funkcionáři zapleteni do svobodného zednářství, a na jedné z posledních stran svého pojednání dochází k celkovému závěru, že "organizace tak velikého významu jako Sokol je ovládána svobodným zednářstvím". Svobodní zednáři z předsednictva této organizace se zasadili o tom, aby Sokol přijímal za členy Židy, aby však vylučoval nacionálně nekompromisní straníky... Členy československého Sokola považují dnes svobodní zednáři za "svobodné zednáře v profánním životě"... (Filochowski str. 301.)

Bylo by však nesprávné chápat tento úsudek jako výron zednářských závazků jednotlivých členů předsednictva Sokola nebo jen jako zrůdný zjev posledních let. Už roku 1911 věnoval tehdejší petrohradský časopis "Kolokol" pozornost České obci sokolské a jejím vedoucím představitelům; došel při tom k závěru, že "působením židovsko-svobodozednářského tisku a profesorských šarlatánů à la Masaryk se dala většina inteligentních členů Sokola radikalizovat". Časopis jmenoval výslovně jméno tehdejšího starosty Sokola dr. Scheinera, aniž

však při tom řekl, zda ho osobně považuje za svobodného zednáře.

Je tu věru ještě dnes sporná otázka, zda Scheiner už před světovou válkou, tedy před založením samostatných českých lóží byl jako tolik jiných českým svobodným zednářem a členem některé zahraniční lóže (většinou šlo o lóže ve Francii a v Uhrách). Kdyby tomu bylo tak, pak by se ovšem Scheinerova tajná cesta k ruskému ministru zahraničí Sazonovovi (jenž byl členem jedné anglické lóže) krátce před vypuknutím války (v únoru 1914), o níž se dnes ví, jevila v docela novém světle. V "Mezinárodním lexikonu svobodných zednářů" Lennhof-Posenerově se ovšem dlouholetý starosta Sokola dr. Scheiner až dosud chvalně uváděl jen jako poválečný svobodný zednář. Z dokladů, jichž bylo použito pro tento spis, však aspoň vysvítá, že Scheiner spolukonspiroval už za světové války při plánech Františka Síse na založení lóže, a že ihned po ukončení války byl prostřednictvím Národní velké lóže italské přijat do skotského svobodného zednářství.

Ačkoliv ještě dnes není zcela jasno v otázce, jak začaly styky mezi Sokolem a svobodným zednářství, dá se snad s jistotou soudit, že bratři z lóží začali ve velkém měřítku pronikat do Sokola, až když Češi měli vlastní stát. Tento vývoj je velmi úzce spojen se jmény oněch svou sokolských osobností, jež jeho osudy směrodatně určovaly skoro po pět desíletí: s jmenovaným už dr. Josefem Scheinerem a dr. Jindřichem Vaníčkem. Oba bývali ještě žáky a mladými spolupracovníky zakladatele Sokola Tyrše, napsali publicisticky důležité věci pro české tělocvičné hnutí a působili jako starosta a jednatel Obce sokolské, založené roku 1889, až do světové války; Scheiner byl velkým sokolským politikem doma i v cizině, byl uznáván za otce nadstátního

Slovanského sokolského svazu a za jednoho z hlavních českých mluvčích na slovanských sjezdech předválečné doby, kdežto Vaníček se uplatnil jako tělocvičný taktik a organisátor sokolských sletů a tělocvičných zájezdů do ciziny. Scheiner se o vánocích roku 1914 zúčastnil oné pamětihodné porady Maffie, kde se jednalo o založení české lóže, získal ihned po ukončení války hodnost mistra v "Loggia Nazionale Oriente di Roma" a roku 1919 byl mu udělen 33. stupeň svobodného zednářství starého a přijatého skotského obřadu; Vaníček byl přijat do lóže "Národ" v první skupině jako hledající bratr.

Se Scheinerem a Vaníčkem, které po převratě v obnovené Obci sokolské převzali funkce starosty a náměstka starosty a náčelníka, byla tehdy shora vytvořena východiska pro proniknutí svobodných zednářů do celého tělocvičného hnutí. při obřadném otevření lóže "Národ" dne 5. listopadu 1919 bylo usneseno, že do chystaných seznamů kandidátů lóži budou v první řadě pojaty osobnosti ze Sokola, a současně byl stanoven plán, aby byla založena lóže "Fügner" jakožto "sokolská lóže". Za zakládající členy byli určeni sokolové a zednáři Scheiner, Vaníček, Urban, Šámal, Dvorský, Jindřich Čapek, Heller, Jeřábek, Štěpánek a Obešlo.

Nejvyšší rada pro Itálii v Římě brzy schválila její založení. Scheiner byl zvolen stoličným mistrem a byl tedy současně vedoucím Obce sokolské a sokolské lóže v jedné osobě. Je to výmluvné znamení začínajícího prolnutí. když se pak 29. prosince 1919 zakládala Národní velká lóže československá, byl Scheiner zvolen jejím velmistrem-náměstkem, a málem by byl místo básníka Machara zvolen jejím velmistrem. Scheiner byl rovněž členem Nejvyšší rady svobodného zednářství starého a přijatého skotského obřadu v Praze, jež se utvořila dne 12. ledna 1920.

Patrně to bylo na jeho popud, že se české lóže tehdy znovu rozhodly pro silnější náborovou akci v sokolských kruzích.

Scheiner brzy našel čilé bojovníky pro prolnutí Sokola svobodnými zednáři. Jedním z nejhornlivějších byl tehdejší docent a pozdější profesor na české vysoké škole technické v Praze, dr. ing. Rudolf Bárta. Tento sokol-zednář přednesl v lóži "Dílo" plán, jenž byl vzhledem k svému významu pro expansi svobodného zednářství otištěn také v Časopise českého svobodného zednářství (ročník III, sešit 2). Vrcholil v těchto pěti thesích:

1. Sokol poskytuje vhodnou půdu pro rozvinutí zednářské činnosti, protože má společnou myšlenkovou náplň.
2. Obě sdružení se liší jen zřízením, pracovními způsoby a také ovšem myšlenkou samou. Sokol je demokratický, zednářství aristokratické již svým zřízením, na každém kroku se uplatňuje zásada autority a práva jsou udělena teprve postupně "zvýšením mzdy". Sokol je budován zdola nahoru, zednářství shora dolů. Sokol je veřejný, zednářství je výlučný řád. Práce Sokola se buduje na dobrovolné kázni, pracovní způsoby jsou přehledné, účelné, soustavné - nejkratší cestou k cíli: Sokol je sdružení živé, pracovní způsoby doplňuje a mění, jak toho doba vyžaduje. Zednářství naproti tomu zahaluje své práce v obřady provázené symboly, mluvícími k naší duši nikoli cestou novodobou, praktickou, nýbrž obdobně asi jako náboženství. Zednářské pracovní způsoby jsou staré přes století a dobou se podstatně nemění. Také v myšlence samé je mezi sokolstvím a zednářstvím značný rozdíl.
3. Obě tato sdružení jsou pokroková. V obou jsou lidé době vůle, snažící se působiti na své okolí, tedy vychovávat. O tom, zda snad Tyrš byl zednářem se zástěrou, nevíme. Avšak bez zástěry jistě.

4. Význam součinnosti: zednářství, jež jest a bude užším uzavřeným kruhem, získalo by možnost širšího působení užší součinnosti se sokolstvem. Jde jen o důraznější provádění zásad, jež má zednářství v plánu a jež jsou u Sokola jedním z oborů jeho činnosti. Zednářství by tak získalo větší styk se širšími vrstvami národa v době, kdy jinde zednáři ztrácejí půdu pod nohama. prospělo by to našemu upevnění.
5. Součinnost by šla uspořádati v každém "Orientu" nejprve ovšem v Praze. Utvořila by se mezilůžová skupina zednářů, který jsou zároveň Sokoly. Jejich úkolem by bylo přiváděti do lóží co nejvíce schopných sokolských činovníků a naopak, šířiti zásady zednářské v Sokole a naopak. již dnes máme řadu bratří, kteří jsou drobnými sokoly a sokolskými činovníky. kdyby se jejich řady rozmnožily, již to by mělo příznivé výsledky a účinky."

Tak svobodozednářský rozklad plánovitě pokračoval. V Obci sokolské začala vědomá osobní politika bratří z lóží, na důležitá místa byli dosazováni svobodní zednáři, a to jak v ústředním předsednictvu, tak i na vedoucích místech sokolských žup. Sokolská myšlenka byla zabrána svobodným zednářstvím a v jeho smyslu vykládána nebo falšována. podívejme se jen do propagačního spisku "Československý Sokol", vydaného i německy v Sokolském nakladatelství v Praze roku 1932. Zde se v kapitole o sokolské myšlence praví tato příznačná slova:

" Heslo francouzské revoluce »Rovnost, volnost, bratrství«, kázeň a mravnost tvoří první hlavní složku sokolské myšlenky. Druhou její stálou složku tvoří neustálá snaha zahrnout celý československý národ do uvědomělé, v pokrokovém duchu vedené sokolské myšlenky. V tomto smyslu chápe sokolstvo své povinnosti k národu a plní je také pracuje současně pro dosažení

humanitního ideálu, jehož cílem je vzájemný bratrský poměr všech kulturních národů jako rovnoprávný celek, společně pracující pro uskutečnění všeobecných ideálů lidství."

I ve "Výhledu" spisu ve stránce 47. nalézáme stejné myšlenky, když se sokolstvo hlásí ke kultuře, jež je zaměřena podle zásad bratrství, lidství, spravedlnosti a pravdy. Tato krásně znějící slova nebyla ničím jiným než ideologií svobodných zednářů francouzského ražení. Nebylo už ani vůbec třeba skrývat pravé cíle a tajné důvody. Roku 1932 seděli už bratři z lóží příliš pevně na všech místech Obce sokolské, než aby se dalo očekávat vážnější vzepření členstva.

Uvědomme si jen krátce výsledky zednářské osobní politiky v Sokole za posledních dvou desetiletí! Po světové válce se stal svobodný zednář 33. stupně dr. Josef Scheiner starostou obce sokolské; tuto nejvyšší funkci starosty nedalo už svobodné zednářství po dvacet let až do zastavení činnosti Sokola z rukou. Když Scheiner roku 1932 zemřel, nastoupil na jeho místo tehdejší I. náměstek starosty dr. Stanislav Bukovský, lékař v Praze a uznaně svobodný zednář. Od roku 1921 byl členem náčelnictva mužů, vedl sokolský odbor pro lékařské bádání, založený z jeho podnětu, roku 1925 byl povolán do předsednictva Obce sokolské a roku 1931 se stal už náměstkem starosty Scheinera. Když se Bukovský po českém zhroucení stal pro svou vysloveně levou orientaci nesnesitelným, nastoupil po zřízení Protektorátu na místo starosty jeho první náměstek, vrchní rada ve výslužbě Josef Truhlář z Poděbrad. I o něm se v českém tisku se v posledních letech bez odporu tvrdilo, že je svobodným zednářem. Od roku 1930 byl náčelníkem Tyršovy sokolské župy v Kolíně, současně se stal členem vzdělávacího odboru Sokola, jenž byl zvláštní oblastí vlivu svobodných zednářů, stal se pak za Scheinera třetím

a za Bukovského prvním náměstkem starosty, až pak vystřídal Bukovského ve vedení ČOS.

Po starostovi Obce sokolské mohla se za nejdůležitější považovat funkce náčelníka, protože náčelník vedl cvičení mužů z řad činných členů. Je jen až příliš pochopitelné, že i toto významné postavení náčelníka v Sokole bylo doménou svobodných zednářů a zůstalo jí od světové války až po naše dny. přibližně 15 let zastával tuto funkci až do roku 1933 dr. Jindřich Vaníček, známý už jako svobodný zednář. Když Sokol v poválečných letech zažil veliký početní rozmach a úkoly náčelníka silně vzrostly, byla mu dána po bok zvláštní cvičitelská rada. Do ní byli ihned usazení svobodný zednáři dr. Klinger, dr. Bukovský a dr. Pechlát. Z nich byl posléze dr. Miroslav Klinger, vrchní odborový rada v ministerstvu zdravotnictví, dosazen na místo náměstka přestárlého náčelníka dr. Vaníčka. Když pak dva roky poté Vaníček pro stáří odstoupil, nastoupil Klinger na uvolněnou rezervaci svobodných zednářů. Stačilo jeho pětileté působení jako náčelníka a exponovaného Benešova straníka, aby byl politicky tak zatížen, že po zřízení Protektorátu musel veřejnému nátlaku ustoupit stejně jako starosta Sokola Bukovský. Jako náčelníka vystřídal ho jeho dosavadní náměstek dr. Augustin Pechlát, rovněž činný člen pražského lóže a řečník "Ligy pro lidská práva". Pechlát úřadoval jako náčelník až do zastavení Sokola a byl 30. září 1941 stanným soudem v Praze pro spojení se skupinou odporu odsouzen k smrti.

Po starostovi a náčelníku byla v Sokole třetí nejdůležitější funkcí funkce vychovatelů a vzdělavatelů, kteří měli v předsednictvu vzdělávacího odboru ČOS své vedení a řízení. Sokolský vzdělavatel měl asi stejnou působnost jako "Dietwart" v sudetoněmecké turnerské tradici, totiž myšlenkovou výchovu a

duševně duchovní zaměření na myšlenku národní tělovýchovy. A zase se kritickému pozorovateli jeví, jak úplně pronikli svobodní zednáři do vzdělávací práce v Sokole. Sokolské ročenky vykazují sice teprve od roku 1928/29 podrobně osobní složení předsednictva vzdělávacího odboru, ale stačí těch dvanáct let od té doby, abychom měli neklamný obraz. Zde si už roku 1928 podávají ruce jako členové předsednictva svobodní zednáři Ladislav Jandásek, zemský školní inspektor v Brně, dr. J. Kozák a dr. Emil Svoboda, oba universitní profesori v Praze, jakož i právě jmenovaný Truhlář. Roku 1937 k nim přibyl později náčelník ČOS svobodný zednář dr. Autustin Pechlát, roku 1928 svobodný zednář dr. Karel Sirotek, odborný učitel v Brně. Roku 1940 objevil se konečně jako vzdělávací činovník v předsednictvu také ještě profesor dr. ing. Bárta z lóže "Dílo", onen původce plánu na proniknutí svobodných zednářů do Sokola. Ve vzdělávacích odborech župních se projevíly stejné zjevy, že vzdělávací činnost ovládli svobodní zednáři.

Jaký div tedy, že i reprezentativní a poradní výbor sokolského vedení, ústřední předsednictvo ČOS, bylo v posledních dvaceti letech stále více dobýváno svobodným zednářství. Vedle už jmenovaných vedoucích funkcionářů se zde objevili muži jeho pozdější velmistr Národní velké lóže československé, universitní profesor dr. Karel Weigner z Prahy, profesor brněnské techniky dr. Bohumil Kladivo, národní demokrat dr. Jan Stolz, brněnský universitní profesor dr. Vladimír Groh a jiní.

Předsednická rada, nejvyšší poradní sbor sokolského vedení, byl tím více doménou svobodného zednářství. Stejně vládli bratři z lóží ve finančním odboru, v hospodářském odboru, především však v rozhodujících postaveních osobní politiky v

čestné radě ve vzdělávacím odboru, ve výboru pro vylučování a v osobním odboru ČOS. Že vedení amerického odboru Sokola bylo myslitelné jen za vedení svobodných zednářů, je samozřejmo.

Čtenáře by jen unavovalo, kdybychom chtěli vypočítávat podobné rozkladné zjevy i v župních vedeních Sokola, jež nijak nezůstávala v tomto ohledu za vedením Obce sokolské. Uvedme jen na příklad jediné sokolské župy na venkově, župy "Jana Máchala" v Brně, jako příznačný pro stav věcí na venkově; svobodní zednáři tam seděli v těchto funkcích:

Starosta: dr. Bohumil Kladivo, profesor na vysoké škole technické v Brně,
první náměstek: Čeněk Krejčí, odborný učitel v Hrušovanech u Brna
vzdělavatel: Karel Sirotek, odborný učitel v Brně (současně zapisov. lóže "Most" v Brně),
náměstek: Ladislav Jandásek, zemský školní inspektor v Brně (současně činovník lóže "Cestou světla"),
vzdělavatele:
jednatel: dr. Zdeněk Krejčí, bankovní úředník v Brně,
sociální referent: dr. Josef Kudela, řed. gymnasia v Brně.

Tento obraz, jak svobodní zednáři ovládli hlavní funkce, se opakoval velkou měrou i v ostatních župách.

Ovládání Sokola svobodnými zednáři přesahovalo v posledních letech rámec České obce sokolské a zasahovalo až do nadstátního hnutí Slovanského Sokola. Nejvyšší mezinárodní organizací všech národních sokolských organizací byl Svaz slovanského sokolstva, jenž měl za sebou předválečnou tradici. I zde rozhodoval vliv českých svobodných zednářů. Tak byl náčelníkem bratr v Sokolu a v lóži dr. Miroslav Klinger,

pokladníkem Josef Truhlář, starostou Svazu slovanského sokolstva byl český svobodný zednář dr. Stanislav Bukovský, jeho náměstkem byl jugoslávský svobodný zednář Engelbert Gang z Lublaně. Na mezinárodním sokolském fóru si tak podávaly ruce česká i jihoslovanská velká lóže. Pro nadstátní spřaženost světového svobodného zednářství a slovanského sokolského hnutí není přiléhavějšího dokladu než to, že se dne 3. července 1938, u příležitosti posledního pražského sokolského sletu, sešli sokolové-svobodní zednáři ze všech zemí k slavnostnímu zasedání lóže v sokolských krojích, aby se přihlásili "k všelidským cílům sokolstva".

Na podzim roku 1938, když po zhroucení zahraniční politiky českého státu začaly v Druhé republice nespěšné pokusy o nové uspořádání českého národního života, jež se zásluhou toho, že ve vládě bylo tolik svobodných zednářů, brzy také ukázaly jen politickými prskavkami, se zdálo, že se rozproucí také rozprava o otázce svobodného zednářství a Sokola. Vedení Obce sokolské se proto vidělo nuceno zaujmout stanovisko k svobodnému zednářství. Podle staré osvědčené taktiky to pak také dopadlo velmi rozplizle. Co se tehdy četlo v sokolském tiskovém orgánu "Věstníku" z 23. října 1938, nebylo ničím jiným než pokusem, aby se odvozováním svobodného zednářství ze středověkých cechů působilo nevinným dojmem a aby se při zdánlivé otevřenosti uvedením nesprávných čísel odvrátila pozornost od nebezpečného problému. Pod veřejným nátlakem museli sice tehdy ustoupiti sokolové se zednářskou zástěrou Bukovský a Klinger, avšak na jejich místo nastoupili ihned bratři z lóží Schauer a Pechlát. Zásadně se Sokol postavil za svobodné zednářství, když ve zmíněném čísle svého "Věstníku" jasně prohlásil:

"Domáci štvavá propaganda a cizí štvance, jež na ni působí, našly náhle viníky rozpadu státu: svobodné zednáře a rotariány, mezi něž jako rovné zamíchali na Slovensku a zčásti i v historických zemích Sokol; Sokol je prý veden svobodnými zednáři, a protože prý jsou svobodní zednáři vinni, je prý i Sokol vinen nešťastnou politikou, jež vedla ke zkáze.

I když jen zlomyslnost a více než nepoužitelná nevědomost (ačkoli o svobodném zednářství máme i v češtině dosti knih) sestavily pro své účely tuto trojici a obvinily ji z bůhvíjakých pletich, budiž nám dovoleno poznamenat, že to pro Sokol naprosto není špatná společnost, kdyžtě přece členové svobodného zednářství i Rotary poctivě, nezištně a kdovíjak pilně po dvacet let ve svých světových spojeních pracovali pro stejné cíle, jak je plní Sokol doma i v cizině: aby zušlechtil svůj národ moudrostí, silou a krásou."

Pohlédneme-li k závěru zpět na dvacet let poválečných dějin českého Sokola, pak vstoupil Sokol po převratu do nového období jako organizačně ucelený, ve svém členstvu vyzkoušený český tělovýchovný svaz, jehož rozmachu, vývoji a působení v desíletích před světovou válkou nikdo nemohl odepřít politické pozornosti. Ozářen gloriolou českého odboje za světové války, měl v mladém českém státě výhodné východisko a všechny možnosti rozvoje, aby se stal velkou výchovnou organizací pro českou tělovýchovu v duchu národním. Navenek se projevující rozmach zdál se svědčit o tom, že těchto možností úspěchu bude využito. už roku 1920 vykazoval český Sokol okrouhle 325.000 členů. Vrcholu dosáhl roku 1937, kdy měl daleko přes 700.000 členu, včetně dorostu a žactva. Tím byl průměrně každý devátý Čech členem velké sokolské rodiny.

Avšak tomuto netušenému početnímu rozmachu neodpovídal vnitřní vývoj. Sokol ztrácel stále více přesvědčivost svých bojových let a propadl vlivům, jež ho stále více odcizovaly jeho národním úkolům. Jako místy hrozivou měrou začínající zažidovštění přinášelo rozklad členstva českého Sokola zdola, tak svobodozednářské zcizáctění jeho vedoucích míst v ústředním vedení i v nižších organizačních jednotkách znamenalo myšlenkový rozklad shora. I Sokol jako velký český výchovný svaz byl tak ve smyslu svých dobyvatelů imunisován proti národním popudům opravdu nacionálního obrození, jež bylo v nastávajících letech krise nutné a v dějinné chvíli českého národa pak nenastalo.

Pro úzké spojení mezi Sokolem a svobodným zednářstvím je více než příznačné, že dne 30. května 1932 poslal velký tajemník Národní velké lóže československé velkému tajemníku Národní velké lóže francouzské oficiální dopis, v němž bylo pozvání, aby se svobodní zednáři zúčastnili sokolského sletu a obeslali jej. Spojení mezi Sokolem, svobodným zednářstvím a Židovstvem se projevilo několik let poté ještě jasněji, když v září 1935 stačily pouhé dva dopisy zednářsky zamořeného "Klubu Jacka Londona" v Praze a "Židovské strany v Československu", aby vyvolaly v českém Sokolu vášnivou diskusi o otázce možného bojkotu berlinské Olympiady. Předsednictvo Sokola si honem dne 30. září 1935 vyžádalo dobré zdání bratra v Sokole a v lóži L. Jandáska z Brna o této otázce. Když několik měsíců poté přišla nová vlna protestních dopisů "Spolku židovských dělníků v Praze, "Syndikátu pracující ženské inteligence v Československu", české "Ligy proti antisemitismu" a jiných, vyprovokovalo předsednictví ČOS podnět sokolského náčelnictva mužů z 25. března 1936, aby se u tělocvičných organizací jiných

zemí zahájila "velmi opatrně" rozprava o obeslání Olympiady nebo o odřeknutí. Den nato byly také hned rozeslány příslušné dotazy "s ohledem na změněné politické poměry a se zřetelem na možnost dalších komplikací v mezinárodních poměrech, a to do Paříže, do Bruselu, do Aaru ve Švýcarsku, do Varšavy, do Sofie a do Bělehradu. Odpověď bulharských Junáků obsahovala jasný a neomezený projev, že do Berlina pojedou. Také jiní prohlásili, že se v rámci olympijských výborů svých zemí zúčastní. V blouznivé představě, že plní svou úlohu předbojovníka proti antisemitismu, že český Sokol úplně isoloval a zůstal opuštěn i do svých dosavadních přátel.

Podle stanoviska pozorovatele můžeme zhroucení českého Sokola považovat za národní tragiku nebo za zasloužený osud. Jedno však je jisto, že konec byl neodvratný. Zatím co se na druhé straně českých národních hranic všude rýsoval prosec očišťování a národní obrody v tělesné výchově, ubíral se český Sokol přes zevní lesk cestou vnitřního rozkladu a myšlenkové hniloby. A tak skončil posléze při svém neodvratném zapletení v biřických službách pro zájmy světového Židovstva a svobodného zednářství.

SÚA - f. ÚŘP – 114-10-32

Praha, 21.6. 1942. Zpráva šéfa řídicí úřadovny gestapa v Praze SS-Standartenführera Hanse U. Geschkeho o stavu šetření atentátu na zastupujícího říšského protektora SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha, určená šéfovi IV. oddělení RSHA SS-Gruppenführerovi Heinrichu Müllerovi.

Během pátrání po děvčeti, které v Praze-Libni od filiálky firmy Baťa vyzvedlo kolo jednoho z atentátníků se vynořila možnost, že toto děvče je z nějaké rodiny, která se vrátila ze Sudet. Bezvýsledné byly i pokusy, najít tuto osobu v kartotékách navrátilců ze Sudet. Bylo pátráno, jestli se navrátilci ze Sudet někde sešli, např. u příležitosti rodinných oslav. Mezi těmito společenskými sešlostmi byla i pohřební slavnost za jednoho zemřelého funkcionáře Sokola ze Sudet. Prověřením účastníků této slavnosti byla vypátrána rodina Nováková, odkud pochází děvče, které v Libni odvezlo atentátníkovu jízdní kolo. Téže slavnosti se zúčastnil i hlavní pečovatel o atentátníky a agenty učitel Zelenka.

Z výsledků dosavadního pátrání a zatčení rodiny Novákovy vyplývá, že příslušníci Sokola, a sice v první řadě vůdcové prostřední garnitury, se v pozoruhodném rozsahu podíleli na podpoře atentátníků a dalších agentů. Atentátník Kubiš, po útěku a odstavení kola u filiálky firmy Baťa se zdržoval u rodiny Novákovy. Odtud se přesunul do Prahy-Vysočan, k rodině Piskáčkově, kde zůstal odpoledne a noc po atentátu. Piskáčkův syn vyzvedl v bytě Novákových kolo, které tam předtím přivezla Novákových dcera a vrátil je zpět majiteli –

rodině Smržově. V pozdní odpoledne 27. 5. 1942, když jeden z atentátníků potřeboval lékaře, chtěl mu Piskáček-senior ve svém bytě poskytnout ošetření lékařem Břetislavem Lyčkou z Prahy-Karlína. Cestou však přepadly Piskáčka pochybnosti, proto šel k svému známému Antonínu Oktábcovi a prosil ho, aby lékaři Lyčkovi vyřídil, že má k němu přijít a ošetřit jednoho z atentátníků, který byl poraněný. Oktábec Piskáčkem uložený úkol splnil, byť mu celá tato záležitost byla prý velmi trapná.

Při rozsáhlém pátrání vyšlo najevo, že řídicí učitel Zelenka, dříve župní náčelník Sokola v Duchcově, již na začátku ledna 1942 povolal všechny své dosažitelné přátele ze Sokola ke spolupráci a podpoře agentů-parašutistů. Všichni funkcionáři Sokola, kteří se v této zprávě vyskytují, byli ještě s pomocí dvou dalších verbovatelů (Novák a Piskáček) Zelenkou povoláni ke spolupráci. Novák, býv. sokolský činovník v Hloubětíně a Piskáček, býv. sokolský cvičitel, odjeli již 4. ledna 1942 do Nehvizd, (obec vzdálená asi 20 km od Prahy ve směru na Poděbrady). Blízko Nehvizd navštívili tamějšího náčelníka Sokola Starého a radili se s ním o odstranění padáků, věcí, výbušnin a zbraní, které v místních polních boudách ukryli po seskoku atentátníci (Kubiš a Gabčík). Oběma tehdy nebylo známo, o koho se v případě obou agentů jedná. Starý navštívil v další vesnici tamějšího rolníka Baumanna, býv. cvičitele Sokola, jehož prarodiče byli ještě Němci ze Sudet, a radil se s ním o odstranění padáků a náčiní. Asi 11. 1. 42 se k Baumannovi dostavil Kubiš, který vystupoval pod krycím jménem „Strnad” S Baumannovou pomocí přenesl padáky a další věci do nějakého lomu. Baumann tvrdí, že sám věci nepřemísťoval, prý jen Kubišovi poradil, aniž by znal přesné místo, kam on věci zahrabal.

Novák a Piskáček začali počátkem ledna jezdit do Brandýsa nad Labem, Mělníka, Neratovic a Čelákovic, kde žádali svoje známé sokolské funkcionáře o podporu potravinami, potravinovými lístky, penězi atd. V případě všech oslovených získali nikoli jen požadovanou podporu, nýbrž dotyční sokolští funkcionáři sami shromažďovali podporu získanou od okruhu svých známých a spolehlivých sokolských stoupenců. Stejně postupovali Novák a Piskáček i v Praze. V případě osob, které byly v této souvislosti zajištěny a za tuto činnost zatčeny, se jedná:

Mimo Prahu:

1) Rebec August, bytem v Mělníku

2) Rebecová Božena, manželka

Rebec byl činovník cvičitel Sokola v Mělníku. Dodával potraviny pro agenty.

3) Hampel František, bytem v Neratovicích

4) Hampelová Jiřina, manželka

H. byl činovník Sokola v Neratovicích. Dodával peníze, potraviny a nové podporovatele a pomocníky pro agenty.

5) Černický Ferdinand, bytem v Mělníku

6) Černická Marie, manželka

7) Černický Miloslav, syn

Ferdinand Černický byl župním činovníkem Sokola. Byl o agentech informován Novákem a Hampelem, ale neudal je.

8.) Moravec Miloslav, bytem v Konojedech, okres Černý

Kostelec (Schwarz-Kostelec) M. byl kronikářem a župním cvičitelem v Sokole. Podporoval agenty potravinami.

9) Pelčák František, bytem v Bschiwot. P. byl cvičitelem Sokola. V jeho bytě se konaly porady o podpoře pro agenty.

10) Baumann Břetislav, bytem v Horoušanech.

B. byl cvičitelem Sokola v Horoušanech. Věděl o seskoku agentů, jejich úkrytech a výzbroji.

11) Starý Jaroslav, bytem v Šestajovicích

Starý byl náčelník a cvičitel Sokola. Věděl o seskoku agentů, jejich úkrytech a výzbroji.

V Praze:

12) Novák Václav, bytem v Praze

13) Nováková Marie, manželka

14.) Novák Václav, syn

15) Nováková Anna, dcera

16) Nováková Miroslava, dcera

17) Nováková Jindřiška, dcera

Novák byl župní činovník Sokola Hloubětíně. Celá rodina přímo atentátníky podporovala, respektive všichni o podpoře atentátníkům poskytované jejich rodinou věděli.

18.) Piskáček Jaroslav, bytem v Praze

19.) Piskáčková Antonie, manželka

20.) Piskáček Miroslav, syn

J. P. byl cvičitel Sokola. Celá rodina atentátníky různým způsobem podporovala: povolání lékaře, poskytnutí potravin, jízdního kola, noclehu, atd.

21.) Hejl František, bytem v Praze

22.) Hejlová Milada, manželka

Hej byl zástupce starosty Sokola v Praze. Peněžní sbírkou poskytl pomoc atentátníkům.

23. Hejsmann Jaroslav, bytem v Praze.

H. byl cvičitelem Sokola. Agenty podporoval potravinami a penězi.

24.) Strnad Bohuslav, bytem v Praze.

25) Strnadová Marie, manželka

St. byl cvičitelem Sokola. Agenty podporoval potravinami a penězi.

26.) Smrž Jaroslav, bytem v Praze.

27.) Smržová Jarmila, manželka

S. byl členem Sokola. Atentátníkům poskytl: potravinové poukázky, ubytování a atentátníkovi Kubišovi půjčil svoje pánské kolo.

28) Kubice Bedřich, bytem v Praze.

K. byl župním kronikářem v Sokole v Mostě. K. byl ve spojení se Zelenkou, měl být o všem přesně informován, ovšem neučinil udání.

29. Oktábec Antonín, bytem v Praze.

O. byl cvičitelem v Sokole. Poslal lékaře Lyčku k jednomu z atentátníků.

Lékař Dr. Břetislav Lyčka byl před zatčením varován s dvouhodinovým náskokem, a spolu se svojí ženou se dal na útěk. Lyčka patřil rovněž k Sokolu. Po rozsáhlém pátrání mohla být již ráno na hlavním nádraží v Praze zatčena Lyčkova žena. Chystala se odjet do Ostravy. Lyčkův útěk byl připraven v odpoledních hodinách 14. 7. a v noci ze 14. na 15. 7. realizován. Lyčkův útěk proběhl z podnětu a pod vedením "Jindry". "Jindra" je muž, který dal podnět k odeslání depeše do Londýna, kterou měl být Londýn odrazen od provedení atentátu na Heydricha. V telegramu byl jako náhradní cíl atentátu navrhován zdejší "Quisling" Moravec. Jindra se průběžně staral o atentátníky v době, kdy se nacházeli v kostele Karla Boromejského. Jeho osoba dosud nebyla zjištěna. Jak vyplývá z vyšetřování v okruhu kolem Lyčky, jedná se v jeho případě o nejmladšího ze třiceti nejvyšších funkcionářů Sokola, prof. Ladislava Vaňka, narozen 19. 6. 1906, Hodolany, okr. Olomouc, činného v Brně, bytem Slavkov.

Vaněk – "Jindra" – uprchl během loňského zatýkání vyšších sokolských funkcionářů, od té doby žije v ilegalitě. Nepřetržitě podporoval Dr. Lyčku na jeho útěku v době od 14. 7. do 17. 7. 1942 radami a tím, že mu dal k dispozici Lyčkovi neznámou osobu jménem Říha, nebo Řeha, která se ujala transportu jeho zavazadel do Ostravy.

Dr. Lyčka se po svém útěku ukrýval u různých přátel v Praze, kteří mu poskytovali nocleh a další podporu, ačkoli jim bylo známo, že ošetřil jednoho z atentátníků. Češi mu

poskytovali tuto podporu s vnitřním souhlasem při vědomí všech nebezpečí a rizik, která z této podpory plynou, byť všichni věděli, že stanný soud vynesl a nechal vykonat mnoho rozsudků smrti a že v současné době je v platnosti nařízení, podle něhož se přechovávání říši nepřátelských elementů trestá smrtí. Rozhodnost Čechů poskytovat ještě i dnes tuto pomoc a podporu, ukazuje dole popsaný případ:

Lyčka uprchl v noci ze 14. na 15. července 1942 k svému příteli Čalounovi. Čaloun pracuje jako prokurista u německé firmy v Praze, kde má měsíční mzdu 1000 marek. Jeho žena velice dobře vydělává u filmu, takže rodina Čalounova může vést život velmi dobře situovaných lidí. Noc po útěku Lyčky nocovala jeho žena u rodiny Čalounovy. Lyčka se tam zdržel dvě hodiny a všem přítomným sdělil, že on je lékařem, který v den atentátu ošetřil jednoho z jeho pachatelů. Čaloun odvedl Lyčku ke svým přátelům. Potom odjel příštího dne do Ostravy za Lyčkovou ženou. Myslel si, že tam již odcestovala, zatímco však ona již byla zatčena. Čaloun jí chtěl oznámit, že její manžel ji tam nebude následovat. V Přerově se sešel s již v této zprávě zmíněným Říhou a společně s ním se vrátil do Prahy. Zatčen byl na svém pracovišti a v této záležitosti vyslýchán. Velmi ochotně vypovídal, zamlčel však svoji cestu. Protože na dopadení Lyčky byl veliký zájem v souvislosti s "Jindrou", byl učiněn pokus s Čalounem pracovat. Byla mu předestřena možnost bezstrestnosti. Bylo mu rovněž objasněno, že každá další noc Lyčkova útěku během něhož Lyčka hledá u Čechů pomoc, bude znamenat další krvavé oběti „češství“. Dále mu bylo vyloženo, že Lyčka, jak ostatně sám Čaloun zde vypověděl, by v důsledku ustrojení svého charakteru, tak jako tak, spáchal sebevraždu a

pokračování podpory v jeho útěku ho před jeho soudem zachrání beztak jen na krátký čas. Čaloun, který je typem bodrého, počestného občana a dobrého obchodníka, přistoupil po všemožném ujišťování na tuto nabídku. Ovšem již za 24 hodin později mu mohlo být prokázáno, že i nadále pracuje proti tajné státní policii a sice tím, že při svém prvním výslechu zamlčel tak důležité momenty, které by zcela jistě byly vedly k Lyčkově dopadení. Čaloun je v tomto komplexu vyšetřování jen prostým příkladem tvrdosti, s jakou Češi, i za cenu obětování vlastního života, usilují o dosažení svých ilegálních cílů. Tato zkušenost je důkazem, že ve většině případů nelze použít jiných prostředků, než jsou zostřené výslechy.

Během pátrání po Lyčkovi byly za podporu jeho útěku, poskytování úkrytu a neohlášení informací o Lyčkově podílu na atentátu zatčeny tyto osoby:

30.) Lyčková Františka, bytem v Praze, manželka

31) Zemánek Josef, bytem v Praze

Zemánek přechovával Lyčku a z třetího místa mu opatřil pistoli.

32) Čaloun Vladislav, bytem v Praze

Čaloun přechovával Dr. Lyčku, věděl o jeho činnosti, vícekrát se sešel s "Jindrou". Člen Sokola.

33) Münzenberger František, bytem v Praze

34) Münzenbergerová ?, manželka

35) Münzenbergerová Helena, dcera

36) Münzenbergerová Miroslava, dcera

37) Drobný Jan, bytem Praha

38) Drobná Věra, manželka

Manželka Drobného je sestrou Lyčky a věděla o jeho útěku.

39) Khodl Václav, bytem v Praze

40) Khodlová Emanuela, manželka

41) Khodl Václav, syn

Rodina Khodlova přechovávala atentátníky. Khodlová je sestrou Smrže, který dal atentátníkům k dispozici svoje pánské jízdní kolo.

Kromě shora jmenovaných se ve vazbě nachází ještě dalších deset osob, které poskytovaly atentátníkům a agentům nějakou pomoc, jímž však dosud nemohlo být prokázáno, že znali cíl jimi poskytované pomoci. Vzhledem ke současnému stavu vyšetřování je ve výhledu zatčení dalších 25 osob, které jsou buď rodinnými příslušníky již zatčených osob a věděly o jejich trestných činech, respektive samy atentátníkům poskytovaly pomoc. Rozkrytím stopy získané vyzvednutím jízdního kola dcerou Nováka v Praze-Libni bylo vypátráno dalších 75 osob, které přímo nebo nepřímo měly něco do činění s atentátem.

Ze shora uvedených důvodů vyšetřování ještě nějaký čas potrvá. Sestavení úplné a podrobné závěrečné zprávy, která by zahrnovala všechno, co s atentátem souvisí, se ještě pozdrží. Závěrečné práce na vyšetřování probíhají s největší razancí. Závěrečná zpráva bude předložena v co nejkratším možném čase.

SÚA - f. ÚŘP – 114-10-32

Praha, 5.9. 1942. Dálnopis šéfa řídicí úřadovny gestapa v Praze SS-Standartenführera Hanse U. Geschkeho o dopadení Ladislava Vaňka a jeho spolupracovníků, určený státnímu sekretáři SS-Gruppenführerovi Karlu H. Frankovi

Úředníci mé služebny v Praze zatkli vedoucího ilegální organizace „Jindra“, o němž je v souvislosti se záležitostí atentátu na Heydricha známo, že z jeho popudu čtrnáct dní před atentátem vyslali agenti z Pardubic do Londýna depeši, ve které se tento muž naléhavě snažil odradit od atentátu na Heydricha. V případě „Jindry“ se jedná o sokolského funkcionáře prof. Ladislava Vaňka, nar. 19. 6. 1906 v Hodolanech, okres Olomouc, který byl již jeden a půl roku na útěku. V době kdy Vaňka žil v ilegalitě, používal jméno a doklady jeho býv. kamaráda ze školy, býv. kapitána české armády, Aloise Šedy, nar. 15.1. 1908 v Kobelnici, bytem Praha XIII, Jahodová ulice. Šeda, který je již dva roky v cizině (legie), pobíral státní penzi. Tu za jeho manželku průběžně pobíral „Jindra“. Při jeho zatýkání byl odhalen jednou osobou. Tato osoba měla přezdívku „Jarka“ a doklady na jméno Pavlík, Karel, nar. 19.10. 1900 v Uradova St...mel u Českého Brodu. Tento „Jarka“ měl u sebe pistoli ráže 9 mm s 15 náboji a další pistoli ráže 6,35 mm s 24 náboji, jakož i více ampulí jedu. U těchto dvou zatčených a dvou dalších žen bylo celkem zajištěno 7 ampulí jedu, které však již při svém zatčení nemohli použít.

AMV – f. 141, k. 344/1

**Praha, 10.12. 1942. Závěrečná zpráva
gestapa o sokolské organizaci Jindra**

Tajný spojovací štáb zřídil Sokol již krátce po vzniku Protektorátu Čechy a Morava, neboť pro jeho protiněmecké zaměření bylo s rozpuštěním počítáno prakticky od počátku. V případě rozpuštění měl spojovací štáb i nadále udržovat styk s podřízenými funkcionáři. Budiž zdůrazněno, že Sokol mohl i za těchto okolností nadále existovat. Počítalo se rovněž s tím, že i v dalších kruzích českého obyvatelstva budou vyrůstat odbojové organizace, které se v daný čas připojí k ilegálně organizovanému Sokolu, aby společně vybojovali samostatný československý stát.

Od svého založení podléhal spojovací štáb dr. Augustinu Pechlátovi. V pokročilém létě roku 1939 se s Pechlátem kontaktoval generál Hugo Vojta, aby zajistil spolupráci členů Sokola na úkolech tajné vojenské organizace. Odtud byl spojovací štáb informován o výstavbě a revolučních cílech české vojenské organizace „NO“. Díky tomuto spojení dr. Pechláta a spolupráci mezi vojenskou organizací a Sokolem byl také s generálem Vojtou a dalšími funkcionáři vojenské organizace seznámen profesor Ladislav Vaněk z Brna. V rozhovoru prof. Vaňka s generály Vojtou a Vsetečkou jej oba důstojníci obeznámili se skutečností, že se uvnitř českého vojska utvořila tajná protiněmecká organizace, jejímž cílem je znovuoobnovení samostatného československého státu.

Poté, co byl dr. Pechlát odsouzen stanným soudem, převzal vedení spojovacího štábu Sokola prokurista Klich. Díky němu byl spojovací štáb dobudován do října 1941 a Sokol tak

plně podřízen ilegálnímu organizování; tato skutečnost nebyla ovšem ještě v říjnu 1941 známa. Sokolští funkcionáři však dávali opakovaně najevo říši nepřátelské stanovisko, což bylo v říjnu 1941 pro tajnou státní policii podnětem pro rozpuštění Sokola jako organizace a umístění jeho vedoucích funkcionářů do ochranné vazby. V souvislosti s tím byl zatčen rovněž Klich, který však krátce poté zemřel. Díky tomuto zásahu byla v říjnu 1941 podstatná část ilegálního vedení, včetně spojovacího štábu, zničena.

Rovněž výše jmenovaný prof. Ladislav Vaněk měl být v rámci akce proti sokolským funkcionářům předán do ochranné vazby. Té však unikl a až do svého zatčení 4.9. 1942 žil díky falešným dokladům ilegálně v protektorátu. Z vlastní iniciativy převzal zbytky rozbitého Sokola a obnovil ilegální sokolskou organizaci. On sám působil pod krycím jménem „Jindra“. Tímto krycím jménem byla později nazvána i jeho ilegální organizace.

Vaněk vybudoval organizaci „Jindra“ v Čechách a na Moravě. V každé z těchto zemí mu podléhal jím instalovaný vedoucí - v Čechách František Pecháček z Prahy, na Moravě Štěpán Drásal z Brna. Jako spojka mezi Čechami a Moravou sloužil Rudolf Večeřa z Prahy. Čechy a Morava byly rozděleny na kraje a župy stejně tak, jako v době, kdy byl Sokol legální. Aby se předešlo předčasnému rozbití, byla nejpodstatnějším pojmům, užívaným organizací, přidělena krycí jména, což je ostatně jasně patrné z následujícího záznamů:

republika = Vlasta

Čechy a Morava = Vlastička

Čs.O.S. = Vlastima³⁹ Sokol v Čechách a na Moravě = Vlastinka

Tyršův dům = Michna Čechy = Svatava

Sokol v Čechách = Svát'a
sokolský štáb Čechy = Svitka
vedení v Čechách = Svát'a
Morava = Marie
Sokol na Moravě = Mařenka
sokolský štáb Morava = Marijánka
Slovensko = Slávka
Sokol na Slovensku = Slávina
sokolský štáb Slovensko = Slávinka
vedení na Slovensku = Slávinka
sokolská centrála = Jiřina
Sokolská revoluční rada = Jiřa
štáb sokolské centrály = Jiřinka
centrální vedení = Jirča
sokolský revoluční výbor = Jiruša
sokolské revoluční předsednictvo = Jiruška
sokolské revoluční vedení = Jiřinečka
sokolská revoluční síť = Šárka
město Praha = Libuše
centrum Prahy = Libuška

O výstavbě organizace »Jindra« v Čechách a na Moravě a jejích krycích jménech svědčí následující přehled:

kraj I. Velká Praha s pěti župami:

1. župa - krycí jméno Líba s Prahou, Říčany a Německým Brodem
2. župa - krycí jméno Libunka s Prahou, Brandýsem a Mělníkem
3. župa - krycí jméno Lipka s Prahou a Unhoštěm
4. župa - krycí jméno Libuna s Prahou a Berounem

5. župa - krycí jméno Libušina s Prahou a Jílovým

kraj II. Tábor se třemi župami:

1. župa - krycí jméno Danuše s Tábořem, Pelhřimovem a Milevskem
2. župa - krycí jméno Evka s Budějovicemi, Třeboní, Vodňany a Týnem nad Vltavou
3. župa - krycí jméno Cilka s Pískem, Příbramí, Blatnou, Strakonice

kraj III. Plzeň se čtyřmi župami:

1. župa - krycí jméno Zdena s Plzní a Kralovicemi
2. župa - krycí jméno Zorka s Rokycany a Hořovicemi
3. župa - krycí jméno Klárka s Klatovy, Přešticemi, Sušicí a Domažlicemi
4. župa - krycí jméno Elka s Roudnicí a Kralupy

kraj IV. Roudnice se dvěma župami:

1. župa - krycí jméno Julča s Louny a Slaným
2. župa - krycí jméno Gusta s Rakovníkem

kraj V. Turnov se třemi župami:

1. župa - krycí jméno Růža s Turnovem
2. župa - krycí jméno Ema se Semily, Novou Pakou, Jilemnicí
3. župa - krycí jméno Madla s Jičínem a Hořicemi

kraj VI. Mladá Boleslav se třemi župami:

1. župa - krycí jméno Milka s Mladou Boleslaví a Mnichovými Hradištěm

2. župa - krycí jméno Běta s Kolínem, Poděbrady a Nymburkem
3. župa - krycí jméno Idula s Novým Bydžovem

kraj VII. Hradec Králové se třemi župami:

1. župa - krycí jméno Hedva s Hradcem Králové, Rychnovem a Žamberkem
2. župa - krycí jméno Ninočka s Náchodem, Dvorem Králové a Novým Městem
3. župa - krycí jméno Fanda s Pardubicemi, Chrudimí, Vysokým Mýtem a Litomyšlí

kraj VIII. Německý Brod s jednou župou:

1. župa - krycí jméno Věrka s N. Brodem, Ledčí n. S., Čáslaví, Kutnou Horou, Chotěboří a Humpolcem

kraj IX. Tišnov se dvěma župami:

1. župa - krycí jméno Tonča s Tišnovem
2. župa - krycí jméno Blažena s Blanskem

kraj X. Brno se dvěma župami:

1. župa - krycí jméno Božka s Brnem
2. župa - krycí jméno Božula s Brnem

kraj XI. Uherské Hradiště dvěma župami:

1. župa - krycí jméno Hana s Uherským Hradištěm
2. župa - krycí jméno Hela s Hodonínem

kraj XII. Olomouc třemi župami:

1. župa - krycí jméno Oldřiška s Olomoucí

2. župa - krycí jméno Lidka s Litovlí
3. župa - krycí jméno Pavla s Prostějovem

kraj XIII. Přerov třemi župami:

1. župa - krycí jméno Pepa s Přerovem
2. župa - krycí jméno Karla s Kroměříží
3. župa - krycí jméno Valina s Valašským Meziříčím

kraj XIV. Moravská Ostrava - krycí jméno Marička

kraj XV. Bratislava se třemi župami:

1. župa - krycí jméno Zlatica s Bratislavou
2. župa - krycí jméno Tereza s Trenčínem
3. župa - krycí jméno Barbora s Nitrou

kraj XVI. Bystrica se třemi župami:

1. župa - krycí jméno Melanie s Bystricí
2. župa - krycí jméno Zuzana s Lipt. Sv. Mikulášem
3. župa - krycí jméno Magda s Prešovem

kraj XVII. Užhorod (Mad'arsko) - krycí jméno Olena

Ze zajištěných záznamů o výstavbě organizace »Jindra« dále vyplývá, že prokurista Josef Beneš z Prahy vykonával funkci zastupujícího zemského velitele pro Čechy; o kraji Velká Praha byly zajištěny následující šifrované záznamy:

kraj I Praha - Modr, Praha

1. župa - Skála, Praha
2. župa - Hejl, František, Praha - Karlín

3. župa - Chvátal, Praha
4. župa - dr. Jan Svoboda, Praha
5. župa - Dudek, Praha

Nalezené originální záznamy k tomuto případu jsou přiloženy. -
Dále bylo dohodnuto, že veškerá sdělení funkcionářům neměla
být posílána na jejich vlastní adresy, ale na adresy krycí. Obsah
těchto zpráv nesměl být psán otevřeným textem, ale šifrován. Pro
tento účel byly používány dva následující rozdílné šifrovací
klíče:

a = H₂O e = HCl ch = As

b = Ba f = Fe i = H₂CO₃

c = Cd g = Ag j = Cu

d = Al h = Hg k = K

l = Ni p = Pb w = HNO₃

m = Mg r = Cr v = Ca

n = Na s = Sn z = Zn

o = H₂SO₄ t = Te

A = 9 F = 12 K = 34 U = 7 Ch = 31

B = 10 G = 23 L = 14 R = 27 Z = 41

C = 16 H = 25 M = 20 S = 29 E = 5

D = 32 I = 1 N = 21 T = 38

J = 18 O = 3 V = 40 P = 36

Při zásahu proti organizaci „Jindra“ v Čechách měli být zatčeni
téměř všichni její vrcholní představitelé. Část z těch, kteří zůstali
na svobodě, ubytovali počátkem roku 1942 parašutisty, kteří se

později účastnili atentátu na SS-Obergruppenführera Heydricha. Díky tomu vstoupila organizace „Jindra“ do povědomí. V této souvislosti se v Praze podařilo zatknout také L. Vaňka.

Hlavní cíle organizace „Jindra“ byly totožné s cíli dosud známých odbojových skupin. Počítalo se s tím, že Německo bude díky válce donuceno stáhnout z protektorátu svá vojska. Této okolnosti mělo být využito i za případného použití síly k obnovení čsl. státu stejně jako v roce 1918. Z tohoto důvodu shromažďovali členové „Jindry“ zprávy, poslouchali nepřátelský rozhlas a plánovali provádění sabotážních akcí. Proto např. vešel Vaněk do styku s architektem Zemánkem z Prahy, aby od něj zjistil, jak je nejlépe možné provést sabotáže v holešovickém přístavu. Za stejným účelem požádal dělníka pražské Janečkovy zbrojovky Frohlíka o přísun informací z této továrny. Díky pomoci parašutistům byl Zemánek stanným soudem v Praze odsouzen k smrti. Údaje o jeho případu jsou přiloženy ve zvláštních spisech. Také Frohlík byl zatčen v souvislosti s parašutisty. Při zásahu proti němu zastřelil úředníka tajné státní policie a dalšího těžce zranil. Rovněž Frohlík byl stanným soudem v Praze odsouzen k trestu smrti. I údaje o něm jsou přiřazeny ke zvláštním spisům.

Za účelem navázání nových kontaktů a ev. sjednocení, vešla organizace »Jindra« ve styk s dalšími, již známými odbojovými skupinami. Není ovšem znám žádný případ, že by k takovému sjednocení s nějakou další politickou skupinou skutečně došlo. Bylo zjištěno spojení na Jaroslava Purkyta, bývalého sokolského funkcionáře, který měl kontakty na vedoucího odbojové skupiny NOS = „Národní obranný svaz“. V jeho kanceláři došlo v březnu 1942 k rozhovoru mezi vedoucím „NOS“, advokátem dr. Karlíkem a Purkytem na straně jedné a prof. Ladislavem

Vaňkem a zemským vedoucím organizace „Jindra“ pro Čechy, Františkem Pecháčkem, na straně druhé. Byly zde vyměněny zkušenosti z odbojové činnosti a dále navázáno spojení na vedoucího člena Národního revolučního výboru, žida Bondyho, s nímž byla vedena podobná řeč jako s dr. Karlíkem a Purkytem. Bylo rovněž navázáno spojení na zpravodajskou skupinu, podřízenou Valentovi. V této souvislosti došlo prostřednictvím vedoucího parašutistů k rozhovoru Bachury z Valentovy zpravodajské skupiny s Vaňkem. Kromě toho byl za stejným účelem osloven i vedoucí známé „Nemogruppe“ Nejedlý. Všechny osoby, jmenované v této souvislosti - Purkyt, dr. Karlík, Bondy, Valenta, Bachura a Nejedlý, stejně jako představitel parašutistů Bartoš, byli zatčeni a jejich záležitost předána soudu.

Již v únoru 1942 dostal Vaňek a ostatní funkcionáři ilegální sokolské organizace „Jindra“ spojení na parašutisty - organizátory atentátu na SS-Obergruppenführera Heydricha. Vaňek byl osobně přesvědčen, že atentátu je nutno zabránit. Proto se skrze vysílačku parašutistů spojil s centrálou v Londýně. Pokusil se objasnit, že atentát nepřinese žádný zvláštní užitek. Daleko více se obával následných represálií vůči českému národu, které mohly ochromit jeho práci i aktivity ostatních odbojových skupin. Vaňek byl toho názoru, že jeho odbojová práce, stejně tak jako práce ostatních hnutí rezistence, je účelnější než vlastní atentát. Atentát se mu ovšem nepříčil díky vnitřnímu přesvědčení, ale pouze z důvodů dopadu na jeho organizaci. V tomto duchu byly odeslány další Vaňkovy radiotelegramy, které charakterizují nejen Vaňka osobně, ale především nebezpečí představované organizací „Jindra“.

Pro organizaci bylo londýnským rozhlasem v noci ze 30.4. na 1.5. 1942 na vlně 39 vysíláno heslo, které, přeloženo do

němčiny, znamená „Nový den - nový národ“. Po provedení atentátu zůstal Vaněk s atentátníky ve spojení a pomáhal jim najít úkryt v jednom zdejší kostele. Prostřednictvím velitele parašutistů Bartoše se kvůli ukončení represí pokoušel přimět atentátníky k tomu, aby se buď sami přihlásili policii nebo spáchali sebevraždu. Vaněk opět zdůrazňoval zvláštní cenu své organizace a naznačoval, že ji nechce dále ohrožovat; jeho rozhovory s Bartošem a ostatními však v tomto smyslu nevedly k úspěchu. Pro organizaci „Jindra“ je v souvislosti s atentátem příznačné, že její lékař, dr. Lyčka z Prahy - Karlína, poskytl jednomu z atentátníků bezprostředně po činu první pomoc. Parašutistům byl nápomocen i po svém útěku z Prahy. Dr. Lyčka, který financoval organizaci obnosem 100 000 korun, spáchal při svém pronásledování sebevraždu. Všichni příslušníci organizace „Jindra“, kteří byli ve spojení s parašutisty nebo atentátníky, byli mezitím odsouzeni stanným soudem. Náleží k nim:

Ladislav Vaněk Pecháček František

Hejl František dr. Svoboda Jan

Čaloun Vladislav Zemánek Josef

Piskáček Jaroslav Oktábec Antonín

Vaněk Ludvík Hošek Vratislav

Pavlík Karel Frohlík Oldřich

Šenold Augustin Jedlan Karel

Ladislava Vaňka a Františka Pecháčka dal soud k dispozici.

Rozsudek smrti vyneseny stanným soudem v Praze na nich bude

vykonán až poté, co nebudou více prospěšní při soudním šetření.

Soudu byli dále předáni:

Beneš Josef Modr Karel

Skála František Chvátal Ladislav

Dudek Rudolf Král Otto
Klaus Václav Prkno Karel
Frömpter Otto Hánek František
Trégler Jaromír Gruberová Věra

Josef Beneš: V sokolské organizaci byl činný již pod Klichem. Vaňek jej převzal pro organizaci „Jindra“. Vykonával funkci zástupce zemského velitele pro Čechy a v této hodnosti mu podléhal kraj Turnov v pardubické župě a kraje Velká Praha a Plzeň. Tomu odpovídalo jeho spojení na Modra v Praze, Dleska v Plzni, Lachmanna v Pardubicích a Durycha v Turnově. Jeho krycí jméno znělo „Hron“. V Benešově kanceláři se konaly schůzky Vaňka s jemu podřízenými funkcionáři. Zatímco Dleska a Lachmanna soud v tomto zvláštním případě předal zahraniční služebně, byl Durych pro své nepatrné provinění poslán do k. tábora.

Karel Modr: Do organizace „Jindra“ byl zapojen již dříve díky Benešovi a pracoval zde ve funkci krajského vedoucího Velké Prahy. Podléhalo mu pět župních vedoucích - Skála, Hejl, Chvátal, dr. Svoboda a Dudek. Jim předával pokyny k výstavbě organizace a potřebné materiály pro práci, jako např. šifrovací klíč a seznam krycích jmen. Udržoval spojení nejen s Benešem, ale rovněž s Pecháčkem a účastnil se schůzek s Vaňkem v Benešově kanceláři. U policejního výslechu se snažil zapírat.

František Skála: Zastával funkci župního vedoucího v Praze a byl instruován Modrem. Díky Modrovi byl také začleněn do „Jindry“, což však bylo krátce před provedením atentátu, jehož následky organizaci silně poškodily. Jeho ilegální činnost v „Jindře“ proto nemohla být šířeji rozvinuta. Ačkoli ve svém

policejním výslechu hlavní obvinění popíral, byl přesto z ilegální práce v usvědčen ostatními.

Ladislav Chvátal: Rovněž i on zastával pod Modrem funkci župního vedoucího v Praze. Aktivně se účastnil práce ve skupině, která v čele s Františkem Hánek podporovala sokolské rodiny. V této souvislosti se ve Frömpterově bytě často setkával s Klausem, Prknem a Králem. Věděl o tom, že Hánek žije v protektorátě jako politický uprchlík ilegálně na falešné osobní doklady. Předpokládal, že zvláštní soud přihlédne k nařízení zastupujícího říšského protektora z 3.7. 42.

Rudolf Dudek: Také on byl činným v organizaci „Jindra“ jako župní vedoucí v Praze pod Modrem. Modr uvedl, že jej pro provedení jeho úkolu vybavil nezbytnými znalostmi a materiály. Podobně jako Skála, i Dudek byl do organizace zapojen krátce před atentátem a nemohl proto pro ni příliš učinit. Ačkoliv svá obvinění rovněž popíral, byl usvědčen nejen díky nalezeným zápisům, ale i ostatními účastníky.

Otto Král: Vynikal ve všeobecné politické ilegální práci, účastnil se společných jednání ve Frömpterově bytě a zřizoval spojení mezi vedoucími odbojovými funkcionáři. U policejního výslechu nezapíral a s největší pravděpodobností očekával své propuštění. I v jeho případě připadá v úvahu přihlédnutí k nařízení zastupujícího říšského protektora z 3.7. 42.

Václav Klaus: Vynikal v rámci podpůrné akce určené sokolským rodinám. Často byl přítomen rozhovorům ve Frömpterově bytě. Kromě toho věděl, že bývalý sokolský funkcionář Hánek žije ilegálně v protektorátě jako politický uprchlík na falešné osobní doklady. Přes veškerá nařízení zastupujícího říšského protektora byl Klaus i nadále Hánekovi k dispozici. Postaral se rovněž o to, aby skrze vedoucího

parašutistů Bartoše navázal Vaněk spojení se členem Národního revolučního výboru Bachurou. Za jeho podporu Háankovi i za samotné spojení s parašutisty, musel být ve zvláštním soudním řízení ve shodě s nařízením zastupujícího protektora z 3.7. 42 odsouzen k smrti. V této souvislosti je třeba připomenout, že část dřívějších Háankových ubytovatelů byla zvláštním soudem rovněž odsouzena k trestu smrti. U policejního výslechu se Klaus vědomě dopustil falešné výpovědi s cílem ztížit proces vyšetřování. Doznání učinil až teprve po dlouhé konfrontaci s Bachurou a Vaňkem.

Karel Prkno: V rámci sokolské organizace „Jindra“ participoval pod vedením Chvátala, resp. Háanka, na podpůrné akci potřebným sokolským rodinám. Podle toho se rovněž účastnil rozhovorů u Frömptera. Věděl, že Hánek pobývá v protektorátu na falešné dokumenty jako politický uprchlík. Hánek sám vyhledával Prkna v jeho bytě až do poslední chvíle. Také Prkno byl řízením zvláštního soudu ve shodě s nařízením zastupujícího říšského protektora z 3.7. 42 odsouzen k smrti. Bylo rovněž zjištěno, že věděl o vztahu Klause k dalším v ilegalitě pracujícím politickým skupinám, především parašutistům.

Otto Frömpter: Patřil k podpůrné skupině uvnitř ilegálního Sokola. Svůj byt dal k dispozici pro rozhovory. Při této příležitosti musel od Krále, Klause, Chvátala a Prkna zjistit řadu podrobností ohledně ilegální práce odbojového hnutí. Frömpter, kterého lze počítat k české inteligenci, zatajil při výslechu podstatné věci. Přesto jej ostatní usvědčili.

František Hánek: V říjnu 1941 měl být v akci proti sokolským funkcionářům zatčen. Ve chvíli, kdy již přímo u něj v bytě byli dva úředníci, unikl zatčení útekem, při němž vyskočil oknem. Následně si opatřil falešné osobní doklady, které zněly na jméno

„Strýc“. V protektorátu s nimi působil pod novým jménem až do svého zatčení 10.11. 42. Organizoval podpůrnou akci sokolským rodinám. Odtud měl první zprávy o organizaci „Jindra“. K navázání spojení byl vyzván samotným Vaňkem. Z osobních důvodů však odmítl setkat se s ním a usiloval o převzetí celé organizace do svých rukou. Vaňek viděl v Hánkovi konkurenta! Při výsledku zatajil Hánek podstatné skutečnosti o činnosti organizace. Je vhodné připomenout, že část Hánkových ubytovatelů byla v souladu s nařízením zastupujícího říšského protektora z 3.7. 42 odsouzena zvláštním soudem k smrti. Při předvedení před tento soud musel i Hánek nepochybně počítat se stejným rozsudkem.

Jaromír Trégler: Na začátku dubna 1942 byl díky župnímu vedoucímu dr. Janu Svobodovi začleněn do organizace „Jindra“ a určen jeho zástupcem. Po převzetí této funkce vykonával předané rozkazy. Na rozdíl od výše jmenovaných se Trégler při výsledku přiznal.

Věra Gruberová: Byla členkou legálního Sokola a zemského vedoucího organizace „Jindra“ pro Čechy Pecháčka znala několik let. S rodinou Pecháčkovou udržovala přátelské styky. Proto také Pecháčkovi dovolila, aby směl její adresu používat pro tajné zprávy z Čech. Pecháček apeloval na její národní cítění a přesvědčoval ji, že tak slouží Sokolu. Z toho je jasné, jakým způsobem byl Pecháček činným v rámci rozpuštěného Sokola. Dopisy, které pro Pecháčka obdržela, nesly jednotného odesílatele s krycím jménem „Svát’a“. Okamžitě se přiznala.

Organizace v Čechách byla souzena ve zvláštním procesu. Jmenný seznam je připojen.

Přílohy: 1.) Jmenný seznam.

- 2.) Organizační plán organizace „Jindra“.
- 3.) Překlad radiotelegramů do Londýna.
- 4.) Originální záznamy skupiny.

Příloha 1.) Jmenný seznam

- Purkyt, Jaroslav II BM 1 - 6/42g "NOS" případ u vrchního říšského návladního v Berlíně
- Karlík, dr. Jan II BM 1 - 6/42g „NOS“ případ u vrchního říšského návladního v Berlíně
- Bondy, Karel, Israel, II BM 1 - 160/41g „ÚVOD“ případ u vrchního říšského návladního v Berlíně
- Nejedlý, Karel II BM 1 - 61/42g „NEMO“ - Gruppe
- Valenta, Jaroslav II BM 1 - 60/42g - 22.10. 42 popraven
- Bachura, Bohumil II BM 1 - 60/42g - 22.10. 42 popraven
- dr. Pechlát, Augustin, stanný soud Praha, popraven
- Vojta, Hugo II BM 1 - 54/39g stanný soud Praha, popraven
- Klich, Jan (Otakar - pozn. JBU) před vykonáním rozsudku zemřel v ochranné vazbě
- Drásal, Štěpán je ve stejné věci předveden řídicí služebnou v Brně
- Večeřa, Rudolf je ve stejné věci předveden řídicí služebnou v Brně
- Bartoš, vedoucí parašutistů - sebevražda
- dr. Lyčka, Praha - sebevražda
- Hejl, František stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
- dr. Jan Svoboda stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
- Zemánek, Josef stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
- Frohlík, Oldřich stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
- Čaloun, Vladislav stanným soudem v Praze odsouzen k smrti

Piskáček, Jaroslav stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
Vaněk, Ludvík stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
Pavlík, Karel stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
Šenold, Augustin stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
Oktábec, Antonín stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
Hošek, Vratislav stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
Jedlan, Karel stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
Vaněk, Ladislav stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
Pecháček, František stanným soudem v Praze odsouzen k smrti
Dva posledně jmenovaní ještě nebyli popraveni, neboť byli dáni
k dispozici vyšetřujícímu soudci.

Příloha 2.) Organizační plán „Jindry“

Výstavba organizace „Jindra“ 1942:

vedoucí pro Čechy a Moravu: prof. Ladislav Vaněk

vedoucí pro Čechy: František Pecháček, Praha

vedoucí pro Moravu Štěpán Drásal, Brno

spojka pro Čechy: Josef Beneš, Praha

spojka pro Moravu: Rudolf Večeřa, Praha

kraj I Velká Praha vedoucí: Karel Modr, Praha

župa I - kraj vedoucí: František Skála, Praha

župa II - kraj I - vedoucí: František Hejl, Praha

župa III - kraj I - vedoucí: Lad. Chvátal, Praha

župa IV - kraj I - vedoucí: dr. Jan Svoboda, Praha

župa V - kraj I - vedoucí: Rudolf Dudek, Praha

Členové a spojky kraje I Velká Praha:

1. Čaloun, Vladislav, Praha
2. Zemánek, Josef, Praha
3. Piskáček, Jaroslav, Praha
4. Oktábec, Antonín, Praha

5. Vaněk, Ludvík, Bystřice
6. Hošek, Vratislav, Praha
7. Pavlík, Karel, Praha
8. Král, Otto, Praha
9. Klaus, Václav, Praha
10. Prkno, Karel, Praha
11. Frömpter, Otto, Praha
12. Hánek, František, Praha
13. Trégler, Jaromír, Praha
14. Frohlík, Oldřich, Praha
15. Šenold, Augustin, Praha
16. Jedlan, Karel, Praha
17. Rendler, Václav, Dvůr Králové
18. Gruberová, Věra, Praha

Kraj II Tábor vedoucí: dr. Karel Evald, Tábor

župa I Tábor

župa II Budějovice

župa III Písek

Kraj III Plzeň vedoucí: František Dlesk, Plzeň

župa I Plzeň župa II Rokycany

župa III Klatovy

Kraj IV Roudnice vedoucí: Gustav Andres, Bříza

župa I Roudnice župa II Louny

župa III Rakovník

Kraj V Turnov vedoucí: Jan Durych, Turnov

župa I Turnov župa II Semily

župa III Jičín

Kraj VI Mladá Boleslav vedoucí: měl být dosazen Durychem

župa I Mladá Boleslav župa II Kolín

župa III Nový Bydžov

Kraj VII Hradec Králové vedoucí: Karel Nesnídal, Hradec

Králové

župa I Hradec Králové župa II Náchod

župa III Pardubice

Kraj VIII Německý Brod vedoucí: neznámý

bez župního vedení

Berton, S.: První zpráva o „Jindrovi“, Roseville 1987, vlastní náklad, s. 54 – 55; Praha, 1945 – dopis vdovy po starostovi ČOS Janu V. Kellerovi pro očištnou komisi ČOS

Dne 10. ledna 1942 se vrátil můj manžel z Terezína v důsledku krvácení do stolice. Byl ve velmi špatném zdravotním stavu, takže musel vyhledat lékařskou pomoc. Po několika dnech začal docházet do kanceláře. Toho použil prof. V[aněk], a ačkoliv mu bylo známo, že manžel byl donucen při svém propuštění podepsat prohlášení, že v případě, kdyby se dozvěděl něco, co by škodilo německé říši, to ihned ohlásí, vypravil se za ním, a pod jménem profesor Šimek ho dvakrát vyhledal v kanceláři. Řekl mu, že se mu podařilo utéci, když byli ostatní sokolové zatýkáni. Můj manžel, jak jinak ani nemohlo být, ho nezahlásil. V té době jsem pracovala na osvobození bratrů sokolů, kteří byli odvezeni dílem do Osvětimi, dílem do jiných koncentračních táborů. Můj manžel, který se sám osobně nemohl jejich záchrany účastnit, mne stále nabádal ke zvýšené činnosti, než bude pozdě. Pracovala jsem společně s chotí našeho bratra dr. Kavalíra. Intervenovala jsem několikrát u předsedy protekt. vlády Krejčího a u ministra Bienerta, nesčetněkrát u četnického pluk. Voženílka, který byl pověřen spojovací službou mezi min. vnitra a Gestapem. Tato skutečnost byla pravděpodobně prof. V[aněkov] od mého muže známa. V únoru 1942, jednou odpoledne, mně sdělil můj manžel, že za mé nepřítomnosti se k nám dostavil bratr Pecháček a odvedl mého chotě do svého bytu, kde byl přítomen bratr prof. Drásal a prof. V[aněk]. Tento mu přečetl dopis od pres. Beneše, který byl dopraven illeg. cestou do Prahy a měl být doručen starostovi ČOS. V dopise žádal, aby se

celá protektorátní vláda, podle slibu, který dal Dr. Hácha, ihned vzdala svých úřadů. Obsah tohoto dopisu jsem měla sdělit min. Bienertovi. Byla bych tak učinila, ale den předtím mne pluk. Voženílek upozornil, že min. Bienert se obává, aby, vzhledem k funkci, kterou můj manžel v Sokole zastával, se moje návštěvy u něho nestaly podezřelé. Proto se rozhodlo, že obsah dopisu mu bude sdělen cestou bezpečnější. Proto také můj manžel zašel k bratru Pecháčkovi a dohodl s ním, že obsah dopisu sdělí min. Kalfusovi příbuzný br. Pecháčka a zároveň toto naše rozhodnutí, že sdělí prof. V[aněkovi]. Což se také podle sdělení br. Pecháčka stalo. Můj manžel se v důsledku své těžké choroby, která hned potom u něho propukla /žaludeční vředy/ a 3 měsíce ho držela mezi životem a smrtí, více s prof.V[aněkem] nesešel. Odvezla jsem totiž svého chotě, jakmile to jeho zdravotní stav dovolil mimo Prahu, na Orlický n. Vlt. Než jsme se vrátili zpět, byli prof. V[aněk], bratr Pecháček a bratr Drásal zatčeni. Dne 21. dubna 1943 se dostavilo do našeho bytu Gestapo a zatklo mne i mého chotě. Hned při prvním výslechu, když jsem zůstali spolu chvíli o samotě, mne manžel upozornil, že prof. V[aněk] nás zradil. Při druhém výslechu jsem se dozvěděla, že jsem byla prof. V[aněkem] označena jako spojka mezi sokolstvem a protekt. vládou a přímo nařčena, že jsem donesla mnoho cenných zpráv od min. Bienerta sokolstvu, jako např. že bude zastavena sokolská činnost, že Sokol bude rozpuštěn, čímž jsem sokolstvu umožnila odklidit materiály, že jsem nosila i zprávy o ill. činnosti nově ustaveného sokolstva pod jménem Jindra atd. Dále jsem byla prof. V[aněkem] označena, že jsem sdělila obsah dopisu min. Bienertovi, ačkoliv prof. V[aněk] dobře věděl, kdo a komu dopis odevzdal. Pak po dlouhých výsleších přišel den soudu, 10. září (1943 - pozn. JBU). Já i manžel jsme byli postaveni pro

velezradu před lidový soud. Prvá otázka se týkala mne a zněla, zda jsem se účastnila akce na záchranu našich bratří z návodu mého manžela. Popřela jsem jeho účast a hájila se tím, že jsem se záchranou začala hned po šesti nedělích, když jsem se dozvěděla, že někteří naši bratři byli posláni pro jejich stáří přes 60 roků domů. President soudu mně vyhrožoval svědkem, věděla jsem, že to má být zase prof. V[aněk], který mně usvědčí ze lži, ale pevně jsem trvala na své výpovědi. Pak začal výslech s mým manželem. /Tato část je vám známa z obsahu soudního přelíčení, který znáte, a proto ji vynechávám. Doplnuji jen některé údaje, které tam chybí./ Můj manžel byl dále dotázán, kolikrát se s prof. V[aněkem] sešel. Řekl podle pravdy, že pouze třikrát, posledně v bytě bratra Pecháčka. Prof. V[aněk] naproti tomu vypověděl, že se s mým manželem sešel potom ještě jednou. Chtěl vzbudit dojem, že při této poslední schůzce mu můj manžel referoval, jak u min. Bienerta pochodil. Můj manžel se proti tomu nepravdivému tvrzení ostře ohradil slovy: "Ty se mýlíš, já jsem se s tebou více nesešel." Ale prof. V[aněk] trval znovu se vši určitostí na svém. Pak dostal prof. V[aněk] otázku, zda dr. Keller věděl o jeho ilegální činnosti. Nato odpověděl pevným hlasem: "Ano, věděl to od zastřeleného náčelníka ČOS Pechláta." Můj manžel se v té chvíli ke mně naklonil a řekl: "Ten Vaněk snad šílí." Bylo to velmi nebratrské, protože na náčelníka Pechláta se nikdo neptal a stačilo říci - to nevím, jak by řekl každý jiný, nebo - já jsem mu to nesdělil. Avšak V[aněk] tvrdil tuto nepravdu se zřejmým úmyslem, aby byl můj muž odsouzen k smrti, neboť nic jiného se od jeho nařčení nedalo čekat. Pak se prof. V[aněk] s jízlivým úsměvem [obrátil] na mého manžela a řekl: "Je mi líto, ale musím mluvit pravdu, nic než pravdu." Jeho lež byla o to větší, že můj manžel po rozmluvě s generálem Vojtou byl

přesvědčen, že by bylo předčasné něco podnikat a vyžádal si na dr. Pechlátovi čestné slovo, že o své újmě nic nepodnikne. Pak již s dr. Pechlátem nemluvil. Když mně po odsouzení mého manžela k smrti byla povolena rozmluva s ním, řekl mi: „*Vrátíš-li se domů, řekni všem sokolům, že Vaněk je bídný zrádce, aby se před ním měli na pozoru.*“ V prosinci 1943 jsem byla znovu přivezena do Prahy a podrobena novým výslechům stran min. Bienerta. Při této příležitosti se mně ptal komisař, zdali je mi známo, že můj manžel byl odsouzen k trestu smrti a znám-li důvod. Odpověděla jsem ano, pro nepravdivé výpovědi svědka V[aněka]. Komisař mi řekl: „Pan prof. V[aněk] je hodný pán. Je to náš člověk, a proto mu věříme.“ Pak teprve se mi vybavily věci, kterým [j]sem dřív nerozuměla. Proto tedy, zatím, co můj manžel byl denně poután do okovů, pan prof. V[aněk] se v Praze těšil přízni Gestapa a přemýšlel, koho by ještě dostal do neštěstí.

VÚA - f. 308, k. 118-3

Praha, 18.1. 1946 – dopis Karla Pospíšila ministru školství a osvěty Zdeňkovi Nejedlému, upozorňující na tzv. casu Vaněk

Slovutný pane ministře, v zájmu objektivní spravedlnosti i poslání Vašeho resortu dovoluji si Vás poprosit jako jeden příbuzný těch, jimž slabostí a zbabělým vypovídáním zahynuli za zbabělce odbojoví pracovníci, abyste věnoval pozornost případu, který stále působí velmi podivným dojmem. Jedná se o případ profesora Ladislava Vaňka, nyní přednosty odboru pro tělovýchovu v min. školství. Ten se skutečně až do roku 1942, kdy byl zatčen pod krycím jménem Jindra, zasloužil velice o odboj, zvláště o atentát. Ale pak se říkalo a traduje se mezi námi, příbuznými zatčených Sokolů, že jich spousta zahynulo a bylo odsouzeno a popraveno jeho zbabělými výpověďmi. Jsou mrtví a on z nich těží. Nikdo s tím s ohledem na jeho jisté zásluhy nehýbá. Jdu za tímto případem stále od r. 1945. On, jeden ze strůjců atentátu, odsouzený k smrti, dostal od Franka milost. Co naši příbuzní za menší věci byli odpraveni, on byl stále v Pečkárně a požíval tam velké výhody. Nyní se stále karieristicky cpe dopředu a pomáhají mu v tom jednotlivci, z nichž on dodatečně udělal hrdiny. Protože jsem zjistil, že jistě zase při jmenování v min. školství, které jako personální ministr Vy dostanete k vyjádření, se on bude o ledaco asi ucházet, prosím Vás, abyste dal svým zpravodajským oddělením přesně vyšetřit jeho chování v kriminále. Nechci ho ničít, udělal a vytrpěl dost, ale není přece možno, aby ti, co zklamali, protože druzí jsou mrtví, šli pořád výše a výše jako nějakí vzorní hrdinové. Mezi příbuznými, kteří jsme měli odbojové pracovníky, se o něm

trazuje od r. 1943: I. že zradil a usvědčil t. zv. kapitána Nemo (Nejedlého). Raďte tady dát o této věci vyslechnout vdovu po něm, adresu jistě máte, já ji neznám, II. že z téže skupiny velmi ošklivě o něm jako o zrádci v Terezíně mluvil Josef Bílek, člen Nemovy skupiny, který je dnes jako úředník někde na Ostravsku. Adresu si jistě vyšetříte u skupiny Nemo nebo ve SOPV. III. se svou zbabělostí usvědčil k odsouzení JUDr. Kellera, starostu ČOS. Je dobře vyslechnout jeho vdovu, která byla souzena s ním a která, jak mi Sokolové říkají, se netají svým myšlením, že Vaňek byl zrádce a zbabělec. Když jsem chodil na Pankrác za svým příbuzným, vím, že velmi s opovržením o Vaňkovi mluvila i choť vyslanec dr. Jíny, proč nevím. IV. Také se trazuje, že velmi mnoho by o něm mohl říci vyslanec Heidrich. Mluví se i o pluk. P[il]as[s]ovi, dr. Ženatém z policie, známém kolaborantu, který o Vaňkovi velmi ví, ale který dnes mu asi půjde na ruku, aby pomohl sobě. Vaňek sám je sociální demokrat a je jisto, že byl dříve členem náčelnictva ČOS. Ač se zasloužil o odboj, nemá dnes mezi Sokoly žádnou funkci a jak vím, mluví se o něm všelijak. Opakuji: kdybych měl materiál, udělám už pro památku svého popraveného příbuzného, který Vaňkovou vinou zhynul, podrobné udání, ač sám mu nechci ublížit. Ale jde mi o pravdu. A protože, ač sám nejsem komunista, vím, že Vy pane ministře patříte k nejspravedlivějším lidem ve státě a svými orgány máte co mluvit jak do vyznamenání, tak do povyšování, upozorňuji Vás na tento případ. Vyšetří-li ho Vaše zpravodajské oddělení důkladně a rychle, zabrání se buď tomu, aby ten, kdo, ač sám dost udělal se zachraňoval životy jiných, nebyl mimořádně z neinformovanosti povyšován a vyznamenáván a tím se zmenšila bolest nás, kteří v něm vidíme slabocha a zrádce, karieristu a lháře, nebo se ukáže, že je nevinný a pak ať se mu dostane v míře

největší kariery a poct. Sokolové s nimiž jsem mluvil, nemluví o něm jako o charakteru, ale jako o sobci, požitkáři a prospěcháři. Možná, že ledacos by Vám řekli i Vaši straníci z min. školství, kde já do toho nevidím a ukáží Vám, kdo nad ním tam drží ruku a proč. Třeba je to z oklamání a neznalosti pravdy, třeba proto, že on někomu ledacos dosvědčil k dobru. Kdo byl význačně v odboji a dovedl obětovat za záchranu sebe gestapákům své spolupracovníky, udělá pro svůj prospěch leccos, zvláště, nemá-li svědků a musí se mu proto věřit. Byl-li někdo jedním ze spoluvůrců atentátu na Heydricha a byl jen od podzimu r. 1942 vězněn a vyslýchán, odsouzen k smrti a nepopraven, ale naopak jen v Pečkárně dělal a měl se dobře, jistě zaslouží, aby se Váš úřad zpravodajský na něj dobře podíval. Při památce mrtvých mučedníků, mezi nimi je i můj příbuzný, děkuji Vám, pane ministře, za vše, co uděláte z moci svého úřadu, abyste do věci vnesl pořádek a jasno. Zjistil jsem si jen, že Vaněk, ač je jen vrchním komisařem, je přednostou odboru pro tělovýchovu v min. školství. Jistě je to jen za zásluhy, protože je velmi mladý a není žádný školní odborník. Proto je třeba zjistit, je-li to za zásluhy, či za to, že své zásluhy nyní na konto těch, které přivedl na smrt, zveličuje.